

ŠOKANTNA KNJIGA O NAŠIM SUSEDIMA

VELIŠA RAJIČEVIĆ - PSUNJSKI

HRVATI

U SVETLU ISTORIJSKE ISTINE

s predgovorom

*Zmage Jelinčića
Plemenitog*

Beograd, mart 1944.

**PREDGOVOR SLOVENAČKOM IZDANJU
IZ 2006.**

Zmago Jelinčič Plemeniti

O knjizi i autorstvu

Knjiga *Hrvati u svetlu istorijske istine*, autora Psunjskog, za kojega skoro sa sigurnošću možemo tvrditi, da je to bio Veliša Raičević, dolazi među slovenačke čitaoce baš u pravom trenutku, u doba približavanja susedne Hrvatske evropskoj uniji demokratskih država, a gde po mojem uverenju nikako ne spada. Bar ne za onoliko vreme, dokle se ne razjasne i isprave istorijske laži i krivice kako prema srpskom, tako prema slovenačkom narodu. Uveren sam, da će se s mojim stanovištem složiti većina onih, koji knjigu budu pročitali.

Knjiga je sigurno nastajala dosta dugo, a odštampana je bila u Beogradu marta 1944., nešto pre oslobođenja grada. Gestapo, tajna policija nemačkoga rajha je, izvesno zbog izdaje, upala u štampariju u kojoj je bila knjiga štampana, i zaplenila skoro celokupan tiraž. Nemci nisu želeli da se otkrije istina o istoriji Srba i lažljivosti Hrvata u njihovom falsifikovanju istorije. Na kraju krajeva, Hrvatska je bila saveznica, a Srbija samo okupirana i sa privremenom vladom. Odmah po oslobođenju preostale primerke je tražila i zaplenila jugoslovenska tajna policija, a štampara Antuna Rota su krajem 1944. godine proglasili za okupatorskog saučesnika i ubili ga na nepoznatom mestu. Za Psunjskog se nije znalo ko je, pa je mogao da se izvuče. Većinu primeraka knjige su pronašli, a njihovi vlasnici su, po običaju, završili na Golom otoku. Zvanična institucija, Narodna biblioteka Srbije prvi primerak knjige dobila je tek 1981. godine, posle smrti Josipa Broza - Tita. Primerak u svom arhivu ima još i Srpska pravoslavna crkva, a nekoliko primeraka imaju nekadašnji autorovi prijatelji, koji vešto prikrivaju svoj originalni primerak, jer knjiga nije pisana niz dlaku ni današnje srpske vlasti. Međutim, jedan primerak knjige je u Sloveniji čiji prevod i objavljujemo.

Ko se skriva iza pseudonima Psunjski, nije bilo pozanato sve do kasnih 1990-tih. Bez sumnje ga je to očuvalo u životu, jer su štampar njegove knjige, kao i ceo niz ljudi, koji su tu knjigu imali kod sebe, zbog nje umrli. Uprkos svemu, neki istoričari još danas zagovaraju različite teze. Jedna od njih je i da je knjigu napisao pesnik Milan Dobrovoljac Žmigavac, biskup Hrvatske starokatoličke crkve, a druga knjigu pripisuje gospodinu Rašajskome, službeniku zagrebačkog univerziteta, koji je živio u Beogradu i Sarajevu i zbog toga imao pristup dokumentima o poreklu Hrvata i odnosima između Srba i Hrvata. U prilog prve teze najviše govori podudarnost slogova u pesmi objavljenoj

na početku knjige, ali obara ju to, što se protiv knjige obratio čak hrvatski *Glas koncila*, jer je po njegovom puna antikatolicizma, i zato veoma antihrvatska, tako da je njeno predviđeno izdanje u SAD zabranio čak tadašnji predsjednik Džordž Buš stariji.

Određeni krugovi u Beogradu autorstvo knjige pripisivali su čak dvojici pisaca, doduše literarnom historičaru i germanisti prof. dr. Peri Slijepčeviću i historičaru prof. dr. Radoslavu Grujiću. Čak se javlja mišljenje, da samo dva autora ne bi bila dovoljna, i stoga misao, da je knjigu napisala grupa historičara. Još jedno ime se javlja u vezi sa ovom knjigom, i to Bogunović, inspektor za prosvetu između dva rata, rodom iz Psunja.

Ali ipak je, po mišljenju većine ozbiljnih istraživača, pseudonim Psunjski pripadao Veliši Raičeviću koji je, pored pomenute knjige, pod istim pseudonimom izdao još i knjigu *U ime Hrista – svetinje u plamenu*. Uprkos tome što knjiga opisuje historijske događaje, koji se tiču Srba od najstarijih vremena pa sve do (skorašnjeg) kraja ustaške tvorevine Nezavisne države Hrvatske, pronicljiv čitalac će naći čak ceo niz paralela sa događajima iz vremena kada smo sa Hrvatima imali zajedničku historiju. I te ga paralele mogu ispuniti strepnjom šta nam se sve još može desiti.

Hrvati u svjetlu slovenačke istine

Nakon raspada austrougarske monarhije, Hrvati su se na brzinu organizovali i Međumurje ubrzo proglasili za svoje. Štaviše, ubrzo je određena politička frakcija počela da se zauzima za odcepljenje od Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i za povezivanje sa Mađarskom i za zajednički savez sa Italijom. U Kraljevini Jugoslaviji se ovo razmišljanje kasnije manifestovalo ubistvom kralja Aleksandra 9. oktobra 1934. u Marseju, koje su uz pomoć Italijana organizovali hrvatski ustaše.

U vezi sa drugim svjetskim ratom, nikako se ne može prevideti činjenica, da su Hrvati odmah nakon napada 6. aprila 1941. i kapitulacije Kraljevine Jugoslavije već 10. aprila proglasili NDH, skoro odmah zatim pristupili nacifašističkoj koaliciji i tako sa ministrom inostranih poslova nemačkog rajha Ribentropom (Otto von Ribbentrop) završili započetu operaciju. Već 26. avgusta 1939. su proglasili Banovinu Hrvatsku, koja je srpskim i bosanskim teritorijama oduzela srezove Dubrovnik, Šid, Ilok, Brčko, Gradačac, Derventu, Travnik i Fojnicu, priključila ih svojoj teritoriji i stvar dovršila sa nastankom nacističke državne tvorevine, za koju je nekadašnji predsjednik Tuđman izjavio, da je prethodnica današnje Hrvatske. Odmah nakon prekrajanja slovenačke teritorije, Hrvatska je takođe uzela svoj deo krvavoga plena, u hrvatskim logorima smrti izginuo je nemali broj Slovenaca. U najvećem koljačkom projektu ustaša, kako su nazvali logor Jasenovac, usmrtili su i osamdeset sveštenika iz Štajerske.

Nakon drugog svjetskog rata hrvatska vlast se na brzinu preokrenula i zaboravila, da je bila do zadnjega dana na strani nacista i da ju je samo velika želja Josipa Broza - Tita za velikom državom, koju su mu saveznici i omogućili, spasla od denacifikacije, koja ni do danas nije izvršena. Odmah su nastavili akcije, započete na zasjedanju ZAVNOH-a 1944. godine, i pripojili si Istru, razume se, uz drugarsko odobravanje slovenačkih partijaca. Jedan od većih obmanjujućih prikaza demografskog stanja Istre onoga vremena je

sigurno knjiga *Cadastre national del'Istrie* (Nakladni zavod Hrvatske, Sušak, 1946), u kojoj su autori po pravilu sve Istrane, čije se prezime završavalo na -ić ili ič, proglasili za Hrvate. Šteta što su među odobravaocima bili i Fran Ramovš i Lavo Čermelj, za neke veliki Slovenci.

Još jedan račun čeka na izmirenje. To je ubistvo 37 Slovenaca u Štrigovi, koje su hrvatske vlasti pobile odmah nakon rata, jer su tvrdili da je to slovenačka zemlja. I bili su u pravu! Još se manje zna o deportaciji približno 3000 Slovenaca iz Rijeke na Goli otok, gde, međutim, nisu dospeli, jer nisu disali po hrvatski i znali su one koji su na brzinu promenili uniforme. Takođe, kasnije pozivanje i priča o nekakvim avnojskim zaključcima su besmisleni, jer na drugom zasjedanju Avnoja u Jajcu nije bilo razgovora o granicama unutar nove Jugoslavije. I da upozorim na još jednu istinu: tokom drugog svetskog rata, kao ni pre njega, Istra nije spadala u jugoslovenski okvir, a kamoli u hrvatski. Čak je ni Hitler posle kapitulacije Italije 9. septembra 1943. nije priključio državi svojega saveznika Ante Pavelića.

Ako se osvrnemo na naš rat za samostalnost, ne možemo prevideti činjenicu, da su u napadu na Sloveniju upravo hrvatske vlasti dozvolile da naša jedva rođena država bude napadnuta sa njihove teritorije, iz njihovih kasarni, sa njihovih aerodroma. Samostalnost su proglasili istog dana kao i mi i bili su dakle prema međunarodnom vojnom pravu agresori, iako su jedinice bile deo Jugoslovenske narodne armije. Prema međunarodnom pravu, agresor je i ona država, koja svoju teritoriju prepusti tuđoj sili za napad na treću državu. A to se ovde desilo. Pošto to još nije bilo dovoljno, našim jedinicama teritorijalne odbrane i policije namerno su poslali pogrešne podatke o smeru napredovanja jedinica JNA. Ljude koji su u Zagrebu hteli da spreče izlazak tenkovskih jedinica iz kasarni, rasterala je hrvatska vlast. Tada je naredila da se uklone sve mine, tako da su tenkovi prema Sloveniji imali slobodan put.

Nažalost, neki naši autonomaši su tada bili nepažljivi, ali pre svega, tada je još uvek na našoj strani bilo previše pristalica jugoslovenstva, koji nisu reagovali na informaciju nemačke obaveštajne službe, da je general Čad u Rijeci spreman da se preda slovenačkoj vojsci. U Rijeku nisu poslali oružane vojne jedinice, a mene su nakon četvrtog dana rata za osamostaljenje uhapsili. Da tada nije bilo pristalica nekadašnjega režima, makar bi moja jedinica išla na Rijeku, pa bi onda bilo šta bi bilo. A sigurno bi početna pozicija za pogađanja, da dobijemo nazad Istru, koja nikad u istoriji nije bila hrvatska, bila suštinski drugačija. A možda je kod svih zajedno preovladavalo političko mišljenje o zajedničkoj konfederaciji Slovenije i Hrvatske, koje je sve do posete hrvatskog predsednika Tuđmana Sloveniji, još bilo živo. Razume se da ljudi o tome ništa nisu znali.

Možda se na to nadovezala i nezaiteresovanost za održani referendum o pripajanju matičnoj domovini Sloveniji, koji je održan na Žumberku, na kojem su se samo poštari i župnici izjasnili protiv pripajanja Sloveniji. Tako su tadašnji predsednik države Kučan kao i predsednik skupštine dr. Bučar svu dokumentaciju, koju su pregledali, bacili s objašnjenjem "a šta ćemo s tom sirotinjom". Hrvati su plan shvatili proketo ozbiljno i njegovog glavnog pobornika Drakulića i još dosta drugih zbog veleizdaje na duže vreme bacili u zatvor. I to, uprkos tome da je svima bilo poznato, da su granice unutar

nekadašnje SFRJ bile samo administrativne – odredila ih je komunistička partija, a nije bilo sklapanja nikakvih republičkih, međurepubličkih, međudržavnih ili međunarodnih sporazuma o razgraničenjima među republikama.

Posledica toga je činjenica da su Hrvati postavili granicu kod Sečovlja na levom brdu Dragonje, a zatim je čak premestili na desno brdo, iako je međurepublička granica u nekadašnjoj državi SFRJ bila čak na vrhu brežuljka, kod kamenoloma. Nakon toga se samo dalje nastavljalo. Hrvati su krali najbolje smreke na Tomšičevoj parceli u snežničkim šumama, pred ljutitim Slovencima pa su ih čak čuvali slovenački policajci. Agresivno su okupirali četiri zaseoka uz Dragonju, ukrali zemlju kod Hotize, uz Muru, kod Ormoža... Ministar unutrašnjih poslova bio je Igor Bavčar. A i istarske železnice su u doba Lojzeta Peterlea prešle u hrvatske ruke.

Kasnije je ulogu darodavca slovanačke teritorije preuzeo sadašnji predsednik države dr. Janez Drnovšek, koji je uprkos usvajanju deklaracije Državnoga zbora Republike Slovenije o celovitosti piranskog zaliva njegovu, otprilike, polovinu ponudio Hrvatima. Hvala bogu, da to nisu usvojili, makar i zbog prevelike proždrljivosti. Svemu ovome možemo naći paralele u knjizi Psunjskog.

Na kraju krajeva, šta bismo mogli očekivati od države, čiji politički vrhovi danas iznova zagovaraju teze o hrvatskom narodu, koje su bile zvanično ispravne u doba ustaške vladavine? I šta bismo mogli očekivati od države, koja svoju državnost temelji na nikad postojećoj nagodbi, koju žele prikazati kao dogovor sa Ugarskom (Mađarskom) o preuzimanju vlasti u svoje ruke i koju nazivaju *Pacta conventa*, za koju lažu da je bila napisana 1102. godine, kada je celoj svetskoj istorijskoj javnosti inače poznato, da se radi o falsifikatu iz 14. veka.

Možemo još štošta naučiti iz ove knjige, kao npr. o sopstvenim greškama i o sopstvenim izdajnicima. Zato da greške ne bismo ponavljali i da bismo izdajnike lakše prepoznali. Susede će nam u priličnoj meri predstaviti sama knjiga. Neka prevod ove knjige na slovenački jezik bude trajni spomenik činjenici, da istinu nije moguće sakriti, i opomena svim onima, koji previše veruju zvaničnoj politici, a Veliši Raičeviću - Psunjskom zahvalnica što je očuvao istinu i osvetlio zločine, koji ne smeju ostati u tami

Zmago Jelinčič Plemeniti

HRVATI U SVETLU ISTORIJSKE ISTINE

Pij zemljo srpska

O grudo sveta,
zemljo predaka srpskih i moja!
Ti ne bi bila ni pitoma tako,
da nije naših suza, krvi i znoja.

Pij zemljo srpska,
napajaj se krvlju miliona svojih
palih na braniku veličine davne,
ispijaj čaše sudbine svoje,
gorke, ali slavne!

O večna grudo !
Ti što nikad nisi stenjala od bola,
jer si uvek bila od dželata jača.
Ima li šta drugo što sramotu pere
sem borbe i mača!

Psunjski

POREKLO HRVATA

Jedna slučajnost u velikim narodnim pokretima pre kojih 13 vekova, otvorila je tamne stranice u istoriji južnih Slovena. Za dolazak Hrvata vezano je sve ono, što je docnije o Balkanu stvorilo izreku, da je „bure baruta“.

Donoseći sobom sve svoje nedostatke, ova neslavenska skupina urasla je najpre u slavenstvo i od njega primila hrišćanstvo, ali je zatim zbog urođenog oportunizma i slabe duhovno-krvne veze sa slavenstvom ne samo otpala od njega, već je katoličkom Rimu poslužila kao oruđe za katoličke nasrtaje na južno slavenstvo kroz čitava stoleća. Zbog njih je Balkan i postao evropska vetrometina, gde su se sukobljavali različiti interesi, a u prvom redu katolički sa pravoslavnima.

O svom poreklu Hrvati nerado govore. Doduše, na prvi pogled. Međutim, oni su zbog urođenog oportunizma na svojoj siromašnoj „povijesti“ ostavili širom otvorene kapije, kako bi svoje poreklo mogli vezivati čas za Romane, čas za Germane, a koji put i za Slavene. Jedan „slikovit primjer“, kako bi to oni sami rekli, vidi se iz slučaja sa hrvatskom „poviješću“, koju je hrvatska vlada propisala kao udžbenik za školsku 1941/42. godinu. U ovoj „povijesti“ zastupljena je gotska teorija o hrvatskom poreklu. Već sledeće školske 1942/43. godine, ista ona ustaško-hrvatska vlada, koja ga je propisala, izdala je drugi, gde se o hrvatskom poreklu zastupa druga, iransko-kavkaska teorija. Da se sramota što pre preda zaboravu, vraćen je novac svakome kupcu onoga prvog udžbenika, koji ga je makar napola poderanog povratio.

Verni svome nestalnom mentalitetu, Hrvati su kroz celu svoju prošlost usporedo sa razvojem situacije menjali ne samo svoje uverenje, već i narodnost ako je to bilo potrebno. Ali, nešto u čemu su ostali konzekventni, to je bolest gusarenja po tuđim istorijskim baštinama i mana naturavanja svoga nepopularnog imena. Tako se sretamo sa jednim odlomkom iz novije hrvatske istorije („Hrvatski List“ od 14. IV. 1939.) gde se ovo priznanje izražava u rečenici: „Došavši Hu-ur-vathi zajedno sa Hunima u Evropu, zavladaše nad slavenskim starosjediocima, s kojima su se slili u jedan organizam, kojemu su dali svoje ime, iako su bili u manjini“. Hrvati, dakle, po ovom svome priznanju dolaze u slavensko starosedelaštvo, koje je, dakako, moglo biti samo srpsko, pošto se za druge Slavene u ovom prostoru ne zna, i donose sobom svoje ime, sa kojim se to slavensko starosedelaštvo stolicima sukobljuje.

Svoje neslavensko poreklo, uostalom, ne krije ni u praskozorju pritajenog ustaštva prvi hrvatski ministar spoljnih poslova dr. Mladen Lorković, koji u knjizi „Narod i zemlja Hrvata“ na strani 34 kaže : „**Čitava stara hrvatska povijest shvatljiva je samo uz pretpostavku, da su vladajući Hrvati bili neslavenska naslaga, koja je prekrila i organizirala slavenske mase**“.

Prihvatimo li stanovište dr. Lorkovića da Hrvati nisu slavenskog porekla, što se posle događaja iza 6. aprila 1941. godine samo po sebi razume, postaje neobjašnjivo, kako da

došljačko plemce Hrvata gubi sva svoja obeležja sa kojima je došlo, pa čak i svoj materinji jezik, a da ipak tobože osigurava prestiž svoga nepopularnog imena, koje je docnije pretrpelo modifikaciju od Hu-ur-vatha u Hrvate. Ne bi li bilo prirodnije smatrati da narodi gube svoja obeležja i materinje jezike samo onda, kada se utope u jače i kulturnije sredine kojima, razume se, nije potreban „organizatorski smisao“ i takvih poludivljih došljaka, koji nisu u stanju ni da svoj materinji jezik održe. Što ih je, međutim, katolički Rim mnogo docnije uspeo uklopiti u svoj veliki program katoličkog prodiranja prema slavenstvu, i što se bolešću naturavanja njihovog imena odomaćilo jedno zlo od koga će se Balkan teško otresti, to je pojam za sebe. Pa ipak, Hrvati sa rezultatima naturanja svoga imena srpskom nacionalnom i etnografskom prostoru do prošloga veka nisu bili zadovoljni. Zato je Zagreb pre kojih sto godina izmislio Jugoslaviju, samo zato da bi preko nje doveo u pitanje srpstvo i pravoslavlje i tako ostvario ekspanzivne ciljeve istaknute u hrvatskom i rimokatoličkom programu kroz vekove.

Kao što god postoji oprečnost o vlastitom poreklu među samim Hrvatima, (jer „suvremena hrvatska povijest“ u delu štampanom 15. IV. 1939. tvrdi, za razliku od dr. Lorkovića, da su Hrvati gotskog porekla), tako su različiti i datumi njihovog doseljenja unešeni u njihovu „povijest“. Tako je o dolasku zabeležio vizantijski car Konstantin Porfirogent, kako su se od „Bijelih Hrvata“ odvojila petorica braće, među kojima i jedan po imenu Hrvat, te došli u Dalmaciju, gde su zatekli Avare („Hrvatski List“ od 15. IV. 1939.). Za ovu istorijsku tvrdnju izgleda nam da je Hrvatima primarni momenat bio zaposedanje Primorja. Međutim, vremenski je pozivanje na Porfirogenta dovelo u pitanje datum hrvatskog doseljenja, pošto je Porfirogent živio, odnosno vladao od 912. do 959. godine. Hrvatski istoričar Pavle Vitezović (1652. - 1714.) pomera ovaj datum doseljenja unazad i kaže da se onih petorica braće doselilo 640-te godine posle Hrista i da su se naselili u gornjem primorju. Za razliku od Tadije Smičiklase, koji hrvatsko ime izvodi iz pojma nekog brdskog junaštva, Vitezović kaže da ime Hrvata potiče od onoga među petoro braće, koji se zvao Hrvat. Novijoj hrvatskoj istoriji bilo je malo ono Vitezovićevo pomeranje hrvatskog doseljenja unazad, pa je ovo doseljenje pomerila još za daljnjih 100 godina unazad. („Hrvatski List“ od 14. IV. 1939). Ko zna, neće li se naći koji od Starčevićevih učenika koji će pronaći da su Hrvati doselili još u ledeno doba. Datum njihovog doseljenja na prvi pogled ne izgleda toliko važan, ali, njegovo je fiksiranje potrebno, kako bi ga usporedili sa Vitezovićevom tvrdnjom, da su Srbi 35 godina pre Hrista ratovali u Makedoniji sa Rimljanima, i naselili Malu Vlašku (Slavoniju).

Slavonski istoričar Matija Katančić (1750. - 1825.), iako katolički sveštenik, ne smatra sve stanovnike katoličke vere na teritoriji koja je 1941. godine prozvana „Nezavisnom državom Hrvatskom“ Hrvatima. Naprotiv, on tvrdi, da su Dalmatinci, Bosanci i Slavonci iste etničke strukture kao i Srbi i da se ovi etnički u mnogome razlikuju od pravih Hrvata, a da je hrvatsko ime ovim krajevima jedino austrougarskim pritiskom nametnuto, mada se ovi narodi nikada nisu tako osećali. Govoreći o čistoći jezika Katančić kaže: „**Ali se bosansko-dalmatinsko i srpsko narječje odlikuje čistoćom i elegancijom**“. O naturanju hrvatskoga imena Katančić piše. „**Uvjerit ćeš se, najzad, da se hrvatsko ime u Dalmaciji, Bosni i Srbiji naročito propagiralo, ali se ilirski narodi u ovom predjelu nikada nijesu tim imenom nazivali**“. Stoga, kad govorimo o Hrvatima, imamo pred

očima one Hrvate u uskoj Hrvatskoj, odakle su vekovima pokušavali da nature svoje ime bosanskim, slavonskim i dalmatinskim, pa čak i Srbima u Srbiji.

Hrvati, onakvi kakve ih opisuje Matija Katančić – koji nisu istog etničkog obeležja sa dalmatincima, Bosancima, Slavoncima i Srbima, doselili su – po Vitezoviću – u Hrvatsku 640 godina posle Hrista. Ovde su, kažu, svojom sposobnošću državne organizacije (kojom se, kako nam je poznato, nisu odlikovali niti su je imali) zavlada starosedeocima Slavenima da ne bi morali spomenuti ime Srba, kojima su, iako brojno daleko manji, ipak uspeli tobože naturiti svoje ime. Ovde pada u oči „zaborav“ sa kojim se neprestano susrećemo kroz svu hrvatsku istoriju. Tako hrvatski istorijski šovinizam i ovde zaboravlja priznati, da su se u tome poslu etnički i jezično potpuno pretopili u Srbe, te ih Delimilova kronika, pisana pre 650 godina, objavljena čak i u poznatom zagrebačkom „Vijencu“ iz 1891. godine rečenicom: „**U srpskom narodu imade zemlja, koja se zove Hrvatska**“.

– smatra Srbima. Tako je, dakle, pisao češki istraživač još u XIII. veku i smatrao, da su Srbi narod, a Hrvati pleme.

„Prvi historijski utvrđeni dokumenat kojim se imena Hrvat i Hrvatska pojavljuju u povijesti, jeste glasovita povelja Kneza Trpimira od 4. marta 852. godine, u kojoj knez potvrđuje svome prijatelju i kumu – splitskom nadbiskupu Petru – neke njegove posjede u Lazanima i Tugarima, a u kojoj se Trpimir naziva „Dux Croatorum“, a njegova zemlja „Regnum Croatorum“ (kraljevstvo hrvatsko), dakle kao organizovana država.“ („Hrvatski List“ od 16. IV 1939.). Jedna mala nesmotrenost dovoljna je da upropasti čitav snop brižljivo skrojenih istorijskih falsifikata. Tako je ovaj odlomak uhvatio u laži onu hrvatsku priču o dolasku polovicom VII. stoleća ili ranije, o nekom naturavanju hrvatskog imena, a još manje o „organizatorskom smislu“, jer kao što im ovde nehotice izlete, nije se pre druge polovice IX. stoleća niti znalo za ime Hrvata, a još manje za njihovu – nazovi – državu.

Uхватimo li se za 852. godinu kao godinu kada se prvi put pojavljuje ime Hrvata u nekoj formi samostalne organizacije (u šta mi opravdano sumnjamo) i da je Trpimir stekao titulu kneza hrvatskog, pa da je potvrdio neke posede svome kumu još i tome splitskom nadbiskupu, tada se nalazimo pred dva pitanja i to: Ko je u to doba vladao hrvatskim zemljama, te prema tome ko je Trpimiru podelio dostojanstvo hrvatskoga kneza? I drugo: Da li je u to doba mogao postojati splitski nadbiskup koji bi bio potčinjen Rimu.

Razmatrajući prvo pitanje, znamo da je car Budimir Srpski već u VII. stoleću razdelio srpske zemlje na županije, banovine i kneževine. Među tako razdeljenim oblastima nalazi se i donja Dalmacija, koja je tek u XIX. veku u Zagrebu prozvana „Crvenom Hrvatskom“. U doba Trpimirovo vladala je srpskim zemljama dinastija Višeslavljevića, a u te zemlje bila je uklopljena i donja Dalmacija. Ništa, dakle, prirodnije nego da je Trpimir kneževsku titulu dobio od srpskih vladara, jer je u to doba od drugoga i nije mogao dobiti.

Na drugo pitanje nije težak odgovor, pošto je u ono doba splitska episkopija potpadala pod jurisdikciju carigradske patrijaršije, pa je Trpimir jedino mogao potvrđivati imanja splitskom episkopu, a nikako nadbiskupu, pošto je splitska episkopija otpala od

carigradske tek 924. godine, odnosno 72 godine posle te takozvane „glasovite“ Trpimirove povelje, dakle onda, kada se Trpimir odavno nalazio među mrtvima. Godina 924. uzeta je iz dela hrvatske „suvremene povijesti“ štampanog u „Hrvatskom Listu“ od 22. IV. 1939., pa kako znamo da su se datumi ovakve vrste često puta pomerali desetinama i stotinama godina unazad, kako je kad trebalo izgrađivati fiktivnu hrvatsku istoriju, to bi mogli pretpostaviti da je splitska episkopija možda i docnije otpala od carigradske patrijaršije.

Prema „najobjektivnijim“ piscima „nadopunjene hrvatske povijesti“ trebalo bi da su Hrvati usporedo sa svojim dolaskom – polovicom VII. stoleća – zagospodarili srpskim starosedelaštvom, koje je bilo u većini, i naturili im takozvanu državnu organizaciju i ratnički smisao. Tako kažu sada. Međutim, mada im mi mnogo ne verujemo, oni nam u XVII. veku preko Pavla Vitezovića rekoše, da su Srbi još oko Hrista i pre njega naselili zemlje, u kojima su Hrvati našli utočište, te da se Srbi još u to doba pojavljuju kao samostalna državna organizacija koja, dakle, od došljčkih Hrvata nije morala ništa pozajmljivati, a najmanje organizatorske i vojničke vrline, pošto se za njih ni devet vekova posle toga nije ništa znalo. A o nekakvim ratnim veštinama ili organizatorskom smislu ne može kod Hrvata biti ni govora – ne samo od doseljenja pa do prvo njihove samostalnosti pod Tomislavom 924. godine, nego i docnije.

„Avari i Slaveni, poplaviše Dalmaciju, Meziju, Ilirik i Trakiju sve do Carigrada“ („Hrvatski List“ od 14. aprila 1939.). Hrvatski se povjesničar, doduše, stidi da umesto Slavena spomene Srbe, iako se za vreme cara Heraklija, kada se ovo događalo, za druge Slavene u ovom delu sveta nije znalo osim za Srbe. Po hrvatskoj istorijskoj priči, Heraklije (610. - 641.) je nalazeći se na rubu propasti usled navale Persijanaca sa istoka i Srbo-Avara sa zapada pronašao negde, Bog bi znao gde, pleme Hrvata kao „najbolje organizovano slavensko pleme“, koje se suprotstavilo srpskoj snazi i spasilo Heraklijevo carstvo. A što je još zamršenije, Heraklije ih poziva negde na jugoistog Balkanskog poluostrva! Izgleda da „braći“ Hrvatima nije bilo dosta, što su nam toliko zla naneli od svoga dolaska, već bi želili da nam makar u mašti priređuju iznenađenja i onda kada za njih niko, pa ni oni sami nisu ništa znali. Uostalom, sve i kada bi to „junačko“ hrvatsko pleme predstavljalo neku biološku jedinicu u to doba, kako bi i mogli priteći Herakliju u pomoć, kada je ovaj sa svih strana bio opkoljen – i to, Persijancima sa istoka, a sa zapada, da upotrebimo hrvatski termin, Avaro-Slavenima. Kad su već maštali fabrikujući ovu istorijsku nemogućnost, mogli su izmisliti i transportnu avijaciju pomoću koje su caru Herakliju pritekli u pomoć. Da bi ovakva besmislica hrvatskog „sočinjenja“ mogla opstati, morali bi Srbi sada posle tolikih stoleća preko svoje slavam ispisane istorije hrvatskoj povijesnoj fikciji ostaviti koridor, da bi ovi mogli caru Herakliju priteći u pomoć.

Po hrvatskim izvorima, Srbi su bili ono slavensko starosedelaštvo koje su Hrvati zatekli kada su nas svojim dolaskom „usrećili“. Primivši od Srba hrišćanstvo, oni su sve do Branimira, koga su tek nedavno krstili u Branimira, pripadali nadležnosti carigradske patrijaršije, a tek za njegovog vremena su pripali pod rimsku administrativnu nadležnost, jer je on smatrao da je to zbog blizine Rima praktičnije. U savremenoj, šovinizmom inspirisanoj i pod katoličkom prizmom pisanoj „povijesti“ Hrvata, označen je ovaj

administrativni prelaz iz nadležnosti Carigrada rimskoj nadležnosti ništa manje nego kao drugo krštenje Hrvata, mada se zna, da je rascep crkava usledio za blizu dva stoleća docnije. Iz prostog razloga što je notorno da drugo krštenje pretstavlja prekrštavanje nekoga ko je već jednom kršten u kojoj od hrišćanskih veroispovesti, hrvatska istorija o ovome drugom krštenju daje oskudnu publikaciju i zadovoljava se samo na spoljašnjem sjaju proslava. Poznato je da je Zdeslav doveo Hrvate u vezu sa carigradskom patrijaršijom, koja ih je primila u hrišćanstvo. Branimir je iz praktičnih razloga zamolio da se administrativno potčine Rimu. To je u novoj hrvatskoj istoriji uzeto kao drugo krštenje Hrvata. Od kako se ovo, takozvano drugo krštenje proslavlja na vidniji način po hrvatskim katoličkim crkvama, počeli su se mnogi katolici interesovati za istorijat ove proslave. Međutim, svećeničke su im prodikaonice radije zasenjivale oči poznatim katoličkim frazama, nego što bi im priznali, da su nekada pripadali istočnopravoslavnoj veri.

Ovu katoličku misteriju objasnio je, međutim, dr. Ferdo Šišić u „Vjesniku hrvatskog arheološkog društva" za godinu 1914. i celom hrvatskom jezuitskom kleru dobacio ovu istinu. Poznato je da se hrvatski knez Branimir, smaknuvši kneza Zdeslava obratio s proljeća 879. godine na papu Ivana VIII. u Rim i tako odružio od carigradskog patrijarha, sa kojim je Hrvate doveo u vezu njegov predčasnik Zdeslav. Da se ovakav prelaz od jednog crkvenog poglavara drugome shvaćao u tradiciji kao krštenje, pokazuje naročito, što Konstantin Porfirogenez i Zdeslavov korak prikazuje kao tobožnje treće krštenje Hrvata, a kome dakako isto tako kao i o drugom ne može biti ni govora.”

Otkriće dr. Ferde Šišića, poznatog hrvatskog naučnika, tim je dragocenije što je usledilo u vreme kada mu se ni sa koje strane nije moglo prigovoriti da su ga inspirisali „protunarodni režimi iz Beograda", kako je Zagreb za vreme zajedničkog života od 1918. godine uvek požurio da protumači ma kakvu istorijsku publikaciju, koja ne bi bila u skladu sa hrvatskom istorijskom naduvenošću.

Sve do rascepa crkava polovicom XI. stoleća takozvano drugo krštenje Hrvata, odnosno administrativni prelaz iz Carigrada Rimu, nije imalo nikakvog naročitog uticaja na međusobne odnose Hrvata i Srba. Međutim, rascepom crkava pojavila se pored rasne i verska razlika, koja je bila razlogom, da je srpstvo u došljacima Hrvatima našlo većito jezuitske protivnike koji su, oslanjajući se na katolicizam svu svoju pažnju usredsredili na to, da pomere svoj prostor na račun srpskog istorijskog i etnografskog tla. Sa svima obeležjima slepe upornosti, ovaj je hrvatski napor produžen sve do aprila 1941. godine, i posle njega.

PRVA SAMOSTALNOST POD TOMISLAVOM

Jedna teška ratna slučajnost, koja je zadesila srpski narod na ovoj ervaopskoj vetrometini, osokolila je Tomislava da, kao savesni ban, prigrabi celokupnu vlast svoje banovine i da se 924. godine otrgne iz srpske zajednice. Slično slučaju iz 1941. godine.

Kad je Zarija Pribisavljević – srpski vladar oko 924. godine – odbio da produži priznanje vlasti bugarskog cara Simeuna i kada već na početku neprijateljstava većina Zarijinih vojskovođa zbog Simeunovog lažnog osećanja dopadoše bugarskoga ropstva, Bugari su osvojili veliki deo Srbije. Među onima koji su dopali bugarskog ropstva bio je i Časlav Klonimirović, unuk Stojimirov. Sam Zarija se sklonio u oblast Neretve, koja je i pod Mihailom Žiševićem, srpskim velikašem, pružila Simeunu otpor i najzad ga posle trogodišnjeg rata prisilila na mir. U međuvremenu je Tomislav kao zavisni ban od srpskih vladara izabrao srpsku nesreću da bi dovršio svoju rešenost o nezavisnosti i u docnijem odnarođivanju postao pionir rimokatoličkih aspiracija u ovom delu Evrope. Hrvati su docnijim razvojem situacije mogli osetiti Tomislavljevu prenatgljenost. Tomislav je, naime, verovao da će se propašću srpske države ostvariti želja za prostiranje hrvatske vlasti preko srpskih zemalja. Ali, Bugari su osvojili samo deo Srbije, a Rim je osetio snagu Neretve i Mihaila Viševića u tolikoj meri, da je Višević sa svojom vojskom zaratio protivu Rima i dve godine posle Tomislavljevog gesta osvojio italijanski grad Sinopat. Ovde dolazi i smrt Simeunova, koja je doprinela da se Časlav Klonimirović oslobodi bugarskog ropstva i sjedini razjedinjene srpske oblasti, te da povрати dobar deo srpskih oblasti, među kojima Srem sa većim delom Slavonije. Za vladavine Časlavljeve spada i neretljanska bitka protivu mletačke republike kada su mlečani potučeni i 948. godine sklopljenim mirom naterani da se obavežu na plaćanje danka. To je stanje trajalo sve do 960. godine, kada je Časlav proterao Mađare iz Bosne u Srem i tu u Sremu, u jednoj bitci poginuo. Za sve to vreme Hrvati su lešinarskom hladnokrvnošću posmatrali džinovske borbe srpskoga naroda od koga su se počeli odnarođivati, čekajući pogodno vreme da očerupaju lešinu, koju bi drugi mesto njih oborio.

U „suvremenoj hrvatskoj povijesti“ nailazimo na nepreglednu gomilu ispisanih pokušaja da prisvoji šta je tuđe. Tako se prvi Tomislavov korak prikazuje u lažnom svetlu samo zato, da bi se iz njega mogle iskonstruisati takozvane „Bijele“ i „Crvene Hrvatske“, a naročito ove poslednje, koje nikada nije ni bilo, već ju je novija hrvatska „istorija naprosto morala izmisliti, kako bi u najkritičnijim srpskim trenucima mogli podastreti svoje „povijesno pravo“ na srpske zemlje. Dosledna samoj sebi, hrvatska istorija, fabrikovana pre nekoliko godina, kaže da je u doba ratovanja Zarije Pribisavljevića sa bugarskim carem Simeunom 924. godine Tomislav tobože proterao Bugare i prisilio ih na mir. A zatim još smelije, da su, tobože, „domaći vladari“ Zahumlja, Travunije i Duklje, među kojima i knez Mihailo Višević priznavali Tomislavljevu vlast. To – da je, onda, „Crvena Hrvatska“. O toj novoj hrvatskoj fikciji „suvremena hrvatska povijest“ ovako mahnita:

Prema popu Dukljaninu, razdijelio je kralj Budimir Svetopelek na velikom zaboru na Duvanjskom polju državu na Primorje i Zagorje. Primorje nazivlje još Hrvatskom ili Dalmacijom, a dijeli ga na Bijelu Hrvatsku i na Crvenu Hrvatsku. Bijela Hrvatska sezala je od Duvna do Vinodola, a Crvena Hrvatska od Duvna do Drača. Jedan od najpoznatijih vladara u oblastima Crvene Hrvatske bijaše knez Mihailo Višević“. („Hrvatski List“ od 18. IV. 1939.).

Ova konstatacija, u kojoj se kao primarni momenat ističe neko tobožnje stvaranje „Bijelih i Crvenih“ Hrvatski, otkriva, međutim, ono radi čega hrvatska istorija zasigurno ne bi spomenula ime kralja Budimira, iako je vešto prećutala čiji je to bio vladalac, a koje njegova država. Na jednom mestu nedaleko spomenutih „v carjeh Budimira srpskog“, koji je oko 675. godine razdelio svoju državu na županstva, banovine i kneževine. Među tako razdeljenim srpskim pokrajinama nailazimo na Humsku i Ramsku, odnosno bosansku Srbiju. Što tvorci naduvene hrvatske povijesti nisu, ili nisu hteli, upoznati svoje čitaoce sa ovim „Budimirom v carjev srpski“, imali su sa svoga stanovišta razloga za to, jer je njegova zemlja morala biti Srbija, a u njoj Hrvati – bez ikakve ili takve Hrvatske, koja ne bi prevazilazila onaj prostor triju docnijih hrvatskih županija oko Zagreba. U ostalom, i ova hrvatska istorijska naduvenost o stvaranju nekakvih farbanih Hrvatski spada u red dobro smišljenih laži koje vekovima smeraju na to, da u srpskoj istoriji stvore takvu zbrku, iz koje bi zatim po volji mogli da vade ono, što im je za pokriće njihove istorijske golotinje potrebno.

Jedan letimičan pogled preko brda hrvatskih fraza, koje se sukobljuju jedna sa drugom. Po ovom tvrđenju, Hrvati dolaze u svoju Hrvatsku zapadno od Slavonije i Bosne polovicom VII. stoleća, gde zatiču Slavene, razume se, Srbe. Oni tobože odmah po svome dolasku svojom ratničkom i organizatorskom sposobnošću naturaju svoje ime tome srpskom starosedelaštvu i osnivaju takozvanu „Bijelu Hrvatsku“, „Crvenu Hrvatsku“ itd. Koliko je istine u priči o velikim „državničkim i organizatorskim sposobnostima hrvatskih došljaka, vidi se i po tome, što se za njih ni 200 godina docnije za vreme održavanja franačkog sabora u Frankfurtu na Majni (825.) nije ni znalo da postoje, dok su polapski i južni Srbi na tome saboru predstavljali narode. Nalazeći se u takvoj prošlosnoj oskudici, nije ni čudo što su Hrvati morali izmišljati svoje „države“ sviju boja. Doduše, ove farbane Hrvatske razgoličio je rođeni Hrvat istoričar Ivan Šver, koji svojim hrvatskim istorijskim kolegama otvoreno dobaci da „**Crvena Hrvatska**“ u stvari nije ništa drugo doli Srbija. (Zagreb: „Ogledalo“ II, str. 119). Drugi hrvatski naučnik, dr. Tomo Maretić, obračunava se sa „sočinenijima“ Smičiklase i njegovih pomagača o tobožnjoj Hrvatskoj kao zasebnom državnom pojmu i kaže: „**Eto na kako slabom temelju stoji Velika Hrvatska! Nje nikada nije bilo, nego ju je Porfirogent naprosto izmislio**“. („Slaveni u davnini“ str. 69). Ni sa tako, po dr. Maretiću, navodno, izmišljenom Hrvatskom, međutim, Porfirogent nije prema istoku prekoračio reku Cetinu, jer o istočnoj granici Hrvatske Porfirogent doslovice veli: Od reke Cetine počinje zemlja Horvatska i stere se uz primorje sve do granica Istrije, odnosno do grada Albuna, a u gorama i prelazi donekle temat istorijski. Kod Centine i Livna graniči sa zemljom Srblije“. (Ib. 145-7). Porfirogent je zaista imao pravo. Hrvatska do njegovog doba (912. - 959.) nije prelazila Cetinu, a za dalje znamo. Samo, propustio je on zabeležiti, da se i zapadno od Cetine prostirala srpska etnografska celina sve do linije, koja se sa zapadne

strane sreza ogulinskog spušta u more na međi srezova gospićskog i senjskog. I Rački o granici između Hrvatske i Srba kaže: Hrvatska je zapremala zapadni dio rimske Dalmacije, imajući za južnu granicu kod Mora rijeku Cetinu" („Rad jugoslovenske Akademije 56", strana 140).

Nobel je mirne duše mogao osnovati još jednu od svojih nagrada, koja bi se dodeljivala onom istoričaru izvan hrvatske i unutar hrvatske narodnosti koji bi ma gde i kod kojeg ozbiljnijeg pisca pronašao koju od onih ofarbanih Hrvatski, pa da ta nagrada večito ostane u kasi. Još manje bi se ko našao, sem hrvatske istorijske naduvenosti, ko bi mogao postaviti tvrdnju, da je jedan Mihailo Višević koji, iako srpski velikaš, često puta nije hteo priznati vlast srpskih vladara, mogao priznati vlast srpskog otpadnika kneza Tomislava, koji tek što je bio pošao stazama otpadništva. Ta zbog Mihaila Viševića i njegove tvrdoglavosti je i propao srpski otpor prema bugarskom caru Simeunu. Jer, kada se srpstvo pod Zarijom Pribisavljevićem nalazilo zbog Simeunovog pritiska u teškom položaju, Višević je ostao veran tradiciji mnogobrojnih srpskih tvrdoglavaca samo zato, da bi se održao na svome kneževskom položaju, pa nije pomogao Pribisavljeviću, već je dočekao da Simeun ugrozi granice njegove zemlje. Tek tada je on sa svojom kopnenom i pomorskom snagom navalio na Simeuna i posle trogodišnjeg ratovanja prisilio ga na mir. Eto, taj je mir iznudio Mihailo Višević, a ne Tomislav, kako to hrvatska naduvenost („Hrvatski List“ od 20. i 21. IV. 1939.) kontira u svoju korist samo zato, da bi izvrtnjem istorijskih činjenica nešto od srpske istorijske baštine ukrala i okitila svoje istorijsko siromaštvo. Hrvatska istorija za isti vremenski period tvrdi, da je Tomislav imao jaku vojsku i još jaču flotu, ciljajući, razume se, na onu vojsku i flotu Mihaila Viševića koja godine 926. pređe Jadransko more i osvoji italijanski grad Sinopad. Na veliko hrvatsko razočaranje, međutim, videsmo, da je to bila srpska, a ne hrvatska snaga. Ipak, posle Tomislavljevog gesta od 924. godine, jedan deo Hrvata je pokazivao otpor prema Rimu i svima novinama koje su iz njega dolazile. Narod, koji je bio privržen srpstvu i pravoslavlju, vodio je više od jednog stoleća posle toga borbu protivu rimskih pristalica unutar svojih redova i pokazivao otpor protivu otpadanja od srpstva i carigradske nadležnosti pravoslavlju. Ova se borba prenosila posle Tomislava i na ostale knezove – rimske sluge, a dostigla je vrhunac u ubistvu kralja Zvonimira.

Zvonimir je, kao i njegovi prethodnici, a kao i njegovi potomci 1041. godine, zatirao sve ono što bi u programu hrvatskog odnarođavanja podsećalo na doba kada su Hrvati došavši među Srbe i primivši od njih hrišćansku veru, vremenom postali srpsko pleme. Usred narodnog revolta zbog ovakvog odnarođavanja, Zvonimir je, po nagovoru pape Grgura VII., sakupio na Kninskom Polju sabor, koji ga je trebao ovlastiti da po Hrvatskoj sakupi vojsku i da sa njome pođe na Svetu Goru da je „oslobodi od pravoslavnih siledžija“. Zvonimir je još prerano smatrao proces hrvatskog otpadništva završenim, jer je to usledilo nekoliko vekova docnije. Zato je narodni gnev na tome saboru dostigao takve razmere, da je Zvonimir sasečen noževima svoje vlastele i naroda. Da posle ovog istorijskog dana na Kninskom Polju nije nastupila mađarska najezda, te se srpske zemlje našle pred novim problemom, možda bi Zvonimirovom smrću rimski uticaj iščezao i hrvatski narod ostao veran srpskoj tradiciji. Time bi se srpstvu, a i hrvatstvu kroz tolika stoleća uštedeli mnogi teški dani.

O STARINI SRPSKOGA IMENA

Zbog odomaćenog pravila, da o srpskoj istorijskoj znanosti mogu pisati samo oni kojima je to izvor prihoda za život, zanemaren je priličan broj pismenih Srba, koji su, za razliku od onih prvih, iz čistog patriotizma i ljubavi prema svome narodu posvećivali svoj život istraživanju srpske i slavenske prošlosti, ne rukovodeći se smerom posmatranim kroz prizmu dinara, već čistim slavenstvom i srbizmom. Međutim, svaki onaj koji po svome zanimanju nije bio vezan za katedru istorije, označen je ili kao neznalica, ili je u najboljem slučaju posmatran sa gledišta istorijskog amaterstva. Na istorijsku se nauku, dakle, gledalo sa staleškog stanovišta. A kako je država slabo ili nikako učestvovala u stvaranju istorijske nauke, već je ova bila prepuštena privatnoj inicijativi, to je stalež iz sasvim razumljivih razloga zazirao od kritike, koja bi možda dovela u pitanje mogućnost prodaje napisanog dela ili ugrozila egzistenciju i izvore za život. Zbog toga nisu ni načinjena mnogobrojna polja rada koja, da su obrađena, bacila bi pravo svetlo na srpsku istorijsku prošlost i doprinela srpskom narodnom osveženju. Koliko god je istorijski problem posmatran kod Srba sa staleškog stanovišta i time sputavan u svome progresu, toliko je hrvatska propagandna istorija imala uticaja na srpsku istorijsku nauku, koja se u interesu tobožnjeg bratstva uginjala i prećutno dozvoljavala i takva prisvajanja srpskog istorijskog bogatstva, kakva se ni po koju cenu nisu smela prepustiti hrvatskoj pohlepnosti.

Nalazeći se iza neprijatnih iskustava i saznanja o svemu ovome, nameću nam se sama po sebi pitanja:

Da li smo smeli za ljubav „suvremene hrvatske povijesti“ i nekolicine nakrivo nasadenih srpskih „učenjaka“, kojima je hrvatski uticaj ograničio istorijski vidik i ukolosečio ih u određenom pravcu, ubrajati mnoge domaće i strane pisce u istorijske neznalice.

Među mnogima, treba li i cara sviju Rusa, Petra Velikog, ubrojati među nepoznavaoce što u manifestu (štampanom na strani 23 - 25 Orfelinijeve istorije o Petru Velikom, izdatom 3. marta 1711. godine) sokoli Srbe da dignu ustanak protivu Turaka, pa im preporučuje da se ugledaju na svoje daleke pretke, među kojima i na Aleksandra Velikog Makedonskog. Možemo li opet samo zato da ne bismo pogodili hrvatsku osetljivost, pokriti oči pred onim majestatom u češkom državnom arhivu, kojim Aleksandar Veliki o srpskom narodu kaže: „Velikomoćnom, najčuvenijem, najznamenitijem i najmnogobrojnijem narodu našem Srpskom“. Ili, treba li pristati na pogrešan prevod ovoga majestata, gde je češki prevodilac tek negde pre kojih stotinu godina umesto „naroda srpskog“ stavio „naroda slavenskog“, iako se za vreme Aleksandra Velikog nije znalo ni za kakve Slavene, pošto se takvo ime pojavljuje tek u VI. ili VII. stoleću.

Da je hrvatski pesnik Ivan Gundulić u doba ustaško-hrvatske podivljalošći nekim slučajem bio živ, on bi za onaj stih: „Od Lesandra Serbljanina, vrh svih cara, cara slavnog“, ili platio životom, ili bi se u najsrećnijem slučaju našao u položaju pitomca beogradskog Komesarijata za izbeglice. Treba li reći hrvatskom istoričaru Franji Račkom da nije govorio istinu kada je napisao: **„Pod ovim imenom (Srba) poznavahu Slavene**

Grci i Rimljani negde od VII. vijeka prije Isusa". (Povijest Slavena" str. 6). Može li se, dakle, onoj grupi ljudi srpskog istorijskog staleža, koji su sebi prisvojili monopol istorijske nauke i, tobože u interesu nečega većeg, prećutali ova dragocena vrela za stvaranje osnovnih podataka o srpskoj prošlosti izraziti zahvalnost, ili ih treba žive ili mrtve žigosati, a njihova „sočinenija“ u srpskom i slavenskom interesu spaliti i na taj način likvidirati jednu epohu, koja bi se mogla nazvati epohom istorijskih zabluda.

Prevrćući po istorijskoj građi, naišao sam na ispravan sud jednog među onim časnim izuzecima, profesora dr. Vase Glušca, o mnogoj srpskoj učenoj gospodi iz redova istoričara. Govoreći o zvaničnoj istorijskoj nauci, koju je Austrougarska uperila na to da dokaže, kako bosanski muslimani nemaju ničega zajedničkog sa Srbima, jer da su Srbi doseljenici, a muslimani da potiču od bosanskih bogumila, kako bi na taj način bosanske muslimane pridobila za austro-mađarsku i hrvatsku ideju, dr. Glušac zamera onima koji su se povelili za takvim istorijskim fabrikacijama i kaže: „**Tu zvaničnu nauku, koju je austrougarska uprava upotrebljavala za svoje političke svrhe, zastupali su u većini slučajeva Hrvati. Pišući i šireći takva kriva mišljenja postigli su toliko, da danas ima mnogo ljudi, koji u te tvrdnje veruju, jer su tako čitali u naučnim knjigama i tako učili u školi**". Ovo zapažanje dr. Glušca sasvim je na svome mestu. Većina srpskih učenih ljudi, sem časnih izuzetaka, zadojeni su naročito skrojenom istorijskom naukom, koju su Hrvati namenili „za eksport“. Predratne i posleratne prilike pogodovala su da se ovako naduvena hrvatska istorija kroji i održava. Jer, za vreme ugarsko-hrvatskog takozvanog kraljevstva, Hrvati su mogli da svojoj istorijskoj mašti bez ikakve kontrole dadu pun šovinistički zamah. A za vreme Jugoslavije su zbog srpske pocepanosti i hronične političke krize, koju su Hrvati neprestano podržavali, mogli kako su hteli uticati na nastavni program svih škola u zemlji, pa tako i na održavanju mnogih istorijskih zabluda, koje su nas blagodareći izvesnom broju nakrivo nasadenih srpskih „učenjaka“, odnosno plagijatora hrvatske iskrivljenosti najzad skupo stale.

U vreme kada sam radio na prikupljanju podataka za ovu knjigu, razgovarao sam sa jednim etnologom, profesorom univerziteta, koji je, uzgred budi rečeno, osnovna znanja iz istorije dobio iz hrvatskog nastavnog programa. Dodirujući se crnogorskih Srba, ovaj učeni istoričar reče: „A šta ćemo reći naprimer za jednoga Crnogorca iz plemena Kuća, koji se kao predsednik carigradskih nosača priznavao Hrvatima?" Jedan drugi profesor, koji je video rukopise za ovu knjigu pronašao je da na nekoliko mesta nisam stavio zapete. Eto u kakvim su se sitnicama gubili naši učeni ljudi. Zar nekoliko zapeta mogu imati uticaja na sadržinu nekoga dela. Ili, može li onaj crnogorski Kuć, koji se radije priznavao Hrvatima nego što bi crnogorsko čojstvo stavio u službu carigradskog amalstva, ili ko zna iz kojih oportunističkih razloga, postati merilo za ceo srpski narod u Crnoj Gori? Pod tim uglom može se posmatrati rad mnogobrojnih srpskih učenih ljudi, za koje nije toliko važno šta kažu mnogi strani istoričari o srpskom imenu i etnološkim pojedinostima u srpskom istorijskom prostoru, koliko je važna izjava jednog carigradskog amalina.

Jednom drugom prilikom raspravljao sam sa jednim našim univerzitetskim profesorom o onom Herodotovom zapisu, gde se u glavi V. na strani 33 kaže: „**Srbi su posle Indijaca najveći narod na zemaljskom šaru**". Profesor je slegao ramenima, razvukao

rezignirano lice i „stručno objasnio“, da to nije naučno dokazano. Kao da treba neka naročita stručnost, ili da se sada, posle više od dve hiljade godina ime Srba treba drugačije tumačiti nego što u stvari jeste. Zato, dakle, što su se Hrvati preko svoje istorijske propagande i njihovog uticaja na službeni Beograd potrudili, da se malo ko upusti u naučno ispitivanje Herodotovih i drugih zapisa iz vremena od nekoliko vekova pre Hrista, prinešeni su ovi rukopisi kao žrtva Bogu zaborava.

Ako je tačno, da se najranije ime Hrvata spomilje Trpimrovom poveljom iz 852. godine, hajde da vidimo šta je srpstvo pre ovih „sjajnih“ hrvatskih istorijskih stranica od svoje prošlosti imalo.

Kad bih ja kazao o starini srpskoga naroda i imena ovo što dalje sleduje, srpska učena gospoda iz redova istoričara digli bi na mene paklenu galamu. Međutim, na 14. strani „Bizantijske istorije“ vizantijski pisac Laonik Halkonaondilas kaže, da su Srbi najstariji narod na svetu, a u Minhenskoj knjižnici čuvaju se i sada zemljopisni zapisnici iz IX. veka, gde se između ostaloga kaže: „**Srbi su tako veliko carstvo da su iz njih proizašli svi slavenski narodi**“. I nemački pisac Cerning u knjizi „Etnografija“ (1855.) tvrdi da su Srbi matično ime svih Slavena. Istog je mišljenja i Fortunat Durih, koji se priklanja Delimirovoj češkoj kronici i zapisima Prokopija Česarejca o tome, da su Srbi kao narod sa svima obeležjima državne organizacije egzistirali i u doba Hristovo. Nemački istoričar Šlecer dokumentovao je 1802. godine raspravu o imenu Srba, negirajući Prokopijevo iskvareno „Spori“, i najzad zaključio, da su se Anti i Slaveni nekada zvali zajedničkim imenom Srba.

Bilo bi interesantno intervjuisati kojega od naših istorijskih monopolaca, u kakvom odnosu stoji ona konstatacija na strani 160 - 175 „Istorije o narodima srednje Azije“, gde se govori da je kitajski pogranični poglavica Hja Juj molio od svoga cara pomoć protivu Srba, dok su živeli u svojoj pradomovini Indokini i da je car obrazlažući Jujev predlog pred svojim velikodostojnicima rekao: „**Od kako su Huni pobjegli, osiliše se Srbi i zavladaše njihovim zemljama. Oni imaju preko 100.000 vojnika, daleko su čuveni svuda sa svoje telesne sile, a napreduju i u prosveti. U njih su konji brži, a oružje oštrije. Srpska su plemena još silnija i mnogobrojnija nego što su pre bila i već su dve godine, kako ne možemo da izmislimo način, kojim bismo im doskočili**“.

Ne bi bilo bez interesa čuti „stručno“ mišljenje kojeg od onih nakrivo nasadenih istoričara, šta misli o zajedničkim rečima, koje u svome jeziku i danas Persijanci izgoviraju i to: zima, žena, misao, zora, med, noć, dva, tri, četiri itd. Još više bi nas interesovalo stručno mišljenje o tome, postoji li kakva uzročna veza između imena reka i mesta u indokineskom prostoru i srpskih zemalja kao na primer: Srb, Srbalj, Kotar, Kotor, Gora, Drava, Timok, Morava, Srab, Dalj, Dub, Ravna Gora, Runić, Borje, Mokran, Sivonje, Bara, Borač, Zagore, Drvar, Kop, Mlava, Serba; Mala Bara, Kovilje, Žitomir itd. Ima li ko od naših istorijskih monopolaca šta da primeti u vezi sa ovim zajedničkim rečima u indokineskom jeziku i mestima u tome prostoru, na predavanje poznatog srpskog mislioca episkopa žičkog Nikolaja održanog 9. marta 1941. godine na Kolarčevom univerzitetu, kada je, dotičući se nedavnog boravka indijskog pesnika i pisca Rabindranta Tagorea u Beogradu rekao:

Pre nekoliko godina, sa ovog istog mesta govorio je Beograđanima naš rođak iz Indije, poznati peznik i mislilac Rabindrat Tagore. Rekoh vam da nam je rođak zato, što su naši preci u davnoj davnini živeli u neposrednom susetstvu Indije, odakle su poneli mnoga verovanja, stremljenja, poslovice i mnoge sankritske reči. Kad moderni istoričari tvrde da smo se doselili sa Karpata, oni doduše pravo govore ali samo utoliko, ukoliko misle na našu poslednju polaznu stanicu. Inače, oni greše, kao što greši svako ko bi rekao, da je putnik iz Soluna doputovao u Beograd iz Topčidera".

Ove reči još jednom opravdavaju one prekore upućene mnogim srpskim istoričarima da su se oglušili o dužnost istraživanja stare srpske prošlosti, rekao bi čovek kao po želji drugih naroda, koji su želeli i nastojali, da ta bogata prošlost ne pripadne Srbima. Ovde spada i onaj opravdani prekor izražen u Lazićevim odlomcima (1894.) gde se kaže: **„Srpsko učeno društvo u Beogradu ne može se bijediti nekim prećeranim srboljubstvom, jer je ono, Bog da ga prosti, dosta gluposti počinilo na štetu srpstva, a u korist braće Hrvata“.**

Proučavajući rimskog pisca Plinija, dr. Tomo Maretić bi sigurno likovao da je naišao na ime Slavena, a pogotovo Hrvata. Međutim, on u zapaženom svome delu „Slaveni u davnini“ rezignirano zaključuje: **„Ne znaju ništa za slavensko ime“. Međutim, taj rimljanin Plinije, koji življaše u doba Hristovo, ispisuje nekoliko imena manje-više tamnijeh, ali na našu veliku radost jedno je među njima ie samo posve jasno, nego i očevidno slavensko, a to su Srbi ili kako ih Plinije piše Serbi".**

Kad to ne bi bilo tako, kakvog bi interesa imao češki istorik Josip Dobrovski, da u svom delu „Jahrbuh der Lister“, XXXVII (Beč 1827.) kaže, da su se svi Slaveni u staro doba zvali Srbima. Šta je najzad rukovodilo Maretića, rođenog Hrvata, da u knjizi „Slaveni u davnini" na strani 54 još jednom potvrdi: **„Mi smo već rekli, da se srpsko ime nalazi kod starih pisaca, kao što su Plinije i Ptolomej".** Ili, ko je mogao naterati prvog hrvatskog istoričara Pavla Vitezovića da na strani 28 svoje „Kronike aliti spomena svega sveta vekov“ napiše kako su Srbi, posle nesrećno vođenog rata 35 godina pre Hrista u Makedoniji, bili pobeđeni od Rimljana i morali prebeći preko Save i Dunava, pa se naseliti u Vojvodinu i Slavoniju.

Kad bi Franjo Rački pisao svoju „Povijest Slavena“ u doba Jugoslavije i na strani 35 o Srbima u doba Hristovo rekao, kako su imali čak porotne sudove, Hrvati bi ga optužili da je beogradski plaćenik. Kao što vidimo, međutim, onda kada se o Hrvatima nije ništa moglo znati, pa ni docnije skoro sedam vekova, Srbi su imali svoje sudstvo. Ni Franji Račkom nije ništa poznato šta bi Srbi od daleko docnije pridošlih Hrvata mogli koristiti, kad su već oko Hrista imali svoje obeležje državne organizacije. Obrnuto, moglo mu je sigurno biti poznato, da su mu zemljaci i sunarodnjaci, utopljeni u srpske narodne običaje celokupno svoje bitisanje rukovodili načelima srpskog društvenog uređenja i srpske državne organizacije.

Nemačko delo „Naša znanja o Zemlji“ (Alfred Kirchhoff: „Unser Wissen von der Erde“ 1886., 1890.) potvrđuje sva ona tvrđenja koja kažu da su Srbi najstariji i najbrojniji doseljenici na Balkanskom poluostrvu i veli: **„Srbi su na Balkanskom poluostrvu**

najstariji doseljenici i brojno najmoćniji. U VI. veku Srbi proдреše u Grčku, te su neki tamo i ostali". I po ovoj tvrdnji, Srbi su na celih sto godina pre dolaska Hrvata bili jaki i vojnički organizovani, da su mogli preduzimati velike vojne operacije, pa se temeljna fikcija u hrvatskoj „povijesti“ nalazi već na prvom mestu u rečenici gde se kaže, kako su Hrvati dolaskom u nove krajeve naturili svoje ime i državnu organizaciju.

Politika i Pravda ne stanuju pod istim krovom. Da je to tako, svedoči slučaj austrougarskog ministra Venamijana Kalaja (Benjamin Kállay 1839. - 1903.), mađarskog Jevrejina, koji je pre svoga ministროvanja u svojstvu poslanika na beogradskom dvoru pokušao da što objektivnije napiše istoriju Srba. Mada iskreno priznaje da se ne može oteti sam sebi, i svojoj narodnosti, koja čini da u mnogim stvarima ne može biti potpuno objektivan, Kalaj je o starini srpskoga naroda napisao: „**Neka bude dovoljno rečeno, da su se po ispitivanjima najboljih slavenskih naučnika, svi slavenski narodi u prastaro doba po svoj prilici nazivali Srbima**". Kalaj zatim govori o srpskom kao najmnogobrojnijem življu u Bosni i Dalmaciji do Splita. Dešava se, međutim, da Kalaj postane ministar za Bosnu i Hercegovinu, pa je njegovo istorijsko uverenje došlo u koliziju sa novim ministarskim položajem. Razume se da je u njemu prevladao političar, pa je Kalaj političar pod pretnjom robije zabranio čitanje svojeručno napisane „Istorije srpskog naroda“.

Kao neko nepisano pravilo proteže se jedna čudna nit kroz sve istorijske redove namenjene srpskom istorijskom saznanju. Tu tajanstvenu nit predstavlja neprestano nastojanje, da se pojam srpstva veže za geografski oblik dela srpskih zemalja, koji se zove Srbija. Neka nevidljiva tuđa ruka, zaklonila je mnogim našim istoričarima izvan malenog kruga Srbije vidik. I ko zna, neće li se istorijski vidik ovakvih naših istoričara klase onih koji su 1939. godine rešavali hrvatsko pitanje, sužavati usporedo sa događajima sve dotle, dok srpstvo ne iščezne. Takima srpstvo i može zahvaliti za svoju neprestanu nacionalnu dekadenciju. Na razvalinima takvih umova sazidane su Hrvatske svih boja, čija se egzistencija zasniva na nesuzbijenoj mašti rimokatoličke naduvenosti iz Hrvatske. Dok se na hrvatskoj strani likovalo u izmišljanju kojekakvih hrvatski, dotle su se naše „veličine“ zadovoljavale napajanjem generacija – ne srpskom nacionalnom veličinom – već srpskom narodnom tragedijom na Kosovu. Tako je skoro cela naša istorijska hrana sastavljena ne iz doba srpskoga sjaja, već iz biranih tamnih tačaka srpske prošlosti. Tu treba tražiti uzroke što je u srpskom narodu došlo do nacionalne zamorenosti i sklonosti odnarođivanju. Nešto malo građe što je posvećeno Dušanovom sjaju ili Nemanjićevoj slavi, ne samo što ne predstavlja dovoljnu istorijsku registraciju toga velikog srpskog doba, nego je i obrađena ukalupljenim profesorskim stilom, koji je donekle nepristupačan srpskim čitalačkim masama. Takva indolencija dobro je došla Hrvatima da što jače istaknu svoja „tisućgodišnja povijesna prava" na nepreporno srpski istorijsko-etnografski prostor.

Prvi vladalac srpskih zemalja posle propasti Gota i Huna bio je Svevlad, čija se država prostirala većim delom Balkanskoga poluostrva, tako da je zahvatila pravac Balkanskih planina, severne Makedonije, Stare Srbije i Albanije, zatim Dalmacije sve do Trsta. Pošto u to doba još nije bilo ni pomisli o nekakvim Hrvatima, ime ovoga vladara jasno ilustruje njegovu narodnu pripadnost, a isti je slučaj i sa njegovim naslednicima, koji su se zvali

istim imenima, kakvima su puna srpska sela i gradovi, ma gde se Srbi nalazili. Posle Svevladove smrti, koja pada oko 530. godine, nasledio ga je njegov sin Borivoj, koji je uzeo za prezime ime svoga oca i prozvao se Borivoje Svevladović. Njegova je vladavina donela učvršćenje srpstva od Jadranskog mora pa sve do utoka Save u Dunav. Još veću je vojničku slavu postigao Borivojev naslednik Strojilo I, koji je očistio sve srpske zemlje od preostalih Huna i Gota. Njegova je prestonica bila u Prehvali ispod Šarplanine. Za njegovo doba pada osnivanje grada Raguze, docnije prozvanog Dubrovnikom, od koga će postati prva pretežno srpska republika dubrovačka. Strojilo je poginuo u jednoj bici sa grko-rimljanima nedaleko Skadra, gde su se Grci i Rimljani koalizirali sa zadatkom da likvidiraju Strojilovu snagu. Za vreme Strojilove vladavine udareni su temelji dalmatinskim gradovima, među kojima Trogiru, Splitu, Krku, Rabu i drugima. Nasledio ga je njegov sin Svevlad II., koji kao i njegovi prethodnici nije mogao ni znati da Hrvati negde postoje.

Loza Svevladovića dala je više od 10 vladara, koji su vladali srpskim zemljama sve do provala Avara u Evropu. Mada su Avari kao narod tursko-mongolskog porekla predstavljali za Evropu opasnost, oni nisu mogli izmeniti srpsku stvarnost Panonijeg, Dakije i ostalih srpskih zemalja iz razloga, što su Srbi predstavljali domorodsku snagu, kojoj su Avari, hteli-ne-hтели, morali nuditi saradnju. Da bi to lakše postigli, Avari su sobom doveli ostatke kaspiskih Srba, pomoću kojih su uspeli da ostvare jaču vezu sa Srbima. Za vreme Avara osnovana je, pored Panonske Srbije, i Dačka Srbija, koja se prostirala od karpatskih Babinih Gora, pa sve do Tise, Dunava i Crnoga Mora. Tada je uzet i naziv današnjeg Banata po imenu Bana, koje je avarskog porekla. Osnivanje Dačke Srbije spada u avarske pokušaje da stvori veze sa Panonskom Srbijom, kojom je vladao srpski knez Dobreta. Najzad su Avari poslali poslanike Dobreti da se pokori bez borbe, ali im je ovaj odgovorio: „**Nema toga ko bi nas pod suncem mogao pokoriti. Naučili smo da gospodarimo drugim narodima, a ne drugih nad nama. Dokle god bude na svetu rata i mača, ovo će biti naš zavet!**“ Da li strah pred ovakvom porukom ili šta drugo, tek Avari su se okrenuli u levi polukrug i prešli na istočni deo Balkanskog poluostrva prema Vizantiji, koja je bila u to doba zauzeta ratovima sa Persijancima u Aziji. Dački su Srbi iskoristili ovu vizantijsku slabost, pa su sa jakom snagom prodrli preko Dunava i doprli sve do Soluna, gde su u zajednici sa Srbima, koji su već tamo živeli oko 560. godine osnovali Solunsku Srbiju.

Dok su se na jugu događali ovoliki pokreti, u Polapskoj Srbiji je Samko dovršio veliko organizatorsko delo.

Hrvatska istorijska teorija hotimično se ne zadržava na ovim velikim srpskim zbivanjima bez razloga, da ne bi morala pasti u protuslovlje i na taj način priznati Srbima prvenstvo na prostor, koji su Srbi davno pre dolaska Hrvata krvlju i znojem svojim zalivali, da bi ga zatim Hrvatima na temeljima lažnog obećanja bratske vernosti ustupili i na taj način prekratili jedno poglavlje hrvatskog lutalaštva u potrazi za domovinom. Vešto skrojena hrvatska istorija, međutim, spominje, da su Huni provalom u Evropu povukli sobom i Slavene, što bi odgovaralo vremenski i okolnosno onoj našoj tvrdnji, da su Huni i nešto docnije Avari, povukli sobom ostatke kaspiskih Srba. Verni svojoj vekovnoj tradiciji neprestane negacije svega što je srpsko i njegova prošlost, Hrvati ne kažu da su to bili

Srbi, već ih svrstavaju u pojam slavenskog suvlasništva, mada se pre VI. i VII. stoleća, osim za Srbe, ni za kakve Slavene nije znalo. Nemajući, doduše, kuda, hrvatska istorija onakog kova, kakva je psihološki pripremala događaje iza 6. aprila 1941., priznaje na jednom mestu („Hrvatski List“ od 11. IV. 1939.), da su se pokoreni narodi podigli protivu Huna i da su ih u takozvanoj „bitci naroda“ na reci Netadu negde u blizini Slavonije potpuno potukli, te da su se ovi oko 450. godine morali povući preko Karpata i nestati u južnoruskim stepama među svojim srođnicima. Povijest Hrvata ne bi bila dosledna sebi kada bi priznala, da su to baš bili Srbi koji su digli ustanak protivu Huna i oslobodili se njihovog jarma i saradnje. Jer, kako videsmo, propašću hunske vojske, dolazi do obnove srpske države i do osnutka prve srpske dinastije Szevlada i Szevladovića, a to baš oko 450. godine, kada se o Hrvatima nije moglo znati. Međutim, „suvremena hrvatska povijest“ radije će prećutati ime tih od Huna „pokorenih naroda“ koji su digli ustanak, nego što bi izustila ime Srba.

Od interesa je jedna konstatacija Konstantina Porfirogenta, gde se kaže da su se oko vremena velikog avarsko-srpskoga previranja odvojila dva plemena Jezerci i Milinzi, koji su za vreme tih velikih narodnih pokreta doprli do Peloponeza u Donjoj Grčkoj i tamo osnovali Peloponesku Srbiju, sa kojom su samostalno vladali oko 200 godina, ali su se na kraju odnarodili i pretvorili u Grke. Ovo je zanimljivo zato što se zna, da se od Osijeka prema Vukovaru prostiralo veliko jezero koje se za rimskog doba po gradu Mursi (docnijem Osijeku) zvalo Mursansko jezero. Stanovnici oko toga jezera bili su Srbi, koji su bili ratnički jaki, a zvali su ih „jezercima“. Hrvati su, razume se, i na ove peloponeske Srbe bacili „povijesni laso“ i u svojoj nezasitosti prisvajanja svega što je tuđe postavili teoriju o takozvanoj peloponeskoj Hrvatskoj koja, razume se, prevazilazi i fikciju o takozvanoj „Crvenoj Hrvatskoj“. Jer ih, kako videsmo, nije ni bilo, već su izmišljene.

Kao što je slučaj sa hotimičnim zatajivanjem svega što predstavlja isključivo srpsko istorijsko samovlasništvo, tako hrvatska „povijest“ baca prekrivač preko avarskog slučaja jer veli, da su Avari došli u Evropu sa svega 20.000 ljudi, ali da su ovi (valjda kao Hrvati!) vladali velikim teritorijama, pa čak i celokupnom Panonijom. Prikleštena, međutim, sa svih strana „povijest“ je morala priznati, da su glavnu ratnu snagu Avara sačinjavali Slaveni (da ne bi, razume se, morali reći Srbi) i najzad, da se ova avarska zemlja zvala „Avarsko-slavensko kraljevstvo“ (Hrvatski List“ od 13. IV. 1939). Ovo nije moglo biti avarsko-slavensko kraljevstvo, već avarsko-srpsko, jer, u to se doba nije ništa znalo ni za ime Hrvata ni za njihovu fiktivnu Hrvatsku svih boja, a znamo da se prvi istorijski dokumenat o imenu Hrvata pojavljuje tek 852. godine. Pošto se sve ovo dešavalo za vreme dinastije Szevladovića, nije teško prozreti hrvatsku „povijesnu“ tendenciju, koja teži za tim, da ovo srpsko-avarsko kraljevanje, ako ga je bilo, okarakterise samo zato, da bi ga sada ili mogli prisvojiti, ili, u najgorem slučaju, podeliti sa Srbima.

Nedaleko spomenih vladara polapske Srbije Samka (620. - 641.), koji je likvidirao avarsku snagu i prodro do Jadranskog mora. U to doba spada i velika seoba naroda, pa uzmemo li da su se Hrvati u to doba kao nepoznata skupina doselili u docnije nazvanu Hrvatsku i ako se za njih ni za 200 godina docnije nije ništa znalo, moramo se još

jednom zapitati, šta su od svojih takozvanih vrlina mogli pozajmiti Srbima, kada su oni, evo, imali svoju državu i sve što jedan narod čini organizovanim.

Srpski otpadnici najviše su naneli zla svome narodu. Ime janičara nikada neće izumreti u sećanju srpskoga naroda. Ovde, međutim, treba naglasiti da Srbi nisu odlazili u otpadištvo samo prema istoku. Moglo bi se reći da su mnogo bili opasniji oni koji su išli u otpadništvo prema zapadu. Jer, dok su oni zatim sa istoka uništavali srpsku materiju, ovi su sa zapada vodili rat protivu srpske duhovne kulture. O tome ćemo se, međutim, pozabaviti u posebnom poglavlju. Ipak, na završetku ovoga dela, gde izravnavamo srpsku i hrvatsku prošlost do prvih tragova o imenu Hrvata i njihove tobožnje države da bi videli ko je dotle imao svoju prošlost, a ko ne, moram se dotaknuti neznatne figure Tadije Smičiklasa, pokatoličenog Srbina, koji je iza sebe ostavio istorijsko nedonošče „Povijest Hrvata“, za koju i sam u predgovoru na V. strani kaže, da ga u pisanju nisu rukovodila načela istorijske istine, koliko želja za zadovoljenjem hrvatskih narodnih ambicija. I po tim principima napisana „Povijest Hrvata“, međutim, sadrži nekoliko nehotičnih priznanja, koja govore o Srbima kao vlasnicima zemlje na kojoj su Hrvati našli utočište. Tako Smičiklas na 175. strani i sam priznaje da o Hrvatima nije moglo biti ni reči na frankfurtskom saboru 823. godine, dok su južni i polapski Srbi zastupali interese svojih zemalja i uzeli učešća u donošenju odluka o sebi i o drugim narodima Evrope. Materijal o starini srpske državne organizacije i srpskog narodnog imena izneo sam do doba kada se prvi put doznaje za hrvatsko ime usporedbe radi, kako bi se jasnije ocrtale konture i veličina fundamenta na kojemu počiva srpska narodna prošlost, i tama koja za isto vreme obvia hrvatsko poreklo. Dakle, doba o kome su malo ili nikako pisali naši profesionalni istorijski monopolci, koji su, kao po nečijoj narudžbini, tu veliku prošlost srpsku precrtali, pa počeli sa srpskom istorijom negde oko IX. veka, ili oko 15 vekova iza prvih tragova o imenu Srba.

HRVATSKO „POVIJESNO PRAVO" I GUSARENJE PO SRPSKOJ ISTORIJSKOJ BAŠTINI

Balkan je etnografski najosetljiviji deo evropskog kontinenta, a od pravednog uređenja etnografskih problema u Evropi, zavisiće mir za mnogo vekova. Preko Balkana su se oduvek ukrštali interesi istoka sa zapadom i obrnuto. Takvom Balkanu su većina srpskih istoričara ostali dužni onu nužnu pažnju, koju on po svome geografskom položaju i sa srpskopравoslavnog gledišta zaslužuje. Znajući ovaj srpski nedostatak, Hrvati su požurili da na svetsko istorijsko tržište iznesu kao svoj i takav istorijski materijal, koji predstavlja najordinarniju otimačinu srpskog istorijskog bogatstva. Zahvaljujući takvom stanju stvari, odomaćena je jedna istorijska zabluda, koja teško pogađa srpski nacionalni prestiž i njegove životne interese.

Hrvatsko „povijesno pravo“ osnovano je većim delom na fikciji i dekretima vladalaca tipa Marije Terezije, koji su kroz prizmu slepog katolicizma posmatrali svet i probleme u njemu, a i na nehatu srpske istorijske nauke, koja je ostavila praznine, gde su se Hrvati po volji mogli uvlačiti i iznositi iz nje šta im treba. Drugi deo „tisućgodišnjeg prava“ sastoji se iz raznih poklona srpskog etnografsko-istorijskog prostora, koje su pojedini austrougarski vladari s vremena na vreme otkidali, da bi zadovoljili hrvatske ambicije. Tako je srpski prostor, koji je vekovima zaduživao evropsku civilizaciju stojeći na braniku od istočne opasnosti, postao neka vrsta monete za potkusurivanje rimokatoličkih računa. Ovako zamišljeno hrvatsko „povijesno pravo“ koje se nikada nije poklapalo sa stvarnim hrvatskim etnografskim oblikom bilo je san, koji je vekovima tinjao na Markovom Trgu.

Svojtanje srpskog etničkog prostora na području bivše Austrougarske, plod je osvedočene hrvatske gramzljivosti ne samo po principima istorijske objektivnosti, već i po dokazima, koje su postavili prvi hrvatski istoričari iz onoga doba, kada se hrvatski apetit na srpske krajeve nalazio u početnom stadiju. Nova šovinizmom zadojena hrvatska istorija nerado spominje, pa čak i hotimično izbegava takva hrvatska imena i nastoji ih predati zaboravu baš zbog toga, što su ovi imali potreban minimum objektivnosti, da u svojim istorijskim delima ne mimoiđu srpsku stvarnost. Ona svojom sadržinom svedoči, da nam ni jedan susedni narod nije prisvojio toliko srpskog samovlasništva kao što je to slučaj sa Hrvatima. Ali, ovaj prenos srpskog istorijskog bogatstva na stranice „suvremene hrvatske povijesti“ može se objasniti i time, što je veliki broj Srba nateravan da prilazi katolicizmu, odnosio sobom deo po deo srpske prošlosti i stavljao ga kao neku vrstu otpremnine u hrvatsku istoriju, tako da ona, ustvari, predstavlja drugi deo srpske istorije, samo što je na nju stavljena hrvatska firma. Jer, još ruski istorik Nikola Dorunov nije zabadava o Hrvatima rekao: „**Milioni Srba postavši rimokatolici, pretvoriše se u Hrvate**“, („Države i narodi“ str. 105), niti je jedan drugi ruski putopisac o svojoj poseti Zagrebu bez razloga rekao: „**Došao sam u stolicu pokatoličenog srpstva**“. („Srbi u davnini“ str. 84). Eto, to su ti milioni Hrvata, koje rimokatolički sveštenik i čuvar

Budimpeštanskog muzeja Matija Katančić pre toliko vekova deli od Hrvata i kaže, da su Srbi rimokatoličke vere.

Rekoh, veći deo hrvatskih istorijskih fabrikacija minulih rekoliko decenija, gde se bez ikakvog merila istorijske pristojnosti i objektivnosti udara hrvatski pečat“ na nehrvatska istorijska zbivanja i dokumente, sve je to plagijat srpskog istorijskog baštinstva. Još kad uvažimo tvrdnju jednog između retkih Hrvata prošlog stoleća dr. Tome Maretića da Hrvatske ni u doba Konstantina Porfirogenta nije bilo, već da ju je Porfirogent naprosto izmislio („Slaveni u davnini“ str. 69), onda dobivamo objašnjenje za nepresušna vrela hrvatske šovinističke megalomanije i apetita na ono, što se nikada nije hrvatskim nazivalo.

Obašnjavati čistom istinom uzroke srpske nacionalne dekadencije, ili osuđivati nosioce toga uzroka isto toliko znači, koliko stajati na srpsko-slavenskom stražarskom mestu. Jer, nema više ničega, što bi moglo biti cena da se prečute mnogobrojni momenti, koji su poput nepisanog pravila sistematizirani u nastojanju, da se za ljubav hrvatstva i jugoslavenstva žrtvuje bogatstvo srpske istorijske tradicije ili koja od davnina srpska teritorija.

Izgledalo bi na prvi pogled čudnovato, da prečansko srpstvo sa svoja preostala tri miliona stolećima sve do 1918. godine odoleva neprestanim katoličko-hrvatskim nasrtajima, da bi zatim, za svega dve decenije od oslobođenja doživelo svoju katastrofu. Onaj, međutim, ko poznaje istoriju prečanskih Srba i ko je pratio razvoj događaja od 1918. godine pa dalje, neće se i ne može začuditi. Jer, odvojeni silom prilika od matične zemlje, Srbi pod Austrougarskom bili su upućeni na duhovno samoodržanje, koje su sprovodili onako, kako su nalazili za najcelishodnije. Cenom svoga junaštva, Srbi su u izvesnim razmacima plaćali mnoga autonomna prava, koje drugi narodi Austrougarske, pa ni Hrvati nisu mogli imati. Sve je to bila cena samoodržavanja u srpstvu, pravoslavlju i svetosavskoj tradiciji. Godine 1918. unešen je ovaj drugi deo srpskog istorijskog kapitala u sklop opšte srpske brige, sa duhovnim centrom u Beogradu. Nesreća je htela, a i bio je interes tuđina, da se iza toga istorijskog datuma legne na lovorike i da se duhovna briga (izuzimajući ovde crkvu), poveri onim Srbima, koji su slabo ili nikako poznavali ne samo istoriju prečanskih Srba, već, reklo bi se, i matične zemlje Srbije. Zavaravan lažnim bratstvom, Beograd je zatim utonuo u neku vrstu materijalističkog sna i trošio osnovni srpski duhovni kapital, gledajući besprimernu harangu neprekidnog gusarenja po srpskoj istorijsko-etničkoj baštini, kao i bezobzirnog vređanja najvećih srpskih svetinja. Ravnodušnošću jednakom nacionalnom zločinstvu, posmatrala je uspavana metropola, sem nekoliko časnih izuzetaka, plansku pripremu onoga što se odigralo početkom 1941. godine sa Srbima severozapadno od Save i Drine. Žrtvovani su mnogi umovi iz redova prečanskih Srba, koji su obiljem svoga istorijskog iskustva i znanja jedini bili kadri da se odupru invaziji hrvatske istorijske naduvenosti. Ljudima, koje su zbog njihovih nesposobnosti Hrvati sami birali iz srpskih redova, jer da tobože samo u njima imaju „povjerenje“ ili da sa njima mogu „surađivati“, poveravano je donošenje i takvih sudbonosnih odluka, kojima ni po istorijsko-etnografskoj znanosti o prečanskim Srbima, ni po svojoj srpskoj nacionalnoj zrelosti nisu bili, dorasli. Nisu retki slučajevi, da su ovakvi srpski nesposobnjakovići poput onih koji su kao „stručnjaci“ rešavali „hrvatsko

pitanje“ u godini 1939., ministarske stolice Hrvatima plaćali delovima srpskog istorijsko-etnografskog i životnog prostora. Na isti način, retko koja grana srpskog javnog života od 1918. godine na ovamo nije bila protkana vešto poturenim greškama, koje su najzad našle primenu u hrvatskom slučaju iz 1941. godine.

Usled posleratne izopačenosti, kada su materijalni momenti potisli srpsku nacionalnu aktuelnost, požurili su neki srpski učenjaci da svoja naučna dela inspirišu željom za dobiti. Među ostalim delima, desilo se to i sa Stanojevićevim istorijskim atlasom, ukoliko se odnosi na Dušanovo carstvo. S jedne strane bojazan od kritike hrvatske „povijesne“ nezasitosti, a s druge materijalni obziri, učinili su da se osakati srpski istorijski prostor i da se hrvatskim aspiracijama prepusti i ono, što dotle još nije bilo izloženo hrvatskoj gramzljivosti. Sve to, razume se, u želji, da hrvatski krugovi pristanu na takav srednjoškolski udžbenik, koji će docnije postati naučno pravilo i predmet našeg odricanja, da bi nam ga hrvatska naduvenost u svako doba mogla staviti pred nos. Usporedimo li dakle kartu Dušanovog carstva po Stanojeviću sa originalnom nemačkom kartom o istome carstvu, rađenom u Dušanovo doba, a pronađenom u Pečujskom vojnom arhivu i objavljenoj u 8. broju „Slavonije“ za godinu 1939. vidimo, da su po Stanojevićevom atlasu Srem sa delom Slavonije i Bosna sa dobrim delom južne Dalmacije prinešeni kao žrtva Bogu maternjalizma. (Vidi nemačku kartu „Serbien unter Tsar Dushan“).

Srbija pod carem Dušanom

Nemačka karta: Srbija iz Dušanova doba
Karta pronađena u pečujskom vojnom arhivu

Prema nemačkoj karti pronađenoj u pečujskom vojnom arhivu
– rekonstrukcija V. Raičević
(Bugarska je na karti označena kao tributarna država)

Tako su teorija o srpsko-hrvatskom bratstvu i bojazan od kritike susednih naroda, čiji su interesi zadirali u srpski istorijsko etnički prostor, osaktili osnovne podatke o starini srpskoga imena i uneli stranu tendenciju koja se docnije kao nezvan gost pretvorila u srpsko naučno pravilo. Može li se čime drugim objasniti, da mnogi strani pisci pre i posle Hrista spominju jake i organizovane Srbe, dok srpski pisci izbegavaju ne samo da to istorijsko bogatstvo ma i sa rezervom citiraju, nego većina od njih izbegava o tome ma šta reći. Može li se oprostiti i takav greh, da su daleko bogatiji prvi, slepilom hrvatskog

šovinizma još neobuhvaćeni hrvatski pisci u materijalu o starini srpskoga imena, nego je to slučaj sa Srbima, koji su imali da dadnu smer, kojim će se istraživati srpska prršlost. U odnosu prema Hrvatima, naša je bolećivost išla tako daleko, da su naši „učenjaci“ izbegavali citate prvih hrvatskih istoričara, koji su raspolagali čitavim bogatstvom podataka o Srbima i njihovim zemljama u okviru bivše Austrougarske. Radi te bolećivosti, koja se pre mogla nazvati slabošću, mogao je poznati zagrebački srbožder „Obzor“ u svome 258. broju iz godine 1893. napisati: **„Taj veliki srpski narod, čim se raselio i došao u doticaj sa drugim narodima, opadao je i gubio se, dok se ne snizi na narodić od 8,000 000. U samom sebi nosio je klicu razdora. Nije se više htio zvati srpskim već jedni zamijeniše srpsko ime ruskim, drugi s poljskim, treći s češkim itd.**“ Ostavimo li po strani šta je „Obzor“ ovime nehotično potvrdio, da su se svi Slaveni u davnoj prošlosti zvali Srbima, on je ovime hteo što reljefnije predstaviti srpsku nacionalnu dekadenciju, ali je smetnuo sa uma, da ono što vredi za ostale slavenske narode otpale od srpstva, ne može imati ničega zajedničkog sa hrvatskim iz prostog razloga, što ni sami ne znaju odakle su došli: da li Iranci ili Goti, ili što su se u docnijem narodnom izgrađivanju udaljili od slavenske solidarnosti, te sve da su nekada propadali slavenskim narodnim naslagama. Oni su uticajem Rima, počev od Branimira pa na ovamo, prešli u potpuno slavensko otpadništvo. Razume se, ovo se odnosi na one tri županije stvarne hrvatske postojbine oko Zagreba, a ne može se odnositi na ostali deo prisvojen od Hrvatske, pošto srpski narod ne može primiti njihovo otpadništvo kao svršenu stvar, već se smatra pozvanim, da svoje nasilnim putem odnarođene sinove povрати srpskoj svetosavskoj tradiciji, a time i velikoj slavenskoj porodici.

Zahvaljujući preteranoj skromnosti srpskih istorijskih umova, koja je kao po nekom nepisanom zakonu prelazila sa generacije na generaciju, hrvatskim „suvremenim“ istoričarima nije bilo teško hrvatski apetit pomeriti sa uskog kajkavskog prostora u srpsko istorijsko i etničko područje, koje nikada u inače siromašnoj hrvatskoj istoriji ovima nije pripadalo. Da je to tačno, pozivam se na samog poglavnika Antu Pavelića i njegovu radio poruku upućenu preko kratkotalasne radio stanice u Zemunu američkim Hrvatima između 1. i 2. decembra 1941. godine koja pored ostalog kaže:

„Nezavisna Država Hrvatska veća je nego je bila ikada u povijesti i proteže se od Mure, Drave i Dunava, pa do Jadranskoga mora“ („Hrvatski List“ od 3. XII. 1941.).

Mi znamo na koji je način Hrvatska, a da i ne govorimo o „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“, postala veća nego je ikada u „povijesti“ bila. Ono što je veće, predstavlja stopu po stopu otete srpske zemlje i to ne viteštvom, jer to nije hrvatska osobina, već smišljenom katoličkom akcijom dirigovanom izvan Hrvatske, a preko nje. Tako je katolička Evropa vraćala dug srpstvu za ono, što je srpstvo vekovima stajalo na predstraži evropske crvilizacije od muslimanske opasnosti. Zavaravano farisejskim izjavama o tobožnjem bratstvu, srpstvo je previdelo opasnost sa zapada, pa dok je po cenu neprocenljivih žrtava u krvi i pregnućima vekovima uspjelo da odbrani stopu po stopu svoga podneblja i srpske kulture na istočnom delu svojih zemalja, gubilo je na drugoj strani svoju najčistiju narodnu skupinu u tolikoj meri, da su tri stare hrvatske županije mogle postaviti katoličko-hrvatsku platformu, odakle se već decenijama na sve strane eksportuje fikcija o, „tisućgodišnjem povijesnom pravu“ na ono, o čemu im poglavnik pred licem celog

sveta nehotice reče, da nikada u istoriji nije Hrvatskoj pripadalo. Pa ipak, i posle vekovnih progona i prisilnog prekrštavanja, čija je egzekutiva voljom rimokatoličkih vladara prepuštavana Hrvatima, posle Terezijinog doba, kada su zbog ljubavi prema svojoj hrišćanskoj i svetosavskoj tradiciji nastupili toliki srpski pokreti u cilju iseljivanja, da je Marija Terezija bila prisiljena na granicama postaviti vojne formacije radi sprečavanja masovne seobe, ipak je još 1910. godine na teritoriji današnje „Nezavisne Države Hrvatske“ bilo 1.569.848 Srba. U isto vreme, broj Hrvata nije prevazilazio cifru od 2.476.575. Kada se još uzme u obzir, da ove cifre proizlaze iz zvanične hrvatske statistike za godinu 1910., odnosno iz doba potenciranog hrvatskog šovinizma na štetu Srba u ovim krajevima, tek se tada može uočiti, kolika je bila srpska stvarnost iznad suvoparnih cifara zvanične, hrvatske statistike. Šta bi se tek moglo reći za etnički odnos između Hrvata i Srba nesporedno pred proglašenjem „Nesavisne Hrvatske“, kada se srpstvo donekle i pored režima koji je vladao u Banovini Hrvatskoj donekle moglo ispoljiti.

U Hrvatskoj je odomaćena poslovice, da su Hrvati dobri slugе, ali loši gospodari. Da su bili dobri slugе, to smo znali i pre 1918. godine, ali da su bili loši gospodari, o tome smo se mogli uveriti kroz svih 23 godine zajedničkog života do 1941. godine, kada je njihovo gospodarenje triumfovalo ne toliko slomom Jugoslavije, koliko srpskim stradalaštvom. Kada se pažljivo prati život hrvatskog naroda kroz vekove, dolazi se do zaključka da se ceo hrvatski narodni život sastoji iz značenja one poslovice o dobrom slugi i lošem gospodaru. Ta Hrvati su svoga nekrurisanog kralja Petra Svačića ostavili posle borbe na Gvozdu, da mu nesahranjeno mrtvo telo raznose gavranovi, samo zato da bi time što jače istakli podložnost Mađarima i mađarskoj vladalačkoj lozi. To međutim ne bi ni u koliko moglo zanimati srpstvo i srpska-istorijska zbivanja, da time nije započeto jedno mučno doba, koje je srpstvo s one strane Drine i Save bacilo u vekovnu, često puta nejednaku borbu za očuvanjem srpskog obeležja, Srpske vere i tradicije.

U pomanjkanju sopstvene vojničke, a i kulturne prošlosti, Hrvati su, naslanjajući se na katolički stav vladara kojima su nudili Zvonimirovu krunu, uspevali stavljati hrvatsku firmu preko isključivog srpskog samovlasništva i ishoditi često puta katoličke povlastice za odnarođivanje Srba i njihovo privođenje katolicizmu. Ali, o tome docnije. Na ovom nas mestu interesuje, šta je bilo sa srpstvom za vreme takozvanog hrvatskog kraljevstva od Tomislava pa do Svačića (954. - 1102.). Pre nego čujemo o srpstvu u tome razdoblju, još jednja konstatacija: Hrvati su za vreme te takozvane „samostalnosti“ zaista „položili“ ispit iz takozvanih „organizatorsko-ratnih veština“ i jedva se kao narod sa svojom tobože organizovanom državom održao 17 decenija.

SRPSTVO ZA VREME PRVE HRVATSKE „SAMOSTALNOSTI" (924. - 1102.)

Zbog tvrdoglavosti i vlastoljublja onih srpskih kneževa i velikaša, koji ne htediti pomoći Zariji Pribisavljeviću da se odupre navali bugarskog cara Simeuna, Tomislav je uspeo da pojača proces hrvatskog otpadništva i iskoristi vreme da uspostavi jače veze sa Rimom. Međutim, već 931. godine, odnosno 7 godina posle Tomislavljevog puča, kao „zahvalnosti“ srpskom gostoprimstvu, oslobađa se bugarskog ropstva Časlav Klonimirović, koji se proglašuje za cara i diže srpski ustanak, da bi zatim oslobodio veći deo srpskih zemalja, među kojima i Srem sa većim delom Slavonije. Ono što drugima dotle nije uspeo, uspeo je Časlavu – da ujedini srpske pokrajine sa Neretvom, pa je tako cela dalmatinska obala, pretežno srpskog stanovništva, bila u rukama Časlavljevog carstva. Ali, dok je Časlav prionuo na unutrašnjoj konsolidaciji zemlje, Mađari su 960. godine provalili sa severa preko Slavonije i Srema u Bosnu, gde ih je Časlav dočekaao, potukao i proterao preko Save. U poteri za njima, poginuo je za vreme jedne bitke u Sremu godine 960.

Posle Časlavljeve pogibije, srpski državni život došao je u težak položaj. Grci i Bugari s jedne, a Mađari s druge strane, otimali su po koji komad od srpskih zemanja. U tima pothvatima Mađari su iskoristili Hrvate, koji su kroz čitavu svoju istoriju nastojali da iz tuđe nesreće izvuku korist za sebe. Međutim, već oko 970. godine pojavljuje se ponovo srpski vladar Samuilo Šišmanović, koji diže ustanak i oslobađa Srem sa delom Slavonije od Mađara. Za sve to vreme od Časlavljeve pogibije pa do Šišmanovića, Humska i Trebinjska oblast nisu ispadale iz srpskih ruku pod vladavinom Jovana Vladimira II. i strica mu Dragomira, koji su vladali Raškom, Zetom, Humom i Trebinjem. Ni posle nesrećno izgubljene bitke kod Bjelasice 1015. godine i docnije, od Samuilove smrti, Trebinjska oblast sa Zetom nisu pripale tuđinu. Isto tako, ni bezbroj raznih tuđinsko-hrvatskih nasrtaja nisu imali uticaja na čvrstinu srpske duše u Bosni, a još manje je periodična mađarsko-hrvatska okupacija mogla izmeniti činjenično stanje u ovoj iskonsko srpskoj zemlji. Takvo stanje zatiče i car Bodin, unuk Vojislava Dragomirovića, koji je 1034. godine oslobodio Dračku oblast od Grka. Ovaj Bodin, koji je u Prizrenu proglašen za cara dopao je prilikom jedne bitke kod Paunja na Kosovu grčkoga ropstva. Njegov otac Mihailo nastavio je sa održavanjem srpske samostalnosti, jer Grci nisu mogli njegovu Srbiju pokoriti. A kada se Bodin godine 1077. oslobodio grčkoga ropstva, otac mu se proglasio za kralja, a Bodina uzeo za potkralja. Posle očeve smrti, Bodin je očistio sve ostatke mađarsko-hrvatskih okupatora iz Bosne, pa u njoj postavio za bana Stezana, a u Raškoj Vukana. U njegovo doba spada osvajanje Dubrovnika i uspostava srpskog vojvodstva u njemu sa prvim srpskim vojvodom Gradićem. Posle njegove smrti, godine 1101. nastupile su nesuglasice među naslednicima, usled čega su se stvorile tri jedinice i to: banovina Zeta, banovina Bosna i banovina Primorska.

Za vreme ovih previranja među naslednicima vladajuće loze, rodio se u crnogorskom gradiću Ribnici kao sin jednog od rođaka raškog župana Stevan Nemanja, koji će docnije udariti temelje srednjevekovnoj srpskoj veličini i slavi. No, do Nemanjine vlasti, srpstvo je prošlo mnoga iskušenja, koja spadaju u teške stranice srpskih stradanja isto onako, kao što će i posle njega biti izloženo stalnim nasrtajima kako sa istoka, tako još više sa zapada, odakle su Hrvati poput lešinara neprestano vrebali da bi lešinarski kljun zaboli u srpsko nacionalno telo, ili da bi ugrabili priliku, da kojoj od palih srpskih žrtava na braniku hrišćanstva i evropske civilizacije prikače hrvatsku firmu.

POHLEPA ZA SRPSKOM BOSNOM I NJENIM VLADARIMA

Razmatra li se sadržina hrvatske istorije, istinska neminovnost upućuje na jedan jedini zaključak, da hrvatska „povijest“ predstavlja grabljivicu, koja je plen tražila isključivo u srpskim zemljama sve od onda, od kako je katolicizam Hrvate ugradio u vrhu jezuitskog bodeža, izmenjenog „balkanskim šizmaticima“ – Srbima.

Pošto je glavni cilj hrvatskog svojatanja Herceg-Bosna i njeni srpski vladari, povratiću se za trenutak na doba, kada su reči „Hrvat“ i „Hrvatska“ bile nepoznate, kako bi videli šta je obuhvatala Bosna i ko su bili njeni stanovnici i vladari.

Po Franji Račkom, Bosna se naziva opštim imenom Dalmacije, koja je zahvatala prostor od mora pa do Drine i Save. (Rački, „Rad 56“ str. 109). Ovo se poklapa i sa franačkim letopiscem Ajnhartom (Einhard, 770. - 840.), koji u svojim zapisima opisuje begstvo Ljudevita, nezavisnog kneza Donje Panonije, pred franačkom vojskom iz njegove prestonice Siska ovako: **„Ostavivši grad Sisak, Ljudevit pobeže Srbima, za koji se narod veli, da poseduje veliki deo Dalmacije.“** („Povelje Matije Ninoslava“ od dr. Vase Glušca, str. 47). To isto o Ljudevitovom begstvu tvrdi i prvi hrvatski istoričar Vitezović, koji precizira Ljudevitovo begstvo u godini 822. i na strani 63 kaže: **„Ljudevit ostavivši varoš Sisak pobjegao je Srbima, gdje je docnije nevjerom ubio srpskoga vojvodu koji ga je u svoj dom primio.“** Pod jednom godinom docnije (823.), Vitezović beleži, da je Ljudevit ubijen na dvoru jednog drugog srpskog vojvode u Bosni, odnosno Dalmaciji, kome je spremao istu sudbinu kao onom prvom.

Da je Bosna bila isto što i Dalmacija, a Dalmacija što i Bosna, to nas je uverio hrvatski istoričar Franjo Rački. A da su to bile još u doba kad se za ime Hrvata ništa nije znalo srpske zemlje, to nam zajamči franački letopisac Ajnhart, negde u VIII. veku i prvi hrvatski istoričar Vitezović u XVII. veku. Ali, to sve ne smeta „suvremenoj“ hrvatskoj gramzljivosti, da o Bosni govori kao o „iskonskoj“ hrvatskoj zemlji, a o Srbima bosanskim vladarima kao „autohtonim“ Hrvatima, kako ćemo to dalje vldeti.

Istorijski je notorno, da se kćer raškoga župana Uroša I godine 1129. udala za mađarskog kralja Belu slepoga, kome je Koloman dao izvaditi oči. Jelena je Beli donela u miraz Bosnu, koja je tada prvi put osetila mađarsku vlast na celoj svojoj teritoriji. Ali, koliko god je ovo istorijski notorno, hrvatska „povijest“ ne rumeni od stida kada tvrdi („Hrvatski List“ od 4. V. 1939.), da je Jelena donela Beli slepom samo „neku Ramu na Dunavu“, koja se ne može nigde na mapi pronaći. Samo, dakle, da Bosna ne bude Srpska, makar se i Rama od Prozora u Bosni morala pomeriti ništa manje nego do Dunava! Hrvatska „povijest“ pravi se da ne zna ili želi tako vaspitati svoje čitaoce, da je ova Srpkinja zbog muževe oslepljenosti vladala Zvonimirovom krunom ne samo za njegova žlvota, nego i 20 godina posle njegove smrti, koja pada 1141. godine. Još manje se hrvatska „povijest“ hvali Jeleninim bratom Bjelošem, dakle opet Srbinom, kao kraljevskom ugarskom

namesniku, koji je istovremeno bio i ban hrvatski. Zaista, teško se hrvatskoj „povijesnoj“ naduvenosti hrvati sa istinom!

Veštom kamuflažom razmeće se „povjesničar“ vladavinom mađarskih kraljeva Bele, Stjepana i Andrije, kojima su više formalno nego stvarno nasadivali Zvonimirovu krunu, mada to ovima nije bilo potrebno da bi mogli vladati Hrvatskom. Ističe mnogo sekundarnih momenata, samo da bi sakrio srpski značaj onoga vremena u Sremu, Slavoniji, Bosni i Primorju. Kao da se to tiče Hrvata, naglašuje udaju kćeri mađarskog kralja Stjepana za francuskog kraljevića Anžu, ali hotimično zaboravlja da se druga Stjepanova kćer Katarina udala za Dragutina, sina Stevana Uroša „Velikog i strašnog“, koji je sa Katarinom dobio u miraz Mačvu, Srem i dobar deo Slavonije. Dakle, isto onako, kao što je Uroševa kćer Jelena odnela sobom Arpadovićima u miraz Bosnu, tako su Arpadovići njemu, u zamenu za to, sa njihovom odivom (brakom Katarine i Dragutina), vratili ove krajeve, u kojima je zakraljen Urošev sin Dragutin kao „Kralj Sremski“, da bi se, zatim, 1276. godine proglasio kraljem sviju Srba. Čim se, dakle, treba osvetliti srpski karakter Bosne i ostalih srpskih zemalja, hrvatski „povjesničari“ nabacuju fraze, samo da bi ispunili prazan prostor svoje istorijske oskudice. Ali, hrvatski „povjesničari“ hotimično zaboravljaju i to, da je u prvo vreme vladavine Dragutina Nemanjića, kralja sremskog, južnim srpskim zemljama vladao njegov brat Milutin, koji se – ako „gospon povjesničar“ nema niš' protiv – oženio ćerkom mađarskog kralja Ladislava, Jelisavetom, koja mu je u miraz povratila Bosnu. Istu onu Bosnu, koju je njegova sestra Jelena odnela kao miraz Beli slepom. Vaspitan da ne služi istini, hrvatski „povjesničar“ vrda oko Bosne i kad se radi o tome da sakrije njen srpski karakter, on ne spominje da ju je ćerka srpskoga vladara Uroša odnela Beli, već beži što dalje od nje, objašnjava svojoj „cijenjenoj čitalačkoj publici“, da je Jelena donela u miraz neku Ramu, koja da se nalazi na Dunavu. („Hrvatski List“ od 4. maja 1939.). Idući u poturu sami za sobom, hrvatski istoričari četiri dana docnije, („Hrvatski List“ od 8. V. 1939.) hvataju sami sebe i objašnjavaju svojem hrvatskom narodu, da je Rama u stvari Bosna, a da naziv Rame potiče od rečice Rame kao pritoke Neretve, koja teče od Prozora do ispod Konjica. Ona ista Bosna dakle, koja je vekovima odolevala nepozvanim nasrtajima, prolevajući krv samo zato, da bi se održala u srpstvu i pravoslavlju.

I pored sve ozbiljnosti pred tragedijom srpskoga naroda, mogao bi se čovek nasmejati hrvatskoj logici, koja im služi kao osnovica za svojatanje Bosne. Prema njihovom shvatanju, Uroševa kćer Jelena, odnela je mađarskom kralju u miraz Bosnu. Pošto je mađarski kralj vladao i Hrvatskom, smatraju Hrvati, dakle, mada to sa njima nema nikakve veze, da im iz ostvarenja krvnog srodstva između srpske i mađarske dinastije pripada Bosna. Takvo im je merilo logike za ovaj slučaj. Međutim, kada je Ladislavljeva kćer Jelisaveta svojom udajom za kralja Milutina Srbiji povratila Bosnu, hrvatski „povjesničari“ shvataju stvar drugačije i – mudro ćute.

„Suvremeni“ hrvatski istoričari sa svojim sitnijim i krupnijim pomagačima, veličaju i uzdižu slavu hrvatskih kraljeva i po njima bi se moglo zaključiti, da je međunarodni ugled hrvatskih kraljeva, počev od Tomislava pa do Petra Svačića, (čije su nesahranjeno telo razneli gavranovi), bio u najmanju ruku ravan ugledu srpskih vladara. Tako na prvi pogled. Međutim, „povjesničari“ nam se ni u jednoj prilici ne pohvališu, da se ma i jedan

od tih hrvatskih kraljeva mogao oženiti princezom ma koje strane vladalačke loze, a još manje, da je ikada koja hrvatska princeza sela na koji strani presto. Za razliku od njih, retki su narodi ondašnje i docnije Evrope, na čijem prestolu nije sedela Srpkinja, a da i ne govorimo o princezama najmoćnijih stranih vladara, koje su bile srpske kraljice. Eto, koliki je bio hrvatski ugled. Još jedan dokaz više, kroz kakvo je merilo posmatrano takozvano hrvatsko kraljevstvo i nazovi hrvatska država, koja i što je mogla imati ugleda, imala ga je utoliko, koliko je smatrana sastavnim delom srpskih zemalja.

Paralelno sa koraćanjem za istorijskim zbivanjima od starih vremena pa do sada, spotičemo se neprestano sa konzekventno postavljenim lažima „suvremene hrvatske povijesti“, pošto čitava pisana hrvatska istorija nema karakter makar minimuma nužne objektivnosti već tendenciju – oteti što je tuđe. A pošto od drugoga nisu mogli zbog slabih etničkih i geografskih uslova ništa otkaćiti, srpstvo je bilo i ostaje prostor neprekidnih hrvatskih priželjkivanja. Zato se često srećemo sa „povjesničarima“, koji rado beleže nekoje momente, kada su Hrvati prolazno uspevali da budu sa Mađarima suokupatori kojeg dela Bosne, ali se zato nikada ne srećemo sa njihovim priznanjem, da su te krajeve na kraju krajeva ipak morali vraćati. Evo jednog takvog primera:

Sa velikom „spisateljskom“ pompom zabeleženo je, da je hrvatski ban Pavao Bribinski (kao mađarski vazal) iskoristio jedan sukob između Srba i Mađara, da bi se ovima drugima stavio na raspoloženje u nadi o konačnom nasleđu bosanskoga banstva, na čijem je čelu stajao Stevan I Kotromanović.

Istina je, da je Bribinski pomoću velike mađarske pomoći za kraće vreme okupirao jedan deo Bosne, gde je za bana postavio svoga sina Mladena, ali je isto tako istina, da je Mladen imao zadovoljstvo veoma kratko vreme sedeti na nasilno postavljenoj banskoj stolici u Bosni, pošto je njegova nečovečna vladavina dovela do opšteg ustanka. Taj je ustanak imao za posledicu Mladenovo begstvo iz Bosne, posle čega je bosansko srpstvo izabralo sa svoga bana Stevana II. Kotromanovića, sina Stevana I Kotromanovića. Hrvatska istorija („Hrv. List“ od 10. V. 1939) uzima ulazak Pavla Šubića Bribinskog u Bosnu kao neku vrstu kupljene svojine, te da nije ovoga drugog saznanja gde su Šubići najureni iz Bosne za veoma kratko vreme, stvorio bi se utisak, kao da je time pitanje Bosne u hrvatsku korist za svagda rešeno. Na ovakve istorijske besmislice moglo bi se hrvatskim „povjesničarima“ reći: Propaganda je jedno, a istina drugo. Vi se, gospodo sa Markovog Trga, često puta hvatate u klopke koje ste drugima postavili, jer ipak prebacujete Mladenu Šubiću da je bio neoprezan i nepromišljen, što ga je stalo propasti („Hrv. List“ 10. V. 1939.) i rezignirano kažete: **„Tako je bila slomljena velika moć knezova Bribinskih Šubića, a mjesto njih se počela dizati moć susjednih bosanskih banova.“** Ko je slomio „moć“ hrvatskih banova i ko su bili ti „susjedni bosanski banovi“ hrvatski istoričari taje jer sa svoga stanovišta imaju pravo. Mi, međutim, i cela pismena Evropa znamo, da bi to bili Srbi i njihovi bosanski banovi – opet Srbi.

Nova hrvatska istorija se trudi da srpskom karakteru Bosne od Šubića pa do Tvrtka (1309. - 1391.) da hrvatsko obeležje. Ovo naročito dolazi do izražaja u opisu ličnosti Tvrtkove, koga prikazuje kao Hrvata, iako je i deci osnovnih škola poznato, da se Tvrtko kao potomak Kotromanovića krunisao u Mileševu (1377.) na grobu Svetoga Save i uzeo

naziv: „Stevan Tvrtko I kralj sviju Srba“. Tome istom Tvrtku kralju sviju Srba ponudili su hrvatski velikaši „najpokornije“ hrvatsku krunu da je spoji sa srpskom, pošto su po primeru Bribinskih-Šubića videli da se borbom ne može ništa od srpskih zemalja otkinuti. Da je Tvrtko mogao znati, šta će u dalekoj budućnosti hrvatska istorijska naduvenost izgrađivati na tome slučaju, ne bi se verovatno godinu pred svojom smrću (1391.) na njihovu molbu proglasio pored kralja sviju Srba i kraljem Hrvatske i Dalmacije. Jer, umesto da se stvar tumači onako kako zdrav razum govori, hrvatski istoričari novijega kova smatraju, da im je Tvrtko time što se pristao proglasiti i hrvatskim kraljem, doneo kao poklon Bosnu i srpske zemlje; da bi ih zatim Hrvati ugradili u svoje „tisućgodišnje povijesno pravo“. Nije nam, doduše, poznato šta je o sebi rekao Tvrtko kada se primio da proširi svoje srpsko kraljevstvo i na Hrvatsku, ali nam je zato ostalo zapisano o njegovom krunisanju u Mileševu ovo. **„Ja Stefan Tvrtko v'Hrista Boga kralj Srbije, Bosne i Primorja. Bog mi je dao da sednem na presto srpskih vladara, mojih predaka.“**

Ni jedan susedni narod nije toliko žurio da prikači svoju firmu kojemu od srpskih velikaša, koji bi ko zna iz kojih političkih ili drugih računa primio katoličku veru, kao što su to Hrvati činili. Analogno tome, možda ime takozvane „Crvene Hrvatske“ treba tražiti u okolnosti, što je Nemanja kršten u katoličkoj veri, jer se oblik izmišljene „Crvene Hrvatske“ donekle podudara sa geografskim oblikom Nemanjine države. Na isti način hrvatsko istorijsko siromaštvo trudi se da srpskoj Bosni dadne hrvatsko obeležje i time, što je Stevan Kotromanović Srbin i ban srpske Bosne, zbog neposlušnosti caru Dušanu prognan iz Bosne udao svoju kćer Jelisavetu za ugarskog kralja Ljudevita (1342. - 1382.), pa i sam primio na mađarskom dvoru rimokatoličku veru. Dakle iz okolnosti, što je još jedna Srpkinja sela na ugarsko-hrvatski presto, hrvatski istoričari smatraju, da je ova Bosnu kao svoj miraz donela nikom drugom nego baš Hrvatima. („Hrvatski List“ od 11. V. 1939.)

Kada je car Dušan 1350. godine zbog neposlušnosti i štetnosti srpskom kolektivu isterao Kotromanovića iz Bosne bez obzira što je ovaj bio Srbin, Kotromanović nije pobegao Hrvatima, niti je katoličku veru primio od hrvatskih sveštenika, već na dvoru svoga zeta Ljudevita u Budimpešti. Mada ga Mađari zbog te okolnosti ipak ne prisvojiše, iako bi imali više razloga od Hrvata, oni se požuriše pa na njega stave hrvatski barjačič prvo zato, što je bio tast mađarskog kralja koji je vladao i hrvatskim zemljama, a drugo što je primio katoličku veru i govorio istim onim jezikom kojega je srpstvo onoj šaćici Iranaca ili Gota nazvanih docnije Hrvatima dao, da bi zatim na rođenom jeziku vekovima slušalo najfantastičnije otimačine one srpske svojine, koja se nikada nije mogla posmatrati sa drugog stanovišta sem sa srpskog. Da je, međutim, njegov boravak na mađarskom dvoru zajedno sa sinovcem mu Tvrtkom I bilo prolazno vreme emigracije zbog internih odnosa u srpskim vladajućim kućama, vidi se i po tome, što je Tvrtko, kad se docnije ticalo srpske časti i slobode, ratovao protivu istoga toga ugarsko-hrvatskog kralja Ljudevita. („Hrvatski List“ od 12. V. 1939.). Nova hrvatska „povijest“ u svojoj petljanciji dolazi sama sa sobom u koliziju, jer ne može da objasni, kako to da Tvrtko, kralj Hrvata ratuje protivu Hrvatske. Isto tako „Opis jugoslavenskog novca“, štampan 1875. godine u Zagrebu svojom 186. stranom dovodi „suvremene hrvatske povjesničare“ u nezgodan položaj, jer za Stevana I Kontromanovića kaže: **Stjepan I Kontromanović (oko 1300 godine) slijedio je istočnu vjeru“.**

U srpskim krajevima pod Austrougarskom ostala je od davnina priča o hrvatskom karakteru : „Primi dva Hrvata u svoj dom, pa jednog postavi za trpezu i hrani, a drugoga obori i stoj za to vreme na njega – budi siguran da o tebi jednako misle obojica !“ O tome se mogla uveriti Jelisaveta kao ugarsko-hrvatska kraljica, kćer istoga onog Stevana Kotromanovića, kome „suvremeni“ hrvatski istoričari u novije doba prikačiše hrvatsku firmu. Nju su ustaški velikaši, koji su joj se dotle do zemlje klanjali, zadržali za vreme jedne njezine posete Hrvatskoj u Zadru pa je 1387. godine osudili na smrt i pogubili. („Hrv. List“ od 15. V. 1939.). Kao i uvek, Hrvati su želili njenu smrt samo zato, što je bila Srпкиnja.

U lovu za velikim ljudima, čija ih oskudica večito prati, Hrvati su čak posegli i za Mehmed pašom Sokolovićem. Da srpska i hrvatska publika lakše proguta, hrvatski istoričari govoreći o smrti Sultana Sulejmana II. pod Sigetom u Mađarskoj kažu: „Veliki vezir Mehmed paša Sokolović, rodом Hrvat iz Bosne, zataji smrt Sultanovu“. („Hrvatski List“ od 31. V. 1939.). Teško je verovati da hrvatski istorijski bezobrazluk novijega doba nije znao, da je prvi srpski pečki patrijarh Makarije (1557. - 1573.) bio niko drugi već rođeni brat Mehmed paše Solovića i da su zatim dva Makarijeva i Mehmedova sinovca Antonije i Čerasim još 30 godina sedeli na prestolu srpskih patrijarha. Da je, dakle, Mehmed paša bio Hrvat njegov brat Makarije nebi bio srpski patrijarh, već rimski papa. A da se Mehmed i u Sultanovoj službi osećao Srbinom, vidi se iz njegovog pisma upućenog oktobra 1561. godine Temišvarskom komandantu Andrašu Batoriju, u kojem mu ćirilicom piše i ovo : „I što mi šalješ pisama, sve mi šalji na srpskom jeziku“. (Dr. Vaso Glušac: „Povelje Matije Ninoslava", str. 68).

Ni naslednik Stevana Tvrtka I, kralja sviju Srba, Stevan Dabiša nije ostao pošteđen hrvatskog svojatanja. Utešljivo je, doduše, da ovo svojatanje nisu vršili savremenici svih onih srpskih velikaša pa i njegovi, već hrvatski „povjesničari“, počev od takozvanog „hrvatskog preporoda“ u prošlom veku pa ovamo. Izgleda, međutim, da hrvatske „povjesničare“ od toga „preporoda" i buđenja pa ovamo nije toliko oduševljavala srpska bliskost i hrabrost, koliko im se dopala srpska istorija i srpska teritorija, od koje bi po nešto otkinuli i na tima ćerupotinama počeli zidati naduveno svoje „tisućgodišnje povijesno pravo“, kao osnovnu propagandističku materiju, iz koje će docnije nići nova i najstrašnija srpska stradanja. Poznato je, naime, da je Tvrtka I nasledio Stevan Dabiša Kotromanović i da su se zbog njegove slabosti osilili srpski velikaši Pavle Radenović, braća Pavlovići, Vuk Vukčić, Đurađ Radivojević, Sando Hranić i Hrvoje Vukčić. Poznato je i to, da je njegova udovica Jelena, zvana „Gruba“, izabrana posle njegove smrti (1395.) od bosanske vlastele za bosansku kraljicu i da je posle zbačena sa prestola, a na njeno mesto izabran Ostoja Kotromanović, na koga su kratko vreme posle toga udarili Mađari. Hrvatska propagandistički istorija objavljena 1939. godine („Hrv. List“ od 17. V. 1939.) označuje sva ova previranja u bosanskim dinastijama kao hrvatska. Ne mogu samo da objasne, zašto mađarsko-hrvatski vladari napadaju kralja Ostoju Kotromanovića, kad je on po njihovom računu bio Hrvat i hrvatski vladar!

Dugačka je lista hrvatske prisvajačke naduvenosti. Da, dugačka je isto toliko, koliko je dugo vreme od onda kako su nas Hrvati kao gotska skulina (po tvrđenju mnogih učenih Hrvata) unesrećili svojim ulaskom u našu sredinu i tobože nam doneli „organizatorski

smisao“ (Dr. Lorković: „Narodi i zemlje Hrvata“ str. 34), kojega tobože, da dotle Srbi nisu imali. Izgledalo bi da nabranje ovih svojatnja zamara. Ja, međutim, smatram za neophodno, da se svaki takav slučaj potpuno rasvetli i time donekle popuni praznina srpskih istorijskih pisaca, koji su na srpsku nesreću izbegavali da se ograde od hrvatskih nasrtaja na srpsku istorijsku baštinu samo zato da ne bi pomutili tobože bratske odnose, ili da ne bi komplikovali susedske sa austrougarskom monarhijom, u čiji se sklopu nalazilo više srpskih nego hrvatskih zemalja. Najzad, kada se u aprilskim događajima 1941. godine iskristalizirala sva ona zla kob, iza kojeg je stajala većina hrvatskog naroda i njihovog javnog mnjenja, nameće nam se neodoljiva dužnost, da se odužimo onim srpskim velikašima, koji su u našoj slavnoj prošlosti živeli i umirali za srpstvo, da bi njihova uspomena jedino krivicom naše ravnodušnosti prešla. U album hrvatske istorijske naduvenosti, gde bi imali da mimo svojeg uverenja za vreme života, podupru fiktivno „tisućgodišnje hrvatsko pravo“.

Među srpskom vlastelom iz doba Ostoje Kotromanovaća, hrvatska istorijska oskudica pronalazi Hrvoja Vukića, vojvodu srpskoga i označuje ga kao Hrvata. Da bi mu posle tolikih stotina godina što jače dali hrvatsko obeležje, dodali su mu odnekud tek sada iza prezimena „Hrvatinić“, te je tako okršten u „suvremenoj hrvatskoj povijesti“ kao vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić. Ona mu pripisuje da je bio „kolovođa hrvatskih ustanika“ oko 1400-te godine, kao i mnogo drugih neistina, kojima bi Hrvoje, da je živ, sa puno gneva doviknuo da su obične laži, koje su karika u lancu sličnih, na kojima počiva cela savremena hrvatska istorija. Ustvari, Hrvoje Vukčić je jedan od onih obesnih srpskih vlastelina u Bosni, koji bi radije video propast celokupnog srpstva, nego bi se odrekao vlasti. Njega je Ostoja dozvolom Ladislava Napuljskog, kralja ugarskog i hrvatskog, postavio za velikog srpskog vojvodu u Dalmaciji i gornjem Primorju zbog većine srpskog stanovništva u tim krajevima. U to doba (oko 1400. godine) sporili su se o ugarsko-hrvatski presto Ladislav Napuljski i Sigismund nasledni ugarsko-hrvatski vladar po ženi kraljici Mariji, unuci Stevana Kotromanovića, a kćeri mađarskog kralja Ljudevita. Pošto je Hrvoje u želji za što većom vlašću potajno radio kod Ladislava Napuljskog u korist Tvrtka II., u čemu je i uspeo, to je dalo povoda Sigismundu da podigne vojsku na već izabranoga Tvrtka II., koga je zajedno sa mnogobrojnom srpskom vlastelom u boju kod Doboja zarobio, pa oko 130 srpskih plemića na licu mesta pogubio, a samog Tvrtka II. poveo sobom kao zarobljenika. Iz straha za svoje vojvodsko dostojanstvo, slavoljubiv i na taj način za srpstvo negativan, Hrvoje je izdao i Tvrtka II. i pobegao Sigismundu sa svojim viđenijim pristalicama. To je osvestilo srpski narod u Bosni, koji je ponovo izabrao Ostoju Kotromanovića za kralja. Videći svoj fijasko, Hrvoje je u emigraciji na ugarskom dvoru primio rimokatoličku veru. Ovaj prelaz iz pravoslavlja u katolicizam, koji nema ničega zajedničkog sa Hrvatima i Hrvatskom, upotreбили su skorašnji hrvatski „povjesničari“ kao otkriće, da je Hrvoje bio ništa manje nego Hrvat. Da to bude verovatnije, dodaše mu onaj dodatak „Hrvatinić“. Mađari, koji su prema svemu ovome imali više razloga da prisvoje Hrvoju nego Hrvati, niti su ga posle prelaza na katolicizam smatrali Mađarem, niti su na osnovi te činjenice svojatali Bosnu. Hrvati, međutim, evo samo zato, što je veliki vojvoda srpski Hrvoje Vukčić postao kum njihovog mađarskog gospodara smatraju, da im pripada on i njegova domovina Bosna. Zaista, jedan između mnogih izopačenih pojmova o istorijskom moralu!

Hrvatski „povjesničari“, doduše, demantuju sami sebe jedva posle nekoliko dana (22. V. 1939.) i osvetljavaju ličnost Hrvoja Vukčića drugim svetlom, ali to, razume se, za naročitu priliku i sa hrvatskog stanovišta. Tu im ne uspeva prikriti njegovu potpunu privrženost srpstvu – u momentu kada mu se učinila Sigismundova zaštita nepotrebnom, on ulučuje priliku da se ponovo dočepa slobode. Tu slobodu iskorišćuje u sebične svrhe, doduše, jer ga vidimo da pomaže Turke u borbi protivu svoga dojučerašnjeg zaštitnika Sigismunda, samo da bi opet, makar negativno, igrao neku ulogu. Hrvatska istorija kao da se najedared žali na Hrvoja i kaže: **„Kad su Turci godine 1415. uz Hrvojinu pomoć potukli Sigismunda kod Doboja, prestao je uticaj ugarsko-hrvatskih kraljeva na Bosnu.“**

Kako, međutim, može biti „hrvatskoj povijesti“ žao što su ugarsko-hrvatski kraljevi, a time i Hrvati izgubili uticaj na Bosnu baš zbog Hrvoja Vukčića, kad je on još malopre bio Hrvat! Da bi neobaveštenima naturili, kako su baš oni, a ne Srbi, stajali na braniku hrišćanstva i kako su tobožnjim žrtvama ugradili Herceg-Bosnu u svoje umišljeno „povijesno pravo“, iskoristili su hrvatski istoričari novijeg doba slučaj poslednjeg srpsko-bosanskog kralja Stevana Tomaševića, koji se za odbranu od Turaka obratio papi molbom za pomoć, prišivši njemu i njegovom pogubljenju kod zidina hercegovačkog grada Blagaja hrvatski značaj, a svu onu u Aziju odvedenu raju i docnije janičare kao pripadnike hrvatskog naroda.

Poznato nam je, da su nevino odvođena srpska deca poturčavana i vaspitavana u mržnji prema svemu onome što je srpsko isto onako, kao što u ovom momentu rade Hrvati sa srpskom decom, koju su oteli od svojih roditelja i smestili ih po samostanima, odakle će izaći kao hrvatski janičari. Ono su bili janičari Turci, o kojima narodno predanje govori najgore; na njih je iskaljena narodna kletva. Sad nam Hrvati dolaze sa novom teorijom: da su turski janičari, ustvari, bili Hrvati. Sasvim, dakle, u duhu ustaških načela. Kad bi to bila istina, što nije slučaj, mi bi najpripravnije skinuli nabačenu kletvu. Međutim, stvar sa janičarima stoji onako, kako je zabeleženo u srpskoj istoriji i narodnim predanjima, a ova nova hrvatska teorija ima trostruku tendenciju i to: da se bosanski muslimani ojačaju u fiktivnom uverenju o hrvatskom poreklu, da se Hrvati katoličanstvu predstave kao večiti borci protivu svega što je srpsko i pravoslavno, i najzad, da se janičarski zulumi pribroje ustaškom vandalizmu XX. veka i tako upotpuni slika, koja predstavlja stvarni duhovni odnos Hrvata prema Srbima.

HRVATSKI JANIČARI

Pošto smo se upoznali sa novom hrvatskom teorijom o bosanskim janičarima, kojoj ni sami trezveniji Hrvati ne veruju, moram najzad u ime istorijske istine reći i ono što su tolike generacije pismenih Srba izbegavale kazati, samo da bi očuvale srpsko-hrvatsko bratstvo, koje je Hrvatima služilo kao tobožnja glazura, a Starčevićeva nauka stvarnost. Iako teška srca, srpstvo konstatuje, da janičarenje srpskoga življa nije prestalo propašću turskog gospodstva u krajevima pod Austrougarskom. Naprotiv, ono je i posle turskog sloma nastavljeno, samo su se nosioci ove srednjovekovne tipike odjednom našli umesto u Carigradu, usred Zagreba, a njihovi naručioci i zaštitnici – u Rimu. Jer nije uzalud onaj ruski pisac Nikola Dorunov napisao: **„Milion Srba postavši rimokatolici, pretvoriše se u Hrvate“** („Države i narodi“ str. 105), niti je ruski general Gurko u „Varšavskom dnevniku“ za mesec oktobar 1890. napisao o svojoj poseti Zagrebu i ovo : **„Došao sam u stolicu pokatoličenoga srpstva“**. („Države i narodi“ str. 105). Takvim blagoslovom Rima, a protiv svoje volje, pokatoličeno srpstvo, vaspitano putem zagrebačkih jezuitskih centara, podstrekavano smišljenim planom daljnjih nasrtaja na srpstvo i pravoslavlje, daleko je prevazišlo vandalizam turskih janičara iz srednjega veka kako po izboru zločinačkih sredstava, tako i po broju žrtava. To su, dakle, hrvatski janičari, čija nedela neće nikada izbledeti iz srpskog narodnog sećanja. Pohrvaćeni Hrvati najviše su zla naneli srpskom narodu. Jer, ona osnovna skupina Hrvata iranskog ili gotskog porekla, koja je sačinjavala zagrebačku okolinu, postala je, kako sam na jednom mestu rekao, oštrica ugrađena pre tolikih stoleća u vrhu rimokatoličkog bodeža, namenjenog za sistematsko prodiranje na štetu pravoslavlja, ali, sem što su katoličkom Rimu možda i nesvesno poslužili kao most i oruđe, ne bi se mogli ubrojiti u opasnije takmace srpstvu i pravoslavlju. Mnogobrojna iskušenja doneli su srpskom narodu baš otpadnici janičari, koji su, da bi se što više dodvorili katolicizmu, stolećima vršili zločine prema onima, koji su i dalje ostali uz svoju veru i svetosavsku tradiciju.

Tok istorijskih zbivanja i uticaj Vatikana u austrougarskim dvorovima hteo je, da broj Hrvata-janičara vekovima, nekoliko puta premaši broj matičnog hrvatskog naroda. Ovi hrvatski janičari najvećim delom i nose odgovornost za vandalizam, kako onaj duhovni u prošlosti, tako i duhovno-fizički u događajima 1941. godine i dalje. Kao što na jednom mestu spomenuh, ovi su Hrvati-janičari usporedo sa svojim odnarođivanjem odnosili srpsko istorijsko blago i svojim prilaskom katolicizmu uvrštavali ga u hrvatsko „istorijsko pravo“. Najnovije janičarenje vrše Hrvati usporedo sa izgrađivanjem „Nezavisne države Hrvatske“ po istim receptima, po kakvima su to radili Turci u srednjem veku. Mi smo to znali i pre, a žene izbeglice iz okoline Sanskog Mosta, koje su najpre bile podvrgnute strahovitim torturama po mnogim hrvatskim logorima, da bi najzad bile početkom meseca marta 1943. godine prebačene iz Zemuna u Beograd, skrhanе onime što su preživele ispričale su, da su ustaši iskoristili akciju čišćenja po Bosni, u kojoj su pokupili žene sa njihovom decom u strpali u koncentracione logore. U toku premeštanja iz logora u logor, oduzimali su im decu i smeštali ih u katoličke samostane. Najzad su u zemunskom logoru izdvojili zdrave devojke i žene, koje su nekuda odveli, a bolesne i za rad nesposobne žene prebacili u Beograd.

Ako se ubuduće rodi još koji poštteni Hrvat, kao što su među ostalima bili senjski biskup Martin Brajković, Matija Katančić, Ivan Antunović i njima slični, oni će na ovaj način postale Hrvate svrstati u red Srba katolika isto onako, kao što je biskup Brajković u popisu stanovništva 1700. godine klasificirao hrvatsko stanovništvo a) Srbe pravoslavne, b) Srbe katolike i v) Hrvate. Godine 1877., kada je pravljen statistika Kraljevine Ugarske, historičar Šviker se osvrće na Brajkovića te i sam označuje Šokce i Bunjevce kao Srbe katolike. Treba naročito istaći, jer to dobar deo dalmatinskih Hrvata i danas zaslužuju, da ih je biskup Brajković smatrao Srbima katolicima.

U JEDNOJ RUCI KRST, A U DRUGOJ MAČ

Rezultati aneksije Bosne i Hercegovine (1878. godine)

Turci su mnogo više poštovali pravoslavlje od Hrvata. To u ostalom i sami Hrvati ne kriju, jer se u svima napisima žali, kako su Turci omogućivali pravoslavlju normalni život. Za to isto vreme, Hrvati su od bečkog dvora neprestano tražili uništenje pravoslavlja u ostalim srpskim zemljama pod Austrougarskom, pa je dakle jedino bosansko pravoslavlje za to vreme bilo pošteđeno verskih progona sve do njene aneksije (1878.). Skoro isto kao Bosna, bila je zaštićena Vojnička Krajina, koja je apsolutnom svojom većinom bila srpska, kako ćemo to videti iz predstavke patrijarha Rajačića hrvatskom saboru. Ona je činila duboki pojas između Hrvatske i Bosne čitavom bosanskom periferijom od Primorja, pa do istočnog Srema, a stajala je neposredno pod dvorskom upravom, mada su se kroz vekove ponavljali hrvatski zahtevi da im se krajina potčini, kako bi se ponjoj mogli jezuiti razmilet i nastaviti ono, što je Marija Terezija započela.

Hrvatima je najzad pomoću Mađara i mađarskog sabora 1875. godine uspelo, da im bečki dvor dekretuje Vojničku Krajinu i da je potčini hrvatskim banovima. Tako su posle skoro 200 godina neprestanog ucenjivanja u pogodnim momentima, Hrvati najzad ostvarili svoj san i dobili novo „polje rada“ za svoj jezuitski kler, koji se odmah bacio na posao. Međutim, i pored priličnog uspeha, postignutog vlašću i silom, hrvatski jezuiti nisu uspeli da zatru srpstvo i pravoslavlje u ovim krajevima, a ono što su sa verskog gledišta i uspeli, nisu uspeli sa etničkog, jer je taj narod i dalje po svojem obeležju i narodnim običajima srpski. U njemu se i danas pevaju pesme o Marku Kraljeviću, Milošu Obiliću i Starini Novaku. Zagrebački „krugoval“ (radio), primoran je i pored tolike mržnje prema svemu što je srpsko, da u svojim emisijama posle svih onih ustaških pokolja daje srpsku narodnu muziku i pesmu, ne zbog pravoslavnih Srba u „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“ koji su istrebljeni, već zbog Srba katolika, kojima su iz Zagreba nizom decenija naturavali svoje ime i ako su se oni oduvek smatrali Šokcima i pripadnicima srpske etničke grupe.

Za vreme dok je Vojnička Krajina stenjala pod katoličkim pritiskom, bosansko se pravoslavlje diglo na ustanak (1875.) uvereno, da će ostvariti svoje nacionalne težnje u pripojenju Srbiji i Crnoj Gori. Mnogi savremenici slažu se u mišljenju, da se bosanski Srbi ne bi digli na ustanak kad bi znali unapred, kakav će nastupiti preokret mimo njihove volje i da će umesto otklanjanja jedne opasnosti, upasti u mnogo veću. Hercegovačka buna, koja se prenela i na Bosnu, naslanja se ideološki i materijalno na Srbiju i Crnu Goru, koje su 1876 godine objavile Turcima rat, koji se ubrzo završio primirjem. Ali, kad je sledeće godine Rusija zaratila sa Turskom, Srbija i Crna Gora su objavile Turskoj i drugi rat. Za sve to vreme Hrvati su mirno posmatrali sa druge strane ove pokrete kao da ih se ništa nisu ticali, jer se u stvari i nije radilo niti o njihovom narodu, niti njihovoj

teritoriji. Šta više, kao što ćemo to docnije videti iz proglasa bosansko-hercegovačkih begova od 24. avgusta 1894., hrvatsko se ime u Bosni i Hercegovini nije niti spominjalo, a kamoli da se ko od bosansko-hercegovačkih muslimana mogao osećati Hrvatom. Kad je, međutim, aktom berlinskog kongresa (1878.) bosansko-hercegovački ustanak dobio neželjeni pravac, a Herceg-Bosna privremeno poverene Austrougarskoj da je „prosvijeti i uredi dok se ne riješi bosansko pitanje“, pred Hrvatima se pojavila nova srpska lešina, na koju će pasti jato jezuitskih gavranova.

Ono što se u pogledu bosanske pripadnosti Hrvatima već prema izjavi Ivana Talera u Hrvatskom saboru (1. juna 1861.) činilo nemogućim, jer je ovaj u diskusiji (na službenom, nemačkom jeziku) o Bosni rekao – **„Pitanje istočno, gospodo, neće ni ugarski ni naš sabor riješiti. To je evropsko pitanje i ako će našoj braći na jugoistoku biti od volje kome da se pridruže, ko zna, hoće li oni više simpatija za nas ili za Srbiju imati.“** (strana 325 stenogr. zap.) – to je sada Hrvatima postalo dokučivo. A da bosanskom srpstvu pravoslavne i muslimanske veroispovesti ne bi moglo biti „od volje kome da se pridruže“, Mađari su uz pomoć Hrvata okupirali Bosnu i da bi je što bolje „prosvjetili“, zatvorili su skoro sve srpske škole i manastire, pa umesto njih, načičkali su Bosnu i Hercegovinu jezuitskim samostanima i „sjemeništima“, u kojim je otpočelo pokatoličavanje srpskog i muslimanskog naroda. Već 1894. godine, dakle posle 19 godina od aneksije, neki jezuitčić prvi put počinje nazivati bosanske muslimane nazvom „Hrvati-muslimani“ u jednom dopisu „Obzoru“ iz Travnika. Na ovo reaguju najugledniji bosansko-hercegovački muslimani, uputivši protesni ispravak „Obzoru“ u kojem kažu, da se oni nikad nisu osećali Hrvatima, pa da je takav naziv za njih isto što i kleveta. „Obzor“ dosledan samom sebi, nije hteo objaviti njihovu Ispravku, pa su travnički age i begovi zamolili zagrebačkog „Srbobrana“ da to učini, što je ovaj i objavio, u svome 72. broju za 1894. godinu.

Crna mantija nije međutim mirovala, već je tvrdokorno nastavila smišljenim putem. Neko vreme posle objavljenog ispravka u „Srbobranu“, javio se travnički jezuita zagrebačkom „Obzoru“ ponovo sa intrigom, da su tobože Srbi nagovorili age i begove da onu ispravku pošalju. Kao odgovor na ovaj novi nasrtaj, osvanule su jednog letnjeg dana 1894. godine po Travniku i mnogim bosanskim mestima velike plakate sa natpisom „Našim din-dušmanima“ u kojima se u biranom sadržaju između ostaloga kaže:

Mi se ne bi osvrtni na ove lažljive dopise, jer nam je svejedno šta arsuži o nama misle i kako pišu, ali smatramo svojom dužnošću ponovo čisto i bistro izjaviti, da je ona potekla od nas samih i bez ikakvog nagovaranja od koje-mu-drage strane“. „Mi mislimo da nema ni jednog muslimana u celoj Herceg Bosni a ni izvan nje, koji će jezuitsku uvredu smatrati kao nešto malo, već kao ogromno, što nećemo ni kroz vjekove zaboraviti. A što dopisnik o nama muslimanima sudi, ne čudi nas ni malo, jer se mi od jezuite boljemu ne nadamo. Nijesmo mi „mazdumi“ kakvim nas hoće svijetu predstaviti tobožnji žutokljunac i „Obzorov“ dopisnik, a uistinu nekakav žutokljun đak, koji je srkao pamet u ovdašnjoj jezuitskoj gimnaziji. Znamo mi dobro predvideti posledice toga čina, te se ne damo ni na što nagovoriti“.

Mi do u najnovije doba nijesmo znali ni za kakve Hrvate, a od nekog vakta počeo se nekakva bezbeli naučena djeca zvati Hrvatima. Pa da je to, ni po jada, nego hoće evo da i nas stare nazovu tim nama nepoznatim imenom.

Mi ih zato molimo, neka nas puste na miru i prođu se laži i klevetanja, jer ćemo inače okrenuti deblji kraj. A sada završavamo riječima predašnje izjave, da ne samo što nećemo imati sa Hrvatima i tamo njihovim jezuitima nikakve zajednice, nego smatramo svakog onoga muslimana, koji se uhvati u njihovo kolo, izdajicom svoga roda, vjere i plemena".

Plakat je datiran u Travniku 24. avgusta 1894. godine i nosi ove potpise bosansko-hercegovačke vlastele:

Adem beg Hafizalić, Islam ef. Kajmaković, Šemsi beg Gluhbegović, Ahmed beg Kulenović, Bećir beg Sulejmanpašić, Veli beg Hasanpašić, Ališefki ef. Junusefendić, Derviš beg Hadžipalić, Ahmed beg Gluhbegović, Mehmed beg Bihčević, Abdulkadir Hadžisulejmanović, Omer beg Hadžialić, Šukir ef. Arnautović, Abdula ef. Bećiragić, Sulejman ef. Kajmaković, Omer ef. Arnautović, Mahmud ef. Arnautović, Mehmed beg Krehić.

Ovaka odlučnost bosansko-hercegovačkih muslimana nije mogla zbuniti jezuitsku prepredenost, jer je ona i dalje nalazila načine da što bolje iskrivi pravi smisao odluke berlinskog kongresa i da dobijeno vreme što bolje iskoristi u katoličke svrhe. Tako su hrvatski jezuiti preplavili Herceg-Bosnu i, uz obilatu pomoć mađarskih okupacionih vlasti, umesto krstom, oružjem vršili „uzvišenu katoličku misiju“. Nalazeći se između mađarskih okupacionih vlasti i hrvatskih jezuita, srpsko-muslimanski živalj u Bosni i Hercegovini našao se između dve vatre, pred najtežim duhovnim i fizičkim iskušenjima. Kulturno prosvetni zadatak austrougarske okupacije izbledeo je, a iz njega se ukazala teška stvarnost mađarsko-hrvatske eksploatacije i duševne hegemonije. Kao rezultat „prosvjetne misije“, koju je berlinski kongres dekretovao Austrougarskoj, a ova Mađarima i Hrvatima, dolazi posle 29 godina do poznatog bosansko-hercegovačkog vapaja u formi memoranduma, upućenog 1907. godine međunarodnoj konferenciji mira u Hagu, gde se detaljišu mađarsko-hrvatske težnje da se pomoću vlasti Bosna i Hercegovina što je moguće pre katoliziraju. Taj memorandum, u delu koji se odnosi na versko-prosvetni pritisak Hrvato-Mađara – u svom delu od 12. do 17. tačke glasi:

Tač. 12.

Kako je evropska mandatorica u Bosni i Hercegovini izvršila prosvjetnu misiju, vidi se najbolje iz ovih fakata: Odmah posle izvršene okupacije, zemaljska je vlada zatvorila sve osnovne škole, koje su postojale još za vreme turske uprave. Srbi pravoslavne vjeroispovijesti prije okupacije su imali 94 osnovne škole i nekoliko muških i ženskih srednjih škola. Okupaciona uprava prvih dana zatvorila je 54 osnovne i srednje škole. Tako je vlada postupila i prema muslimanima.

Umjesto narodnih škola, okupaciona je vlada otvorila 339 komunalnih osnovnih škola, kao i više srednjih škola. Sve ove škole podignute su i izdržavaju se o zemaljskom trošku, iako je duh njene nastave i vaspitanje čisto političko-propagandistički. Dakle, bosansko-hercegovački Srbi istočno pravoslavne i muslimanske vjeroispovjesti, koji sačinjavaju 85% cjeokupnog stanovništva, prinuđeni su da izdržavaju škole koje otvoreno djeluju na nacionalnoj i konfesionalnoj propasti – svojoj. Naprotiv, okupacione vlasti svim mogućim sredstvima pomažu otvaranje i uzdržavanje osobito katoličkih manastirskih srednjih škola, u kojima predaju nastavu jezuiti i milosrdne sestre, kojima je okupacija u posjednute zemlje širom vrata otvorila.

Tač. 13.

Okupaciona vlada etabilirala je katoličku vjersku propagandu (*Propaganda fide in pantis infidelium*) i njoj je na čelu postavila čuvenog jezuitskog biskupa Štadlera, koji nosi javnu titulu „Papski komesar za vjersku propagandu“. Dovukla je u zemlju čitave legije jezuita, koji su iz drugih naprednijih zemalja istjerani kao najopasniji elementi razdora i omraze među narodima jedne države. Njima je vlada poklonila goleme komplekse zemljišta, koje je uvijek bilo sastavni dio opšte narodne imovine i o trošku zemlje im podigla bogate manastire i velikolijepne crkve i škole.

Ne prođe dan da ove fanatičke prozelitske propagandiste bilo obmanom ili silom ne otmu ili ukradu koga pravoslavnog ili muhamedanskog mladića, djevojku, kakvo siroto dijete ili udovicu, koje poslije zatvaraju u svoje prostorije i, tu ih najvarvarskim sredstvima obraćaju u katolicizam. Crni srednji vdjek inkvizicije, mogao bi u tom pogledu pozavidati današnjem dobu u Bosni i Hercegovini.

Tač. 14.

Kao što je okupaciona vlada revnosna u davanju odobrenja i svake pomoći u novcu i zemljištu kad je u pitanju podizanje kakve katoličke crkve ili manastira, tako je bezobzirna i neumoljiva kada ima da riješi kakvu molbu za podizanje slične pravoslavne ili muslimanske bogomolje. Opštinama sa hiljadama muslimanskih i pravoslavnih duša, vlada godinama uskraćuje odobrenje za podizanje bogomolje, dok katoličke crkve podiže i onde, gde je u mjestu samo jedan žandarm ili činovnik katolik, kao što o tome ima dosta primjera. Znajući šta u Bosni i Hercegovini za održanje narodnosti znači crkvena autonomija, koju su pravoslavni u punoj mjeri uživali za vrijeme turske uprave, okupacione su vlasti svoju politiku na to upravili, da ovu autonomiju unište i da njihovu crkvu podlože svojim vjernim kreaturama i slijepim političkim oruđima. Isto to radi i prema muslimanima.

Tač. 15.

Okupacione su vlasti objavile rat istrebljenja i samom imenu srpskom u Bosni i Hercegovini, pa su umjesto narodnog imena proglasile provincijalno ime Bosanac i Bosanski, ili „zemaljski jezik" i ako se narod od pamtivijeka nazivao i ponosio svojim nacionalnim srpskim imenom, što mu za vrijeme turske uprave nikad niko nije uskraćivao.

Nu okupacione se vlasti ne ograničavaju samo na gonjenje srpskog imena, već satiru vandalski i sve drugo što podsjeća na srpstvo. Poznato je da su Bosna i Hercegovina središte srpstva ne samo geografski, već i u etnografskom pogledu, te se nije čuditi što je kod nas srpska tradicija i srpska nacionalna svijest jaka kao u drugoj srpskoj provinciji – Srbiji. Ovde valja konstatovati, da je hercegovački dijalekt na dostojanstvo srpsko-hrvatskog književnog jezika. Otuda je jasno, da se u Bosni i Hercegovini njeguje i čuva nacionalna poezija srpstva, a osobito njen epski dio kao i srpske narodne pripovijetke. U Bosni i Hercegovini upotrebljavaju se – više nego igde – gusle, t. j. muzički instrumenat za recitovanje junačkih srpskih pjesama. Nema Bosanca i Hercegovca, koji ne bi znao i pjevao izvjestan broj onih junačkih pjesama, a po neki na stotine njih. Iz tih pjesama znaju i svoju istoriju, tako da u pogledu nacionalnog saznanja nema naroda na svijetu, koji je politički svjesniji nego što je srpski. Srbi se od nezapamćenih vremena služe svojim pismom, koje je u drugoj polovici IX. vijeka pronašao Sveti Ćiril i brat mu Metodije, arhimanariti za Solunsku Srbiju. Čak i oni bosanski Srbi, koji su docnije prešli u islam, do okupacije su se uvijek služili ćirilskim pismom, dok okupaciona vlast nije nametnula latinicu, a narodni instrumenat gusle konfiskovala.

Austrougarska je odmah s početka zabranila i proslavljanje patrona nacionalne prosvjete Svetog Save, po kome je jedna naša pokrajina Hercegovina još u srednjem vijeku dobila ime „Vojvodstvo (hercegstvo) Svetitelja Save“. A kad je videla da u tome ne može uspjeti, ona se u posljednje vrijeme ograničila na to, da preko svojih agenata i katoličke mladeži, fanatizovane u vladinim školama ove proslave ometa, na varvarski način napada najintimnije osjećaje i jedan narod vrijeđa. S tim smjerom zabranila je i držanje javnih procesija u uobičajenom crkvenom obredu.

Tač. 16.

I pored najispravnijih putnih listova, osobito onih lica koja doputuju iz susjednih srpskih zemalja, ovima se čine nečuvane teškoće pri putovanju, okružujući ih cijelim jatom žbira i špijuna. Dokle okupacione vlasti u tom pogledu tjeraju, vidi se najbolje po tome, što su one zimus imale drskosti, da čak i prestolonasledniku Kraljevine Srbije, koji je inkognito putovao, zabrane prenočiti u Sarajevu, već je ovome protiv izrične volje spremljen naročiti voz, koji je na brzu ruku uklonjen iz zemlje. Tom je prilikom vladin komesar naredio svim sarajevskim hotelijerima, da ne smeju primiti na prenočište visokog putnika.

Tač 17.

Mladićima koji zbog kinjenja i zbog zloupotrebljavanja okupatorskih školskih vlasti polaze školu u susjednim srpskim zemljama, pri povratku u domovinu okupacione vlasti ne daju u zemlji nikakve službe, ni javne ni privatne. Obilate svoje stipendije za više školovanje na strani daje vlada samo onim svojim kreaturama, većinom sinovima svojih činovnika, koji su već u školi pokazali neprijateljstvo i mržnju prema pravoslavnima i muslimanima i u slijepoj poslušnosti prema vlastima.“

Tako, dakle, glasi onaj deo bosansko-hercegovačkog memoranduma odnoseći se na versko-prosvetni pritisak hrvatskih eksponenata i neposrednih izaslanika u jezuitskom i činovničkom kadru, koji su imali da izvrše vekovni san o pokatoličenju ove preostale srpske provincije u docnijem sklopu Austrougarske. Razume se, da su posle 32 godine „kulturne misije“ u Herceg-Bosni Hrvati jedva dočekali, da putem statistike mogu objaviti rezultate svojih nasilja u Bosni i Hercegovini. Godine 1910. izvršen je popis bosansko-hercegovačkog stanovništva. Na veliku radost cele Hrvatske sa njenim biskupom Štadlerom u Sarajevu, ova statistika javlja, da je u Herceg-Bosni pronašla 385.009 Hrvata. Mada je ovaj broj novopečenik, Hrvati zajedno sa mađarskim, češkim i poljskim radnicima (zaposlenim na eksploataciji bosanskih šuma i u ogromnom vladajućem činovničkom aparatu), u odnosu prema celokupnom stanovništvu Bosne i Hercegovine, predstavljali su jedva 19% bosansko-hercegovačkog stanovništva. Hrvatski jezuitizam i službena Hrvatska su toliko likovali, da je ova nameštena statistika doživela nekoliko izdanja.

Ni posle 16 godina od onoga proglasa bosansko-hercegovačke muslimanske vlastele (u kome kažu ne samo što neće ničega imati zajedničkog sa Hrvatima, nego čak tvrde da do pred kraj devetnaestog veka nisu ni znali za ime Hrvata) hrvatski jezuitizam nije smeo bosansko-hercegovačke muslimane nazvati Hrvatima, već „velikodušno“, u državnoj hrvatskoj statistici konstatuje: „Zbog toga, što imade muslimana koji se izjavljuju i priznaju Hrvatima, dok ih opet ima koji se priznaju Srbima, mislim da će biti najzgodnije ako se muslimane pusti iz kombinacije, jer im približno nije moguće utvrditi koliko se njih priznaje Hrvatima a koliko Srbima.“ („Narodna statistika“ 1910. str. 21). Ipak hrvatska statistika i pored svih jezuitskih muka kroz više od 30 godina, a naročito nastojanja hrvatskih popisivača da broj Srba svedu na nulu, morali su makar i netačno (razume se u svoju korist) objaviti, da u Bosni i Hercegovini ima 825.418 Srba, prema 385.009 Hrvata i katolika svih naraštaja.

Kako muslimani kao što videsmo u momentu popisa 1910. godine još nisu bili podlegli uticaju hrvatske propagande i raznih mera za prinudno pokatoličavanje, pa prema tome i nezreli za hrvatsku stvar, ostavljeni su još za kratko vreme bosanskim jezuitima, bilo da ih privedu katoličanstvu, bilo da u njihovoj većini vaspitaju besprimerne dželate, koji će svojoj braći bosansko-hercegovačkim Srbima prirediti krvavu 1941. godinu. Srpska ravnodušnost, koja je ravna nacionalnom zločinu, pomogla je minulih dvadeset i nekoliko godina Hrvatima i njihovom katoličkom kleru, da stari hrvatski „narodni program“ bude ostvaren, pošto je hrvatskom jezuitskom crvu i njegovoj otrovnoj politici

ostavljeno, da po svojoj volji harače po srpskom etnografskom prostoru, za kojega poznati frankovački „Obzor“ pre nekoliko godina mimo svoje volje reče: **„Tako je pravoslavno žiteljstvo u to vrijeme predstavljalo 90% cjelokupnog stanovništva.“**, ciljajući ovde na južnodalmatinsko, bosansko-hercegovačko, ličko i sremsko-slavonsko stanovništvo, za čiju je domovinu Mato Mrazović na 77. sednici hrvatskog sabora od 6. septembra 1861. godine rekao: **„Srbi su zemlje u kojima žive krvlju otkupili. Oni nisu došli da u miru i pokoju samo obrađeno polje posjeduju i priređeni višak u dućane spremaju i dalje sa njime trguju, nego su oni svoju zemlju iz turskih ruku svojom mišicom oteli i pošto sačinjavaju većinu naroda, zemlja je njihova.“**

Da, bio je to srpski narod, koji je svoju zemlju od Turaka oslobodio, a ne oteo kako to Mrazović nehotice ili tendenciozno reče, a sačinjavao je u svojim zemljama prema „Obzorovom“ priznanju narodnu većinu od 90 %. Ali još više od toga, bio je to onaj isti narod, za koga Ivan Kukuljević 6. juna 1848. godine u hrvatskom saboru javno reče: **„Ovaj nam je narod srpski u najtežim vremenima, kad smo stenjali pod aristokracijom, latinizmom i germanizmom, našu čistu narodnost sačuvao.“**

Da, bio je to onaj isti srpski narod, kojem Hrvati mogu zahvaliti da u njihovim školama i javnom životu i danas ne slušaju latinski jezik, kao što su to imali prilike da čuju sve do 1843. godine, kada im je prvi put dozvoljeno da u školu uvedu hrvatski kao nastavni predmet. Bio je to onaj isti narod, od koga su Hrvati pozajmili svoj današnji jezik, a među zemljama toga naroda bila je ona ista Herceg-Bosna, za koju je austrougarski ministar Venamijan Kalaj napisao: **„Ali je izvan svake sumnje, da je Bosna uprkos svome kolebanju između susednih sila, pored svoje pocepanosti, pokazala ipak u svome razvitku izvesno jedinstvo i takav opravdan pravac koji ju je razdvajao od prave Srbije, pa je to najposle osujetilo ujedinjenje ta dva inače savršeno homogena naroda.“**

Što se Bosna zbog „političke pocepanosti“ nije ujedinila sa pravom Srbijom, to je rezultat austrougarske politike: **„Pocepaj pa vladaj!“**. U tom pravcu Venamijan Kalaj sa austrougarskog gledišta ima pravo. Još više ima pravo ovaj austrougarski ministar kad kaže da su to: „dva inače savršeno homogena naroda“. Nema, međutim, pravo kad smatra da je politička pocepanost u potpunom smislu reči slaba narodna strana, jer takva pocepanost može biti samo kod slobodoumnih naroda, među kojima je srpski oduvek stajao u prve redove. I zato, imamo mi pravo kad verujemo da ne može biti mira u ovom delu Evrope sve dotle, dok god sve srpske zemlje, a među njima prvenstveno Herceg-Bosna ne budu u potpunom srpskom narodnom jedinstvu.

Leševi

Iz žila vaših krv je istekla...
Vaše se telo steže i grbi;
Satanska ruka bola vas i sekla,
Zato jer ste bili Slaveni – Srbi...

Leševi srpski, mučenički, sveti:
U vašem telu života nema više,
Pokolenja ali u vas će se kleti,
Jer krv vaša novu istoriju piše!

Psunjski

DOBA OTIMANJA KAO PRETEČA HRVATSKE ISTORIJSKE KNJIŽEVNOSTI

Nisu više samo živi spomenici srpske prošlosti plen „suvremene hrvatske povijesti“. Pohlepa za onim što je u okviru bivše Austrougarske monarhije bilo srpsko, ne pošteduje ni sure zidine, svedoke srpske snage i kulture, koju hrvatski crv uz pomoć katoličkog Rima stolicima nagriža. Tako hrvatska „povijest“ u delu štampanom 1939. godine donosi sliku grada Ružice iznad Slavonske Orahovice i označava ga kao središte, koje je odigralo važnu ulogu srednjeg veka u borbi hrvatskih velikaša sa ugarskim kraljevima. Čudni ljudi, a čudni im običaji. Čas tvrde jedno, a čas drugo. Sve se, međutim, svodi na jedno: falsifikovati i oteti, pa na tome zidati hrvatsko „istorijsko pravo“. Zar ugarski kraljevi nisu bili istovremeno i hrvatski? A kojem ugarskom kralju od 1102. godine pa do 1918. nije natakuta Zvonimirova kruna?! U kakvom bi onda odnosu stajala tvrdnja da je grad Ružica poslužio hrvatskim velikašima za ratovanje protivu ugarskih, a time i sopstvenih kraljeva, kad se ne zna za takova ratovanja, još manje za neke hrvatske baze, a najmanje da bi to baš bio grad Ružica, kojega su razorili Turci prilikom ulaska u Slavoniju.

Ovakvih svojatanja nisu pošteđene ni „Rokovačke zidine“, koje i danas južno od Vinkovaca, na obali Bosuta, prkose vremenu. A takvih ima mnogo. Savremeni povjesničar kad govori o Ružici, izgleda da hotimično smeće sa uma, da se u neposrednoj blizini, samo sakriven dublje u šumu, nalazi stari srpski manastir Orahovica (u starije doba zvan Remeta), sagrađen negde u XII. veku. Raspolaže se sa dosta pisмениh podataka o tome, kome je pripadao grad Ružica, Rokovačke zidine, kao i svi ostali slični spomenici rastureni širom srpskih zemalja pod Austrougarskom, ali nećemo zamarati time, nego bi imali zapitati savremene hrvatske „povijesničare“: Čime se objašnjava, da se analizom veznog materijala utvrđuje potpuna vremenska povezanost u građenju kako Ružice, tako i manastira Orahovice. Šta ima da primete na mnoge slične srpske građevine iz toga doba i žive li možda „suvremeni“ u uverenju da Srba pre dolaska Turaka, i pored tolikih njihovih kulturnih i crkvenih središta, u Slavoniji bilo nije. Ako žive u takvom uverenju, bilo bi dobro da pročitaju „Spomen-knjigu Matiji Reljkoviću“, koju su početkom ovoga veka izdala hrvatska društva i naročito je posvetila Slavoniji i zapadnom Sremu, gde je Reljković (Relkovich) rođen, gde je živio i gde je umro. U toj eminentno hrvatskoj knjizi na strani 7 i 8 naći će da su Rokovačke zidine još pre dolaska Turaka bile ništa manje, već srpski pravoslavni manastir, o kome se doslovce kaže: **„Manastir taj sagrađen je poslije rimske vladavine, a propao je kada su Turci ovu zemlju osvojili. Sudeći po slikarjama, bila je crkva hrišćanska i to isprva grko-istočnoga, a kasnije rimokatoličkog obreda“**. Ovde se, kako videsmo, neposredno priznaje da je ovaj srpskopravoslavni manastir, kao i mnogi drugi, silom pokatoličen. Kako je to pokatoličavanje vršeno, i preko koga, to nam je neposredno poznato iz hrvatske „povijesti“. Kako se srpski narod branio od toga pokatoličenja, koliko je uspeo i koliko je puta „prolongirao“ održavanje svoje verske i političke samostalnosti, videćemo iz

poglavlja, gde se govori o mnogobrojnim zaključcima hrvatskog sabora kroz stotine godina, kojima su srpstvo stavljali izvan zakona i od bečkog dvora tražili monopol za obrazovanje hrvatske rimokatoličke egzekutive, koja će kvavim terorom srpstvo privesti katoličanstvu, ili ga istrebiti.

Kad su po narudžbi pritajenog ustaštva novi hrvatski historičari počeli da naduvavaju hrvatsku „povijest“ našli su se pred nestašicom materijala. Ta ih je oskudica navela na zločin da posegnu u srpsku historijsku prošlost, jer im se ona radi mnogih okolnosti i njihove bezobzirnosti nalazila na domaku. Ni jedan narod bez prošlosti nije lakše došao do historijske građe kao što je to slučaj sa Hrvatima. Iz tih razloga, ni jedna svetlija tačka srpske historijske mnogostrukosti pod Austrougarskom nije ostala pošteđena hrvatske otimačine. Tako se u lekciji hrvatske „povijesti“ objavljene 3. VI. 1939. govori o bitci za Sisak 1593. kao isključivom hrvatskom ratnom uspehu. Ako se, međutim, pročita stenografski zapisnik hrvatskog sabora za godinu 1861., naići će se na strani 807 na govor hrvatskog poslanika Lončarevića, u kome ovaj pred saborom veliča zasluge Srba za održanje hrvatske sigurnosti od Turaka i tvrdi, da je zaslugom Srba tvrđava u Sisku obranjena.

Govoreći o ratovima koje je Ferdinand II. vodio protivu švedskog kralja Gustava Adolfa, hrvatska „povijest“ od 12. VI. 1939. odnekuda pronalazi, da su se 10.000 Hrvata pod vođstvom generala Izolanija u bitci kod Nirnberga tako junački poneli, da su baš oni doprineli Ferdinandovoj pobjedi. Na isti način, da su se Hrvati junački borili u bitci kod Lucena (18. XI. 1632.), u kojoj je švedski kralj poginuo. Da su „suvremeni“ hrvatski historičari slučajno zavirili u stenografske beleške hrvatskog sabora iz 1861. godine, odrekli bi se možda ovih „sjajnih“ hrvatskih podviga na hartiji, jer bi na strani 808 našli da ih je poslanik Lončarević već pre 80 godina unapred demantovao rekavši, da su se u tim ratovima borili Srbi, a ne Hrvati. Evo šta je Lončarević rekao: „**Prije nego što su se oni Srbi sa Čрноjevićem naselili u donje krajeve Ugarske, ratovali su Srbi varaždinskog i karlovačkog generalata kod Desave pod Valenštajnom 1626. kod Rienfelda i Volfenbitla pod Pikolominijem, zatim kod Brgesara 1632. pod Izolanijem, gde su švedskog generala Vanera i Berharta Vajmarskog 1636. godine žive pohvatali i najzad švedskog generala Horna zarobili. Ova su i mnoga druga junačka djela u privilegijama sa zlatnim slovima od cezara i kraljeva Ugarskih Rudolfa, Ferdinanda II., Marije Terezije, Leopolda i Matije posvjedočena i čuvaju se pod tri ključa, od kojih proto severinski jednog imade**“.

Kad bi neko zapitao: Kakve veze imaju ovi Ferdinandovi ratovi sa srpstvom?, mi bi mu odgovorili: Zato, da bi se odbranili od katolicizma i hrvatizma, Srbi su bili primorani da za račun Austrougarske čine čuda od junaštva, samo da bi se istakli iznad Hrvata i time stekli veću naklonost bečkih dvorova za odbranu svoga srpskog obeležja od Hrvata. Jedna od takvih usluga u krvi je i učešće Srba u austro-francuskom ratu, kada je Franjo II. radi francuskog „konventa“ o smaknuću Ljudevita XVI. podigao vojsku na Francusku. Da se ovde ne radi o hrvatskom zakulisju, ne bi se ovog slučaja doticao, jer on na prvi pogled nema ničega zajedničkog sa srpskim narodnim zbivanjem, niti to učešće srpski narod može zabeležiti u svetlije stranice svoje istorije iz razloga tradicionalnog prijateljstva sa Francuskom. Hrvatska „povijest“, naime, („Hrv. List“ od 27. VI. 1939.) o

ovome ratu piše ovako: „I Hrvati su slali ogromne čete. Sama krajina dala je 100.000 vojnika. U toku 1794. i 1795. godine proljevala se hrvatska krv u Francuskoj, Belgiji i Njemačkoj.“ Ovo hrvatska „povijest“ kontira u svoj račun sa naročitom tendencijom, kako bi svoju prošlost okitila tuđim herojstvom, a s druge strane kako bi onih 100.000 Srba iz Krajine označili kao Hrvate samo zato, da se tolika srpska vojnička snaga u tobožnjem „hrvatskom prostoru“ ne bi našla nigde zapisana. Rekoh, ovo austro-francusko ratovanje ne bi mogli ubeležiti u svetlije stranice srpske istorije, ali ono ipak ima izvesnog značaja za srpsko samoodržanje u Austrougarskoj, koje su Hrvati neprestano ugrožavali. Pa ipak, kad je to činjenica koja se više ne da izmeniti, mi se ne odričemo te stvarnosti ali utvrđujemo, da je hrvatska tvrdnja o tobožnjih 100.000 Hrvata u ovome ratu laž, pošto Vojničku Krajinu nisu sačinjavali autohtoni Hrvati, nego većim delom Srbi pravoslavni i manjim delom oni Srbi katolici, koje senjski biskup Brajković deli od Hrvata. Da li su to bili Hrvati ili Srbi, pustićemo da nam o tome nešto kažu austrijski ratni izveštaji toga vremena. Izveštaj od 29. maja 1793. godine glasi :

Iz glavne tirolske varoši Insbruka (Innsbruck) 29. maja pišu: da je ovo jutro jedna kompanija burmskog „frajkora“ onamo stigla i uputila se preko Brajzkaua (Breiskau) dalje. Ovi su ljudi svi na turskoj granici mobilisani i zovu se Srbijanci."

Jedan drugi izveštaj od 9. avgusta 1793. iz Beča javlja među ostalim o prolasku srpskog odreda kroz Beč:

Prošle nedelje prošao je jedan odred konjice i pešaka takozvanog austrijsko-bečkog frajkora. Svi su bili po izboru momci Graničari, najviše Srbi iz Slavonije i po koji Mađar. Oni su svi na turski način obučeni, a egzerciraju na srpskom jeziku, jer su skoro sami Srbi. Posle prolaza uručen je od strane sremsko-karlovačkog arhiepiskopa i mitropolita natkapetanu Aksentiju Miloviću krst sa crvenom pantljikom za zasluge, a i zato da bi u inostranstvu imao sve počasti, koje mu spadaju."

Ratni izveštaj od 17. avgusta 1793. godine, međutim, najbolje svedoči, ko su bili oni borci iz Vojničke Krajine – Hrvati ili Srbi. Ovaj izveštaj glasi:

Dana 17. avgusta bilo je povereno obersteru Mihailoviću sa jednom divizijom Srba iz frajkora Mihailovića i Odolenija, da udare na neprijateljske zaklone i van šume oko Egenada. Srpska je divizija poslana napred. Kapetan Aleksandar Petrović i oberlajtnant Kosta Jovanović vodili su desno, a unterlajtnant Fabarović levo krilo. Sledećeg dana pre zore, svi su stajali pripralni pred šumom. Oficiri su sa krilima upravljali tako mudro i hitro, da ih neprijatelj ni na 20 koraka nije mogao da primeti. A kad ih je primetio, povukao se panično u svoje zakope. Srbi su ih u stopu sledovali i tako ih muževno pregazili, da su se u drugi red šanaca morali povući, gde su imali bateriju. Srbi se osokolnše i slepo udariše sa sabljama i puškama na neprijatelja, koji ne mogavši sili odoljeti, bi prisiljen odstupiti, pa se jedva mogao sa topovima povlačiti. Ova očevidna hrabrost i muževstvo Srba, tako je feldmaršalu knezu Koburgu bila ugodna, da im je osobitim javnim

pohvaljenjem svoje zadovoljstvo pokazao, tražeći imena viših i nižih oficira u cilju podele odlikovanja. Jer, celi ovaj srećni ishod rata na onom delu, ima se samo Srbima zahvaliti."

Ovi ratni izveštaji (koji su štampani u novosadskom „Javoru“ Jove Jovanovića-Zmaja 1875. godine), najbolji su odgovor hrvatskim izvrtanjima onoga, što je Slavoniju i Krajinu kako onda, tako i docnije činilo srpskom. Da li će hrvatski „povjesničari“ i posle ovih argumenata pronaći, da su počinili čuda od junaštva u ovim ratovima, iako se za njih u njima nije ni znalo? Kao što je god slučaj sa ovakvim izvrtanjem činjenica, tako najnoviji istorijski falsifikatori iz Zagreba kroz čitavu „suvremenu povijest“ izbegavaju da ma šta kažu o Srbima i trude se, da što više zapostave njihovu stvarnost, kako bi svetu prikazali, da je sve što se na jugu Austrougarske herojskog dešavalo, rezultat isključivo hrvatske vitalnosti. Da je to, međutim, istorijska obmana, vidi se i po tome što je Marija Terezija i za vreme najvećih srpskih progona ipak morala svoje najbolje vojskovođe pronaći među Slavonskim i Krajiškim Srbima. Mi se tim Srbima nemamo razloga hvaliti, ali kada se vidi tendencija da se zataška ili prisvoje sve srpske vrline i njihova istorija, moramo naglasiti da su Srbi samo u razmaku od 1744. do 1810. godine Austrougarskoj dali 15 znamenitih feldmaršala i generala i to:

- 1) generala Mihaila barona Mikašinovića fon Šlagenfelda (von Schlagenfeld),
- 2) generala Jeftu Ljubibratića konte de Trebinje (conte de Trebinie),
- 3) generala Samuila Zdelarovića,
- 4) generala Pavla barona Papilu,
- 5) generala Arsenija barona Sečujca fon Heldenfelda (von Heldenfeld),
- 6) generala Pavla barona Davidovića,
- 7) generala Avrama Putnika,
- 8) generala Savu Prodanovića de Užička Kamenica,
- 9) feldmaršala barona Duku,
- 10) generala Maksima Radičevića,
- 11) feldmaršala Stevana Mihailovića,
- 12) generala Đorđa Duku,
- 13) feldmaršala Andriju Stoičevića,
- 14) feldmaršala barona Radivojevića i
- 15) generala Jovana Brankovića.

Da li su Hrvati iz svoje „vitalnosti“ mogli izdvojiti ma i jedanog od ovakvih ljudi, sem što su im lešinarskom navikom prišivali hrvatske firme ako bi koji od njih prešao katoličanstvu najmanje zbog Hrvata, već zbog toga što je austrougarski zakon o ustrojstvu vojske često puta uslovljavao veća vojnička dostojanstva rimokatoličkom pripadnošću. Da su, međutim, Hrvati bili u stanju da odgoje ovakove ljude, bila bi to još veća nesreća za srpski narod između Drine, Drave i Jadranskoga mora, pošto bi time još ranije uspjeli kod bečkog dvora, da ovaj ukinе srpske privilegije, te da se hrvatskom jezuitizmu pruži duža vremenska mogućnost za lešinarenje po srpskom narodnom prostoru u bivšoj Austrougarskoj.

OSNOVE HRVATSKE PISMENOSTI I KNJIŽEVNOSTI

Među mnogim srpskim pogreškama u prošlosti spada i sastanak Vuka Karadžića sa hrvatskim kljiževnicima (1850.) u Beču. Ovo pada u doba zakulisnog „Ilirizma“, o čijoj ćemo se otrovnoj misiji posebno pozabaviti. Hrvati su oberučke primili na tome sastanku Vukov, književni jezik za svoj. Na ovom su mestu Hrvati dobili vekovima vođenu bitku sa srpstvom i pravoslavljem. Da toga sastanka nije bilo, Srbi bi sebi prištedili „zadovoljstvo“ da docnije na materinjem jeziku čitaju i čuju istorijske i književne otimačine. Do ovoga doba, Hrvati su bili od Srba pravoslavnih i Srba katolika odvojeni kao ulje od vode, i životarili su u svojim uskim kajkavskim granicama onih triju županija oko Zagreba, gušeći se u latinštini, pošto je praktično neupotrebljivi hrvatski jezik bio neka vrsta privatne konfesije, usled čega se nije nalazio ni na listi nastavnih predmeta u srednjim školama po hrvatskoj. Da je njihov jezik i za vreme bečkog sastanka bio zaista neupotrebljiv i književno nezreo, vidi se iz ove hrvatske rodoljubive pesme od 1831. godine, koju je objavio „Dubrovnik“ u svome 23. broju od 1937. godine:

Vre i svoj jezik zabit Horvati
hote ter drugi narod postati;
vnogi vre narod sam svoj zameće
sram ga jak stranjski: „Horvat“ reče.
Sam proti jel ne štuje
i svak slepec sam sebe truje.
Nek gaj rasteplen reći po svetu
kad je već istom znano detetu,
da se ne pozna već Horvatica,
Misleć rođena da je Nemica.
Nut vse vu stranjski se nije vre gine
za svu mater niš se ne brine.

Mogao bih bez straha dozvoliti da mi se jedno uvo odseče, ako i jedan Srbin katolik ili Srbin pravoslavne vere sa svima onim „stručnjacima“ za rešavanje hrvatskog pitanja u 1939. godini na čelu može znati, šta mu ova hrvatska pesma znači.

Eto, to je ta izrazita linija između vode i ulja, koja je delila „autohtone“ Hrvate od Srba pravoslavne i katoličke vere. Tek kad je srpski književni jezik tu liniju zatupio, počinje hrvatska haranga na sve ono srpsko istorijsko blago, koje do tada nije nikada bilo preporno. Tim momentom započinje i hrvatska hajka na mnoge srpske pesnike i književnike, koji su zbog prijema katolicizma označeni kao Hrvati i kao takvi u svima hrvatskim istorijskim raspravama smatrani. Nešto docnije javlja se nepremostivi atagonizam i prema ćirilici; istoj onoj ćirilici, koja je Hrvatima bila prvo narodno pismo i kojom je napisan prvi hrvatski katolički molitvenik. Ona je najzad proglašena neprijateljskim pismom Hrvatske!

Zađimo malo u hrvatsku prošlost da vidimo, koje je pismo nekada bilo najrasprostranjenije u Hrvatskoj, pa ćemo se već na prvom koraku susresti sa odgovorom splitskoga biskupa Sforce, kojim ovaj 28. juna 1627. odgovara rimskoj kongregaciji, da bi bilo bolje crkvene knjige štampati ćirilicom nego latinicom, pošto je ćirilica opštija i u Dalmaciji se većinom upotrebljava. (Ivić-Erdeljanović).

Opisujući stvaranje prvog katoličkog molitvenika na našem jeziku i ćirilicom, hrvatska „povijest“ i sama tvrdi, da je bosanski franjevac Matija Divković (1563. – 1631.) kao prvi hrvatski književnik u Bosni ovaj molitvenik štampao „bosanskom ćirilicom“. („Hrvatski List“ od 14. VI. 1939.) Da bi htvorili što veću smutnju među pojedinim srpskim zemljama, Hrvati su, doduše, izmislili i u svoju zvaničnu nauku uvrstili neku „bosančicu“, kao različito pismo od ćirilice. Ovo samo zato, da ne bi morali izgovarati reč ćirilice. Šta je ta umišljena „bosančica“ pustićemo da nam o tome nešto kaže dr. Vasa Glušac u njegovoj knjizi „Iz prošlosti Bosne i Hercegovine“ (str. 30).

Pravom učenom čovjeku, kojemu je dobro poznata naša prošlost i naša kultura, ovakve su tvrdnje smiješne. Baš što se tiče „bosančice“, spomenuću jednu anegdotu iz moga studentskog života. Došavši na univerzitet, donio sam sobom iz gimnazije (dr. Glušac je rodnom Bosanac) i znanje o „bosančici“ kao posebnom pismu. Jednom u razgovoru sa mojim mnogouvaženim profesorom dr.-om Milanom Rešetarom spomenuo sam mu tu „bosančicu“, na šta se on nasmiješi, pa me zapita: „Kakvo je to pismo?“ Ja nastojah da mu odgovorim, ali me učeni profesor preteče i razjasni mi, da posebnog pisma „bosančice“ nema, već da ima stara ćirilica, koja je upotrebljavana na cijelom Balkanskom poluostrvu osim Grčke, od Crnoga do Jadranskog mora. Kasnije ulazeći u nauku, bilo mi je jasno razlaganje moga uvaženog profesora. Zavirio sam malo dublje u to pitanje i otkrio njegovu političku pozadinu.“

Uzalud je od krivca tražiti priznanje. Zvanična hrvatska politika, kakva je započeta u mnogim predstavkama austrougarskim vladarima da proširi hrvatski teritorijalni i duhovni prostor na štetu Srba, neće nikada priznati da nije bila u pravu kada je posezala za tuđim, pa tako ni okolnost da su sve svetlije stranice hrvatske „povijesti“ rezultat gusarenja po srpskoj istorijskoj prošlosti. Razlikujući se u osnovi od kulturnih naroda, koji istoriju posmatraju prizmom objektivnosti, hrvatski „povjesničari“ novoga doba izbegavaju da ma šta kažu što bi hrvatske mase moglo podsetiti na njihovo prvo narodno pismo ćirilicu, kojoj jedino mogu zahvaliti za još ono malo svoje „kulture“.

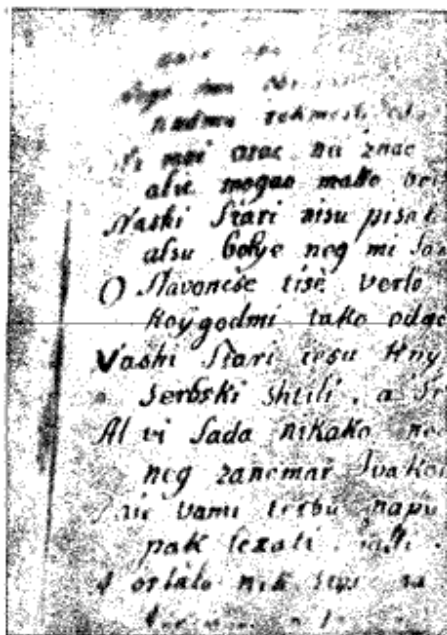
Priznajem da ne znam kako izgleda Zvonimirova kruna, da li uopšte postoji i, je li šta na njoj zapisano i kakvim slovima, pa se nešto pitam – šta bi današnji Hrvati učinili sa tom svojom toliko izvikanom krunom, kada bi ona poput krune Svetoga Stjepana bila ispisana ćirilicom? Mađarima ništa ne smeta što je njihov čuveni kralj kršten u pravoslavnoj veri kao Vojko, kao što Srbima ne smeta što je Nemanja iz posebnog računa kršten u katoličkoj veri. Ne smeta Mađarima što su kruna i porfira Sv. Stjepana ispisani starom srpskom ćirilicom, niti im smeta što se na tzv. kesi Sv. Stjepana u Beču rese zlatom ispisane reči ćirilicom. („Narodni istočnici“, letopis za 1837. god. str. 36). Još manje im bode oči ćirilski natpis na grobu Sv. Stjepana, samo to smeta hrvatskim

„povjesničarima“, koji, uzgred budi rečeno, sve od 1102. pa sve do 1918. godine vršiše podaničke dužnosti baš pod tako ćirilicom ispisanom krunom Sv. Stjepana.

Velikim ljudima prošloga veka nije smetalo srpsko poreklo da u Evropi budu veliki. Zar bi Oto fon Bizmark (Otto von Bismarck) rado govorio da je potomak polapskih Srba i da još njegova baba nije skoro ni reči znala nemački, sem srpski, kad to ne bi tako bilo. Ili je nešto smetalo nemačkom kancelaru grofu Kopriniju (Coprini) srpsko poreklo, a još manje isticanje te istine od strane nemačke štampe pred kraj prošlog veka. („Srbi u davнини“ – Zagreb 1894., str. 180). Da li je ma i za malo umanjena vrednost najvećeg nemačkog naučnika Lajbnica (Leibnitz), što se 1713. godine obraća ruskom caru Petru Velikom kao Slaven na Slavena ovim rečima: „Naše je poreklo isto, oba smo Slaveni“. (Rački: „Povijest Slavena“ str. 84). Da li je predsednik srpske kraljevske akademije Dimitrije Nešić bio nepoznavalac stvari kad je 1893. godine pred skupom odličnika rekao o Lajbnicu ovo: „Ali, on je uistinu čedo onoga junačkog srpskog naroda, čija je jedna polovica pre XII. stoleća ostavila svoja pradedovska ognjišta i sišla u naše pitomije kraljeve da tu sebi novu otadžbinu osnuje.“ („Javor“ broj 1 od 1893. god.)

Bizmarku, Kopriniju, Lajbnicu i mnogima drugim, dakle, ništa nije smetalo da sebe smatraju Srbima, mada njihov život i rad nije stavljen u službu srpskog naroda i srpske narodne stvari. Mi, doduše, nismo tražili od Nemaca da nam dadnu revers na ova tri svoja velika čoveka, ali ni oni nisu na nas digli graju, kad smo još prošloga veka iz sredine Zagreba podvukli poreklo ovih velikih Nemaca, što su i oni sami rado isticali. Kad smo, međutim, u kojoj prilici naglasili, da je Petar Preradović Srbin, ili da je Matija Reljković sam sebe i svoje pretke smatrao Srbima, našli bi se usred hrvatske galame pred slikom, koja odgovara napola golom čoveku što brani zadnju prnju na sebi. Zaista, Preradović i Reljković sa ostalim velikim Srbima koje hrvatska „povijest“ svojata, predstavljaju jedini prekrivač preko hrvatske književne golotinje. Doduše, za Preradovića hrvatska istorija („Hrv. List“ od 4. VII. 1939.) priznaje da se 1818. godine rodio u pravoslavnoj graničarskoj porodici u Grabovnici, ali smatra da se prelazom katoličanstvu za vreme vojničkih nauka u Beču pretopio u Hrvata.

Kao da se u Beču može postati Hrvatom. A biti katolik, ne znači i biti Hrvat. Da li je i Reljković bio Srbin ili Hrvat, pustićemo ga da nam on sam kaže. Kao što je, naime, poznato, Reljković je kao austrougarski oficir služio u okolini svoga rodnog kraja oko Vinkovaca. Napisao je poznati „Satir“. Pišući „Satir“, Reljković je svoje pretke, pa samim tim i sebe smatrao Srbima, jer je na mnogim mestima o Srbima napisao: „Naši stari“. Kad je trebalo objaviti rukopis, duhovni Zagreb je već tada bilo zahvatilo jezuitsko slepilo. Zato je, pre nego je rukopis dat stampariji,

(...)

Jer Slavonac ne da svoje dice,
da se idu učiti A, B, C,
nego ima običaj ovaki:
kad mu rekneš, odgovori svaki:
„Ni moj otac nije znao štiti,
al je mogo malo bolje piti;
naši stari nisu pisat znali,
al su bolje neg mi sastajali.“
O Slavonče! ti se vrlo varaš,
kojigod mi tako odgovaraš.
Naši stari jesu knjigu znali,
serbski štili, a serbski pisali;
al vi sada nikako nećete
neg za nemar svakoja mećete.
*(nečitki stihovi koji slede u originalnom
rukopisu nikada nisu štampani)*

Jedno među mnogim mestima falsifikovanog rukopisa „Satir“ Matije Reljkovića, gde je umesto „Vaši stari...“ pre njegove smrti stajalo „Naši stari...“ (Slika je prenešena iz zagrebačkog Srbobrana za 1941. godinu.)

na njemu izvršeno falsifikovanje. O tome se može svako uveriti. „Satir“ je, naime, pisan ljubičastim polubledim mastilom, po svoj prilici rastvorom od mastiljave pisaljke, dok je njegovo falsifikovanje vršeno tamnim i evidentno je na prvi pogled, da je docnijeg datuma. Falsifikator i pored uložnog imitatorskog truda nije uspeo. Jedno od tako falsifikovanih mesta u „Satiru“ fotografisano je. Na tom mestu Reljković odgovara nekome, ko je kazao da Slavonci nisu bili pismeni pa kaže:

„Naši stari jesu knjigu znali,
Srpski štili, a srpski pisali.“

Satanska ruka, kojoj je sve srpsko mrsko, izbrisala je napola ono početno slovo „N“ i mesto njega stavila „V“, pa je, razume se, u štampanom „Satiru“ izvrnut smisao i stih štampan:

„Vaši stari jesu knjigu znali,
Srpski štili, a srpski pisali.“

Falsifikat je čak na trećoj reprodukciji jasan i vidi se nedovršeno rediranje slova „N“, preko koga je napisano „V“. „Nije moguće vjerovati da ne bi bili u Bosni, Zahumlju, Diokleciji itd. već davna prije Kulina bana počeli pisati ćirilicom, a narodnim jezikom srpskijem“, kaže V. Jagić u „Historiji književnosti“ na strani 142. Kad bi ovu rečenicu dali da nam prevede Zagreb, ispalo bi umesto onoga „srpskijem“ – „hrvatskijem“. Takav jedan „prevod“ između mnogih drugih nailazimo u „suvremenoj“

hrvatskoj „povijesti“ gde se kaže: „ U 17. i 18. vijeku javljaju se u Bosni i neki pjesnici muslimani, koji pjevaju hrvatskim jezikom, služeći se arapskim (turskim) pismom“. („Hrvatski List“ od 14. VI. 1939.). Ovo je zaista izrečano na način, koji je samo Hrvatima svojstven. Zaista se u 17. i 18. veku pojavljuju bosanski muslimani kao književnici, ali svoj jezik ne nazivaju hrvatskim, već srpskim. Pesnik i književnik Muhamed Hevaji Uskjufi, ostavio je početkom 17. veka iza sebe, između ostaloga, i ciklus pobožnih pesama zaista pisanih arapskim pismom, ali srpskim, a ne hrvatskim jezikom, jer pisac tim pesmama daje sam naslov **„Ilahije na srpskom jeziku“** i **„Poziv na vjeru na srpskom jeziku“** („Ilahi be zebani srb" i „Beran daveti iman be zebani srb") (Povelje Matije Ninoslava strana 69).

Nemajući svoga „osnovnog kapitala“, istorija hrvatske književnosti i „jezikoslovlja“ morala se „promuvati“ kroz komšiluk da ga sakupi. Zatim je odmah iza akta sporazuma Cvetković-Maček (1939.) objavila preko hrvatske zvanične štampe zahtev: **„Da se iz hrvatskih ureda izbace tuđinski izrazi i da se napokon prestane rabiti ćirilica! I zato, imaju izostati izrazi, koji nijesu nikad bili hrvatski niti je hrvatski narod za njih znao!“** Tako je Beograd skoro dve godine pre sudbonosnog 6. aprila 1941. imao prilike da se upozna sa pravim smislom ponižavajućeg akta, na koji je stavljen potpis najnegativnijeg Srbina.

Sa onim što je otkinula od srpskog književnog bogatstva, hrvatska književnost i „jezikoslovlje“, jedva da su mogli proživeti dve-tri godine, pa su opet morali zavući ruku u srpski komšiluk. Nemajući kuda, službena ustaška „prosvjetna“ politika morala je početkom 1943. godine preko zagrebačkog „krugovala“ (radija) prirediti niz predavanja iz hrvatskog jezika, za koja bi se pre moglo reći, da su predavanja iz srpskog, nego iz hrvatskog jezika, pošto se u njima obrazlaže „dopuštenje“, da se i pojedini izrazi u „ekavštini“ mogu upotrebiti u hrvatskom jeziku. Razume se, da ovo nije učinjeno zbog pravoslavnih Srba koji su istrebljeni, već zbog izmirenja sa srpskom stvarnošću, gde još živi većina srpskog jezičkog i običajnog obeležja, mada je silom prilika morala primiti katoličanstvo, ali koje će ga i formalno napustiti i vratiti se veri svojih predaka onda, kada mač ne bude sredstvo za terorisanje čovekove duše.

ISTREBLJENJE SRBA KAO PROGRAM HRVATSKOG SABORA KROZ VEKOVE

Ostavimo li po strani pojedinačna nastojanja mnogobrojnih hrvatskih velikaša, koji su svaki za sebe preduzimali sve što su mogli da se na području bivše Austrougarske srpsko ime i vera stave van zakona, pa bacimo li pogled samo na zaključke hrvatskog sabora donošene u formi zahteva hrvatskog naroda, ugledaćemo tamne jezuitske verige, kojima je prva karika iskovana u momentu Tomislavljevog otcepljenja, dok im se kraj ni posle onoga što smo već preživeli ne može sagledati.

Šta je hrvatski sabor pre 1597. godine kod bečkog, odnosno ugarskog dvora preduzimao i da li je kao takav ma i periodično postojao, ne mogu o tome ništa reći, jer do toga vremena nemam podataka. Nesumnjivo je, međutim, da i dotadanje doba obiluje takvim zahtevima isto tako, kao što iza njega vidimo, da su Hrvati svoje sabore skoro samo zato i sazivali, da bi doneli zaključak o podjarmljenju Srba. Takvi zaključci skoro redovito padaju u doba krunisanja ugarsko-hrvatskih kraljeva kojima su se požurili time predstaviti hrvatske narodne težnje.

Pre nego se upustimo u nabranje takvih saborskih zaključaka, koji stotinama godina nisu na svojoj oštini izgubili, smatramo za potrebno pobliže označiti srpske zemlje u okviru Austrougarske, odnosno liniju koja je delila Srbe od Hrvata. Srpska etnografska linija ide zapadnim granicama srezova Benkovac, Gračac, Udbina, Korenica, Slunj, Vojnić, Vrgin Most, Glina, Petrinja, Kostajnica, Novska, Pakrac, Daruvar, Grubišno Polje i Podravska Slatina. Razume se da i zapadnije od ove linije u formi etnografskih izbočina živi mnogo Srba (u nekim slučajevima čak i u većini), kao što su slučajevi sa srezovima Gospić, Otočac, Ogulin, Garešnica, Bjelovar, Virovitica i dr. Eto, to su srpske zemlje, nad kojima je hrvatski sabor stotinama godina tražio neko pravo monopolizacije i punomoćja za uspostavu rimokatoličkog imperijalizma.

Za etnografsko pomeranje prilikom turske najezde zapadnije od ove linije, koja se uglavnom poklapa sa Dušanovom državom, Hrvati prigovaraju da je to „došljaštvo“, koje time ne nosi i pravo svojine. Međutim, oni u novoj istoriografiji nemaju merilo logike, jer tumače stvari sa svoga stanovišta. Mi se još dobro sećamo slučaja sa bačkim Bunjevcima, koji su kao srpska skupina iz Hercegovine naselili severnu Bačku. Mada su primili katoličku veru, oni su se smatrali Srbima, a takvim su ih smatrali i drugi narodi sem Hrvata, koji, ne samo što ih prisvojiše kao svoju skupinu, nego 1939. godine postaviše i zahtev, da se cela severna Bačka zbog tih Bunjevaca, odnosno Srba, radi plodne bačke ravnice pripoji Banovini Hrvatskoj, i na taj način pokrije hrvatsko gospodarsko siromaštvo. Kad je, međutim, u tu istu banovinu uključen 21 srez sa srpskom većinom i zbog toga nastupio val nezadovoljstva, mnogo je Srba širom Banovine Hrvatske zadesila sudbina zaplotnjačke smrti.

Austrijski komandujući general Vojničke Krajine Johan Sig. Herberštajn, morao je raseljavati gusto prenaseljene Srbe iz okolice Slatine, Pakraca i Slavonske Požege, pa ih preseljavati u okolicu Rovišta kod Križevaca i Koprivnice. Ovi su Srbi predstavljali odbranbeni bedem protivu Turaka. Ali, čim je ta opasnost minula, zagrebački biskup i hrvatsko „plemstvo“, podneli su Ferdinandu II. zahtev, da se Srbima oduzmu sva prava, da im se zabrani ispovedanje pravoslavne vere i da im se čak oduzmu nepokretna imanja („Hrv. List" od 8. XI. 1939.). Dakle isto onako, kao što su to priveli u delo 1941. godine.

Radi ovoga hrvatskog zahteva sakupljen je srpski sabor baš u Rovištu, gde su Srbi pod vedrim nebom položili glasno zakletvu: „**Radije ćemo izginuti, nego što bi se potčinili vlasti hrvatskih plemića i sveštenika.**“ Istovremeno su sa toga zbora Srbi uputili Ferdinandu II. protest protivu ovakvog hrvatskog zahteva, na šta je on izdao naredbu kojom naređuje „**Da niko ne sme dirati Srbe i njihova prava, a da Srbi nemaju koga drugog slušati osim njega.**“ Tako je prvi hrvatski zahtev ove vrste za kojeg znamo propao.

„**Godine 1609. donese hrvatski sabor zaključak, da se u kraljevini Hrvatskoj smije ispovijedati samo katolička vjera.**“ („Hrv. List" od 13. VI. 1939.) Ovo je zaista tačno, jer se hrvatski sabor drugim problemima, sem kako da pokatoliči srpstvo i nije bavio. Što mu to ovim zaključkom nije uspelo, leži krivica do samih Srba, koji su svojim brojem i ratničkom snagom na daleko većem stepenu ugleda stajali od Hrvata. Ne može se, ali, time reći, da Hrvati pojedinačaim katoličkim akcijama nisu uspevali da svoj vekovni program sprovede makar sitnijim uspesima u delo.

Smrcu Rudolfa II. (1612.) Hrvati su se nadali, da će biti ukinute privilegije Srbima, pa su se požurili da obnove svoje molbe kod Matije II. (1608. – 1619.), ali su i tu naišli na „zatvorena vrata“. Matija je čak obnarodovao zakon o potpunoj samostalnosti Srba na jugu Austrougarske, kojima treba da upravljaju srpski narodni kneževi, pod nadzorom austrijskih generala. To je Hrvate toliko ozlojedilo, da je hrvatski ban Tomo Erdedi podneo ostavku na banskoj vlasti („Hrv. List" od 9. VI. 1939.). Radi ovoga gesta, koji je bio merilo raspoloženja hrvatskog naroda i sabora po pitanju Srba, hrvatski je sabor krajem godine 1614. Erdediju izglasao „Besmrtnu hvalu za preslavna djela, kojima nema premca.“ („Hrv. List" od 9. VI. 1939.)

Posle Tome Erdedija postavljen je za hrvatskog bana 1616. godine Nikola Frankopan. Hrvatska „povijest" hvali Frankopana kao „brižnog bana“, koji je „zbog nekih nesuglasica“ morao podneti ostavku na banskoj časti. „Povijest“, doduše, ne navodi kakve su to bile nesuglasice, ali ih mi znamo. On je nastavio ono što, su Erdedi i hrvatski sabor započeli. Kad to nije mogao postići preko carskog dvora, on je na svoju ruku počeo sa nasiljima na srpski narod. To je bio razlog da dođe do narodnog besa i srpske tužbe, koja je 1622. godine raspravljana u požunskom saboru, pa je Ferdinand II. smenio Frankopana i na njegovo mesto postavio Đuru Zrinskoga.

Kad je bana Đuru Zrinskoga zadesila smrt od otrova u Požunu 1626., Hrvati su ponovo opseli dvor molbama da se Tomo Erdedi ponovo imenuje banom, što je godinu dana docnije učinjeno. Čim je Erdedi ponovo preuzeo bansku vlast, otpočeo je sa starom

praksom. Nekoliko puta je hrvatski sabor podnosio „želje hrvatskog naroda“ da im se Srbi potčine, ali im to ni za dve godine nije pošlo za rukom. Tada se Erdedi latio lukavstva. Skovao je plan da najpre Srbe izravna u svima pravima kao i Hrvate, kako bi Ferdinanda II. uverio u „iskrene namjere“ prema Srbima. To bi po hrvatskoj zamisli imalo za posledicu da Ferdinand potčini Srbe hrvatskom banu, iz čega bi se iskonstruisalo stečeno hrvatsko pravo, po kome bi se docnije držanje prema Srbima moglo po volji menjati i njihova nacionalno-verska sloboda skućivati. U to vreme pada i pritisak unijaćenja, kada je proti Maksimu Petroviću ponuđena biskupska čast. „Povjesničari“ se čude, što je upravitelj pravoslavne pastve Maksim Petrović, umesto da ode u Rim na posvetu biskupskog čina, otišao 1630. godine u Peć, gde je u tamošnjoj patrijaršiji rukopoložen za vladiku. U svome jezuitskom slepilu oni misle, da bi Petrović za ljubav biskupskog praznog blještavila trebao napustiti svoj narod sa daleko svetlijom tradicijom od onoga naroda koji ga vrbuje. Oprezni Ferdinand II. zadržao je saborske zaključke skoro godinu dana i sravnjujući ih sa onim što mu je javljeno od njegovih generala iz Hrvatske, poništio ih je. Usporedo sa time, propisao je takozvane „Statute za srpske opštine između Drave i Save“, koje su srpsku Slavoniju za Sremom činili potpuno autonomnom i izuzetom od ma kakve vlasti hrvatskih banova. („Hrvatski. List“ od 11. VI. 1939.).

Nastupom Ferdinanda II. Hrvati su 1637. godine uspeali da zajednički sabor u Požunu donese rešenje, kojim se srpske zemlje Slavonije i Krajine administrativno stavljaju pod nadležnost hrvatskih banova. Naređeno je sem toga nemačkim generalima, da ne smeju prenaseljene Srbe iz Slavonije raseljavati po Hrvatskoj.

Time je Srbima i njihovoj autonomnoj samostalnosti u Austrougarskoj dat prvi udarac. Nastala je posle ovoga borba koja je trajala sve do 1654. godine, dakle 17 godina. U to vreme pada i hrvatska seljačka buna. Hrvatski „povjesničari“ nemaju razloga da se u delu štampanom 15. VI. 1939. žale, kako su hrvatsku seljačku bunu 1654. godine ugušili „Vlasi“. Jer šta bi, uostalom, i mogli očekivati posle svega onoga što su dotle, a naročito za onih 17 godina priređivali Srbima.

Šta se u razdoblju od 1654. do 1670. godine dešavalo sa hrvatskom akcijom protivu Srba, o tome nema jasnijih podataka. Može se po nekim znacima zaključiti da su i za to vreme prilike bile teške. Međutim, te godine dolazi do zahteva carskog ratnog veća u Gracu, kojim se od dvora traži da se uprava nad srpskim krajevima Slavonije i Voj. Krajine oduzme od Hrvata i povрати Srbima, kao što je to bilo do 1637. godine. U obrazloženju toga zahteva ratno veće kaže za Hrvate: **„Jer su Hrvati lakoumni, nemirni i nepostojani“** („Hrvatski List“ od 18. VI. 1939.). Ratni savet je svojim zahtevom uspeo.

Kad su Turci proterani, požurili su se hrvatski „staleži“ i hrvatski sabor, da od Leopolda I ponovo zatraže pripojenje Slavonije i Vojničke Krajine Hrvatskoj, a samim time i podjarmljenje Srba. Ratno veće u Gracu ne samo da se usprotivilo ovakom zahtevu, već je Srbe pozvalo na pripravnost za ustanak, a hrvatskom banu i saboru je poručilo da Srbi stoje pod zaštitom ratnog veća i cara. („Hrvatski List“ od 20. VI. 1939.).

Time što je i ovaj hrvatski pokušaj propao, hrvatska vlastela nije mirovala. Ona je jedva deset godina docnije t. j. 1703. godine iskoristila mađarsku bunu pod Rakocijem za ponovnu ucenu. Rakoci je bio jedan od mađarskih vastelina, unuk Petra Zrinskoga po svojoj majci, pa su Hrvati ovo srodstvo iskoristili kao materijal za ucenu time, što bi se pridružili Rakociju i time povećali teškoće Leopoldu I. Da to ne bude, Hrvati su postavili Leopoldu zahtev, da ovaj prepusti slavonske i krajiške Srbe hrvatskoj banskoj vlasti. Ova je ucena imala uspeha, ali svega mesec dana. Pošto je pozvao srpske poglavice da se pokoravaju hrvatskim banovima, Leopold je za nepun mesec dana uvideo da su Srbi brojno i organizatorski jači od Hrvata i da je hrvatski zahtev manevar u cilju obmane, pa je opozvao ukaz o pripojenju srpskih pokrajina Hrvatskoj. Nemajući kuda iz „procepa“ istorijske istine, hrvatska „povijest“ o tome opozivu kaže: **„Ali već mjesec dana iza toga morade slabi i neodlučni kralj popustiti pritisku Štajeraca** (misleći valjda na ratni savet u Gracu) **izdavši odluku, kojom odgađa povratak slavonske krajine pod bana“** („Hrvatski List" od 20. VI. 1939.).

Vekovni san da Srbe potčine svojoj vlasti i time ih verski podjarme, nije kod Hrvata prestajao da bude narodni program ni u jednoj prilici neuspeha, pa tako ni fijasko sa Leopoldovim opozivom nije umanjio njihovu nameru da istraju do kraja. Čim je Leopoldov naslednik Josip I stupio na presto, počela je stara hrvatska jezuitska igra. Međutim, ni Josip I nije popustio. Za vreme borbe sa Rakocijevim pobunjenicima u Mađarskoj, Josipu I je bila potrebna svaka, ma i najmanja pomoć. Hrvati su verovali da će onom neznatnom pomoći koju su mogli dati, postići veliki uspeh. Zato su iza Rakocijeva sloma 1708. godine podneli Kralju predstavku kojom traže, da im se za „velike usluge“ u ugušivanju Rakocijeve bune prepuste Srbi na milost i nemilost. („Hrv. List" od 20. VI. 1939.). I pored brda njihovog hvalisanja da su svojim „velikim zaslugama" doprineli ugušivanju Rakocijeve bune, Josip je znao obrnuto. Jer, dok su Hrvati poslali sa svojim banom Palfijem svega 800 ljudi, (Varadi F. – „Baranja“), sakupljeno je samo u osiječkoj tvrđavi preko 30.000 Srba, koji su se javili komandantu tvrđave – vojvodi Monasterliju. Za nesravnjivu razliku od Hrvata, jedan od pobunjeničkih velikaša Bezzerdedi (Erdödy) javio je 12. decembra 1706. godine drugom velikašu Berčenjiju (Miklós Bercsényi, 1665.-1725.), da se u Osijeku sakupila još jedna množina Srba od 30.000 momaka. (Arh. Rak. I. V. str. 340 u dodatku br. 211). Josipu je bilo poznato i ono pismo, kojim Rakoci juna meseca 1706. godine obaveštava Esterhazija (Esterházy Miklos, 1582., Galantha -1645.) o snazi Srba protivu sebe ovim rečima: **„Blagi Bože, da li iz zemlje niče taj silni Rac (Srbin), ili pada iz neba kao kiša."**

O srpskoj snazi i njihovoj neophodnosti u vreme Rakocijeve (Rákóczy, Ferenc II., 1676, Borša - 1735, Tekirdağ) bune naročito su znali austrijski generali iz ratnoga saveta u Gracu (Graz), pa je varaždinski general Breuner u svome raportu izneo kralju bojazan, da bi Srbi mogli odseliti u Tursku ako bi došlo do njihovog potčinjavanja Hrvatskoj i njenim banovima. Hrvatski staleži i „vlastela“ uputili su na ovo predstavku kralju u kojoj kažu: **„Generali omalovažuju hrvatski narod, koji je kroz tolike vjekove kao predstraža kršćanstva odbijao navale Turaka i njihovih subojnika Vlaha. Hrvati se ne boje da će Vlasi pobeći u Tursku, jer bi im tamo bilo odveć zlo."** Izgleda da su Hrvati računali sa Josipovim nepoznavanjem istorije, jer su odbranu evropske civilizacije i hrišćanstva ukrali od Srba i okitili svoje siromaštvo, bacivši istovremeno bezobzirnu

klevetu na Srbe kao tobožnje saučesnike u navali na evropsku kulturu. Josip I je, međutim, bolje poznao istoriju nego su se Hrvati tome nadali, pa ih je bez ikakve motivacije odbio, da bi tako ovaj hrvatski zahtev bio pribrojen mnogobrojnim propalim zahtevima. „Hrvatski List“ od 20. VI. 1939. o tome rezignirano konstatuje: **„Ali ipak nijesu Hrvati niti sada nešto postigli.“** Teši se doduše time što kaže, da bi neprestano molbeno nasrtanje na Josipa možda i imalo uspeha, da ovaj godine 1711. nije umro. Međutim, Hrvati nisu uspeli da ni kod Josipovog naslednika Karla III. sprovedu intrige protivu Srba, te su tako srpska prava u bivšoj Austrougarskoj, na veliku žalost Hrvata, ostala netaknuta za daljih 29 godina, svedo 1740. godine, kada je veliki rimokatolički eksponent Marija Terezija sela na presto.

Stupanjem Marije Terezije na presto, ostvarene su vekovne težnje Hrvata. Hrvatski katolički kler je u njenom stupanju na presto našao oživotvorenje svojih snova. Počela je nečuvana hajka na sve što je srpsko i pravoslavno. Ovo naročito u početku njene vladavine, kada su hrvatske težnje uspele da prema Srbima posvršavaju najglavnije poslove. Do njezine vladavine, pravoslavni Srbi i Srbi katolici nisu se međusobno razlikovali. Kad je, međutim, došlo do ukidanja svih građanskih prava Srbima, došlo je usled nejednakog položaja do udaljivanja jednih Srba od drugih. Time je postignuta davnašnja želja kajkavskih Hrvata, da im se nasilničkim metodama dekretuju rimokatolički Srbi, koje će ovi docnije uklopiti u „iskonske pripadnike hrvatskog naroda. Pošto je Bosna bila i dalje pod turskom vlašću, obezakonjenjem su bili pogođeni Srbi pravoslavne vere najviše u Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji. U ovim krajevima Srbin nije mogao biti ni opštinski pandur dok ne primi rimokatoličku veru. Mnogi su primili katolicizam sa velikim antagonizmom, ali je jezuitizam ipak vremenom uspeo da u tima pokatoličenim Srbima usadi klicu mržnje prema svome narodu od koga su verski otpali. Ima, međutim, mnogo slučajeva, gde su se pokatoličeni Srbi i dalje osećali Srbima, pa tako vidimo da su grofovi Mihaljevići i Jankovići, mada docnije katolici, sahranjivani po poslednoj želji u orahovičkoj pravoslavnoj crkvi. Kako je srpski narod i pored tolikih svojih zasluga za austrougarski presto primio jezuitsku terezijanštinu, vidi se delimično i iz govora narodnog poslanika Lončarevića održanog pred hrvatskim saborom 12. septembra 1861. godine, gde kaže:

Na Dreti 1740. godine izgubiše Srbi pravo građanstva u trojednoj kraljevini Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji, i kad su se u Slavoniji štatuta županijska proglasila, isključeni bijahu iz svih munisipijalnih služba. Niti je koji mogao dobara blagodarnih steći, kupiti i uživati, a ako je takva imao, morao ih je pod pustu cijenu prodati ako nije htjeo vjerozakon svoj promijeniti. Zatim, pomoriškoj i potiskoj krajini oduzeše se jednim mahom sva prava. Jezuiti većim dijelom doprinesoše pravednom razjarenju svih pravoslavnih, koji na tu misao dođoše, ostaviti nepravednu i nezahvalnu ovu svoju domovinu i 20.000 porodica iz Bačke, Banata, Slavonije, varaždinskog i karlovačkog generalata, odoše u Novu Srbiju među Dnjestrom i Dnjeprom. I ostali bi se svi do jednog iselili, da nije carica Marija Terezija na brzu ruku šest pukovnija vojničkih na međi vlaškoj i moldavskoj postaviti dala i seobu ovu zabranila."

Za ovolike usluge katoličanstvu, nije čudo što je papa Klement XIII. godine 1758. podelio Mariji Tereziji titulu „Apostolski kralj Ugarske“. Njena vladavina pada među najtamnije stranice srpske istorije. Za Hrvate ovo je najsjašnija doba njihove „povijesti“. Verni svojoj tradiciji, za ovo su vreme oni na jeftin način došli kako do srpske baštine, tako i do jednog dela svoje istorije, koju su odnarođeni Srbi kao svoju prošlost ugradili u „hrvatsko tisućgodišnje pravo“. I pored toga strašnog doba, nije se mogao izbrisati srpski kult u mnogim pokatoličenim porodicama i čitavim selima ni za stotine godina docnije, pošto su mnogobrojne katoličke porodice po Slavoniji, koje su još iz tih vremena sačuvala slavne ikone, ovima palile sveće i činile to sa kolena na koleno sve do uspostave „Nezavisne Hrvatske“.

Stupanjem na presto Josipa II., sina Marije Terezije, nije se ni u čemu olakšao srpski položaj. Hrvatska se za minule opasnosti od turske navale odužila Srbima novim duhovnim i telesnim progonima. Josip II. je, doduše, pokazivao izvesnu volju da popravi ono što mu je majka prema Srbima učinila, ali za to nije imao dovoljno odlučnosti. Trebalo je da prođe punih pola veka od nastupa Marije Terezije, pa do dolaska Leopolda II., koji će posle 50 najtežih srpskih godina povratiti srpskim ostacima ona prava, koja je Marija Terezija na zahtev Hrvata ukinula. I za Leopoldovo stupanje na presto Hrvati su vezivali nove nade, da će dovršiti uništavanje i onoga ostatka pravoslavlja, ali je Leopold prekinuo ovu nepravdu time, što je 28. avgusta 1790. dozvolio sazivanje srpskog kongresa u Temišvaru, na koji je poslao svoga izaslanika feldmaršala Šmidfelda sa ovakvom porukom: **„Što se mene tiče, držim da je srpski narod i pre rata sa Turcima živeo u Sremu, Slavoniji i Bačkoj, a prilikom rata jednodušno u ponovnom osvojenju istih predela učestvovao, te i sad tamo živi, pa da stoga na te zemlje i najviše pravo ima.“**

Koliko je ovo Leopoldovo priznanje srpskih teritorija mučno odjeknulo u hrvatskim jezuitskim redovima i redovima velikaša, nije potrebno isticati, pošto je ovima dignuta zavesa ispred mračnih hrvatskih namera za prisvojenjem Srema i Slavonije. Čak se ni „povjesničar“ dvadesetog veka ne može oteti mučnom utisku iz toga doba i u nemoći kaže: **„U Hrvatskoj se pojavi silna mržnja na Nijemce“**. („Hrvatski List" od. 26. VI. 1939.).

Pošto je Srbima preko temišvarskog crkvenog kongresa zajamčen povratak i ostalih srpskih zemalja kada ove budu od Turaka otete, Hrvati su pokušali da se posluže novom učenom. Ne rumeneći ni malo od stida, oni su paralelno postavili pretenzije na ove zemlje baš u momentu kada se Leopold imao krunisati u Požunu. Izaslanicima koji su bili određeni da prisustvuju krunidbenom saboru dali su ovlast, da ovi istaknu kralju hrvatske želje za ovim krajevima, čim bi se od Turaka povratile. U ovoj novoj igri Hrvati kao i pre nisu uspjeli, a ne bi još u mnogo čemu uspjeli, da Leopolda II. nije stigla smrt od kozjača posle trogodišnje vladavine. (1. marta 1792).

Leopoldov nasljednik Franjo II. (1792. – 1835.) bio je uglavnom zauzet ratovima sa Francuzima, kao i raznim dinastičkim pitanjima, te se za njegovo vreme nema šta zabeležiti, što bi se moglo bitno razlikovati od Leopoldovog držanja prema Srbima. Skoro bi se to moglo reći za Ferdinanda V (1835. – 1848.) koji se i sam, osećajući se

slabim da ponese teret kraljevske krune, odrekao prestola u korist svoga sina Franje Karla, a ovaj u korist svoga sina Franje Josipa. (1848. – 1916.).

Da nije bilo Srba u Austrougarskoj, hrvatski sabor niti bi imao rezona da postoji, niti bi se sastajao, pošto ne bi imao šta da reši. Jer, njegov sav rad i sazivanje padaju u doba, kada se imalo još koji put izglasati rezolucija o hrvatsko-katoličkoj hegemoniji nad Srbima. Tako je bilo od pre 1597. godine, pa do Franje Josipa 1848. godine, da bi zatim ova jezuitsko-hrvatska igra promenila samo svoju formu i pojavila se u obliku „Ilirstva“.

Rezimiramo li celo ovo poglavlje, zaključujemo da su se Hrvati od prvih tragova svoje tobožnje samostalnosti, u odsustvu hrabrosti za odluke na bojnom polju, hvatali učenjivačkog nagodbarstva. U tom poslu, kada je trebalo Srbima zabosti nož u leđa, nisu birali ni sredstva, ni društvo.

Međutim, tome mora jednom doći kraj, pošto Srbi, kako to reče jedan patriotski list, ne mogu dozvoliti da Hrvati svakih 20 godina probaju svoj nagodbarsko-izdajnički nagon, i ne mogu dozvoliti da nosioci „tisućgodišnje kulture“ sa svojim prijateljima svakih dvadeset godina u ime te „kulture“ pobiju milion Srba.

ILIRSKO ZAKULISJE

Kada su za vreme Franje II. zbog njegove slabosti izbijale bune po Austrougarskoj, zagrebački su aranžeri jednom vešto pripremljenom predstavom u hrvatskom saboru otvorili novo polje rada hrvatskim aspiracijama. Pošto i pored delomičnih uspeha ipak vekovima nisu uspeli da potisnu srpsko ime, pronašli su novi način za razvodnjavanje srpstva, i izmislili takozvani „ilirizam“. Ovom novom ideologijom nameravali su da zatupe srpski patriotski osećaj i time stvore odskočnu dasku prema srpskom istorijsko-etnografskom prostoru. Da ta predstava što bolji efekat postigne, uspeli su da za jednog od glavnih nosilaca uloga angažuju srpskog patrijarha Josifa Rajačića, koji na toj predstavi ustoličava hrvatskog bana Josipa Jelačića. Hrvati su mogli zadovoljno trljati ruke jer su znali da će ovom ortačkom zajednicom postići dva cilja, pošto će izbrisati srpsko-hrvatsku etnografsku granicu, što im dotle nikada nije pošlo za rukom, i moći će lakše ucenjivati bečki dvor. O tome „ilirskom“ zakulisju uverio se patrijarh Rajačić jedva 13 godina docnije, kako ćemo to malo dalje videti iz njegovog protestnog pisma hrvatskom saboru.

Počev od 1848. ili koju godinu pre, Hrvati su, dakle, udarili u „ilirsku“ talambase samo zato, da bi Srbe odvratili od svoje nacionalne linije. I dok su se farisejski zvuci ovih vešto insceniranih mahinacija razlegali „ilirstvom“, hrvatski su jezuiti Srbima pod Austrougarskom pripremali nož u leđa. Predstavivši bečkom dvoru kao da su Srbi sa Hrvatima jedan narod i pozvavši se na onu predstavu u hrvatskom saboru, jezuiti su prodrli sa mišljenjem, da prestaje potreba, srpske Vojvodine kao samostalne jedinice. S tim u vezi iskrsava plod zagrebačke aranžerske veštine. Franjo Josip početkom 1861. godine ukida srpsku Vojvodinu, pa Banat i Bačku pripaja Mađarima, a Srem sa Slavonijom Hrvatskoj. („Hrvatski List" od 5. VII. 1939.). Ovime je Hrvatska otkrila svoje namere prema Srbima.

Kad je ovako kombinovanim akcijama hrvatskim predstavnicima i hrvatskom kleru uspeo ukinuti srpsku Vojvodinu i rasparcelirati je među Hrvatima i Mađarima, ovo je, razume se, izazvalo mučan utisak u svima srpskim pokrajinama pod Austrougarskom. Pretila je čak opasnost da ne dođe do opšteg narodnog ustanka u tim pokrajinama. Za to vreme Hrvati su po starom lešinarskom pravilu požurili „utjelovljenje“ ovih krajeva Hrvatskoj, a ista ona tobožnja „braća“ iz hrvatskog sabora, koja su sve dotle palili sveću srpsko-hrvatskom „bratstvu“, istakli su sa službenih mesta da je sremsko-slavonsko stanovništvo „od iskona“ hrvatsko. Takvima se pridružio i onaj isti Ivan Kukuljević, koji je do nedavno pre toga tvrdio, kako se samo Srbima može zahvaliti, što se još spominje ime Hrvata.

Verovati neverniku i stezati svaku neiskreno pruženu ruku, to su slabe srpske strane, koje su i krive za njegovu tragediju. To je možda najbolnije prošloga veka osetio patrijarh Josif Rajačić kad je video svo zakulisje hrvatske „braće“. Zajedno sa njime je to osetio i ceo srpski narod u Austrougarskoj, odnosno na taj način proširene Hrvatske, jer su svi hrvatski „staleži“ i njihovo javno mnjenje sa saborom na čelu pozdravili državni akt o ukidanju srpske Vojvodine. Pred ovakvom obmanom, patrijarh je u svome pismu

upućenom hrvatskom saboru 1. marta 1861. godine bolno jauknuo i bacio optužbu na lažno jugoslovenstvo kao masku u stvarnoj borbi protivu srbo-slovenstva i pravoslavlja. To pismo, pisano skoro pre jednog stoleća, jednako je aktuelno svojom sadržinom i danas. Patrijarh Rajačić u njemu između ostalog dovikuje hrvatskom saboru i ovo:

Ja sam držao i smatrao da će visoki sabor ići putem pravde i ljubavi i da će se potruditi, da teški zadatak svoj reši na opšte zadovoljstvo sviju naroda, te da tako narodna pravda podjednako stupi u život, a među ovim pravima prvo i najglavnije pravo svoga imena i svoje narodnosti u domaćem javnom životu. Međutim, ne mogu prešutati, da kao partijarh i arhipastir svih Srba u celoj monarhiji ne objavim visokoslavnom saboru moju tugu i revolt, što iz javnih listova čujem i vidim, da pogđekoji članovi visokog sabora osobitim pravcem udaraju naročito svome cilju, koji je, međutim, prema našem stečenom iskustvu providan i nevest.

Kada čitam u javnim listovima, kako se gospodin veliki župan Kukuljević na sednici od 29. aprila izvoleo izraziti, da je stanovništvo vojničke Krajine čisto hrvatsko i vidim da to visokoslavni sabor sa odobravanjem prima, prinuđen sam svome revoltu dati oduška protivu onih neprijatnih težnji, koja vire iza svakoga tvrđenja jednoga uvaženog i poštovanog člana sabora i jugoslovenskog istoriopisca.“

Dozvoliće mi se da primetim, kako u trojednoj kraljevini nije samo jedan narod i to hrvatski. Još je manje u Krajini." Srbi i Hrvati su najbliža braća međusobom, ali je opet svaki narod imao svoje posebno ime od onoga vremena, kada su u prvo doba istorije zajedno ili u najbližem susedstvu jedan do drugoga živeli sve do danas. Srbi imaju svoju po-sebnu istoriju. Srbi graničari imaju svoj, a Hrvati, na primer, iz Zagorja ispod Okića, od Samobora, iz Draganića, Turopolja itd. svoj jezik. Srbi imaju svoju slavensku, a Hrvati svoju latinsku pismenicu. Ako, dakle, Srbi i Hrvati i jesu najbliža braća, ipak nisu oni jedan te isti narod i ne može se reći da je stanovništvo Krajine Hrvatsko."

Žiteljstvo Krajine bilo je u početku ovejano srpstvom, a tek od onog vremena kada je granica na pukove razdeljena, ušlo je u nju nešto od hrvatskog naroda." I žiteljstvo Like i Krbave, koje se onda kada su ovi predeli od Turaka oti svojevolojno podvrglo Leopoldu I i karlovačkom generalatu, bilo je čisto srpski narod, kao i oni spomenuti. Ovaj srpski graničarski narod zadržao je svoj karakter do današnjeg dana i pored svega toga, što je docnije pod Marijom Terezijom koji deo od njega na silu pounjaćen, kao što je bio slučaj sa Žumberčanima.“

Ne znam bi li bilo nužde još dalje razlagati da narodna imena Srba i Hrvata nisu identična i da žiteljstvo Krajine nije hrvatsko nego baš srpsko, sa vrlo malim i mnogo kasnije nastalim naseljenjem, nego je srpski narod čestitošću i svojom ratobornošću Krajini temelj položio.“ Kada ovu razliku pominjem, ne činim to zacelo da ove narode jednoga od drugog otuđim, nego zato da ih baš time u prijateljskom odnosu utvrdim kao braću, koja se vrlinama svoje braće dive i ponose i koja jedan drugome ničega svoga ne nameću, već ime i svetinje svoje

braće kao svoje poštuju i ljube sažaljevajući one nepravilike, koje smo u poslednja vremena opazili među Poljacima i Rutenima. Pored sve ove bratimske ljubavi i iskrenih odnosa u tome trebaju da stoje oba ova naroda na slovenskom jugu. Hrvatima bi sigurno bilo žao, kada bi im Srbi nametali svoje ime i time ih od njihove istorije i porekla cepali. Na isti način, ne mogu se braća Hrvati ni malo čuditi što bi Srbima jako žao pasti moralo, kada bi videli da im Hrvati nameravaju nametnuti svoje ime.“

Srpskom se narodu već i time čini nepravda, što se Srem i varaždinska regementa protivu svakoga prava i istorije oglašuju nametljivo za sastavni deo Hrvatske. Ova je nepravda sujeta isto tako kao i težnja hrvatiziranja i bila bi za Srbe istina vrlo nemila, ali sasvim neizvodljiva. **Jer, Srbi imena svoga koje ima svoju istoriju u svetu i slovenstvu ni za čije ime promeniti neće. Ovo ni za ljubav „velikolirstva“ ni „veliko-jugoslovenstva“, ni „hrvatstva“ sve da im se to silom namerava nametnuti.** Isto tako, neće se oni odreći svoga narodnog karaktera, svojih narodnih običaja, svojih istorijskih spomenika i svoje prokušane svesti, koju nikada nisu zaboravili, makar da je gđekoji od njih istrgnut iz nedara pravoslavne crkve, u koje idu i pounijačeni Srbi.“

Ja u ime celog srpskog naroda i u korist opšteg otačestva jednog i drugog naroda sabor najučtivije molim, da ovakvim tendencioznim izražavanjima, kao što je bilo ono Kukuljevićevo, ne daje prvenstvo i ne prima ih. U isto vreme se ograđujem protivu svake nepravde hegemoničnih težnji jednog plemena nad drugim, a osobito protivu toga, ako se srpsko stanovništvo Krajine namerava proglasiti hrvatskim i takim se smatrati, jer će u takvom slučaju srpski narod, koji stoji u najčvršćoj svezi jedne vere, jednog jezika, jedne narodnosti, jednog običaja, jedne istorije i jedne pismenice, pomoću takve sposobnosti koje mu daje Bog, istorija vekova i njegovo pravo, naći se prinuđen povući drugu ogradu od svačijeg nasrtanja i svačije narodno-političke hegemonije. Te ograde neće zacelo biti kadar probiti ni srušiti nikakav napor ni obmana, pa mu se sa one strane Bog zna kakve institucije i slobostine obećavale.“

Uviđajući da su odgovorni hrvatski ljudi odviše rano dali izraza svome unutrašnjem oduševljenju, jezuiti su dali znak da se proliju lažne suze. Naređeno je hrvatskim velikašima iz sabora, da se izvinu patrijarhu, a ostavljeno je vremenu i hrvatskoj vlasti da učine svoje.

Da bi se između matičnih srpskih zemalja Srbije sa Crnom Gorom i ovih, dekretovanih Hrvatskoj i njenom uticaju, odnosi što više ohladneli, i da bi time bio postignut što veći rezultat srpskog narodnog razjedinjavanja, Hrvati su na lice navukli masku jugoslovenstva. Tako hrvatski sabor u svojoj 58. sednici od te godine, na dan 10. avgusta 1861. godine proglašuje nedavno pre toga primljeni srpski jezik za jugoslovenski i stvara zaključak o potpunoj ravnopravnosti ćirilice sa latinicom u Hrvatskoj. Nikakva bratska sentimentalnost nije rukovala hrvatski sabor da donese ovakav zaključak, već se ovde radi o nečemu drugom. Naučeni da naturavaju svoje nepopularno ime, a prisiljeni da prime srpski jezik za svoj, pogođen je bio time njihov tobožnji prestiž. Da im se ne bi

rekli kako govore srpski, proglasili su ga jugoslovenskim. Osim toga, verovali su da će srpski narod u onim krajevima promenom naziva imena lakše zaboraviti na ono što je bio i što jeste. Sve to, razume se, sa zadnjim mislima, da se privedu katolicizmu. S obzirom pak na pomoć, koja im je za katoličku akciju u srpskim krajevima od Rima i austrougarske vlade davana, postao je pravi hrvatski jezik zaista neupotrebljiv, kao što se to vidi iz one pesme, citirane u ovoj knjizi, gde se govori o osnovima hrvatske pismenosti i književnosti.

Da li je ono bio prvi srpski protest protivu tendenciozne hrvatske propagande i pokušaja naturavanja svoga, kako se vidi Srbima nepopularnog imena, ili je takvih i pre patrijarha Rajačića bilo, ne možemo pouzdano znati. Znamo, međutim, pozitivno ovo: Da su vodeći Srbi bar za vreme zajedničkog života u Jugoslaviji podigli glas samo protivu izvrtanja istorije, kojim je pritajeno ustaštvo vaspitavalo svoje hrvatske čitaoce i spremalo ih da u danom momentu svim svojim urođenim krvološtvom izvedu vekovne težnje za istrebljenje Srba, srpstvo bi uštedelo mnogo krvi i suza najrasnijeg dela svoga naroda. Ali, Beograd. je, sem izvesnih izuzetaka bio gluh i nem. A ovi časni izuzeci, poput onih iz redova Srpskog Kulturnog Kluba, bili su „u interesu javne bezbednosti i poretka u državi“, odnosno „u interesu države Jugoslavije“ nemilosrdno proganjani ako bi digli glas da je srpstvo u opasnosti. To u najviše slučajeva baš od tih istih Hrvata, koji su svoje stvarne osećaje maskirali foteljama visokih državničkih položaja.

Patrijarh Rajačić nije mogao živeti više nego običan smrtnik, da bi neprestano stajao na srpskoj straži sve do Jugoslavije i za vreme nje i neprestano odbijao hegemonističke napade, često puta od onih Hrvata, koji su jeli ili želeli jesti srpski hleb, a istovremeno bili najgorčiji neprijatelji srpstva. Na ovom mestu moram naglasiti, da je Eugen Kvaternik, vođa frankovaca u hrvatskom saboru, školovan srpskim parama, koje je njegov otac primao kao platu nastavnika u zagrebačkoj pravoslavnoj akademiji. („Hrv. List" od 7. VIII. 1939.).

Što se tiče Ante Starčevića, možda on i ne bi razvio onakvu otrovnu ideologiju da su mu Srbi uslišili molbe. On je odmah po završenim studijama podneo molbu zagrebačkoj pravoslavnoj akademiji da ga angažuje za nastavnika. („Hrv. List" od 8. VIII. 1939.). Kad tu nije primljen, obratio se 20. avgusta 1851. godine „Visokokneževskom popečiteljstvu“ u Beogradu sa molbom da ga primi za katedru matematike na beogradskoj visokoj školi. U toj svojoj molbi Starčević ne kaže da je Hrvat, već doslovice veli: **„...držim dosta napomenuti samo to, da sam rodnom Ličanin“**. Na kraju molbe, koja je primljena pod brojem P. 981 od 30. VIII. 1851. godine u Beogradu, Starčević uverava srpsku vladu, da će „riječju i činom“ odgovoriti očekivanju visokog popečiteljstva, pa završava: „Visokog popečiteljstva ponizan sluga Antun Starčević doktor iz mudroslovlja."

Šta bi tek bilo da je Josif Rajačić neposredno pred srpskom tragedijom iz 1941. godine ustao iz mrtvih, pa pročitao brda najordinarnijih neistina „suvremene hrvatske povijesti“? Da li bi patrijarh mogao dovoljno iskaliti svoj gnev za tolika izvrtanja, koja su naročito od 1934. godine pa do sloma iz Zagreba fabrikovana. Među tako skovanim lažima pala bi mu u oči naročito jedna, koja se dotiče njegovog doba. To je ona objavljena u „Hrvatskom Listu“ od 1. VI. 1939., gde „suvremeni“ hrvatski povjesničar već po pravilu

gusarenja po srpskoj prošlosti opisuje bitku kod Srbobrana u Bačkoj (1849.) i pripisuje je, razume se, hrvatskoj „hrabrosti“ i Hrvatima. O tome hrvatska „povijest“ ovako mahnita: „Do velike bitke dođe opet kod Sentomaša, gde je Percel izgubio 4.000 ljudi. Iza ove pobjede osvoji Jelačić Bačku sve do Franjinog prokopa.“ I sami trezveni Hrvati morali su se najednom naći u čudu od tolike hrvatske hrabrosti, koju „suvremeni“ najednom odnekud izvukoše iz bujne mašte svojih istorijskih romansijera, što u svojoj nevaspitanosti oteraše tako daleko, da dopreše čak u Sentomaš i tamo „počiniše čuda od junaštva“. „Povjesničar“, doduše, izbegava ne samo da doda kako je Sentomaš u stvari Srbobran, a još manje odakle mu to ime. Pošto se do Jugoslavije nije rodio još koji patrijarh Rajačić i kako se to za vreme Jugoslavije zbog propisa zakona o javnoj bezbednosti i poretka u državi nije smelo reći, govorimo to sa izvesnim zakašnjenjem i dovikujemo: Nije istina! Nije istina isto onako, kao što ste ispicali brda neistina, na kojima ste posadili takozvanu „suvremenu hrvatsku povijest“, pa tako obmanjujete svet o bitci i kod Srbobrana. Jer da je to bila pobjeda vaših predaka, ne bi se ovo bačko mesto prozvalo Srbobran, nego Hrvatobran. Da ih potsetimo:

Za vreme mađarske bune 1848. godine, odigrava se ona jezuitska predstava u hrvatskom saboru, o kojoj smo malo pre čuli. Verujući da time imaju srpsku legitimaciju u džepu, Hrvati su se uputili u Beč da tamo iznude nove priloge svome „tisućgodišnjem pravu“. Izborom Josipa Jelačića, oni su verovali da je time i Srbima nametnut hrvatski vođa. Ovo se, međutim, Srba nije ništa ticalo, jer je Franjo Josip ukazom od 15. decembra 1848. godine potvrdio izbor Josifa Rajačića za srpskog patrijarha, a Stevana Šupljikca za srpskog vojvodu. Zbog stalnog pritiska mađariziranja, Srbi se nisu odazvali mađarskom pozivu za pomoć u pobuni, već su se pridružili carskoj vojsci. Pošto se Mađarska nalazila u pobuni, Franjo Josip je više „de jure“ nego „de fakto“ titularno postavio Josipa Jelačića za komandanta trupa u Mađarskoj, kojih nije ni bilo. Međutim, on nije ni u jednoj prilici komandovao srpskim trupama iz razloga što su ove bile neposredno podređene svojim narodnim srpskim vojvodama.

Bačka je bila srpska operaciona zona, gde su Srbi uz novčanu pomoć kneza Mihajla Obrenovića branili srpski živalj. Kada su Mađari, međutim, počeli klati srpski živalj i paliti srpska sela po Bačkoj, poslao je knez Aleksandar Obrenović 10.000 srpskih vojnika iz Srbije, pod vodstvom vojvode Stevana Knićanina koji se sa Mađarima sukobio kod Sentomaša i tu ih potpuno razbio. To je bio motiv, da se Sentomaš prozove Srbobranom. Ustaški „povjesničar“ iz 1939. godine konstruiše novu laž i smatra što je Jelačić protivu Košuta Lajoša (Kossuth Lajos, Monok, 1802. – Torino, 1894.) komandovao hrvatskom vojskom, da time Hrvatima pripadaju i nezavisni srpski uspesi, postignuti vojskom iz Srbije i srpskih zemalja pod Austrougarskom, rukovođenom srpskim vojskovođama.

Pogledajmo malo, kako je posle mađarskog sloma (koga su iznudili Rusi pod Nikolom II. i naterali Mađare da im kod Vilagoša 1849. polože oružje) u Beču ocenjena hrvatska, a kako srpska pomoć i hrabrost: „**Godine 1852. zabranilo je ministarstvo hrvatsku zastavu, a mjesto hrvatskog jezika uveden je u školama i javnim uredima njemački jezik.**“ (»Hrvatski List od 2. VII. 1939.) „**Kad Rusi pokoriše Mađare, car Franjo Josip godine 1849. carskim patentom ustanovi za svoje Srbe posebno vojvodstvo Srbiju, koja obuhvati Srem, Banat, Baranju i Bačku.**“ (Zagreb: 1894. Srbi u davni str. 173)

Povodom osnivanja srpskog vojvodstva 1849. godine, potpisao je car Franjo Josip sa još devet austrougarskih ministara carski patent i o karakteru srpskih zemalja u tome vojvodstvu a današnjoj „Nezavisnoj Hrvatskoj“ doslovice rekao i ovo:

„Srem, u kome gotovo isključivo sve sami Srbi obitavaju, jeste za ovaj narod od preuzvišene važnosti kao zemlja porekla prvih njihovih doseljenja, kao mesto njihovih najosobitijih istorijskih opomena i svetitelja.“ (Carski patent od 1849. g. Str. 20)

Ova dva državna akta daju sami odgovor hrvatskim „povijesnim“ skorojevićima o tome, kako je ocenjena srpska, a kako hrvatska hrabrost kod ugušivanja mađarske bune.

Da li je Josip Jelačić hrvatski ban (prema „Hrv. Listu“ od 2.VII. 1939.) baš radi toga 1859. godine poludeo i umro, to se ne može znati. Ako je pak to bio uzrok njegove smrti, mogao je samo malo sačekati, pa da 1861. godine vidi, kako se hrvatska želja ipak ispunila i kako se bečki dvor za ona srpska čuda od junaštva ovima odužio ukidanjem njihove Vojvodine, koja je postala poklon katoličkom žrtveniku između Hrvata i Mađara. To je bio rezultat kombinovane akcije hrvatskog jezuitizma i takozvanog „Ilirstva“.

U formi lažnog bratstva, hrvatsko jezuitsko zakulisje navuklo je time uspešnu masku. „Može li inače naći opravdanje ona vekovna srpska slabost u dodiru sa Hrvatima, radi čijeg smo „bratstva“ izgubili najrasniji deo svoga naroda, a da smo od takozvanog bratstva dalje nego smo ikada bili. Jer, oni su se „bratstvom“ služili samo onda, kada su se trebali zaleteti u srpski etnografski i istorijski prostor. Kroz ovakvu prizmu treba posmatrati i Štrosmajera (Josip Juraj Strossmayer, Osijek 1815. – Đakovo 1905.), čija je površina bila vešto prekrivena blefom tobožnjeg bratstva i jednakosti, dok mu je unutrašnjost sakrivala novi katolički lanac, koji je u režiji Zagreba trebao da stegne u svoje karike ne samo ostatak pravoslavnih Srba u Hrvatskoj, nego možda i izvan nje. Ta je činjenica hrvatskoj istoriji, izgleda, dobro poznata, pa zato vidimo u hrvatskoj „povijesti“ o Štrosmajeru ove redove: **„Tragično je za njegovu uspomenu i to, što se poslije njegove smrti pozivaju na njega i njegov rad razni neprijatelji hrvatskog naroda (ovde misli na Srbe), koji svojim radom i pogledima sigurno ne bi našli odobrenje ni kod samog Štrosmajera.“** („Hrv. List“ od 6. 7. 1939.)

Zagrebačkim „Službenim Novinama“ broj 182 iz 1893. godine omaklo se priznanje, da je Kamilo Drajfus (Camille Dreyfus i André Berthelot: "La Grande Encyclopédie", 31 tom 1886. – 1902.) govoreći o Austrougarskoj rekao, kako ova ima pod sobom Hrvate, koji su plemenom i jezikom Srbi.

Ovo što je Drajfus tek tada „otkrio“ znali smo mi odavno, a znali su to i Hrvati. Naročito Hrvati janičari. Možda samo Drajfus nije znao šta su sve dotle Hrvati preduzimali, da on ili ko drugi ne bi mogao zapisati takvo činjeničko stanje. Još manje je mogao znati, da su Hrvati u tima naporima većinom upotrebljavali i takva sredstva, koja su ne samo nedozvoljena, nego i sa gledišta narodne časti nemoralna. Ovde spadaju sve one otimačke izjave, formulisane po svima pravilima lukavog Zagreba, u kojima se pokušava ne samo opovrgnuti fakat da u srpskom narodu ima pleme koje se zove Hrvati, već se pored krađe

narodnosti pribegava teritorijalnim provalama, kako to videsmo iz klasičnog primera sa županom i članom hrvatskog sabora Kukuljevićem. Ali, „lakoumnim, nemirnim i nepostojanim“ Hrvatima, kako reče austrijsko ratno veće u Gracu („Hrv. List“ od 18. 6. 1939.), nije bilo teško da u svojim izjavama ili odlukama često puta idu iz krajnosti u krajnost. Oni su bili u stanju da za nekoliko dana ili nedelja u gledanju na srpske probleme postignu potpunu dijametralnost već prema tome, kako im kad treba.

Posle žučnog protesta srpskog naroda i njegovog patrijarha protivu pokušaja da se ukinutoj srpskoj Vojvodini prikači hrvatska firma, hrvatski sabor kao nosilac „ilirskog“ zakulisja, spustio je nišan i uputio svoga predstavnika Slavoljuba Vrbanića na proslavu 100-godišnjice Matice Srpske. Razumljiv je interes vladao za referat, kojega je imao podneti saboru o zapažanjima, koja je među Srbima uočio posle parcelacije Vojvodine među Hrvate i Mađare. Sudeći po stenografskom zapisniku sa 77. saborske sednice od 6. oktobra 1861. godine, sabor je oduševljeno primio Vrbačićev referat. Međutim, da li je ovde likovalo stvarno oduševljenje ili lukavstvo Zagreba, to se iz prašnjavoga zapisnika ne može videti. Tek, Slavoljub Vrbanić je o Sremu izgovorio, a hrvatski sabor aplauzom odobrio ovu izjavu:

Odlikovan povjerenjem visoke ove kuće (hrvatskog sabora) da od strane sabora prisustvujem stogodišnjici koju je priredila Matica Srpska u slavu svoga utemeljitelja i mecene srpske literature Save Tekelija, smatram za dužnost ovu visoku kuću izvijestiti o duhu, kojim se je ta svetkovina obavila i koji tamo kod naše braće vlada.

Uprkos sjemena razdraživanja i nesporazuma, koje su ovde nekoja gospoda velikim trudom zasijala, da omraze jednokrvnu braću Hrvate i Srbe, ipak sam svuda velikim sačustvom i mogu reći bratimski primljen bio, a u svakoj se je prilici pokazalo, da u braći Srbima nije utrnulo čuvstvo bratimstva i da se kod njih sve više učvršćuje pomisao, da nam samo u slozi leži spas.

Ja sam se trudio da bojazan onu, koju su nekoja gospoda radi Srijema trudila se onđe probuditi, kao da Hrvati nastoje oteći Srbima Srijem, koji je svakome Srbinu svetinja pošto su tamo sahranjene mošti njihovih narodnih svetaca, kojima se klanja Srbin sa jedne i druge strane Save. Trudio sam se rekoh, da raspršim ovu brigu i da ih uverim, da Hrvatima nije do drugoga stalo, nego da u teškim ovim vremenima brane i čuvaju Srijem od svakoga tuđinstva, a čim srpska Vojvodina opet stupi u život, što svaki Hrvat kao i Srbin želi, da će ga kao amane čista i nepokvarena braća Vojvođanima povratiti. (Gromoviti: Živio!)“

Tako Slavoljub Vrbanić i hrvatski sabor o Sremu. Ko ne poznaje hrvatski jezuitizam i „ilirsko“ zakulisje, našao bi u ovim izjavama mnogo čega, što bi moglo ličiti na bratstvo. Stvarnost je, međutim, drugačija. Jer dok je srpski narod kroz tolika stoleća uspevao da očuva svoju i hrvatsku narodnost, kako to Kukuljević pred hrvatskim saborom reče, sada se nad Sremom liju „krokodilske suze“ i Srbe teše kako je to samo zato, da bi Hrvati tobože sačuvali Srem od tuđinstine, pa kada ta opasnost mine, da će ga „čista i

nepokvarena braći Srbima povratiti“. Kao da neko bez vlastite prošlosti može sačuvati tuđu budućnost!

Kako su Hrvati ispunili svečano obećanje svoje i svoga sabora, vidi se iz teških decenija, koje je sremski narod zajedno sa ostalim srpskim narodom pod Hrvatima preživljavao sve do 1918. godine. Vidi se po tome, što su iste one srpske narodne svetitelje o kojima govori Slavoljub Vrbanić 1941.-1942. najpre opljačkali, pa ih zatim prebacili preko Save. Osvedočili smo se i po tome, što su prestonicu Zmaj Despota Vuka – Slankamen, prestonicu Đorđa II. Brankovića – Kupinovo i prestonicu Jovana Brankovića – Berkasovo podvrgli bombardovanju i strahovitom versko-duhovnom teroru. Najzad, uverili smo se i time, što su sedište prvih srpskih patrijarha (Zagreb 1894.: „Srbi u davnini" str. 214) Sremsku Mitrovicu, mimo Poglavnikove izjave da nikada u „povijesti" nije Hrvatima pripadala, ipak službeno prozvali Hrvatskom Mitrovićom.

HRVATSKA STATISTIČKA TENDENCIJA

Godine 1893. bilo je po računu „Obzora“ (broj 258 iz 1893.) preko 8.000.000 Srba. Kada je ovaj srbožderski organ hrvatskih jezuita na izmaku 19. veka pronašao ovaj broj Srba, mi bi imali razloga toj cifri dodati još koji milion, jer nam je poznato, da je „Obzor“ izbegavao pohvaliti se srpskom snagom. Međutim, interesantno bi bilo sada čuti od njegovih ustaških naslednika, šta misle o današnjem broju Srba. Mi bi ovde mogli ponoviti onu iz narodnih pesama: „Kud se zdede car Nemanje blago?!“. Jer svega 17 godina posle ovoga „Obzorovog“ članka, vršen je 1910. „popis pučanstva“, koji je mimo volje stanovništva obuhvatio zemlje pod današnjom „Nezavisnom Hrvatskom“. Tim je „popisom“ nađeno, da u tim krajevima ima svega 1.569.848 Srba. Ostalo je „Obzor“ sa zagrebačkim jezuitima pokatoličio ili klasično utajio. U isto vreme živelo je na istoj teritoriji 2.476.575 Hrvata, računajući u ovom broju i Srbe katolike – Šokce. **Što se tiče teritorije na kojoj su Srbi apsolutnom većinom živeli, srpsko-hrvatski odnos na teritoriji docnije „Nezavisne Hrvatske“ bio je 70:30 u korist Srba.** U ovih 30% hrvatskog prostora uračunati su i Šokci mada oni tamo ne spadaju. Ovih Šokaca bilo je prema mađarskom popisu iz 1840. godine 297.747. Hrvatska statistika za 1910. godinu priznaje, doduše, na strani 12 da su se Šokci i Hrvati do nedavno razlikovali, ali ih konačno i mimo njihovog pitanja, zbog toga što su pripadnici katoličke vere svrstava u red „autohtonih“ Hrvata. Piscu je, međutim, poznato vlastitim posmatranjem na licu mesta, a o tome se do nekoliko godina unazad mogao uveriti ko je hteo, da su Šokci siromašne hrvatske doseljenike obično na krajevima njihovih sela stavljali pod poseban pojam, nazivajući ih Hrvatima, kao da govore o trećem licu.

Bijaše dakle po „Obzoru“ na izmaku XIX. veka osam miliona Srba. Po hrvatskoj statistici iz 1910. godine, kojoj kao i mnogim hrvatskim tendencioznostima ne verujemo, ovaj broj, ukoliko se odnosi na „hrvatske zemlje“, opao je na svega 1.569.848 Srba. A već sada ih po ustaškim načelima i po njihovom učenju nema ni jednoga. Eto, to je rezultat srpsko-hrvatskog bratstva i proganjanja svih onih istinskih srpsko-slavenskih rodoljuba, koji su za vreme najžešće hrvatske propagande u Jugoslaviji vapili da je srpstvo u opasnosti.

Imamo razloga da ne verujemo hrvatskoj državnoj statistici iz 1910. godine kao i svima onima docnije jer znamo da je stotinama godina lešinarila po srpskom istorijskom i etnografskom prostoru. S pravom smatramo, da su Hrvati onoj cifri od 1.569.848 Srba morali dodati mnogo i mnogo, pa da brojčanost Srba u njihovoj statistici bude realna. Verovatno će se i tome pitanju posvetiti posebna pažnja i tačnom računom utvrditi broj Srba, koje nam Hrvati duguju. Zadovoljimo li se, međutim, hrvatskom statistikom, trebali bi da po hrvatskoj računici vidimo, koliko su osnivanjem „Nezavisne Hrvatske“ preuzeli srpskih duša na „bratsko čuvanje“. O prirastu srpskog stanovništva hrvatska statistika na strani 12 doslovce veli: „Nije tako povoljan odnošaj za Srbe, jer je njihov porast bio za 147.209 duša, ili za 29.50%“. Ova jadikovka o Srbima navodi nas da kažemo koju o naporima, koje Hrvatska decenijama čini, da bi sprečila takozvanu „bijelu kugu“ (sprečavanje porođaja), da bi što manje kosila po Hrvatskoj, a naročito u Šokadiji.

Matematičari su izvodili iz računa verovatnoće vreme, za koje će Šokadija izumreti, a jedan slavonski list napisao je početkom 1939. go-dine ovo:

» „Bijeloj kugi" najšire je polje rada baš Šokadija. Za ljubav ljepote i dopadljivosti, kult majke i uzvišenost koja je za to ime vezana, opadao je i opada danomice. Rijetke su Šokice i šokačke porodice sa više od jednog ili najviše dva djeteta. «

Jedan drugi slavonski list napisao je povodom ovoga prvoga nekoliko nedelja docnije:

»Mi priznajemo da postoji „bijela kuga" i da je ona jedno od onih zala, što uništavaju Šokadiju. «

Ovo je bilo potrebno da se zna, kako bi se objasnilo odakle onaj hrvatski prirast u razmaku od 1880. do 1910. godine kad nam je poznato za toliko opadanje nataliteta i borbu protivu „bijele kuge" u hrvatskom narodu. Za ovo treba tražiti objašnjenje u činjenici, da ove tri decenije spadaju u ona doba istorije Srba pod Austrougarskom, kada su na hrvatskom žrtveniku prinašani rimskoj crkvi. Eto, otuda je onaj prirast hrvatskog stanovništva u razmaku od 1880. do 1910. U tom prirastu nalaze se i oni Srbi, koji su ko zna iz kojih razloga spašavanja života ili životne egzistencije, sa neopisivim gnevom u duši i suzama u očima morali napuštati veru svojih otaca i prilaziti veri, sa kojom su se tek njihovi daljnji potomci mogli izmiriti. To je bilo zlatno doba hrvatske statistike. Što se, međutim, ta naduvana statistika ne može pohvaliti ni četvrtinom ovoga prirasta za razdoblje 1910.—1940., ne leži krivica do Beograda, jer on u te krajeve nije slao beograđane da vrše popis, nego je to rezultat vremena, kada srpski narod u ovim krajevima prisilnim pokatoličavanjem nije bio materijal za „prirast hrvatskog pučanstva“.

Na ovome mestu moramo se dotaći predavanja nekakvog hrvatskog „novinara“ (Ivana Ambrozića), održanog početkom marta 1943. godine preko zagrebačkog radija (hrvatski: „krugovala") o temi: „Suzbijanje bijele kuge u Hrvatskoj". „Novinar" na kraju svoga predavanja „konstatira" da za „bijelu kugu" niko drugi nije kriv doli „glavom" Beograd! Najzad, ipak likuje konstatacijom, da je statistika prirasta u „Nezavisnoj Hrvatskoj" pokazala za dve godine aktivu. Mi smo bili naučili da Zagreb baca krivicu na Beograd i onda, kada ne padne kiša na vreme ili kad odviše pada – i to nas mnogo ne interesuje. Ali, ovo predavanje moramo sravniti sa iskazom žena izbeglica od Sanskog Mosta, koje su kratko vreme posle njegovog „predavanja" prebačene iz zemunskog logora u Beograd. One kažu da su Hrvati otpočeli sa novim načinom janičarenja time, što oduzimaju svu malu decu od njihovih roditelja i smeštaju ih po ka-toličkim samostanima, gde u njih ubrizgavaju otrov jezuitizma. Razume se, na taj način „gospon novinaru“, da vam se mora pokazati „plus“ u priraštaju! Samo budite bar hrabri, ako već nemate poštenja, pa priznajte da je taj priraštaj hrvatskog „pučanstva“ pribavljen ustaškim nožem a srpskom krvlju!

Upotrebimo li ipak hrvatsku računicu kao približnu, što nije slučaj, pa broju 1.569.848 Srba pribrojimo blizu 30%, onda i po njihovom računu duguju srpskom narodu okruglo 2.000.000 srpskih duša. Mi iz statistike od 1931. godine, međutim, znamo da je na

teritoriji docnije „Nezavisne države Hrvatske“ živelo preko 2.500.000 Srba, a najzad nam je poznato, da su Hrvati zatekli na današnjoj svojoj teritoriji preko 3.000.000 Srba. Pošto su ustaši zatrli srpsko ime, najnovija hrvatska statistika likuje „velikim hrvatskim priraštajem" i po njoj bi izgledalo, kao da je svaka ona hrvatska nerotkinja iz udruženja „Bijele kuge“ mogla za dve godine roditi po 10 Hrvata.

Usporedbe radi, neće biti suvišno da pogledamo, kako su Hrvati u toj statistici iz 1910. predstavili po srezovima broj Srba i svoj.

		Srba	Hrvata
1.	Brinje	5.271	12.900
2.	Donji Lapac	15.995	1.423
3.	Gospić	16.771	17.468
4.	Gračac	19.234	7.383
5.	Korenica	16.297	5.881
6.	Otočac	17.079	18.038
7.	Perušić	3.616	17.325
8.	Udbina	9.588	3.519
9.	Senj	96	15.397
10.	Crikvenica	–	23.860
11.	Čabar	–	7.312
12.	Delnice	–	20.959
13.	Ogulin	21.436	2.343
14.	Slunj	24.612	21.655
15.	Sušak	317	29.024
16.	Vojnić	25.710	9.826
17.	Vrbovsko	2.339	14.213
18.	Grad Bakar	–	1.922

19.	Dugo selo	–	21.281
20.	Dvor	23.664	15.328
21.	Glina	29.074	27.516
22.	Jaska	–	38.589
23.	Karlovac	396	37.519
24.	Sv. Ivan Zelina	–	32.346
25.	Kostajnica	18.812	10.371
26.	Velika Gorica	1.381	47.577
27.	Petrinja	16.456	20.549
28.	Pisarovina	4.734	17.422
29.	Samobor	–	27.070
30.	Stubica	–	37.212
31.	Sisak	1.002	32.026
32.	Topusko	22.718	3.778
33.	Zagreb	4.050	101.509
34.	Ivanec	236	40.667
35.	Klanjec	–	28.945
36.	Krapina	–	32.052
37.	Ludbreg	1.775	33.469
38.	Novi Marof	–	32.918
39.	Pregrada	–	33.245
40.	Varaždin	241	50.918
41.	Bjelovar	15.227	44.524
42.	Čazma	1.911	30.351

43.	Garešnica	5.977	16.346
44.	Đurđevac	633	50.940
45.	Grubišno Polje	10.818	6.572
46.	Kutina	1.672	16.460
47.	Koprivnica	5.088	33.813
48.	Križevci	3.112	58.376
49.	Slavonski Brod	4.510	42.686
50.	Novska	7.883	16.609
51.	Daruvar	10.931	4.889
52.	Slavonska Požega	12.002	31.753
53.	Nova Gradiška	12.018	37.019
54.	Pakrac	19.491	9.300
55.	Đakovo	4.337	27.180
56.	Donji Miholjac	1.734	17.524
57.	Našica	6.681	22.221
58.	Slatina	15.157	13.029
59.	Virovitica	4.393	21.414
60.	Osijek	14.356	36.026
61.	Ilok	11.953	5.488
62.	Irig	18.331	1.816
63.	Sremska Mitrovica	27.022	4.986
64.	Ruma	22.956	3.730
65.	Stara Pazova	24.262	5.670
66.	Šid	14.155	11.309

67.	Vukovar	14.896	10.363
68.	Vinkovci	4.219	25.494
69.	Zemun	35.134	3.092
70.	Županja	1.395	29.045
71.	Grad Petrovaradin	753	3.226
72.	Grad Sremski Karlovci	3.553	1.889
73.	Sarajevo	35.081	11.875
74.	Čajniče	6.396	300
75.	Foča	13.589	150
76.	Fojnica	554	14.522
77.	Rogatica	17.287	222
78.	Visoko	9.352	12.487
79.	Višegrad	11.839	474
80.	Bijeljina	40.925	40
81.	Brčko	18.649	21.643
82.	Gračanica	13.079	46
83.	Gradačac	20.491	17.689
84.	Kladanj	3.480	893
85.	Maglaj	15.832	1.702
86.	Srebrenica	15.432	–
87.	Tuzla	9.269	11.641
88.	Vlasenica	19.887	–
89.	Zvornik	26.169	123
90.	Banja Luka	45.108	13.894

91.	Bosanska Dubica	21.384	1.200
92.	Bosanska Gradiška	30.143	2.801
93.	Bosanski Novi	22.389	1.007
94.	Derventa	23.170	30.091
95.	Kotor Varoš	15.088	4.385
96.	Prijedor	26.150	3.062
97.	Prnjavor	28.202	374
98.	Tešanj	24.262	8.260
99.	Bihać	10.864	3.362
100.	Bosanska Krupa	28.636	81
101.	Bosanski Petrovac	32.326	1.394
102.	Cazin	9.323	1.531
103.	Ključ	20.718	832
104.	Sanski Most	23.598	4.656
105.	Bugojno	15.289	15.869
106.	Glamoč	15.795	1.074
107.	Jajce	15.932	8.122
108.	Livno	15.817	20.401
109.	Prozor	35	7.735
110.	Travnik	4.140	10.342
111.	Kulen Vakuf	19.599	2.391
112.	Zenica	5.276	5.554
113.	Žepče	2.597	771
114.	Županjac	1.122	19.179

115.	Bileće	15.978	114
116.	Gacko	9.667	84
117.	Konjic	3.989	8.437
118.	Ljubinje	8.527	3.886
119.	Ljubuški	231	39.131
120.	Mostar	10.443	40.591
121.	Nevesinje	16.550	851
122.	Stolac	9.101	5.809
123.	Trebinje	16.294	788
124.	Benkovac	25.433	18.512
125.	Dubrovnik	1.043	36.209
126.	Hvar	39	26.240
127.	Imotski	1.450	40.568
128.	Knin	29.572	25.081
129.	Korčula	52	29.192
130.	Kotor	24.791	7.684
131.	Makarska	16	27.487
132.	Sinj	9.123	47.681
133.	Split	1.275	94.594
134.	Brač	8	22.556
135.	Šibenik	7.837	48.075
136.	Zadar	4.209	66.629
137.	Metković	487	14.926
Svega:		1.569.848	2.476.575

Napomena:

Svega (excel):	1.569.858	2.469.545
Kod Psunjskog	-10	+6.980

Zadržimo li se na ovoj hrvatskoj statistici od pre tri decenije, kada nisu imali razloga lukavom jadikovanju, kako su tobožnji srpski „kuferaši“ preplavili „hrvatske zemlje“ i time „utjecali“ na državnu statistiku Hrvatske kao dela Jugoslavije, pa bacimo li pogled ne toliko na krajnju cifru kako su je oni izneli, već na etnografsku kartu onoga vremena, dolazimo do zanimljivog rezultata, koji baca pravo svetlo na srpsko-hrvatski odnos u zemljama od kojih je sagrađena „Nezavisna država Hrvatska“. Ovde ne zasenjuje nešto veći broj Hrvata, već naročito pada u oči, da su Hrvati živeli i da žive na svega jednoj četvrtini teritorije, koja se docnije nazvala Nezavisnom Hrvatskom. Ostalo je srpsko. Imajući to u vidu, Hrvati su još od aneksije Bosne i Hercegovine umetničkim marom krojili srezove tako, da u što većem broju srezova postignu hrvatsku većinu. U tome poslu nailazili su na nepremostivu smetnju koju im je činio neprekidni srpski etnički lanac, pa su morali hteli ne hteli, dozvoliti da od ukupno 132 upravne jedinice Srbi ostanu u većini u 61, odnosno 46% svih nazovi hrvatskih srezova.

ISTORIJAT UJEDINJENJA I NJEGOVE POSLEDICE

Iako dockan, bilo je najzad vreme, da se pred srpskim narodom izade sa čistom istinom, jer će ta istina skinuti masku sa jezuitsko-hrvatskog lica i time muški reći, da je hrvatska većina tobožnje bratstvo smatrala mogućim samo tako, da se hrvatski prostor i jezuitski uticaj pomere prema istoku. Ovo je hrvatsko pravilo kako u doba „dobrih“, tako i u vremenima rđavih srpsko-hrvatskih odnosa. Kod Srba se, međutim, i u vreme svih tih nasrtaja provlači svetla nit, koja karakteriše svaki viteški narod. Kad su im Hrvati posle Tomislavljevog otcepljenja koji put po uputstvima iz Rima i rukovođeni zadnjim mislima neiskreno pružali ruku, Srbi su je i mimo saznanja da se iza nje krije novi jezuitski nasrtaj, ipak prihvaćali. Verni datoj reči, Srbi se radi toga nikada prema Hrvatima nisu našli u položaju napadača, već samo u položaju napadnutoga i u položaju pravedne nužne odbrane svoga imena i svoga istorijsko-etnografskog prostora. Nesreća dakle, u koju su Srbi mnogo puta upadali na toj strani, može se tumačiti ne samo time, što su se trudili da Hrvate mimo svih njihovih nedostataka smatraju narodom, već i usled bolećivosti srpske istorijske nauke, koja je Hrvatima u tolikoj meri koristila da su srpski istoričari tek iza hrvatske grmljavine počeli osećati grižu savesti, pa je tako profesor beogradskog univerziteta V. Popović na strani 382 svoje knjige „Istorija srednjeg veka“ napisao: **„Naš brojno mali narod postigao je opšteistorijski značaj, koji mu je više priznat u javnom mnenju Evrope, nego u njegojoj istorijskoj nauci.“**

Naše stradalaštvo ne može se pripisati isključivo razvoju događaja, koji su neposredno predhodili šestom aprilu 1941. godine. Uzalud će biti traženje neposrednih uzroka u blizini ovoga datuma, ako se ne posegne malo dublje u prošlost, koja dopire čak do prvih tragova našeg narodnog života na prostoru, koji je sticajem docnijih prilika sve jače bio izlagan stalnim nasrtajima. April 1941. godine samo je završni akord zakulisnog koncerta, čija je uvertira mnogo starijeg datuma nego što je u nauci Ante Starčevića zabeleženo, da je srpsko-hrvatsko bratstvo na bazi jednakosti nemoguće, a pretposlednja etapa onome što je sledovalo iza 6. aprila 1941. godine svakako je osnivanje „Jugoslovenskog Odbora“, kada mu je tokom rata 1914. – 1918. nesrećom srpskog naroda na čelo stao jedan od sledbenika Starčevićeve nauke.

Suprotnosti „Jugoslovenskog Odbora“ i Nikole Pašića u pogledima na rešenje srpskog istorijskog i etnografskog problema posle završenog rata, iako tobože „u interesu nečega većeg“ vešto zataškavane, bile su u narodu evidentne. Jer srpski narod tokom tolikih ratova nije žrtvovao najbolju svoju decu, da bi se rezultatima tih nadčovečanskih pregnuća na jeftin način omogućila sloboda sledbenicima Starčevićeve nauke, o kojoj su oni, ali sa svoga stanovišta vekovima sanjali.

Nikola Pašić ne samo što nije želeo da se u sklopu srpske države uklope i takvi činiooci, sa kojima bi saradnja, obzirom na nejednak stepen nacionalne pripreme bila nemoguća, nego je bio i protivnik stvaranja takvog srpskog geografskog oblika, koji bi prevazilazio srpski istorijsko-etnički prostor.

Trumbić je, za razliku od Pašića, sve svoje napore upregao u akciji da malu Hrvatsku uklopi u austrougarsko otpadništvo namenjeno srpstvu, kako bi ova usled etničke bliskosti odigrala ulogu kvasca za svoje posebne interese. I zato što je Austrougarska suđena na „rasprodaju“, Trumbić je na štetu srpstva uspeo da u Versaju (Versailles, Versajski mirovni ugovor 1918. – kraj I. sv. rata) ne samo prikači Srbiji kajkavsku Hrvatsku, nego da nje radi Srbija izgubi svoje samostalno državno ime i da svoj ogromni nacionalni kapital uloži u jednu problematičnu ortačku zajednicu, gde nametnuti ortačić ništa nije imao da uloži, sem svoje vekovne zavisti i oprečnih pojmova srpskoj nacionalnoj duši.

Iz prošlog svetskog rata (1814. – 1918.) Srbi su izašli kao pobedioci sa bojnog polja, ali su stvaranjem „Jugoslovenskog Odbora“ bili diplomatski tučeni. Akcijski kapital toga „Jugoslovenekog Odbora“, međutim, bio je onaj neznatni broj hrvatskih dobrovoljaca, koji nije bio ni toliki da bi se mogla osnovati četa pod imenom „Zrinski“. Docnije je ta „šaka jada“ poslužila hrvatskoj ucenjivačkoj politici kao materijal, da su tobože Hrvati uzeli učešća u oslobodilačkoj vojni. Kao što bi Srbi, na primer, imali pravo stavljati pečat svojine na Afriku samo zato, što je nekoliko Srba u stranačkoj legiji ratovalo pod francuskom zastavom.

Sledbenik Starčevićeve nauke Ante Trumbić, tumačio je time oportunizam svoga naroda, kada je mimo volje srpske vlade osnovao u Francuskoj „Jugoslovenski Odbor“ sa ciljem, da ovaj poremeti izgradnju srpskog narodnog patriotizma i da u momentu austrougarske „rasprodaje“ Hrvatsku prikrpi Srbiji. Sve to, razume se, pred saznanjem, da će u „pogodnom“ trenutku lakše Hrvatsku otrgnuti iz zajednice sa Srbima, nego što bi je išćupali iz sklopa koje jače sile, ako bi ova versaljskim protokolom bila uklopljena u sastav koje od jačih država srednje Evrope. Za ovo je Trumbić imao dovoljno vremena, jer su u to vreme srpski državnici bili zaposleni bojnim poljima i brigom za porobljenom domovinom, pa je Trumbić sa „legitimacijom“ „Jugoslovenskog Odbora“ imao dovoljno vremena za posećivanje raznih salona i mršenje konaca, kako Hrvatska prilikom nove podele ne bi ostala u bubnju. Šačica hrvatskih emigranata dakle, uspela je da unese Hrvatsku u zajednički srpsko-hrvatski život i da u docnijem životu unese sve negativne osobine, koje su imale da po utvrđenom planu doprinesu srpskom raspadu. Veterani solunskoga fronta morali su u interesu „bratstva“ pružiti ruku onima, koji su se nalazili u protivničkoj vojsci i prema prikazu „Hrvatskog Lista“ od 13. XI. 1941. boreći se u sastavu austrougarske vojske (78 osječka regementa) „ratovali protivu Srba neprijatelja“ na Crnom Vrh u Srbiji.

Zamisao o kolektivizaciji imena južnih Slavena rođena je, kako na jednom mestu u ovoj knjizi videsmo – u Zagrebu, ali nije proistekla iz slavenskih pobuda već iz želje, da se ovo ime prostre i preko srpskih zemalja, kako bi se srpska nacionalna svest razvodnila jugoslovenstvom i time stvorili preduslovi raspada, na čijim bi se ruševinama, bar u jednom delu, nazidao novi deo hrvatskog „tisućgodišnjeg prava“. Rukovođeni takvim mislima, Hrvati su stolicima nasrtali na srpski istorijsko-etnografski prostor, nastojeći stalno, da u pomanjkanju sopstvene istorije firmom hrvatskog imena uprljaju najmarkantnije stranice srpske prošlosti i srpskih pokrajina pod bivšom Austrougarskom. Iz tih pobuda dolazi i ona Starčevićeva izjava u kojoj kaže, da „u Srbiji živi

najplemenitiji deo hrvatskog naroda". Retko je, međutim, ko u Srbiji mogao iz hrvatske prošlosti izvući pouku i uvideti, da je to jedan iz serije pokušaja da se hrvatski kalem presadi na srpsko podneblje. Uostalom, narod koji je zbog odsustva hrabrosti hiljadama godina stenjao pod tuđim jarmom trebao je makar naturanjem svoga imena činiti „pohode“ izvan svoga prostora. Ovu istinu ne kriju ni hrvatski istoričari, koji na neposredan način priznaju, da za ono malo svoje „povijesti“ mogu zahvaliti jedino delu srpskog naroda, kome su milom ili silom uspeli naturiti svoje nepopularno ime.

Sa tako različitim nacionalnim ulozima u istoriji i shvatanjima, osnovana je ortačka zajednica, koja se zvala Jugoslavija. Njenim osnivanjem ispunjen je deo hrvatskog programa, jer je ova kao austrougarski odpadnik prvo neprimetno, a posle sve jače i jače odpočela identifikovati svoje teritorijalne pretenzije sa geografskim oblikom od Austrougarske otpalih zemalja, mada su te zemlje sem uže Hrvatske većinom srpskog etničkog sastava, kako to uostalom i sama hrvatska statistika iz 1910. godine utvrđuje, a što ne kriju ni mnogi Hrvati prošloga veka, kao što je slučaj sa Ivanom Kukuljevićem, koji na saborskoj sednici od 6. juna 1848. godine pred hrvatskim saborom, govoreći o srpskom narodu, reče: **„Ovaj nam je narod srpski u najvažnijim vremenima, kada smo stenjali pod aristokracijom, latinizmom i germanizmom, našu čistu narodnost sačuvao“.** A dotle, dok su Srbi čuvali hrvatsku narodnost, evo šta je bilo sa takozvanom hrvatskom slavom:

„Što me pitaš družo moj o slavi
Prošlih dana hrvatskog mog roda
Znaj da malo broji sretnih zgoda
U povijesti od kad se pojavi.

Dvanajest vjekova, što ga taj svijet pozna
Rijetko svoj bje, često tuđi sluga,
Il u dvorah, il kod teška pluga,
Vazda lance kob mu kova grozna.

Iza groma kao munja sjajna,
Usta i on kadkad kao sjajan dijeli,
Al mu sinci nikad nisu htjeli
Da ta sjajnost bude dugotrajna.

I u sramnu tminu sve to veću
Pade Hrvat iza sjajnih čina,
Gospodarom izabra tuđina,
Sam slobodu da za praznu vreću.

Ivan Kukuljević

Mi smo, doduše, imali prilika da čujemo Kukuljevića gde pokušava da u svojstvu velikog župana nabaci hrvatsko obeležje sremsko-slavonskom stanovništvu, ali nam je poznat i onaj odlučni protest patrijarha Rajačića hrvatskom saboru, koji ga je u tom uverenju

potpuno razuverio, pa ga opet posle 36 godina vidimo gde sa saborske govornice od 28. VIII. 1884. godine odaje javno priznanje Srbima i tvrdi, da je hrvatstvo jedino zahvaljujući njima očuvalo svoje narodno obeležje. U tom svome govoru Kukuljević kaže:

U ono doba, kada je Hrvatska snom mrtvijem spavala, kada je sva njezina inteligencija isključivo latinski govorila, kada je naša aristokracija i najviše plemstvo slala svoje sinove u Mađarsku kao u Meku i Medinu da se nauči mađarskom jeziku, Srbi su to bili, koji su me naučili da ljubim svoj narod i srodna slavenska plemena, da poštujem i cijenim slavensku ideju."

Kukuljević je imao pravo, jer se bez preterivanja može reći, da Hrvati za ono malo svoga nacionalnoga kapitala mogu jedino zahvaliti srpskoj narodnoj misli, od čije su se buktinje stotinama godina grijali, kako to Franjo Rački u svojoj knjizi „Borba južnih Slovena za državnu samostalnost“ reče ovim rečima: **„Posljednji hrvatski kralj Petar mogao je na Gvozdu uzviknuti: Finis Croatiae“**..., a zatim nadodade: **„To su još jedine srpske župe na balkanskom poluotoku čuvalе sveti organj državne samostalnosti.“**

Možda je jedini Nikola Pašić od Srba poznavao osobine hrvatskog jezuitizma. Otuda i proizlazi ono njegovo stanovište, da Hrvati ne vežu svoju prošlost za srpsku budućnost. U prilog toga stanovišta govorile su mnogobrojne činjenice; među kojima i ona, da su se Hrvati u sastavu austrougarske vojske sa tolikim krvološtvom borili protivu Srba, svakako u nadi da će osim tolikih srpskih zemalja i centralna Srbija sa Crnom Gorom biti zadnje srpske zemlje, u kojima će hrvatski katolički kler naći svoje novo polje rada. Treba li, stoga, dati kakvog komentara opisu bitke na Crnom Vrh, gde se sa velikom hvalom ističe, kako je 78. hrvatska pješačka pukovnija 1914. godine otela „od Srba neprijatelja“ Crni Vrh i time obogatila „hrvatsko povijesno pravo“? Ovde ne treba isticati, niti zaslužuje ma kakvu pažnju tvrdnja da su tobože baš Hrvati bili oni, koji su zauzeli Crni Vrh, jer je to kao i mnogo koješta drugo, obična hrvatska „povijesna“ laž.

Poznato je, doduše, celom srpskom narodu iz doba austrougarske okupacije, da su Hrvati činili **pozadinska** čuda od junaštva, pljački i zverstava nad obezoružanim srpskim narodom, ali verovatno ni austrougarskoj vrhovnoj komandi nisu poznata neka naročita hrvatska junaštva u prvim borbenim redovima. Isto tako je poznata i ona srpska cenzurna sramota, koja je po završenom prošlom ratu (1914. – 1918.) zabranila iznošenje imena hrvatskih krvoloka iz vremena okupacije srpskih zemalja i mesto njih „dozvolila“ da se izmisle imena drugih narodnosti samo zato, da bi se očuvalo tobožnje srpsko-hrvatsko bratstvo, koje je srpstvu donelo najviše krvi i suza u istoriji. Tako su Srbi iza prvoga svetskoga rata lišeni prava da čuju za hrvatska divljaštva po srpskim zemljama baš u vremenu, kada su se Srbi borili i za njihovu slobodu.

Sem izvesnog broja Hrvata srpskoga porekla, velika većina hrvatskog naroda niti je 1918. godine bila duhovno zrela za ujedinjenje sa Srbijom, niti je u docnijem zajedničkom životu pokazala sklonosti, koje bi je odvratile od vekovnog programa hrvatsko-katoličke ekspanzije na račun Srba i njihovih zemalja. Što su hrvatski političari, sem Stjepana Radića i njegove partije, mimo takog duhovnog stanja naročito kajkavskog dela svoga

naroda ipak odglumili „želju“ za ujedinjenjem, ne mora se zato tražiti objašnjenje u 1918., koliko u aprilskim događajima iz 1941. godine. Da nosioc glavne uloge u toj hrvatskoj glumi dr. Ante Trumbić i kao predsednik famoznog „Jugoslovenskog Odbora“ i kao prvi ministar inostranih dela Kraljevine SHS, nije ni sam bio duhovno zreo za jedinstvo, a prema tome ni za jugoslovensku misao vidi se po tome, što predstavnici hrvatskog naroda za vreme njegove sahrane (1938.) u splitskoj franjevačkoj crkvi, nisu dozvolili prisustvo predstavnika vlade Kraljevine Jugoslavije, svakako tumačeći time njegove prave osećaje, a možda i izričitu poslednju želju.

Koristeći srpsku učmalost, Hrvati su u neku ruku bacili rukavicu srpskome narodu, kada su objavili „da je nekvalifikovana većina hrvatskog sabora i na nedozvoljen način zaključila akt ujedinjenja“, jer da je sam Stjepan Radić bio protivnik odlasku delegata u Beograd „prije definitivne pogodbe“. („Hrvatski List" od 18. VII. 1939.)

Iako dockan, mi bi na ovo imali primetiti, da je tačna tvrdnja hrvatske javnosti kao tumača hrvatskog narodnog raspoloženja, kako Hrvati svojom većinom nisu želeli ujedinjenje sa Srbijom, jer nisu bili duhovno zreli, kao što ni u docnijem životu nisu pokazali sklonosti za to. Što se tiče okolnosti, da su jedni hrvatski političari bili za odlazak u Beograd, a drugi protiv, ovde se ne radi ni o čemu drugom, sem o dirigovanoj politici „ljudi za sve situacije“, gde je svakome određena stanovita uloga. Pošto se u konkretnom slučaju radilo o opasnosti, koja je pretila Hrvatskom Primorju od primene „Londonskog pakta“ (da se pripoji Italiji), hrvatsko je vodstvo jednu ekipu uputilo u Beograd da spreči primenu „Londonskog pakta“, dok je Stjepan Radić u drugoj etapi borbe za hrvatsku samostalnost imao da Hrvatsku „vadi“ od Srbije. Pošto, međutim, nije sve „klapalo“ po planu, dolazi do Radićeve emigracije, u kojoj je jednako kao docnije Košutić i Pavelić, radio za posebne hrvatske interese, negirajući duhovno jedinstvo i ponavljajući ono što su pre toga mnogi viđeni Hrvati tvrdili, da ono u hrvatskom narodu nikada nije imalo korena.

Opisujući hrvatsko pristupanje kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, hrvatska „povijest“ baca glavnu krivicu za akt ujedinjenja na dalmatinske Hrvate, koje naziva „tipovima“ i „rasicama“, jer da su to oni bili koji su „terorizirali rodoljubno zagrebačko pučanstvo“ i naterali ga da primi ujedinjenje. („Hrvatski List“ od 18. VII. 1939.). Ovaj zvanični organ Hrvatske Seljačke Stranke i njegova vodstva, napisao je o predradnjama za ujedinjenje o dalmatinskim Hrvatima:

Dok je Narodno vijeće pozivalo srpsku vojsku, Talijani su okupirali Rijeku, Sušak, Trst i druga mjesta sušačke okolice. Istodobno su se u Zagrebu slegli razni tipovi, takozvane „rasice“ (ovo je podrugljivi izraz za Dalmatince), koji su uz pomoć policije terorizirali rodoljubno zagrebačko pučanstvo. Na ulicama su demonstrirali istarski i dalmatinski emigranti, tražeći po nagovoru Svetozara Pribićevića bezodvlačno sjedinjenje sa Srbijom.“ („Hrvatski List“ od 18. VII. 1939.)

Tako je na očigled ogluvelog srpskog političkog vodstva za vreme pravne i stvarne Jugoslavije pisala zvanična hrvatska štampa, optužujući Dalmatince da su u obliku

„tipova“ i „rasica“ skrivili tobožnjoj hrvatskoj utopiji. Ta nam optužba daje razloga da se još malo pozabavimo Dalmatincima i da vidimo, da li je to bio dalmatinski stav samo u momentu odlučivanja o ujedinjenju, ili je to bio glas srca kroz vekove sve od onda, od kako su još od srednjeg veka otrgnuti od matičnih srpskih zemalja.

Dalmatinci, Srbi rimokatoličke vere, jasno su odredili svoje smernice i prvi politički ispit položili pred bečkim parlamentom druge polovice godine 1861. Tada je bečki sabor raspravljao o hrvatskom zahtevu da im se pripoji Dalmacija. Dalmatinski predstavnik izjavio je tom prilikom pred bečkim parlamentom, da se Dalmacija ne želi pripojiti Hrvatskoj, pa je najzad povišenim glasom rekao: **„Dalmatinci više priznaju i vole Carigrad i Petrograd, nego li Zagreb!“** Drugi dalmatinski poslanik ublažio je govor prvoga u korist Hrvatske. To je dalo povoda hrvatskom saboru da se na 84. sednici od 14. septembra 1861. godine „pozabavi“ ovom diskusijom bečkog parlamenta. Hrvatski saborski poslanik Polit, veličajući zauzimanje onog drugog dalmatinskog predstavnika (Ljubiše) za hrvatsku stvar, predložio je da mu hrvatski sabor izrazi javnu zahvalnost. Ali, kada je predsednik sabora stavio Politov predlog na glasanje ustajanjem, ceo hrvatski sabor je sedeo. Znači, da još 1861. godine nije bilo nekih naročitih duhovnih veza između Hrvatske i Dalmacije. Nije prema tome nikakvo čudo, što je katolički biskup Martin Brajaković 1700.-te godine u popisu stanovništva odvojio Srbe pravoslavne i Srbe katolike od Hrvata, niti je ikako čudo, što su ti isti Srbi katolici (po „Hrvatskom Listu“ tipovi i rasice) 1918. godine tražili da se posle tolikih vekova vrate srpskoj zajednici.

Stjepan Radić je utro puteve hrvatskoj emigraciji, pa i samom Paveliću. Sva ta emigracija bez razlike bila je spremna da ne bira saradnju, samo da se posle uspešnog opozivanja „Londonskog pakta“ ostvari drugi deo hrvatskog narodnog programa i izvojuje puna nezavisnost od srpskih zemalja. Što Radić u tome za vreme svoje emigracije nije uspeo, treba tražiti uzroke u evropskoj zamorenosti posle prvog svetskog rata i ugledu koji je Srbija kao matična zemlja imala u svetu. Pošto mu oni koji su mogli nisu hteli, a oni koji su hteli nisu mogli pomoći, Radić se neobavljena posla vratio u državu, koja ga je za tu izdajničku rabotu nagradila najvećim državičkim položajem i titulom vođe hrvatskog naroda.

Da bi stigao izgubljeno vreme u inostranstvu, gde nije uspeo sa spoljnim frontom, Radić je otvorio unutarnji front. Dok se on sam bacao blatom na sve što je srpsko i jugoslovensko, druga grupa hrvatskih ljudi „za sve situacije“ ulazi u mnogobrojne vlade. Po planu jezuitskog lukavstva, hrvatski narod naziva te svoje delegirane prvake u pojedinim vladama „izdajicama“, a vlade od kojih su najviše koristi baš oni izvlačili „protunarodnim režimima“. Trebalo je time pocepati Srbe na mnogobrojne grupice, koje same za sebe ne znače mnogo, ali je još stajao na putu ugled Nikole Pašića, kome vodeći Hrvati nisu mogli zaboraviti onaj stav, da Hrvatska ne uđe u sastav srpskih zemalja. Posle koalicije, koju je sedi državnik opet u interesu tobožnjeg bratstva morao prihvatiti, ovaj je znameniti Srbin postao žrtvom hrvatskog dela vlade, a da osećaj bratstva kod Hrvata ni ovako velikom žrtvom nije pokrenut sa mrtve tačke.

Od onda pa sve do pada Jugoslavije, kome su Hrvati svesrdno doprineli, hrvatski program na održavanju unutarnjeg fronta sastojao se delom u sistematskom rušenju

srpskih veličina i sprečavanju njihovog okupljanja oko neke centralne ličnosti Pašićevog značaja. To najbolje svedoči odlomak iz poverljive okružnice Hrvatske Seljačke Stranke od 14. aprila 1943. godine, u kojoj se za period zajedničkog života u Jugoslaviji između ostaloga kaže:

U borbi za ostvarenje naših ideala, hrvatsko narodno vodstvo služilo se svima sredstvima kojima je ondašnje vrijeme i u ondašnjim prilikama raspolagalo. Hrvatsko narodno vodstvo je posvećivalo naročitu pažnju političkoj pocijepanosti Srba, kao dominantnog faktora u Jugoslaviji. Rušenje autoriteta vođa političkih protivnika bilo je sredstvo borbe, koje je dalo znatne rezultate."

Da bi se oslabila srpska homogenost, Hrvati su uspjeli da populariziraju „seljački pokret“ i izvan Hrvatske. Zahvaljujući takvom zakulisju, hrvatski narodni program je, najzad, na srpsku sramotu, postigao takav uspeh, da su 1938. u vrhuncu političke dezorijentacije 600.000 neobaveštenih srpskih birača dali poverenje nasledniku Stjepana Radića i time najvećim delom doprineli ostvarenju „hrvatskog narodnog programa". Time su dovršene poslednje pripreme kako jugoslovenskog sloma, tako i jezuitskog trijumfa nad uništenim pravoslavljem u svima srpskim zemljama, za koje Hrvatska smatra, da ih je ona kao naslednica Austrougarske mogla naslediti.

Parlamentarno nezreli, lakoumni, nepostojani (kao što ono reče ratno veće u Gracu) i najzad duhovno nesposobni za zajednicu sa srpskim narodom, Hrvati su ulazeći u zajednički državni život postavili sebi za zadatak da srpstvo stvaranjem mnogostrukog partijskog života što više razjedine. Da se to i postigne, HSS je razvila špijunsko-intrigatorsku službu među srpskim političarima, stvarajući partijska disidenstva, sa kojima bi prividno sarađivali samo dotle, dok bi cilj nepremostivosti među srpskim političarima bio postignut. Tada bi igra počinjala iznova. Radić, kome hrvatska „povijest“ beleži u dobro što je bio protivnik ujedinjenja, igrao je u svojstvu ministra dvostruku ulogu. Tu je ulogu najuspešnije ilustrovao zagrebački šaljivi list „Koprive“ jednom karikaturom od dve slike sa po dva Radićeva lika. Na prvoj slici Radić sam sebi pljuje u lice i kaže: „Fuj, sram te bilo šta si govorio u Beogradu!“, a na drugoj, beogradskoj slici, ista scena, samo obrnute reči: „Srami se za ono što si govorio u Zagrebu!“. Tako je Radić u Beogradu vešto glumio „državotvorca“, a u Hrvatskoj ne samo vređao vodeće srpske političare i njihove stranke, nego i kraljevsku vladu, u kojoj je zajedno sa svojim ljudima sedeo. Ono što mu emigracijom nije moglo poći za rukom, postizao je sada. Ubijao je ugled srpskom parlamentarizmu i njegovim srpskim nosiocima i uspevao da takvim svojim dvostrukim držanjem naš politički život održava u neprestanoj krizi. To su jedine zasluge, koje hrvatskom narodu daju razloga da ga slavi kao svoga učitelja, pošto je HSS produžila njegovim stopama i jugoslovensku misao držala u neprestanoj krizi sve do njene kulminacije u aprilu 1941. godine, kada je najzad Mačekomskim borbenim formacijama „Građanske zaštite“ prepušteno, da kao stvarni izvršioци izdaje dovrše program Stjepana Radića i njegovih sledbenika, pred kojima su u interesu bratstva često puta za vreme zajedničkog života u Jugoslaviji uginjali ponos i čast srpskoga naroda.

Kao posledica bezobzirnog nasrtaja na ugled jednog od onih Srba, koji u odbrani svoje časti rado svoj život polažu, (slučaj Puniše Račića), smrt Stjepana Radića daje hrvatskim

ekstremistima novi podstrek. Isti oni hrvatski mineri, koji jedino iz neobaveštenosti nisu mogli shvatiti Radića i njegov odlazak u Beograd, radi čega su mu svega nekoliko dana pre revolverskih metaka u parlamentu preko „Hrvatskog Lista“ poručivali da ga zbog odlaska u Beograd treba ubiti, našli su se u svom elementu. Da bi bacili optužbu na srpsko-hrvatsku zajednicu i njene tobožnje kobne posledice, a sve u cilju postignuća što jevtinijega uspeha, prolili su odjednom farisejske suze i zaridali nad grobom čoveka, kome su nepritajeno želeli smrt.

Ubrzo posle Radićeve smrti pokazalo se, da bi on i pored svoje hrvatske misije dužim boravkom u Beogradu izgubio na osloncu u hrvatskom narodu, pošto su se sve njegove pristalice pridružile onima, koji mu ni po cenu najvećih hrvatskih razloga nisu mogli oprostiti odlazak u Beograd. Sa te platforme treba posmatrati sve ono što se u hrvatskom narodu dešavalo posle Radićeve smrti do aprila 1941. godine i dalje.

Napori one male grupe Hrvata, koja je u istinskom srpsko-hrvatskom bratstvu gledala pravu budućnost hrvatskog naroda, nisu niukoliko mogli izmeniti duhovnu stvarnost većine. Ta većina, koja se nepritajeno oduševljavala vežbanjem hrvatskih begunaca na Janka Pusti, nišaneći na lik Kralja Aleksandra kao na metu, i koja je najzad nesakriveno odobrila Marseljski zločin hrvatskih ustaša time što se odmah posle tragične pogibije Kralja Aleksandra odomaćila pesma: „Bog da živi Pavelića ruku, koja ubi srpskoga hajduka!“ Nosioc ideje bratstva iz redova Hrvata bili su i za vreme Jugoslavije izloženi stalnom šikanu razuzdane hrvatske ulice i njenog duhovnog vodstva oko zvaničnog hrvatskog kursa. Ovakvim ljudima bio je onemogućen svaki opstanak u Hrvatskoj, pa su mnogi još pre aprila 1941. godine morali emigrirati iz Hrvatske Banovine i potražiti utočište u Srbiji.

Posle majskih događaja iz 1928. godine, i akta od 6. januara 1929. naročito, hrvatski su se redovi razdvojili u dve grupe. Hrvatska manjina ostala je na jugoslovenskoj liniji, dok je većina stala na stanovište da se otcepljenje od Jugoslavije – kao druga etapa hrvatskog narodnog programa – ima bez odlaganja sprovesti u delo. Jedino se ova velika hrvatska grupa u sebi podvojila zbog pogleda na sredstva kojima se otcepljenje od Jugoslavije ima sprovesti. Jedni su tražili izlaz u diplomatskim trikovima, kojima se država imala na unutrašnjem i spoljašnjem političkom životu održavati u neprestanoj krizi sve do raspada. Druga, teroristički orijentisana grupa, smatrala je da terorističkim delima na ličnosti i objekte od javnog značaja mogu neposrednije uticati u korist potpune hrvatske samostalnosti, u koju bi bile ugrađene srpske pokrajine Bosna, sa delom Dalmacije, Slavonije i Sremom. Ove srpske pokrajine nisu Hrvatima bile toliko interesantne zbog njihovog srpskog stanovništva, koje je docnijim ostvarenjem „Nezavisne Hrvatske“ istrebljeno, koliko zbog rudnog i ekonomskog bogatstva, koji su zbog takvih svojih osobina predstavljali hrvatski san od Tomislava pa do danas.

BANOVINA HRVATSKA

(Sporazum Cvetković-Maček)

Ni onako negativno kako jeste, ime Vuka Brankovića nije zaslužio da uđe u istoriju Srba. Još manje to zaslužio je ime Dragiše Cvetkovića. Pa ipak, na sramotu srpstva, mora i njegovo ime zauzeti mesto koje mu pripada.

Kad je 1939. godine Cvetković kao predsednik vlade zaključenim „sporazumom“ u Zagrebu uprljao čast srpskog naroda, hrvatske su se mase i pored tako visoko postignute cene uskobile, jer im je vodstvo Hrvatske Seljačke Stranke, koje je zaključilo „sporazum“, obećalo potpunu likvidaciju Jugoslavije. Vodstvo HSS međutim, požurilo je da ne drži svoje mase u neizvesnosti, pa je uputilo jedan poverljivi cirkular svim organizacijama u kojem se hrvatske mase teše, da je sporazum samo jedno od sredstava za potpuno otepljenje Hrvatske od Jugoslavije, pa se između ostalog u raspisu kaže, da Hrvati imaju svoje ljude, koji su raspoređeni po svim javnim državnim ustanovama, gde će biti još u boljoj mogućnosti da pripremaju svojih „pet minuta“. Ove završne pripreme za hrvatsko izdajstvo, ne spominjem zato da bih preskočio čitavo razdoblje od 1918. do 1939. godine, puno najvećih hrvatskih lukavstava, koliko da ukažem na činjenicu da Hrvatima godine 1939. nije novina imati svoje uhode i „ljude za sve situacije“.

Duhovne pripreme za masovna stradanja srpskoga naroda po Hrvatskoj, završene su posle akta tobožnjeg sporazuma“ od 26. avgusta 1939. i ukaza o obrazovanju Banovine Hrvatske. Bilo bi za tolika stradanja neobjektivno baciti krivicu na jednog čoveka, makar se tu radilo i o samom Paveliću, kad se zna, da su one mnogobrojne žrtve po „Nezavisnoj Hrvatskoj“ umirući mučeničkom smrću na pragovima pradedovskih domova odnosili sobom i saznanje, da su pripreme za masovna stradanja Srba završene – ako baš ne pod javnim, a ono bar pod prećutnim pokroviteljstvom tadanjeg vođe hrvatskog naroda Mačeka i prvog hrvatskog bana Šubašića. Jer, još pod njihovom su upravom rasturena Sokolska društva, i sve srpske i patriotske organizacije, a činovnici srpske pripadnosti bilo najureni preko granice, bilo pobijeni, ili šikaniranjem dovedeni do takog stepena, da su Banovinu Hrvatsku davno pre 6. aprila 1941 godine morali napustiti.

Sem neznatnih izuzetaka, praviti razliku između pojedinih hrvatskih političara ili političkih grupa, značilo bi protiviti se logici. Bez malo njih, svi oni predstavljaju potoke, koji su se samo raznim putevima stakali reci, nazvanoj „Nezavisna država Hrvatska“. Jer, Radić je postavio osnove hrvatske samostalnosti, Maček ih je potencirao, a ustaški pokret je u najtragičnijim srpskim trenucima sproveo u delo. Iz onoga što nam je dalje poznato, izgleda da je hrvatski narod željnije očekivao srpsko istrebljenje, nego svoju narodnu samostalnost. Da li je to bilo delo „neodgovorne hrvatske ulice“, kako bi se sada želelo predstaviti, ili sastavni deo hrvatskog narodnog programa i hrvatske državne politike, to će istorija utvrditi. Onome, koji će tragati za materijalnom istinom, verovatno neće izmaći iz vida poznata okolnost, da je ustaštvo „radilo“ ruku pod ruku sa hrvatskim jezuitima, koji su u malom broju poklanjali živote samo onim Srbima koji su primili katoličku veru. I to tako neće ostati nezapaženo, da je poglavnik na zahtev katoličke

crkve propisao uredbu o visokim izvanrednim prinalležnostima hrvatskim jezuitima, koji su u jednoj ruci držali nož, a u drugoj jezuitski krst, kako bi u potocima krvi i suza stvorili nove katolike, koje će docnije nazvati Hrvatima.

Istorija beogradskog Komesarijata za izbeglice ne počinje posle aprila 1941. godine. Naprotiv, njegov osnutak pada neposredno iza 26. avgusta 1939. godine, kada su mu kamen temeljac položili Maček, Cvetković i Šubašić. Tada je otpočelo emigriranje Srba i jugoslovenski orijentisanih Hrvata iz banovine Hrvatske, gde im je bila ugrožena lična sigurnost i onemogućena životna egzistencija. Ko još ne zna, sem širokih srpskih masa u Srbiji kojima su se servirala „Potemkinova sela“ o tobože uspešno rešenom hrvatskom pitanju, da je u Beogradu već od druge polovice 1939. godine postojao odbor za smeštaj izbeglica iz Hrvatske?! Prvi koji je to znao i koji se tome u potsvesti radovao bio je glavom Vlatko Maček, koji sedeći na potpredsedničkom mestu u vladi Kraljevine Jugoslavije, nije ni jednim gestom osudio ono što se već tada pod njime i njegovim prvim banom Šubašićem događalo sa Srbima po Hrvatskoj banovini. Među prvim presudama i piscu je već oktobra 1939. godine dostavljena putem pošte anonimna presuda hrvatske „Građanske zaštite“, kojom mu se saopštava da je suđen na smrt, ako ne napusti hrvatsku banovinu.

Mnogobrojni novinski izveštaji, koji su ipak uspeli probiti stroge cenzurne makaze režima Cvetković-Maček, najrečitije govore o masovnom begstvu iz Hrvatske pod Mačekom i Šubašićem. U člancima „Srpskog Glasa“, „Narodne Odbrane“, „Srpskog Ognjišta“, „Slavonije“ i drugih, ukazivalo se na misteriozna zaplotnjačka ubistva istaknutih javnih radnika iz redova Srba i jugoslovenski orijentisanih Hrvata po osnovanoj banovini Hrvatskoj. Ta su ubistva postala borbeno pravilo Mačkovih borbenih formacija „Građanske zaštite“, koje su preuzele i stvarnu vlast. Njima su razdeljeni automatski pištolji, kojima će docnije nad Srbima po Hrvatskoj izvršiti nedela, nad kojima se zgražava ceo kulturni svet.

Treba li jačeg dokaza o begstvima ispred krvave egzekutive Mačeka i Šubašića od one plakate Sokolskog društva u Loznici povodom dočeka nove kalendarske 1940. godine. U toj se plakati pred licem jugoslovenske vlade i Kraljevskog Namesništva govori o raspodeli čiste dobiti sa zabave i doslovice kaže: **„Od čistog prihoda 50% ide za socijalni fond Sokolske župe Beograd u korist kuhinje za prehranu izbeglica Sokola iz banovine Hrvatske“**. Još jedan dokaz više da je komesarijatu za izbeglice u Beogradu udarila temelje trojka Maček-Cvetković-Šubašić! Dozidao ga je samo Pavelić sa ustaškim pokretom.

Neposredno posle zaključenog „sporazuma“, zvanična hrvatska štampa i glasila HSS umirili su hrvatski narod koji nije hteo nikakvu zajednicu sa Srbima, sem što su želeli njihove teritorije, da sporazum nije ništa drugo, osim korak bliže konačnoj hrvatskoj samostalnosti. Kao garanciju za ovo, vodstvo ističe postojanje „Građanske“ i „Seljačke zaštite“. U međuvremenu, Mačkova zvanična štampa održavala je duševnu kondiciju svojih sledbenika i pripremala ih na što snažnije izvršenje zadataka u duhu ustaških načela.

Jedan primer za ugled. U Sremu nema Hrvata sem Srba i Srba katoličke vere, koji su u nesrećnim vremenima sličnim onima iz 1941. godine, morali primiti katoličku veru, ali je i takvih malo. Mačeku i prvom hrvatskom banu Šubašiću posle nekoliko ugrabljenih srezova iz Srema pod hrvatsku banovinu nije to ništa smetalo da dozvole i subvencioniraju u središtu sremske županije izlaženje novina pod naslovom „Srijemski Hrvat“, koji je stajao u službi hrvatskog imperijalizma. Taj „Srijemski Hrvat“, tumačeći svakako stanovište svojih finansijera, napisao je pored mnogih drugih uvreda na račun srpskog naroda 24. avgusta 1940 godine i ovakav izazivački odlomak:

„Hrvatski narod nije lud i u nikojem slučaju nije luđi od srpskog narda. Hrvatski narod dobro znade, da sadanje vrijeme i razvitak prilika u Evropi sami sobom nameću definitivno rješenje svih spornih pitanja među narodima. I mi kao sinovi hrvatskog naroda otvoreno kažemo: Ako si on ne bude znao pribaviti respekt svojih prava, onda nije ni dostojan da ih uživa!“

Ovako su dakle Maček i njegova štampa pretili Srbima razvojem prilika u Evropi na godinu dana pre izdaje, koja je sprovedena tačno u duhu ovoga „obećanja“, što znači, da vodstvo HSS ni pred sobom ni pred istorijom ne može odreći aktivno učešće u pripremama i izvršenju onoga što je sa Srbima u „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“ učinjeno. Biblijska priča o ulozi Jude i ovde je našla primenu. Ljudi sa Markovog Trga zasedavali su na „tajnim večerama“ jugoslovenske vlade. Samo što Dragiša Cvetković nije bio vidovit da bi u svome društvu pronašao Jude. Jedva nekoliko dana posle ukaza o osnutku Banovine Hrvatske, hrvatska službena štampa objasnila je, da je osnutak Banovine Hrvatske (države nad državom), samo korak bliže konačnoj samostalnosti. Tu potvrdu vidimo i u „Srijemskom Hrvatu“ od 31. VIII. 1940. gde se kaže:

„Osnutak Banovine Hrvatske znači prvu stepenicu, to jest, početak ostvarenja hrvatskog narodnog programa.“

Koji je to hrvatski narodni program i kako izgleda, Maček o tome Srbima pre 6. aprila 1941. godine nije hteo reći, da ne bi izdao Judinu tajnu. Međutim, Srbi su taj „hrvatski narodni program“ teško osetili iza 6. aprila. Da je „sporazum“ Cvetković-Maček značio samo početak „ostvarenja hrvatskog narodnog programa“ i konačne hrvatske samostalnosti, moglo bi se na prvi korak videti iz mnogobrojnih komentara ondašnje hrvatske javnosti kao na primer:

Iako u tom pogledu nije sve učinjeno, već je formirana samo banovina Hrvatska, potpisana je Uredba, koja omogućuje da se u tom pravcu pođe dalje. Razlozi su tome jasni – nije se htjelo dirati u Bosnu, dirati u pitanje bosansko-hercegovačkih muslimana. To isto vrijedi i za Vojvodinu. Rješenje tih pitanja ostavljeno je za docnije." („Hrvatski List" od 29. avgusta 1939.)

Hrvatska neće moći držati na svome području stanoviti broj pojedinaca, (ovde misli na Srbe) koji su se orijentisali nepovjerenjem prema hrvatskom narodu, a neće im moći ni plaćati mirovine (penzije) jer je nijesu zaslužili.“ („Hrvatski Dnevnik" od 28. VIII. 1939.).

Znamo i to, da se ni svi mali tirančići (ovde misli na Srbe) neće moći maknuti sa svojih mesta u roku 24 sata, a kamo li u tako kratkom roku privesti zasluženju kazni, ali ne možemo prihvatiti odugovlačenje“. („Zagrebački List“ od 28. VIII. 1939.)

Uskrsnuće banovine Hrvatske znači prvi poraz lažnog jugoslovenstva“. („Hrvatska Straža“ od 28.VIII. 1939.)

Tako je pisala službena hrvatska štampa o sporazumu, a našlo bi se daleko poraznijih stavova kad bih imao na raspoloženje makar manji deo hrvatske novinske literature iz onoga doba, kada je cela hrvatska štampa po stranačkim direktivama kao na komandu uzviknula: „Sporazum je samo korak bliže našoj konačnoj samostalnosti!“ Drugačije rečeno – „Nezavisnoj državi Hrvatskoj!“

Pre nego pređemo dalje, jedno malo uspoređenje: Srbija je po završetku prvog svetskog rata priznala penzije Hrvatima, koji su ceo svoj život proveli u službi Austrougarske i za vreme rata vršili streljanja po Srbiji, a Hrvati za vreme pravne države Jugoslavije odriču penzije službenicima pravoslavne vere. Kad tako ne bi bilo, ne bi bilo u hrvatskom stilu. Tome se ne čudimo. Ne možemo se ali načuditi Kraljevskom Namesništvu, koje je moglo zloupotrebljavati kraljevski testamenat i ovako hladnokrvno prisustvovati pogrebu Jugoslavije.

Davno pre, a posle tragične pogibije Kralja Aleksandra (1934.) naročito, organizovan je po upustvima partijskog vodstva HSS bojkot svega što je srpsko. U tu svrhu osnovana su po svim mešovitim mestima gde Hrvati žive izmešani sa Srbima, tobože privredna društva pod imenom „Svoj svome“. Ona su imala da bojkotuju srpski privredni i gospodarski život. Sastancima, živom i pisanom rečju, sprovedena je preteća propaganda da ni jedan hrvatski pripadnik ne sme imati nikakvih poslovnih odnosa sa srpskom privredom i zanatstvom. Da se to u potpunosti postigne, funkcioneri udruženja „Svoj svome“ obrazovali su svoju egzekutivu, koju su postavljali pred srpskim radnjama, da bi pretnjama odvrćali potrošače od ulaska u radnju. U Zagrebu se desilo nekoliko slučajeva, da su članovi „Građanske zaštite“ nasilnim putem isticali na srpskim trgovinama natpise: „Ovo je srpka radnja“. Zbog tako stvorenog stanja, osetan broj Srba morao je emigrirati iz banovine Hrvatske davno pre 1941. godine. A dok se sve ovo sa Srbima u banovini Hrvatskoj dešavalo, hrvatski ban Ivan Šubašić i njegov vođa Vlatko Maček zadovoljno su posmatrali ovu besprimernu harangu protivu Srba i hrvatski narod podstrekavali u nadi, da hrvatski narodni program banovinom Hrvatskom nije ostvaren, već da će ga hrvatski narod sam izvojevati.

Da bi se mogli potpuno osamostaliti i finansijski spremati za događaje kojima su 1941. godine i sami davali smer, Hrvati su odmah iza akta sporazuma od 26. VIII. 1939. zatražili, da se nagodbarska kvota od 29% zlatne rezerve Narodne Banke Kraljevine Jugoslavije, koliko tobože otpada na Hrvate (mada ovi ni jednoga dinara nisu uložili), prenese iz trezora Narodne Banke u njenu zagrebačku filijalu. Po tome je svako mogao znati, šta se krije iza hrvatskih kulisa, samo to nisu mogli uočiti političari klase Dragiše Cvetkovića, koji se čak na jednoj zagrebačkoj priredbi iza sporazuma pojavio u onakvoj

kapi članova Mačekovih: formacija „Građanske zaštite“, koje su izvršile prevrat u Hrvatskoj i nad obezoružanim srpskim življem počinile čuda od zverstava.

Sa tom trećinom zlatne podloge, odnosno rezerve Kraljevine Jugoslavije, Hrvati su podmirili troškove istrebljenja Srba u „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“. Evakuisan je samo onaj beogradski ostatak, koji otpada na Srbe i procentualno na Slovence. Međutim, hrvatski članovi jugoslovenske emigrantske vlade ni malo ne rumene od stida, što na ovaj način, isto kao i Ante Trumbić, o isključivom trošku Srbije organizuju po savezničkom inostranstvu diplomatsku hajku protivu životnih interesa te iste zemlje Srbije, čije im zlato služi kao izvor za borbu u duhu načela nauke Ante Starčevića.

Na očigled službenog Beograda, Hrvati su požurili da posle proglašenja banovine Hrvatske i Srbe u njoj proglase narodnom manjinom. Tako je ovlašćeni predstavnik Mačekov, narodni poslanik Tomo Baburić, govoreći 19. decembra 1939. na zboru HSS u Bjelavaru rekao :

Mi smo sporazumom od 26. kolovoza samo počeli rješavati hrvatsko pisanje. Kad ćemo ga posve riješiti i kako – ovisi o nama. Ima ljudi koji misle, da će se vratiti ono što je prošlo, ali ja im kao seljak i vaš zastupnik poručujem: Nema više natrag, već naprijed u izgradnji slobodne Hrvatske! **Pozivam Srbe i ostale manjine narodne**, da shvate situaciju onakvom kakva jeste i kakva mora biti !"

Nije Toma Baburić bio sam, niti je samo on ovako mislio i govorio. Bio je on samo jedan pion u vojsci rušilaca, pod direktnim rukovodstvom vođstva hrvatskog narodnog pokreta HSS, sa Mačekom na čelu. To je mogao čak uočiti i kratkovidni Dragiša Cvetković, koji je sa tolikim nepoznavanjem stvari „rešio“ hrvatsko pitanje, pa je svome glavnom organu „Samoupravi“ u martu 1940. godine morao dozvoliti da o hrvatskoj štampi napiše i ovo:

Oni smatraju, da je danas u hrvatskom delu naše javnosti takva konjunktura, da je njihov glavni zadatak u harangiranju masa, stvaranju nezadovoljstava, izazivanju što većeg nesporazuma, u rušenju svih autoriteta (naša prmedba: kao da je Dragiša Cvetković bio nekakav autoritet), vlasti i države i svega onoga što je solidno i na čemu treba da počiva naša državna zajednica. Oni se danas zalažu za uspeh Hrvatske Seljačke Stranke i dr. Mačeka, ali sa providnom tendencijom rušenja i ubijanja morala i vere u sve što je zdravo nacionalno i jugoslovenski orijentisano."

Ali, glas „Samouprave“ i otrežnjenog Dragiše Cvetkovića bili su glas izgubljenoga u pustinji. Hrvatska je ukazom o uspostavi banovine postavljena u takav položaj, da u svome unutarnjem životu bude neprikosnoven, a povrh toga da preko svojih članova u zajedničkoj vladi može Šumadiji diktirati šta hoće.

Da kuriozitet bude potpun, predsednik jugoslovenske vlade zavisio je na području banovine Hrvatske od volje hrvatskoga bana, koji ga je sa svoje teritorije mogao ukloniti kao neželjenog gosta, jer je ban hrvatski stajao nad direktnom vlašću Krune.

U tako uzdignutoj hrvatskoj banovini, gde bi se pre moglo reći da je ostali deo Jugoslovenske teritorije postao kolonijalni posed Hrvatske, nego da je ona sama deo jugoslovenske države, privodile su se kraju pripreme za konačno „ostvarenje hrvatskog narodnog programa“. Da bi se prema srpskom stanovništvu hrvatske banovine sproveo program koji se želeo, preuzeti su opštinski činovnici u bansku službu, kako bi se na taj način srpske opštine u Banovini rastavile od svojih srpskih činovnika, a na njihovo se mesto postavili Hrvati ili hrvatski eksponenti. Hrvatske su se vlasti požurile da odmah počnu sa zatvaranjem Sokolskih domova i svih patriotskih društava, a njihove pripadnike da progone. Samouprave vlasti po paroli „Svoj svome“, otpustile su Srbe sa svih položaja. Išlo se tako daleko, da je hrvatska opštinska uprava u Privlaci otpustila opštinskog strvinara Stevu Nikolića samo radi toga, što je bio pravoslavac. Čak je vladin list „Vreme“ 26. novembra 1939. doneo izveštaj iz Osijeka u kome se o otpuštanju Srba kaže:

Nastavlja se otpuštanje Srba službenika iz gradske službe i gradskih preduzeća. Sem otpuštenih za koje je javljeno, sada je ponovo otpušteno 7 radnika Srba, koji su bili zaposleni kod gradskog tramvaja, tako da se broj otpuštenih Srba popeo na 30."

Nekako u ovo doba pada i otpuštanje velikog broja Srba iz ostalih osječkih ustanova. Osječki „Hrvatski List“ od 1. novembra 1939. godine izvrgava ruglu naziv oslobođenja i ujedinjenja i kaže:

Koliko se u Osjeku „jugoslovenovalo" u vrijeme diktature, imamo vanjski znak u tome, što su tri trga u našem gradu dobili naziv „Trg ujedinjenja“ i „Trg oslobođenja“. Ekspozicijama, koji su se time htjeli dodvoriti nije bilo dosta jedan trg sa takvim imenom. „Ujedinjavalo“ se i „oslobođavalo“ na veliko!"

Tako „Hrvatski List“ u doba postojanja pravne i stvarne države Jugoslavije, za takav pravac, dobio je blagoslov i novčana sredstva partijske kancelarije HSS. A zagrebački list „Ekonomska politika“ od 6. decembra 1939. dobacila je preko Mačkovih ramena srpskom narodu:

“Razumljivo je da će Hrvati ako ne danas, ali sigurno u skoroj budućnosti htjeti da prošire granice Hrvatske u onom okviru u kojem je ona nekada u dalekoj prošlosti bila, samo da bi tako proširena bila jača i sposobnija da se odupre premoći Srbije. U toj će se težnji ona neminovno sukobiti sa suprotnim težnjama Srbije, te će taj sukob predstavljati stalno vrelo nemira, iridente i nepovjerenja.”

„Ekonomska politika" bila je ovde kao izraz raspoloženja Hrvatske Seljačke Stranke preko običaja iskrena. Ona je dve godine pre hrvatske izdaje priznala ono, što sam ja u celoj ovoj knjizi hteo reći. Naime, Hrvatska je želela i privela u delo uništenje srpskog naroda za uspostavu svoje hegemonije nad srpskim zemljama.

Kad se bude pisala istorija drugog svetskog rata, evropski jugoistok naći će svoga krivca za rat isključivo u „hrvatskom narodnom programu“, a priznanje i najteže samooptužbe u

samim organima hrvatskog javnog mnjenja. Islednik će sakupiti najteži optužni materijal iz kompleta partijske štampe one iste stranke, na čijem je čelu stajao glavom dr. Vladimir Maček. Dok se na ovako podmukao način pripremala hrvatska izdaja, preko 600.000 neobaveštenih srpskih birača bili su 1938. godine uvereni da leče državnu krizu, koja se zvala „hrvatsko pitanje“. U stvari, oni su mimo svoje volje poslužili Mačeku kao sredstvo ucene prema Kruni, kojom je postigao hrvatsku banovinu kao uvod „Nezavisnoj Državi Hrvatskoj“. U međuvremenu, poslužilo mu je to zloupotrebjeno srpsko poverenje kao legitimna busija, iza koje može maskirati svoje prave namere, koje se najbolje mogu videti iz njegove izjave date 16. januara 1940. beogradskom dopisniku italijanskog lista „*Giornale d'Italia*“ (Giornale d'Italia) u kojoj potvrđuje hrvatsko-italijansko-mađarski savez onako, kako je 1941. godine i izveden. Mačeku ništa nije smetao položaj potpredsednika vlade Kraljevine Jugoslavije da izjavi ovo:

“Hoću da vam uz ovo što se odnosi na hrvatsku autonomiju dadem izjavu o odnosima koji vežu Italiju, Hrvatsku i Mađarsku. Italija i Mađarska nisu samo naši najbliži susjedi. Prema strukturi naše se tri zemlje dopunjavaju i to čini, da njihovi odnosi treba da budu najsrdaniji“

Vođa hrvatskog naroda Vladimir Maček imao je potpuno pravo kad je rekao, da se Mađari, Hrvati i Italijani u narodnoj strukturi dopunjuju. Da su njihovi odnosi bili i najsrdaniji; to potvrđuju događaji iz 1941. godine i posle nje. Zbog svoje mnogostrukosti, teško je jednom perspektivom osvetliti sva ona lukavstva koja predstavljaju hrvatsko istorijsko „bogatstvo“. Jedno od najuspelijih je svakako ono izvedeno od prilaska paktu trojnih sila (25. III. 1941.) do proglašenja „Nezavisne države Hrvatske“ (10. IV. 1941.). U vladi koja je zaključila pristup trojnom paktu Srbi nisu bili zastupljeni legitimnim predstavnicima, dok Hrvati jesu. U vladi koja je pakt odbacila, bili su opet ti isti Hrvati. Kad je trebalo deliti posledice jednog ili drugog, Maček je umesto da ode u London, ostao u Zagrebu, jer je morao prisustvovati praktičnim ispitima, koje su njegove formacije „Građanske zaštite“ i „Seljačke zaštite“ u ostvarivanju „Nezavisne države Hrvatske“ polagali. A morao je ostati i radi toga, da bi 10. aprila 1941. godine izdao zajedno sa Pavelićem onaj zanosni proglas hrvatskom narodu u kome kaže, da se najzad ostvaruje „tisućgodišnji san hrvatskog naroda“. (Valjda zato što mu se docnije situacija u korist Pavelićevu izmakla iz ruku, Maček je porekao svoje učešće u tome proglasu). Da, ostao je vođa hrvatskog naroda Maček u Hrvatskoj, iako se mogao pridružiti ostalim članovima vlade, jer je hteo da podeli radost sa masama koje se, kako iz bezbroj primera vidimo, decenijama spremao za taj momenat. Ali je zato sa jugoslovenskom vladom poslao nekoliko svojih ljudi, da bi ovi po potrebi u svemu odigrali na štetu srpskoga naroda istu onu ulogu, koju je Ante Trumbić za posebne hrvatske interese u prvom svetskom ratu odigrao.

Nasuprot iznetim činjenicama, može se neko isprситi sa Mačekom „preporukom“, da se Hrvati odazovu mobilizaciji. Maček je zaista dao takvu „preporuku“. Samo, to je forma. Suština se, međutim, sastoji u nečemu drugom što bi Srbima bilo jasno tek onda kada bi znali, da su Mačekovi pristalice usporedo sa njegovom „preporukom“ preko mesnih organizacija HSS poverljivim putem obavešteni da svakako prime mobilizaciono oružje, koje i onako neće upotrebiti na spoljnjem, već na unutarnjem frontu, protivu Srba.

„NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA“

Kad je 10. aprila 1941. godine putem zagrebačke radio stanice pročitao, a zatim u kraćim razmacima ponavljan zajednički proglas vođe hrvatskog naroda Vladimira Mačeka i vođe hrvatskih ekstremista Ante Pavelića, kojim se proglašuje „Nezavisna država Hrvatska“, narodne ovacije požnjeo je Maček, a ne Pavelić.

Dok je narod klicao Mačeku i „slobodnoj Hrvatskoj“, Mačekove formacije „Građanska zaštita“ i „Seljačka zaštita“, stupile su kao borbene formacije sa oružjem u ruci protivu Srba koji su se u odredima jugoslovenske vojske, usled iznenadnog hrvatskog izdajstva, u neredu povlačili. Ove su formacije napadale po ulicama hrvatskih sela i gradova srpske oficire i vojnike, koje su skidanjem oficirskih obeležja najpre javno vređali, pa ih zatim na očigled razuzdane mase ubijali.

Poznate su ogorčene borbe odstupajuće srpske vojske na sektoru Slavonski Šamac-Sremska Rača sa Mačekom i „Zaštitnicima“ gde su im članovi ovih borbenih formacija Hrvatske Seljačke Stranke (HSS) nastojali preseći odstupnicu i potpuno ih uništiti. Ilustracije radi, valja napomenuti da je srez županjski kroz sve vreme zajedničkog života Hrvata i Srba spadao među najjača uporišta HSS. Ovde Pavelić ni hiljaditog Hrvata nije imao uza sebe, kao što ih je ostalom malo imao u celoj Hrvatskoj. Nikada, dakle, Pavelić ne bi mogao onom šačicom svojih pristalica izvršiti ma kakvu revoluciju hrvatskog naroda u duhu ustaških načela, da nije obilato pomognut pristalicama hrvatskog seljačkog pokreta, kome je na čelu stajao sam dr. Vlatko Maček.

Da je to tako, pozivam se na samu Hrvatsku i njeno javno mnjenje. Pozivam se na nepreglednu gomilu ispisanog veličanja svega što su Hrvati kroz skoro četvrt veka razorno radili, da bi Jugoslaviju pokopali i Srbe iskorenili, kao što to neki Ante Oršanić u „Hrvatskoj Smotri“ za septembar 1941. između ostalog piše:

Tako su i sada u ovome ratu svi Hrvati kao jedan, odkazali poslušnost i neizvršivali naredbe, ometali veze, širili paniku, netočno gađali, onespособljavali tenkove, automobile, avione, topove, te ostala mašinska oruđa za borbu, razoružavali srbijanske raspuštene i divljačke mase. Jednom riječju, u svima ratovima možda jedini, koji su najjedinstvenije i kao po komandi srušili i slomili balkansku frontu isto onako brzo iznutra, kao što su je Nijemci još brže slomili iz vana."

Pozivam se i na hrvatsku „Sivu knjigu“, koju je Ministarstvo spoljnih poslova „Nezavisne države Hrvatske“ izdalo u providnoj nameri, da pred svetom umanju svoju odgovornost za milionske pokolje Srba, ilustrirajući je po svoj prilici fotografijama zverstava, koje su sami hrvatski ustaši izvršili nad srpskim žrtvama, a ne četnici i komunisti nad Hrvatima, a u kojoj se o Srbiji i Hrvatskoj kaže na strani 11 i 12 i ovo:

Eto, takva je bila Srbija, kada je Jugoslaviju gurnula u rat. Nasuprot toj i takvoj Srbiji, tom i tako odgojenom i opredjeljenom stavu, nalazio se hrvatski narod,

vjeran svojoj srednjevjekovnoj pripadnosti u duhovnom sklopu i u sve vrijeme Jugoslavije, vodeći borbu protiv nje, a za svoju vlastitu državu – u borbi protiv Versalja, stojeći već prvih dana poslije nesretno završenog rata 1918. na strani onih snaga u Evropi, koje se, kao ni on, nisu mogle pomiriti sa stvorenim nepodnošljivim i nepravednim poretkom."

Pozivam se najzad i na hrvatsku knjigu „Urota protiv Hrvatske", gde se na strani 9 nalaze napisani i ovi redovi:

Za Njemačku, za novu Evropu predstavlja Hrvatska sa svoje strane nepokolebljivog vjernog saveznika, ne samo po mjeri žrtava, koje je hrvatski narod doprinio za svoju vlastitu slobodu, kao i za slobodu Evrope do danas na istočnom i na ovdašnjem bojištu, nego i prema čvrstoj i neslomivoj odluci hrvatskog naroda, da ostane vjeran zakonu svoga vlastitog života i obstanka, koji ga zakoni nerazdruživo vežu s Evropom i Velikim Njemačkim Rajhom – tim više, što mu je njemački narod pomogao, uspješno završiti stoljetnu borbu za slobodu i državnu nezavisnost.“

Spontano dakle, po komandi večite netrpeljivosti, hrvatski je narod u jedinstvenoj slozi udario Srbima nož u leđa. Može li se naći ma koga od preživelih Srba staitovnika „Nezavisne Hrvatske“, ko bi danas mogao tvrditi, da iza svih onih ustaških nedela nije stajala apsolutna hrvatska većina. Nema nikakvog dokaza, da se ma gde hrvatska masa suprotstavila ustaškim zločinima nad golorukim Srbima. To je istovremeno i najteža optužba protivu hrvatskog naroda kao celine. Odamo li dužno priznanje onoj neznatnoj grupi Hrvata, koja se usled svoje malobrojne nemoći morala držati po strani, ili čak podeliti sudbinu srpskog mučeništva, može li se posle svega ovoga još koga naći, ko će ćutke preći preko miliona još svežih srpskih grobova i reći, da je to delo hrvatske manjine?!

Da bi pred kulturnim svetom sakrila do ramena umaljane ruke nevinom srpskom krvlju, Hrvatska sada baca krivicu na ratnu politiku osovinskih sila. Kao da srpskom narodu nije poznato da je ratna politika osovinskih sila kao konjunktturnih ratnih zbivanja pojam za sebe, a želja da se uništi srpski narod – hrvatski narodni program kroz vekove. Ta providna obrana, međutim, pada sama od sebe jednim kraćim objašnjenjem. Naime, ako je osovinska politika sa svoga stanovišta išla za tim da se srpski i hrvatski narod među sobom istrebe, čime onda Hrvatska objašnjava da posle 6. aprila 1941. ni jedan Hrvat u Srbiji nije bio izvrnut ni najmanjim neugodnostima, a još manje ma kojoj od onih mnogostrukih životnih opasnosti, kojima istorija ustaških zločina obiluje. Ako je Hrvatskoj tolika srpska krv pomutila pojmove da ne može postaviti odnos između ova dva pojma, mi im suprotstavljamo da nema te strane politike koja bi mogla srpskom narodu ubrizgati ikakvu mržnju prema drugoj naciji kad to sam srpski narod ne bi hteo. Znači da je ono što se desilo po Hrvatskoj bila davnašnja želja hrvatskog naroda. Zato taj narod kao celina i nosi odgovornost pred kulturnim svetom za to.

Ako se uzme u obzir, da je ustaška vlada od svih organizacija HSS po Hrvatskoj dobila izraze privrženosti i gotovosti da sudeluju u „ostvarenju hrvatskog narodnog programa“,

da su mnogobrojne narodne manifestacije ustaška načela i formalno proglasile hrvatskim narodnim programom, onda su članovi ustaške vlade imali punu legitimaciju hrvatskog naroda kada su govorili, da ne treba birati sredstva kad je u pitanju uništenje srpskoga naroda. Legitimisan tako od hrvatske većine, ministar dr. Mile Budak rekao je na jednom banketu u Gospiću, srezu sa srpskom većinom, ovo:

“Jedan dio Srba ćemo pobiti, drugi ćemo raseliti, ostale ćemo prevesti u katoličku vjeru i tako pretopiti u Hrvate. Tako će im se uskoro zatrti svaki trag, a ono što će ostati, bit će zlo sjećanje na njih.”

Da vas upoznam, ako se do sada niste znali. To je onaj isti dr. Mile Budak, koji je u istorijskoj književnosti Hrvatske još pre aprila 1941. godine zauzeo prvo mesto. Njegovu teoriju da Hrvati nisu Slaveni već Goti, odobrio je ceo hrvatski narod.

Drugi hrvatski ministar dr. Milovan Žanić govorio je 2. juna 1941. godine na najvećem zboru koga je Nova Gradiška ikada videla, što znači, da je apsolutna hrvatska većina bila ustaška. On je između ostalog programa za uništenje Srba rekao i ovo:

“Ova država, ova naša domovina, mora biti hrvatska i ničija više. I zato oni koji su došli ovamo, treba i da odu. Naša nastojanja kroz stoleća, a osobito ovih 20 godina pokazuju, da je svaki kompromis apsolutno isključen. Ovo ima biti zemlja Hrvata i nikoga drugog. Mi to ne tajimo. To je politika ove države i kad to izvršimo, izvršili smo ono što piše u ustaškim načelima!”

Razume se da je zbor velikim ovacijama odobrio ministrove poglede na rešenje srpskog pitanja u „Nezavisnoj Hrvatskoj“. Tako je hrvatska vlada s punom narodnom legitimacijom sprovodila istrebljenje Srba.

Katolička crkva tesno je sarađivala sa ustaškim „načelima“. Da je baš ona duhovni stub na guvnu srpskog mučilištva i da su se oko nje okretale horde fanatizovanih katolika, to je stvarnost, koja je evidentna i koja u ostalom nije zatajivana. „Katolički tjednik“, organ sarajevske nadbiskupije ili onoga istog nadbiskupa Ivana Šarića, koji je pod zaštitom svoga biskupskog dostojanstva, gonjen unutarnjim nagonom jezuitske mržnje provocirao za vreme Jugoslavije sve što je slavensko i srpsko, blagoslovio je, valjda u ime Hrista, progon pravoslavno-hrišćanske vere i u momentima teških srpskih stradanja svome kleru dao ovakvo uputstvo:

“Danas je momenat da se u katoličkim redovima za uvijek i posve obračuna sa Srbima putem katoličke buntovnosti, koja je jedina u službi pravde, istine i poštenja. Zato, neka se već jednom prestane sa glupima i Kristovih mučenika nedostojnim tvrdnjama, da se protivu zla i pokvarenjaka valja boriti u rukavicama i na fin, otmen način.”

Po biskupu Šariću, zlo i pokvarenjaštvo su Srbi i srpski narod. On, međutim, hotimično zaboravlja, da jedino zlu i pokvarenjaštvu može zahvaliti, što može biskupovati u središtu srpske Bosne, kako to na nedvosmislen način videsmo u poglavlju „U jednoj ruci krst, a u

drugoj mač“, odnosno rezultatima aneksije Bosne i Hercegovine. Biskup Šarić, kao Hristov tobožnji punomoćnik može zaista biti zadovoljan da se njegovi Jezuiti nisu borili na fin i otmen način kako im to on prebacuje, već su zasukali jezuitske rukave i valjda ih u ime Hrista do ramena muljali po krvi pravoslavno-hrišćanskih episkopa i sveštenih lica. Nema možda ni jednih hrvatskih novina iz doba srpske kalvarije po „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“, u kojima nije odštampana koja od Šarićevih pesama, gde se veliča delo poglavnikovo na istrebljenju Srba. Da li je i to u duhu Hristove nauke „preuzvišeni“ biskupe?! Ustaški stožernik dr. Viktor Gutić govoreći na zboru u Sanskom Mostu, u čijem je srezu prema hrvatskoj statistici iz 1910. godine pored 23.598 Srba bilo jedva 4.656 Hrvata, ovako je protumačio stanovište hrvatske vlade:

»Nema više srpske vojske! Nema više Srbije i gegula naših krvopija. Nestaje ciganske dinastije, a i kod nas će uskoro drumovi poželiti Srba, ali Srba biti neće. Izdao sam drastične naredbe za njihovo ekonomsko uništenje, a slijedit će nove, za njihovo potpuno istrebljenje. Ne budite slabi ni naspram jednoga. Držite uvijek na umu, da su to bili naši grobari i uništavajte ih gde god stignete. Blagoslov Poglavnikov i moj neće vam izmaći. Srbi neka se ne nadaju ničemu. Neka ih nestane iz naših krajeva i naše domovine! «

Da bi dao jačeg podstreka masovnim ubijanjima Srba, dozvao je Gutić na tribinu Hasana Šabića i javno ga sa 2.000 dinara nagradio za to što je ovaj svojim rukama ubio najviše Srba u selu Kijevu nedaleko Banja Luke. Na skupštini u Banja Luci Gutić je produžio sa tumačenjem „hrvatskog narodnog programa“ i nagovestio ono što će posle toga preduzeti:

»Sjutra ću pritegnuti. Pucat će kičme! Preporučite to našim neprijateljima. Poručite im: Pucat će kičme, nastat će čišćenja. Nema milosrđa! Poglavnik i hrvatski ministri jedva čekaju da dođu u očišćenu Banja Luku. A to će biti jaka gvozdена metla. Poručujem, neka mi niko ne dolazi moliti za naše dušmane!«

Da se hrvatski narodni punomoćnik i punomoćnik hrvatske vlade dr. Viktor Gutić nije zadržao samo na pretnjama, to nam je dobro poznato. Poznato je to i narodima Evrope i van nje. Bilo bi prostorno nemoguće obuhvatiti sve one zločine, koji su u ime „hrvatskog narodnog programa“ u svakom kutku Hrvatske izvršeni. Njih će verovatno obuhvatiti knjiga naročite namene. Naša je, međutim, bila namera, da isključivo pomoću hrvatskih vrela razgolitimo hrvatsko zakulisje tipa Ante Starčevića, koji je u želji za hegemonijom nad srpskim življem unutar granica bivše Austrougarske star isto toliko, koliko i boravak Hrvata na ovome tlu, kojega su davno pre njih naselili srpski pradedovi.

Sve to, razume se, u nameri da srpski narod sazna stvarnu istinu o srpsko-hrvatskom „bratstvu“ i da se u budućnosti čuva onoga, što bi ga moglo stati nove krvi i suza. Jer, Hrvatima je tobožnje srpsko-hrvatsko „bratstvo“ ležalo na srcu samo u toliko, u koliko je trebalo njime maskirati crno jezuitsko lice. Prema prvim nepotpunim podacima, prikupljenim za jedva nekoliko prvih meseci ustaškog divljaštva, mogu se u jedva bleđoj slici ti zločini pretstaviti ovako:

Među prvim žrtvama, koje su ponele krst srpskog mučeništva, bio je Banjalučki episkop Platon. Brutalnošću koja zasenjuje normalni pojam, ustaši su ga izveli iz episkopskog dvora zajedno sa protojerejem Dušanom Subotićem iz Bosanske Gradiške. Pod izgovorom da ga teraju u Kotor Varoš radi neke istrage, ustaši su ga noću na tome putu zajedno sa Subotićem mučili, čupajući mu bradu zajedno sa kožom i najzad ga u najtežim mukama dotukli. Ista je sudbina snašla i protu Subotića. Bacili su ih zajedno u reku Vrbanju. Kad im je voda izbacila tela, vlasti su neznajući da se radi o vladici Platonu naredile obdukciju leša u sekciji banjalučke bolnice. U tu svrhu sastavljena je naročita komisija. Kad je, međutim, usred obdukcije utvrđeno da se radi o lešu vladike Platona, vlasti su izdale naredbu da se obustavi obdukcija i da se započeti zapisnik obdukcije uništi. Zatim su zemni ostaci vladike Platona i prote Dušana Subotića zakopani na nekom nepoznatom mestu u blizini vojnčkog groblja kod Banja Luke, kako se ne bi znalo za njihove grobove.

Zagrebački mitropolit Dositej, koji je u vreme ustaške razuzdanosti ležao teško bolestan, izvučen je iz postelje i mučen čupanjem brade i udaranjem. Zagrebačka gomila oduševljavala se njegovim mučenjem i ponižavanjem za vreme njegovog sprovođenja zagrebačkim ulicama.

Nedaleko Našica u jednoj šumi, završio je retkom mučeničkom smrću svoj život sveštenik Đorđe Bogić iz Našica. Preživeli kolonista Proka Pejinović iz kolonije Breznika kod Našica stajao je sakriven iza nekog drveća i posmatrao mučeničku smrt ovoga sveštenika. Pošto su ga doveli u ovu šumu, ustaši su Bogića vezali za jedno drvo, pa mu zatim odsekli nos, uši i jezik. Bradu su mu zajedno sa kožom oderali. Sveštenik je stenjaod bola, ali se i pored svega toga držao uspravno. Ustaši su mu zatim iskopali oči. Pošto se on i dalje držao uz drvo vezan uspravno, rasporili su mu grudi. Tek tada se sveštenik nagnuo da padne. Jedan od zločinaca rekao je tada: „Pazi, majku mu vlašku, još mu srce kuca!“ Najzad su u njega ispalili plotun, a zatim su pobili još neke žrtve koje su doveli sa Bogićem, pa onda napustili šumu. Pejinović je uspeo da pobjegne i da se dočepa Srbije.

U selu Buljanima sreza Slunjskog, ustaši su naredili svešteniku Branku Dobrosavljeviću, da iskopa grob za svoga jedinca sina studenta. Kad je to posle strahovitog mučenja učinio, doveli su mu sina i tu ga pred, njim ubili, pa mu naredili da nad njim izvrši opelo. Za to su se vreme satanski smejali i sveštenika udarali tako, da je sveštenik za vreme opela tri puta padao u nesvest, dok najzad nije izdahnuo pored svoga sina. Među mnogobrojnim divljaštvima izvršeno je jedno nad protojerejom Stevanom Ćurčićem u Ogulinu. Ustaši su mu najpre iščupali bradu, pa mu prebili noge i ruke. Pre nego su ga dotukli, izvadili su mu oči.

Tamo gde drugi nisu mogli izvršiti jezuitsku „narudžbu“, jezuiti nisu prezali da je sami izvrše. „To se vidi iz slučaja sveštenika Mihaila Minića iz Bilješeva u srezu Zeničkom. Njega je zaklao jedan katolički pop, koji je zajedno sa ustaškom hordom upao u njegovu kuću.

Izbor oružja za mučenje srpskih žrtava nije zadavao brige ustašima. Čim oružje grublje, time sadistička naslada veća. Po tim principima ubijen je gvozdenom ćuskijom prota Špira Starović iz Avtovca u srezu Gackom zajedno sa drugim sveštenikom Višnjevcom.

Nisu retki slučajevi da su ustaše glavama porodica priređivali strahovite poslednje časove time, što su im najpre ubijali decu, pa tek onda njih. Tako je prota Bogunović iz Donjeg Lapca najpre morao gledati kako su mu ubili dva sinčića i ženu. Tek su onda ubili i njega. Njihova su tela bačena u onu zajedničku jamu-grobnicu između Donjeg Lapca i Bogićevca, koja je postala dolina smrti velikog broja Srba iz Donjeg Lapca, Kulen Vakufa i drugih okolnih mesta.

Slična ceremonija ljudožderskom plesu oko bele žrtve izvedena je u Kninskom ustaškom logoru, gde su ustaši doveli sveštenika Milana Trišaća iz sela Vrlike. Pošto je poslužio za pojedinačna krvnička naslađivanja, zaklan je uz grohotan smeh podivljale gomile.

Poznato je, da su ustaši bacajući veliki broj pobijenih Srba u razne reke ovima prethodno vezivali za tela kamenje, kako bi se što manje žrtava pojavljivalo na površini vode. I pored toga, Drina, Sava, Drava i Dunav, pronosile su bezbrojne leševe, kojima se broja ne zna. Među onima koje je u prvim danima ustaškog divljaštva izbacila Drava, nalaze se tri sveštenika, čiji se identitet nije mogao utvrditi. Sava je, kako izgleda, svedok mnogo težih zločinstava, jer i posle skoro dve godine od proglašenja „Nezavisne Hrvatske“ pronosi obezglavljene leševe, kojima ustaši privezuju oko tela daščice sa natpisom: „Pasoš za Beograd“, „Viđen za Srbiju“, „Putuje svome kralju Petru!“ i slično. Naročito je veliki broj leševa Sava pronela meseca juna 1942. godine. Početkom juna te godine javljeno je sa Čukarice, da je Sava među mnogobrojnim leševima pronela i jednu kompletnu svadbu sa mladom, mladoženjom i svatovima. Svi su bili jedan za drugoga vezani žicom. U isto vreme pronela je Sava leš jednog sveštenika, koji je bio vezan žicom sa svojom ženom i ćerkom.

Pošto je klanje bilo najslađe ustaško ubijanje, zaklan je 19. juna 1941. godine u Krupi na Vrbasu prota Bogdan Vranješević. Protu Petra Majstorovića iz Doljana u srezu Gospićkom toliko su mučili i ponižavali, da se u očekivanju ponovnih mučenja sam u zatvoru obesio. Protu Ristu Ćatića iz Sojkovića u srezu Livno naterali su da u jednoj obližnjoj šumi gleda mučeničku smrt osmorice svojih parohijana i ličnih prijatelja, pa su tek posle toga i njega ubili, a tela im bacili u jednu jamu. U Vlasenici su želeli da odjednom gledaju krv više pravoslavnih sveštenih lica, pa su 22. juna 1941. pobili sveštenike Miloša Savića, Branka Maksijevića, Janka Savića, Ljubu Jakšića i Dušana Bobara.

Nekoliko ustaških bandita upali su u kuću Osječkog sveštenika i katihete Voje Vojnovića i rekli mu da pođe sa njima. Umesto da ga vode na saslušanje kako su mu rekli, odveli su ga u pravcu pravoslavnog groblja nedaleko njegove kuće. Prestrašenoj porodici iskrsla je strahovita stvarnost pred očima tek onda, kada su kratko vreme posle toga čuli plotun u groblju. Toga momenta ispuštao je dušu jedan od retkih srpskih rodoljuba Voja Vojnović.

Prota Pajo Obradović, bivši senator iz Bruvna, Miloš Petrović iz Lužana, prota Milić Mandić u srezu Gračačkom, mostarski sveštenici Vlada Gvozdenović, Ognjen Radić, Jevta Vujević i Dušan Aleksić, sveštenik Nikola Vučković iz Drljače, sveštenik Dane Babić iz Svinjca, Bogdan Opačić iz Gline, prota Damjan Štrbac iz Bosanskog Grahova, prota Grozdanić iz Raduše, sveštenik Ilija Budimir iz Crnog Luga, sveštenici Ilija Banjac i Ratko Jelić iz Drvara, kao i mnogobrojni pravoslavni sveštenici koji su znano ili neznano krv svoju mučenički prolili za srpstvo i pravoslavlje, žrtve su zajedničke akcije ustaštva i hrvatskog jezuitizma, koje je preko krvi i suza privodilo nove verske zarobljenike ne zbog njih samih koliko zbog njihovih potomaka, koje će katolička crkva pripremiti vremenom na izmirenje i načiniti ih novim katoličkim janičarima.

Beskrajna je lista mučenja, kojima su bile izložene stotine hiljada pobijenih Srba, srpskih žena i srpske nejači širom Hrvatske. U ovoj najvećoj nesreći svih srpskih vremena, retki su bili oni, koji su umirali jednostavnom smrću, a da prethodno nisu izvrgavani nečuvenom sadizmu. Prebijanje ruku i nogu, seča pojedinih delova tela, najčešće polnih organa, soljenje zasekotina po telu, vađenje očiju i mnogobrojne izmišljotine mučenja koje samo zlikovački mazgovi mogu zamisliti, sredstva su, kojima je srpski narod stavljen na krst mučništva samo zato, da bi se time ostvarilo „hrvatsko narodno pravo“. Dugačka će biti lista zločinačke mnogostrukosti, a bez sumnje još duži spisak žrtava, koji će srpskim pokolenjima kroz budućnost služiti kao putokaz na opasnost pred ambisom, gde je, reklo bi se, strovaljena i svaka pomisao o obnovi srpsko-hrvatske saradnje u novoj Evropi nezavisno od toga po čijim će se načelima ona formirati.

Pored onoga, što se o stradanju pravoslavnog sveštenstva do 20. jula 1941. svakako u jednom neznatnom delu ukupnog broja žrtava moglo saznati, ustaška Hrvatska je po utvrđenom planu započela sa srpskim istrebljenjem, čim je usled izdajstva i ratnih događaja došla u priliku da prigrabi vlast i oružje u svoje ruke. U nemogućnosti da se pribave potpuni podaci, ograničićemo se samo na pojedine slučajeve iz ustaško-hrvatskog terora do polovice meseca jula 1941. godine.

U velikom jasenovačkom logoru, najvećoj logorskoj grobnici srpstva, priređivana je često naročita divljačka atrakcija. Na stotine povezanih Srba poredano je uz jedan zid. Jedan ustaški krvolok izašao bi pred pofronćenim i vezanim Srbima i na dušak iskapio bocu ruma. Zatim bi na očigled nemoćnih Srba naoštrio nož. To mu je vreme bilo potrebno da alkohol otpočne sa dejstvom. A onda bi zašao redom sa strane i probadao dušnike nesrećnih žrtava dok ne likvidira ceo kvantum za taj dan.

Druga logorska atrakcija bio je kavez, jedan metar visok, od bodljikave žice, do pola metra stavljen u vodu. U njega je uguran bivši ministar Oton Gavrančić koji je morao sedeti u toj vodi jer se nije mogao ispraviti. U takvom je stanju prikazivan kao Hrvat za „mustru“ sve dok u najtežim mukama nije izdahnuo. Ali, dozvolimo da o Jasenovačkom „logoru smrti“, kako su ga sami Hrvati-ustaše nazivali, govore oni jedva hiljaditi srećnici, koji su se kao nekim čudom iz priča o „Hiljadu i jedne noći“ spasli i u Komesarijatu za izbeglice zapisnički nacrtali hrvatsko-ustašku politiku potpunog istrebljenja kako Srba, tako i onoga malog broja njihovih simpatizera.

Vojislav Prnjatović sekretar Trgovačke komore iz Sarajeva, koji se sa 13 svojih drugova spasao iz „logora-smrti“, izjavio je 9. aprila 1942. zapisnički između ostaloga i ovo:

“U četiri blombirana teretna vagona, posle dvodnevnog putovanja bez hrane i vode, dopraćeno je 24. decembra 1942. godine na stanicu Jasenovac 62 muškarca i 150 žena (sve Srbi) iz Sarajeva. Kako smo iz vagona izlazili, ustaše su nas udarali kundacima. Pošto su nas poređali, oterali su nas muškarce u ustaški „tabor“ u samom mestu Jasenovac, dok su žene odvojene i odvedene na drugu stranu. Kad smo stigli u „taborsko“ dvorište, tu smo ponovo postrojeni. Kratko vreme iza toga stigla je jedna grupa od 19 zagrebačkih Srba, koji su već po spolnjem izgledu odavali školovane ljude. Njih su odvojili u posebnu grupu tako, kao što se malo dalje nalazila još jedna grupa od oko 140 Jevreja! Posle izvesnog vremena, ustaši su nas najpre površno pretresli u dvorištu, pa je zatim jedan po jedan vođen u „taborsku“ kancelariju, gde nam je oduzet sav novac i stvari od vrednosti. Pri izlasku iz kancelarije, dočekivali su nas ustaše kod vratiju i mlatili nas štapovima kao stoku. Pošto su nas tako opljačkali i pretukli, vratili su nas u dvorište, gde smo ponovo obrazovali one tri grupe. Malo posle toga izašao je iz „taborske“ kancelarije komandant logora, zloglasni Miloš Ljubomir, bivši emigrant, nesvršeni pravnik iz Ljubuškog. Čim se pojavio u dvorištu, naredio je da mu se donese oveći demižon (pletana boca) rakije. Tu pred nama otpočela je ustaška pijanka. Pošto se napio, Miloš se odjednom izdvojio iz one grupe ustaša sa kojima je pio i izvadivši bodež iz korica uputio se prema onim devetnajstorici zagrebačkih Srba. Izmoreni i ošamućeni svime onim što se dotle sa nama dešavalo, nismo bili svesni onoga što će nastupiti. Kad se približio ljudima, počeo je da psuje i viče, te na naš užas, počeo redom da kolje ljude. Zarinuo bi nož u vrat sa strane i naglo trgao u stranu tako, da je u jedan mah presekao žile kucavice i grkljan. Krv bi šiknula na lice i grudi čoveka-zveri. Žrtve su stajale ukočeno prestravljene kao zamrle i, u glavnom, rezignirano sa apatijom bez glasa dočekivali udarac noža. Tek po neki bi dao glas od sebe, ili instinktivno ispružio ruku prema ubici, da trenutak posle toga padne mrtav. Bili smo užasnuti. Koliko je to klanje trajalo, ne znam. Kao, kroz maglu, video sam kako je Miloš dovršio posao sa tom grupom zagrepčana, pa se krvava lica, prsiju i ruku uputio prema našoj grupi. Bio sam siguran da mi je došao užasan kraj. Idući prema nama, zapelo mu je oko na jednom našem bosanskom seljaku u gunju. Bio je to neki seljak iz Pala kod Sarajeva, čijega se imena ne sećam. Nesrećnik je bio drugi do mene. Ubica mu je naglo pristupio i stao da mu zabada bodež u grudi gde stigne, a kada je ovaj pao, priklao ga je kao i one pre toga. Hteo je da nastavi svoj užasni posao, ali se u to pojavio na vratima zgrade ordonans i javio mu da ga zovu na telefon. Miloš je na to zatakao nož u korice, naredio da nas preostale poteraju u logor, pa se uputio u zgradu. Toj slučajnosti možemo ostali zahvaliti, što smo toga momenta ostali živi. Uz grdnje i batine, prevedeni smo posle toga u logor, koji se nalazio odatle udaljen oko 3 km na ušću Lonje u Savu, gde se nalazi fabrika firme Bačić i drug. Sutradan po našem dolasku, dakle na sam dan katoličkog Božića, doterana je jedna grupa od 56 Srba iz Pakraca. Ustašama ništa nije smetao Božić, da njih 36 poubijaju u „taborskom“ dvorištu.

Masovna ubistva, sem onih u jasenovačkom „taboru“ gde se Srbi najpre pljačkaju, vršena su obično pred logorskom kancelarijom, koja je bila udaljena od naše barake oko 500 metara. O broju masovnih ubijanja dobivali smo podatke od „grobara“, odnosno onih zatočenika koji su bili određeni da pobijene sahranjuju. Ovi su grobari stajali pod komandom jednog sarajevskog Jevreja, po zanimanju geometra. Ovakva su ubijanja najviše vršena na groblju. Posle 25. decembra, pa sve do kraja januara 1942., doterivane su pojedine grupe Srba, Jevreja i po nekolicina Hrvata u logor. Pošto ustaši nisu trpeli veće brojno stanje od 1000, to su novi pridošlice bivali redovito „likvidirani“. Pošto bi ih pred logorskom zgradom povezali međusobno žicom, odvodili su ih na groblje, gde su ih naterivali da legnu potrbuške u već ranije iskopane jame, duge 100 do 200 metara, a široke 2 metra. Dubina se nije mogla veća postići od 50 santimetara zbog podzemne vode. Ustaše su zatim uzimali drvene maljeve i sekire i sa njima redom razbijali glave ležećim žrtvama, ili ih bodežima probadali. Zatim su „grobari“ zatrpavali pobijene.

Drugi način „likvidacije“ vršen je u samom logoru kad se brojno stanje poveća iznad 1000, da bi se logor ispraznio. Tada bi ustaši naredili takozvani „nastup“ (zbor). Ujutru 2. januara 1942. naređen je „nastup“, pa smo morali svi izaći pred baraku i postrojiti se. Ustaše su prolazili pored stroja, zagledali svakoga ponaosob i odvajali po volji. Zatim su odvojene povezali žicom i otpremili na groblje, gde su poubijani maljevima i sekirama. Sećam se da su u toj grupi pobijeni Milutinović i Ružić, menjači iz Sarajeva, Vojo Erić trgovac iz Sarajeva i Jovan Bećir pukovnik u penziji također iz Sarajeva. Pored tih masovnih ubistava, redala su se svakodnevna pojedinačna ubistva, kao obična logorska pojava.

Sem ovih ubistava, vršeno je likvidiranje bolesnih zatočenika. Veliki broj zatočenika iako svesni šta ih čeka, morali su se javljati za lekarsku pomoć, pa se tako logorska bolnica za 10-15 dana napunila. Kad se tako nakupi izvestan broj, ustaše obično pred veče dolaze i izbacuju bolesnike pred bolnicu, gde ih sekirama i maljevima ubijaju, pa se zatim prenose na groblje i zakopavaju. Početkom februara 1942. javljeno je ustaškoj logorskoj upravi da će logor posetiti jedna međunarodna komisija, sastavljena od Srpskog Crvenog Krsta, Mađara, Nemaca, Italijana i predstavnika Vatikana. Odmah su ustaši preduzeli opsežne radove na izradi novih baraka i ostalih zgrada, koje bi imale prikazati komisiji „Potemkinova sela“. Radilo se po ljutoj zimi. Uoči samog dana dolaska komisije dovedeni su iz varoši oko 15 do 20 kvalifikovanih majstora, koji su obučeni u nova radnička odela, samo im je stavljen na ruke zatočenički broj iako ovi nisu bili zatočenici već Hrvati, pa su postavljeni za mašinama u logorskoj fabrici, tobože kao zatočenici. Iz bolnice su izbačeni svi bolesnici i poubijani pred njom sekirama maljevima i noževima, a u krevete su legali hrvatski bolničari, pa čak i sami logorski lekari. Tako je komisija mogla da vidi dobro odnegovane bolesnike i prilično ugojene radnike u radionicama, dok su stvarni zatočenici bili uklonjeni od dodira sa komisijom, koja se pohvalno izrazila o prilikama u logoru."

Stevo Simić iz Cepeliša kod Petrinje dao je 9. aprila 1942. godine zapisničku izjavu o prilikama u jasenovačkom „logoru smrti“, pa je između ostaloga rekao i ovo:

“Koncem meseca septembra 1941., dvojica Srba zatočenika koji su pod stražom radili u šumi, uspeali su da pobegnu. Ustaši su radi toga zatvorili u naročito udešeni bodljikavo-žičani prostor 26 istaknutih Srba, koje su tu na otvorenom i podvodnom terenu držali 6 dana. Za to su vreme držali stražu nad Srbima Jevreji. Posle 6 dana su ih napola mrtve izvukli, povezali im ruke na leđa i pošto su ih pred logorskom kancelarijom svukli, odveli su ih prema groblju. Posle nekoliko minuta čuli smo plotun. Među tako glađu i batinama izmučenima, znam da su pobijeni Steva Božić trgovac, Dušan Bjelančić i Lazo Belić svi iz Slavonskog Broda.”

Po iskazu Vukašina Žegarca iz Glavica, u srezu Otočak, u ovoj grupi od 26 mučenika nalazili su se i dr. Pero Todorović lekar iz Travnika, Vlado Berić trgovac iz Sl. Broda, Jovo Sabljčić iz Sunje, Marković narodni poslanik iz Vlasenice, Risto Narandžić penzioner iz Bjeljine, Jovo Nikolić iz Petrinje, Dušan Čelik penzioner iz Sarajeva, Danilo Grković penzioner iz Mostara i drugi. Posle ovoga pokolja, desio se još jedan u logoru ciglane Bačić radi pokušaja begstva. Desetorica zatočenika iz Trnove u Bosni pokušali su da pobegnu iz ciglanskog podruma noću, ali su svi poubijani. Ustaši se time nisu zadovoljili, već su u jutro izveli ostale iz toga odelenja, njih oko 250 na broju, od kojih su noževima zaklali preko 200. Tako je od te grupe ostalo svega 48 živih. Razume se, samo do iduće prilike. Đuro Medić, trgovac iz Slavonskog Broda, rekao je u zapisniku od 11. aprila 1942. godine pored ostaloga i ovo:

“Posle odlaska međunarodne komisije (6. II. 1942.), a za vreme moga boravka u logoru, nove transporte Srba dočekivali su ustaše na željezničkoj stanici i odmah ih odvodili u takozvani tunel kod ciglane, gde su ih klali noževima, te ubijali drvenim maljevima i sekirama po glavi. Njihove su leševe ustaši palili u peći od ciglane. Ustaše su tako kod nekih nanovo pridošlih transporata ubijali 50 %, a kod nekih 100 %, odnosno čitave transporte.” Na dan 22. marta 1942. u nedelju oko 9 sati pre podne, otišao sam u kancelariju pilane da se ogrejem, pošto su ovu kancelariju vodili židovi, od kojih sam jednog od ranije poznavao. Kancelarija se nalazila u onome ciglanskom tunelu, gde ustaše vrše ubijanje novopridošlih Srba. Na prolazu prema kancelariji video sam pred glavnom ustaškom kancelarijom grupu od 47 Srba seljaka iz okoline Doboja u Bosni. Neposredno posle moga ulaska u kancelariju, dovezena je ova grupa Srba pred kancelariju gde sam se ja nalazio. Čuo sam kako su ih ustaše ispitivali od kuda su, jesu li četnici i jesu li bili u borbi. Iz odgovora ovih Srba razumeo sam, da su oni bili mirni domaćini kod svojih kuća dok je okolica Doboja bila u vlasti četnika. Posle ovoga ispita, koji sam dobro čuo kroz jednostavna drvena vrata, jer je govor bio veoma glasan, nastalo je klanje i ubijanje drvenim maljevima. Čuo sam glasnu zapoved zapovednika logora Miloša Ljube ustaškog poručnika: „Ubijajte četiri po četiri, a ubijene neka nose osmorica!“ Za vreme ubijanja koje je trajalo oko 2 sata, čuli smo u kancelariji ustaška naređenja žrtvama kao: „Lezi“, „Sagni glavu“, „Digni

glavu!“. Posle svake zapovedi padali su udarci drvenih maljeva. Čuli smo tada pojedine ustaše kako su vikali: „Da ti vidim krv!“, ili „Gde ti stoji srce!“. Posle toga bi nastupio jauk i roptanje žrtve.“

Drago Hadžičolaković sekretar Trgovačkog udruženja u Bjeljini na zapisniku od 13. aprila 1942. godine o ishrani u Jasenovačkom logoru rekao je:

“Jevreji, koji su u istom logoru bili smešteni, dobivali su životne namirnice od svojih bogoštovnih opština, pa su od toga po nešto otkidali i nama davali. U to vreme vladala je među Srbima u logoru neopisiva glad. Srbi su svu divlju travu u logoru pojeli do zemlje. Katkada su nam Jevreji skuvali ljuske od krompira, koje su za sebe kuvali, a nama dali ljuske, ali je i to bilo malo i retko. Ljudi su se pri hodanju ljuljali od velike gladi. Kao karakteristiku toga stanja navodim jedan slučaj: Jedan seoski mladić iz zborničkog sreza naišao je jednoga dana na izmet jednog Jevreja, koji je imao proliv. U tome izmetu je bilo nesvarenih zrna pasulja, koje je ovaj seljak pokupio i pojeo.”

Milivoje Nikolić, električar iz Visokog, imao je kao grobar u logoru prilike da vidi neviđene užase, a sa njime i Relja Bilanović, kazandžija iz Čipulića kod Bugojna. U njihovom iskazu, koji obuhvata 15 stranica otkucanih mašinom, ima i ovo:

“Zato što su četvorica Srba karlovčana pokušali begstvo, ustaši su postrojili 140 Srba i oko 200 Jevreja, sve većinom staraca. Morali smo stajati u vodi do kolena. Zatim su izveli dva preživela begunca i tu ih pred nama motkama pobili. A onda su nam naredili da zagazimo u oko 2 metra duboku vodu, te da plivamo u naokolo oko 200 metara dugom stazom. Bilo je to na sam dan Svetog Arhandela Mihaila, 21. novembra 1941. godine. Plivanje je trajalo oko pola sata, a kada su nam naredili da izađemo, utvrđeno je da nedostaje 72 čoveka. Ustaši su nas ponovo naterali u vodu da ih tražimo. Tako smo morali gnjurati po vodi dok ih sve nismo povadili. Tada su nam naredili da ih sve strpamo u već pripremljene rake i zatrpamo. Bilo ih je mnogo živih, ali se mi nismo smeli na to obazirati. Meni se dogodilo da me je prepoznao među njima Mika Kovačević iz jednog sela u Bosni, koje se nalazi nedaleko Banje Koviljače. On mi je viknuo, dok je ležao u raki pred zatrpavanjem i zamolio me da ga spasim. Ma da je to sobom donosilo smrt, pokušao sam da ga izvučem, računajući da me ustaše neće primetiti. Primetio me je, međutim, Jevrejin Bruno Dijamantštajn zvani „Bugar“ koji je vršio dužnost logornika, a docnije je čak i nosio ustašku uniformu. On je na mene trgao nož, ali sam ja uspeo da umaknem između neke rasturene građe u baraku, pa pošto je već bio mrak, Dijamantštajn me nije prepoznao, a ja sam se njega dugo vremena klonio. Tako je nesrećni Mika Kovačević sa mnogima drugima živ sahranjen.”

Strahovita je priča Relje Bilanovića o jednom slučaju u baraci, odakle je pokušao da pobegne neki Rade Furtula – pečar iz okoline Sarajeva. Zatočenici su znali da će za taj pokušaj platiti životom dve stotine i više stanovnika ove barake. Bilanović o tome zapisnički priča ovako:

“Ustaše su Furtulu, ovoga puta iznimno, predali nama u baraci i naredili nam da ga mi sami do zore moramo ubiti, ako nećemo da nas sve pokolju. Bili smo sigurni da ustaši ne prete na prazno. Furtula je do zore morao biti mrtav. Ali, on je bio naš drug i težak nas je udes zadesio. Jer, ili je on imao poginuti od naše ruke, ili mi svi od ustaške. Pošto smo se dugo savetovali, rešeno je najzad da ga privežemo za jedan stub pored kible. Svaki od nas koji je tokom noći imao da vrši nuždu u kibli, imao je dužnost da ga udari motkom ili sekirom, jer niko nije hteo da ga sam ubije. Na kiblu se mnogo išlo zbog vodene hrane. Stisnuta srca, svaki je od nas morao da doprinese sa svoje strane ubijanju Furtule, da bi spasio sebe i ostale. Posle izvesnog vremena, Furtula je bio napola mrtav. U jednom trenutku ugledao je mene i prebijenim glasom mi rekao: „Relja, udri me dobro, da što pre svršim...“ Meni se zamaglilo pred očima, ali sam video a treba čo-veku prekratiti muke. Sa zamagljenim očima od jada i bola, više nesvesno nego svesno, uzeo sam sekiru i zapitao ga: „Rade, hoćeš li mi alaliti?“ – „Hoću Reljo..“ odgovorio je on i nastavio: „Samo me dobro udri da odmah svršim...“ Ja sam na to zamahnuo ušicom sekire i udario ga po glavi, koja mu je klonula. Mislio sam da su mu muke završene, ali je on na naše zaprepašćenje posle pola sata opet podigao glavu i prešavši pogledom po baraci zastao na meni. „Reljo... Hodi ovamo i udri me jače!“ Opet sam uzeo sekiru čvrsto re-šen da čoveku prekratim muke i tada je zaista svršio.”

Branko Popović – konobar iz Doboja – na saslušanju od 14 aprila 1942. iskazao je pored ostalih grozota:

“Jedno pre podne određen je bio da počisti baraku za vreme dok su ostali bili na poslu Miloš Ivić – 18-godišnji zatočenik iz Doboja. U baraki se tada nalazilo nekoliko bolesnika, koji nisu mogli ići na rad. Dok je Ivić čistio baraku, naišao je Jevrejin zvani „Bugar“ u pratnji jednoga ustaše. Obojica su – bez ikakvog razloga – počeli da mlate bolesnike štapovima, a zatim su i Ivića oborili sa nekoliko udaraca. Dok je Ivić ležao, prišao mu je Jevrejin „Bugarin“ i zaklao ga nožem. Ovo sam ja lično video, jer sam baš tada naišao nekim poslom u baraku.”

Inž. Vladimir Lončar iz Pakraca opisao je u zapisniku od 8. juna 1942. godine:

“Sa 74 Srbina iz Lipika i Pakraca doteran sam na sam katolički Božić 1941. godine u jasenovački logor. Čim smo stigli, dočekao nas je logorski komandir zloglasni Miloš Ljubo i gestikulirajući uzviknuo: „Zašto baš ja moram sve Srbe pobiti!? Ima valjda još logora po Hrvatskoj!“ Pošto je izvršeno postavljanje mitraljeza oko nas, obavljena je pljačka prtljaga. Zatim je ustaški poručnik Ljubo zapitao glasno ima li neki pravnik među nama. Javio se Vlado Ilić starešina sreskog suda u Pakracu. Poručnik je prišao bliže stroju iz koga je za dva tri koraka istupio Ilić. On je odmah postavno Iliću pitanje: „Koliko si Hrvata osudio na smrt?“ Pošto mu je Ilić odgovorio da kao sudija sreskog suda nije nikoga mogao suditi na tako visoke kazne, poručnik mu je rekao: „Šta bi ti rekao, kada bih ja tebe sada osudio na smrt!“ „To je vaša stvar!“ , rekao je sudija Ilić i povratio se u stroj. Posle nekog vremena prisetio se poručnik i ponovo zapitao: „Gde je taj

pravnik?“ Pošto se sudija javio, poručnik mu je naredio da izađe iz stroja i skine zimski i donji kaput. Zatim ga je poveo prema jednoj gomili cigala malo podalje, gde je od jednog ustaše uzeo karabin i ispalio tri metka u Ilića, koji se srušio. Posle nekoliko minuta Ilić je pokazao znake života, na što je poručnik u njega ispalio još tri metka i za svaku ga sigurnost zaklao ustaškim bodežom, pa ga okrenuo licem prema zemlji, a onda ga rasporio ispod lopatice i izvadio mu srce.

Kad je sa njime svršio, naredio je ostalima da se jave koji su rodom iz Like. Pošto su se javili neki, njih oko 20-30, poručnik ih je odveo do one gomile cigala i tu ih redom zaklao. Njemu je tada prišao ustaški zastavnik Matković i zamolio ga za dozvolu, da i on može jednog Srbina zaklati za Božić. Kad mu je to poručnik dozvolio, Matković je izabrao Jocu Divjaka zakupnika „Kur-salona“ iz Lipika koga je odveo do one gomile poubijanih Srba, pa ga tu povalio i živom mu izvadio srce, koje nam je zatim pokazivao. No ni to mu nije bilo dosta. Zbog tek izazvanog „apetita“ zatražio je od poručnika dozvolu da još desetak Srba zakolje, što je i učinjeno. Nama je naređeno ostalima, da ni jednim gestom ne smemo pokazivati znake negodovanja. Ipak je neki Šakić pokazivao odvratnost, radi čega mu je prišao poručnik i u njega ispalio nekoliko revolverskih metaka."

Drago Svjetličić – brijač iz Doboja – u zapisniku od 7. jula 1942. dao je još jednu sličicu krvavog katoličkog Božića 1941 godine.

“Na sam katolički Božić 1941. ustali su iza ručka poručnik Miloš Ljubo sa nekolicinom ustaša, među kojima se nalazio i jedan postariji, koga su zvali imenom „Tatek“, a koji se zajedno sa Pavelićem povratio iz emigracije. Trebalo je za lično zadovoljstvo „Tatekovo“, izabrati jednoga Srbina, koga će ovaj svojeručno ubiti. U tu svrhu postrojeno je pred vratima oko 20 Srba, a onda je Miloš rekao „Tateku“ da sam izabere kojega hoće. „Tatek“ ga je izabrao i počeo da puni pušku, ali kako nije znao sa njome rukovati, opalila je pre vremena i ranila dvojicu drugih Srba u stroju. Tada je ustaški poručnik pristupio ranjenima i dotukao ih, a zatim ubio i onoga, kojega je „Tatek“ izabrao. Tako su ustaši završili božićnji ručak sa srpskom krvlju.

Inž. Sima Ćurković iz donje Trnave kod Bjeljine u zapisniku od 12. juna 1942. godine dao je i ovaj detalj:

“U novembru ili decembru 1941., doveden je sa jednom grupom Srba u logor i jedan vrlo lep, visok i snažan čovek. Dvojica ustaša gledajući ga, povelili su razgovor, pa jedan od njih reče drugome: „Ovaj sigurno ima dva srca!“ Drugi mu na to odgovori, da to ne može biti. Razume se, da se razgovor namerno vodio tako, da to ovaj Srbin dobro čuje. „Uverićeš se da ovaj ima dva srca! – reče prvi ustaš drugome i izvadi svoj nož, sa kojim je polako kopkao po prsima onoga čoveka sve dotle, dok ga nožem nije povredio u srce, usled čega je ovaj pao mrtav. Ova je ustaška igra bila unapred dogovorena, jer im je smetalo da vide ovako zdravog i snažnog čoveka. Samo unutar jasenovačkog logora, po mome sudu, pobijeno je u razmaku od

avgusta 1941. do sredine maja 1942. oko 12.000 zatočenika. Koliko je pak Srba pobijeno izvan logora i onih brojnih transporata koji su upućivani u Jasenovac, ne zna se.“

Dozvolimo sada Sreti Popoviću kozmetičaru iz Osijeka, koji je najpre bio u Jasenovcu, a zatim u Staroj Gradiški, odakle je uspeo da pobegne, da nam u zapisniku od 12. jula 1949. godine prikaže najjezivije atrakcije ustaško-hrvatske soldateske, kojima svakako nema ravnih u istoriji čovečanstva – gladijatorske borbe.

“Dok smo se nalazili u ciglanskom tunelu, gde su nas doveli da nas najpre opljačkaju, izdvojili su ustaši Pavla Borbaša – apotekara iz Osijeka – i nekog radnika iz Belišća, prezimenom Pekotu. Kako. su obojica bili usled dužeg nebrijanja obrasli u brade, ustaši su im brade spalili, pa ih zatim premlatili nekim letvama i najzad pred nama dotukli iz pušaka. Pojedine partije novih zatočenika odvodili su izravno u ciglanu i tamo likvidirali. Nekoje partije novodovedenih zatočenika pobili su u tunelu drvenim maljevima, a nekoje su žive spalili u ciglarskoj peći. Jednoga dana u mesecu septembru 1942. godine, deveden je u logor transport Srba seljaka iz Mlake, sreza novskog. U tom je transportu bilo mnogo ljudi, žena i dece. Čim je prispeo u logor, odmah je odveden u tunel ciglane i tamo likvidiran. Niko iz ovoga transporta nije ostao živ. Video sam jednog dana, kada je komandant logora Miloš Ljubo pred nama zaklao nožem jednoga Srbina, a posle toga olizao krvav nož govoreći: „Oh, kako je slatka srpska krv ! Jedino transporti Hrvata zatočenika nisu bili likvidirani. Sa njima se i inače bolje postupalo, a imali su i bolju hranu.

Uprava jasenovačkog logora likvidirala je Srbe na još jedan nečuven način. Priređivane su češće takozvane „Gladnjatorske borbe“ kako su ih ustaši nazivali, Ove „gladijatorske borbe“ priređivane su kada bi u logor stigao koji funkcioner iz glavnog ustaškog stana iz Zagreba. One su priređivane njima u počast, a često su puta priređivane i bez toga, samo za razonodu jasenovačkih ustaša. Srbi zatočenici su tada postrojavani u stroj naokolo mesta na kome su se vodile „gladijatorske borbe“. Uprava logora je iz stroja Srba izabrala dvojicu, obično dva brata ako su bili zajedno u zatočeništvu, ili inače dva Srbina. Postavili su ih na sredinu kruga u izvesnom razmaku i dali im svakome po drveni malj. Zatim su im objasnili, da jedan od njih mora biti mrtav, pa neka borbom odluče ko će od njih ostati u životu. Na dati znak otpočinjala je borba na život i smrt. Kada bi jedan pao na zemlju, drugi je morao ovoga svoga mrtvog druga i dalje udarati po glavi sve dotle, dok mu mozak ne prospe. Uprava logora bi tada pogazila obećanje, pa bi izabrala drugoga Srbina iz stroja, koji se morao boriti sa pobednikom iz prethodne borbe. Ove „gladijatorske borbe“ trajale su obično po dva sata. Za to vreme ubijeno je obično 40 do 50 Srba. Ovim „gladijatorskim“ borbama prisustvovali su ustaši gosti i oni iz logora. Oni su ispred nas na sedalima sedeli i naslađivali se gledajući ovu borbu, te se kao sumanuti smejali urlajući: – Udri bolje!, – Više na levo!, –Više desno!“ i slično. Kad je na onim „gladijatorskim“ borbama sudelovao i izaslanik glavnog ustaškog stana u Zagrebu, sedeo je na posenom počasnom mestu i urlao zajedno sa ostalim ustašama od oduševljenja."

Ovo je svakako jedna bleđa slika, ili neznatan isečak iz obilja grozota, kojima su bili izvrgnuti milioni Srba svih doba starosti. Isto je tako i sam jasenovački logor kao celina, samo isečak iz sistema ustaško-hrvatske politike, da zatre i sećanje na Srbe. Jer, srpsko gubilište nije ograničeno na jasenovački i ostale logore, već je veliki taman toliko, koliko je velika i „Nezavisna država Hrvatska“.

Ako se danas, posle milionskog uništenja Srba po Hrvatskoj nađe još po neko, ko postavlja teoriju „Neodgovorne mase“, taj je ili sam neodgovorna masa, ili je prepredeni pripadnik politike „svršenog čina“ u hrvatsko-ustaškoj službi, pošto su logori za Srbe i ono malo jugoslovenski orijentisanih Hrvata bili zvanične hrvatske ustanove, uklopljene u hrvatsku državnu administraciju i budžetirane iz državne kase, a njihovi funkcioneri postavljeni ukazima vlade šefa hrvatske države. Ostavimo li na stranu činjenicu, da li su ove logore posećivale komisije međunarodnog Crvenog Krsta, za koje su se prilike uklanjali svi tragovi mnogostrukih masovnih zločina i komisiji prikazivana „Potemkinova sela“, uništavanje Srba zatočenika išlo je po liniji državne politike, koju je podržavala velika većina hrvatskog naroda, učlanjena u ustaškim organizacijama.

Neće biti bez interesa čuti, što misli o odgovornosti za masovne pokolje Srba po Hrvatskoj dr. Paja Janjanin – advokat iz Vinkovaca – na čijoj se kući prilikom ma kakvih hrvatskih svetkovina u doratnom životu redovito vili hrvatska zastava, iako je on Srbin pravoslavne vere. Evo šta razočarani dr. Janjanin na zapisniku od 11. novembra 1943. godine o tome kaže:

“Posle organizovanja ustaške vlasti, Hrvati su se listom upisali u ustašku organizaciju, a mnoge organizacije Mačekove seljačke stranke (HSS), listom su prilazile ustašama. Gornji primer najbolje dokazuje, da je sav hrvatski narod odobravao ustaški režim i njegova zlodela i da se sa njime identifikovao. Bilo je nekolicina ljudi, koji su se po strani držali, ali niko od njih nije protestovao protiv ovih zlodela. Uveren sam, da su oni Hrvati, koji su se držali po strani, u duši se radovali progonu Srba. Čovek normalne logike očekivao bi od te ustaške vlasti, da će progoniti one Srbe, koji su se eksponirali za vreme raznih političkih režima u Jugoslaviji, kao narodne poslanike, velike župane, šefove policija ili sreske načelnike. No, hrvatski ustaše progonili su kolektivno sav srpski narod, bez obzira kojoj je ko političkoj partiji pripadao i kako se u društvu prema Hrvatima ophodio. Njihova je tendencija bila, da se istrebi sav srpski narod, te da na toj teritoriji ostanu homogeni i da taj teritorij zadrže kao svoju večnu „Nezavisnu državu Hrvatsku“.

Dajući definiciju o zverstvima po Hrvatskoj, sudija sreskoga suda u Bjelovaru Branko Jakšić u zapisniku od 12. oktobra 1942. godine tvrdi, da je pokolj nad Srbima u Gudovcu izvršila „Hrvatska seljačka zaštita“, dakle Mačekova borbena formacija i na kraju zaključuje:

“Može se reći, da se sve ovo vršilo i vrši konstantno i po jednom utvrđenom planu. Mišljenja sam radi toga, da će ostatak Srba koji je tamo ostao biti uništen na isti način, kako je to bilo i sa stotinama hiljada drugih Srba, koji su nevino

završili svoje živote u jednom istorijskom razdoblju, koje se još jedino može uporediti sa starovekovnim i srednjevekovnim zverstvima Džingis kana i drugih barbarskih naroda“.

Nemoguće je u jednom ograničenom prostoru opisati sva masovna srpska gubilišta po „Nezavisnoj Hrvatskoj“ Pa ipak, pored Jasenovca, Slavonske Požege i drugih, moramo se osvrnuti i na onaj prirodni ambis u Velebitu, gde su bačene desetine hiljada srpskih žrtava, u najviše slučajeva živi ili ranjeni. Mnogobrojni iskazi onih Srba izbeglica iz sabirnog logora u Gospiću, koji su čekali na red da budu odvedeni i likvidirani u ovaj ambis, a pukim slučajem spašeni iznenadnom talijanskom okupacijom toga dela Hrvatske, slažu se u detaljima. Čujmo stoga Dragu Svjetličića – brijača iz Doboja – šta kaže o Velebitskoj „dolini smrti“:

“Kaznionica u Gospiću bila je sabirna stanica za one Srbe iz Hrvatske, koji su od mesnih vlasti određeni za Velebit. Za vreme moga boravka u ovoj kaznionici, od kako sam 9. avgusta doveden, pa do 25. avgusta 1941. godine, formiran je svakoga dana u kaznioničkom dvorištu po jedan transport za Velebit. Svaki put je u transportu bilo 800 do 1200 ljudi. Oni su vezani dva po dva žicom, a zatim su spojeni jednim lancem po sredini povorke. Svaku večer vraćali su se ustaški pratoci nazad u kaznionu, noseći sobom one spojne lance, koje su sutradan upotrebljavali za sledeći transport. Na ovakav način odvedeno je za vreme moga boravka oko 18.000 Srba, koji su na Velebitu ubijani tvrdim predmetima po glavi, a zatim bacani u jedan dubok ambis u stenama. Dana 24. avgusta 1941. formiran je novi transport od 900 Srba, među kojima sam i ja bio. Pošto smo strahovito stegnuti žicom i svezani spojnim lancem i kada je sve bilo spremno za polazak, stigla je iznenada naredba da transport ne kreće. Ustaški krvnici su bili strahovito ozlojeđeni na ovo naređenje, a glavni vezivač neki Ivica jadikovao je: „Zar smo se badava mučili dok smo ih vezivali! Neka ih sada odvezuje ko hoće!“ Najzad su odvezali nekolicinu Srba, a ovi ostale, pa su nas sutradan sproveli vozom za Jasenovački logor. Isti ovaj ustaški krvolok Ivica, kome ne znam prezimena, rekao nam je za vreme putovanja u vozu: „Zahvalite Bogu što niste otišli u Velebit. Jer da ste tamo otišli, sada biste bili na nebu.“

To su rezultati srpsko-hrvatskog bratstva. To su rezultati večitih obzira prema „hrvatskom delu našega naroda“ za vreme zajedničkog života, u državi Jugoslaviji, koja je bila svačija, a najmanje srpska, pošto se srpski narodni život sastojao samo u odricanju, a hrvatski u naturanju svoje volje. Na čelu, srpskom krvlju izopijanih, ustaških hordi nevidljivo se vila crna jezuitska zastava. Nju su, u komadu mesa što se srce zove, nosili predstavnici Svetog Oca Pape i hrvatskog nadbiskupa, katolički fratri i popovi. Čime bi se inače moglo tumačiti, da je veliki broj katoličkih popova i fratara – bilo rukovodilo masovnim ubijanjima Srba, bilo i sami sa nožem u ruci igrali ulogu krvoločnih dželata. Evo nekoliko primera:

Fratar samostana u Kninskom Polju Vjekoslav Šimić nije dozvoljavao da u njegovom prisustvu drugi od ustaša kolje Srbe, pošto je to „pravo“ pridržao za sebe i sam ih klao. Katolički sveštenik Eugen Pujić upao je u stan pravoslavnog sveštenika jednog

hercegovačkog mesta i posle cinizma ravnog samo jezuitskoj nasladi, zaklao sveštenika pravoslavca, sa kojim je dotle živeo u prividno najsrdačnijim odnosima. Sa oltara katoličke crkve u Livnu držao je fratar dr. Srećko Perić „prodiku“ vernima i rekao im, da Srbe treba klati redom, jer da to nije nikakav greh. Štaviše, rekao je da treba i njegovu rođenu sestru ubiti, jer se udala za Srbina. A dr. Srećko Perić fratar, bio je na srpsku i konkordatsku sramotu do nedavno pre rata katolički župnik u Nišu.

Neki fratar Ante, katolički župnik u Tamušnici sreza brčanskog, organizovao je kao ustaški prvak hajku na Srbe, koje je hvatao po okolini, zatvarao ih u nemogućim prostorijama i tu ih pored mučenja glađu, strahovito mrcvario pre konačnog ubistva. U Bosanskoj Kostajnici, na mostu koji vodi preko reke Une, tamošnji je gvardijan katoličkog samostana davao uputstva kako da se kolju Srbi i zaklani bacaju u vodu.

Sa velikom volovskom žilom naslađivao je svoju jezuitsku histeriju „začasni kanonik“ i župnik Ivan Mikan u Ogulinu, kada je svakodnevno upadao u prepuni zatvor Srba i divljački se obarao na njih, dajući time primer ustašima šta treba da čine. Pošto je to spadalo u njegovu „nadležnost“, naredio je da se pravoslavno manastirsko bratstvo manastira Gomirja pobije. Jezuitski kler poslao je u našički kraj najvernijeg tumača hrvatskih intencija u osobi fratra tamošnjeg franjevačkog samostana Sidonija Šilca, koji se istakao u teroru nad srpskim telima i dušama.

Katolički popovi Dragutin Marjanović i Franja Gunčević iz Slavenskog Broda, prisustvovali su kao predstavnici hrvatskog nadbiskupata mnogobrojnim mučenjima i ubijanjima Srba u Sl. Brodu i sami davali uputstva. „Majstorima“ za ubijanje i pokatoličavanje pokazali su se pored ostalih katolički popovi Bralo iz Sarajeva, Franjo Matica iz Nove Gradiške, Zubić iz Vukovara, Astaloš iz Dalja, Violini iz Brčkog i drugi.

Kako se „eksterno“ grobarilo nad srpskim životima izvan logora kao državnih ustanova po Hrvatskoj, kroz čije smo ključaonice malo pre jedva provirili, dozvolićemo Mariji Bogunović iz Livna i Ljubomiru Crnogorcu iz Čelebića kod Livna da nam oni izlože jezovite detalje iz svoga kraja:

“Pod duhovnim vodstvom fratra dr. Srećka Perića iz katoličkog samostana u Gorici kraj Livna svrstali su se dr. Urmović advokat, Vlado Kajić bez zanimanja, a za njima domaći Hrvati, Muslimani i Cigani. Pošto su najpre razoružali srpsko stanovništvo, prevarivši ih obećanjem zakonitosti u „Nezavisnoj Hrvatskoj“, ustaši su početkom juna 1941. godine otpočeli sa pokoljem. Uoči pravoslavnih Duhova stigli su iz Livna u susedno selo Gubin ustaši, smešteni u jedan autobus. Pošto su se prijateljski obratili mesnom svešteniku, zamolili su ga da im spremi ručak. Ne sluteći jezuitsku prepredenost, sveštenik ih je dobro počastio. Pri završetku ručka ustaši su mu rekli, da pozove svoje parohijane, kojima imaju nešto saopštiti. Tek tada sluteći zlo, sveštenik je pozvao jedva šest svojih parohijana, koje su ustaši zajedno sa sveštenikom strpali u autobus i pošli prema Livnu, rekavši im da ih vode na neko „saslušanje“. Međutim, na oko 3 km pred Livnom, autobus je skrenuo prema brdu iznad sela Suhače, gde se nalazi velika kamena jama, u koju seljaci bacaju pocrkalu stoku.

Tu su ustaši sveštenika sa njegovim parohijanima i još nekim seljacima koje su usput strpali u autobus, najpre povezali žicom, pa ih zatim na ivici jame postreljali i strmoglavili u ambis. Jedan među ovima, Jovo Pajčin, pošto je bio ranjen i lakše povređen prilikom oburvavanja, uspeo je da se izvuče iz jame i pobegne kući. Kad su seljaci hteli da leševe sveštenika i ostalih suseljana povade i sahrane, ustaši su doneli nekoliko kanti benzina, koje su sasuli u jamu i zapalili je.

Oko 2 časa popodne 20. juna 1941. strpali su ustaši u jedan auto dr. Dušana Mitrovića upravnika bolnice, dr. Krstu Zubića sudiju i dr. Ranka Margetića advokata, sve iz Livna, pa ih povezli prema Bugojnu i zaklali u šumi zvanoj „Koprivnica“. Zatim su njihovim porodicama uputili lažna pisma iz Sarajeva, kao da ovi već mrtvi ljudi pišu svojim, kako idu na prisilan rad u Nemačku. Zajedno sa jednim brojem Srba, odveden je u pratnji svoje žene i kćeri sveštenik Kosta Stanišić iz Livna, koji je sa celom grupom našao smrt u selu Prologu, udaljenom oko 20 km od Livna.

Na 13. jula 1941. zatvoreni su u zatvor sreskog načelstva u Livnu 13 viđenih meštana. Njih su ustaše zajedno sa većim brojem Srba iz okolice Livna držali u zatvoru do 26. jula, pa su ih tog dana odveli u onu istu šumu Koprivnicu i tu ih poubijali. Dva dana posle ovoga novoga pokolja u Koprivnici, ustaši su zatvorili sve muškarce Srbe, sem dece, u Livnu. Osim toga su sa 5 kamiona doveli oko 300 Srba iz Vrlike u srezu sinjskom. Kroz daljnih 8 dana ustaši su ove Srbe odvodili u partijama sa rukama pozadi vezanim žicom u hrvatsko selo Prolog i tamo ih klali. A kad su se pobojali dolaska talijanske vojske, požurili su da i ostatak pokolja u samoj osnovnoj školi gde su bili zatvoreni. Njihove su leševe zakopali u dubrištu i ispod poda u školi. Tada je ubijeno preko 1000 ljudi i u Livnu nije ostao ni jedan Srbin stariji od 16 godina, sem petorice staraca preko 70 godina, ali je docnije jedan ubijen.

Policijski stražari razišli su se 21. avgusta 1941. po Livnu, noseći nekakav lažni cirkular, u kome se pozivaju srpske porodice, da isti dan u 1 sat posle podne dođu pred osnovnu školu, jer da će odatle poći za Srbiju, gde im se već nalaze muškarci – iako su ih oni pre toga poklali u šumi „Koprivnici“, što porodice nisu mogle znati. U cirkularu je stajalo, da svaka porodica ponese pare i stvari od vrednosti do 50 kgr težine. Kad su se sve porodice iskupile, ustaši su im izdali „propusnice“ za Srbiju, pa ih onako oraspoložene potrpali u kamione, ali ih nisu prevezli kroz zloglasnu „Koprivnicu“, već su tu zaustavili kamione a srpske porodice skinuli sa njih, pa ih povelili do sredine šume, gde su im oduzeli sve pare i stvari od vrednosti. Zatim su ih svukli do gola i vezali. Tada je otpočeo strahoviti vandalizam, gde normalna misao mora zastati. Pošto su postavili majke da gledaju, ustaši su silovali nedoraslu decu i devojke. Zatim su počeli da sevaju noževi. Sečene su srpskim žrtvama ruke, noge, vadene oči, sečeni nosevi i pojedini delovi tela, a ženama i devojkaama dojke. Maloj su deci rezali glave pa ih bacali njihovim majkama u krilo. Neku su bacali u vis, pa ih dočekivali na bajonet. Dobrila Bajilo, žena već ubivenog trgovca Uglješe bila je u drugom stanju. Ustaši su joj rasporili trbuh i izvukli dete. Pošto su sve poklali, pokupili su

telesa i bacili u jednu veliku kamenu jamu, odakle su docnije psi razvlačili ljudsko meso.

Podatke o strahotama šume „Koprivnice" dao je šofer jednog kamiona kojim su žrtve prevožene – Ismet Duran iz Livna. Strahovito potrešen onime što je video, (docnije se valjda „privikao“ jer je prešao u istom svojstvu kod sarajevske policije), on se malo zagrejan pićem poverio Aliji Čizmiću – učitelju iz Livna – koji je bio prijatelj Srba, a protivnik ustaša, što šofer nije mogao znati. To i ono što je rekao o preostalim porodicama, koje se nisu odazvale pozivu za „odlazak u Srbiju“ da će biti poklane, koristilo je ostalim preživelim, da zatraže zaštitu italijanske vojske, koja se nalazila u selu Guberu. Docnije je italijanska vojska preuzela vlast u Livnu, ali više srpskih glava, sem nešto preostalih žena i male dece, nije bilo.

Selo Golinjevo, 15 km daleko od Livna naseljeno je bilo pored 50 srpskih domova, Hrvatima i Muslimanima. Mesni Hrvati i Muslimani, uz pomoć ustaša iz Livna, opkolili su jula 1941. selo i pohvatali sve što je srpsko. Pošto su ih opljačkali, odvojili su muškarce bez obzira na doba starosti, pa ih odveli na brdo zvano „Tušnica“, gde su ih žive pobacali u jednu jamu. Tri nedelje posle ovoga užasa, uspuzala su se nekako dva deteta iz ove jame, posle čega ih je sreski načelnik smestio zbog krajnje iznemoglosti u livanjsku bolnicu. Ustaši su za to saznali, upali u bolnicu i zaklali ne samo ta dva deteta, već i sve ostale Srbe koji su se kao bolesnici zatekli u bolnici.

Kroz jednu jamu na brdu Komešnici kod istoga sela huči voda, za koju se zna da ima veze sa rekom Cetinom. Ustaši su sve žene i žensku decu iz Golinjeva pobacali u ovu jamu, pa su im telesa izlazila u Cetini. Isti su se užasi desili i sa Srbima iz sela Glavice, odakle se srećnim slučajem spasilo svega 6 porodica. Da ni sećanje na Srbe ne bi ostalo, pobrinuli su se Hrvati sela Lištana kod Livna, da unište svega 4 srpske porodice, koliko je bilo u selu.

Pošto su izvršili pokolj u samim selima Gornji i Donji Rujani sreza livanjskog, Hrvati-ustaši su ostatak srpskoga življa povelili u šumu Klanac, gde su ih najpre strahovito mučili, pa ih zatim bacili u duboku jamu, gde se našlo oko 500 telesa. Posle 38 dana saznale su za taj slučaj italijanske vlasti, pa su organizovale prilaz ovoj jami, odakle su izvukli 13 živih osoba, koje su smestili u bolnici u Livnu. Nekoji su od spašenih ostali živi.

U selo Čelebić, koje je izmešano Srbima i Hrvatima, stigli su ustaši 29. jula 1941. iz Livna i poverljivo saopštili meštanima Hrvatima, da je Poglavnik naredio pokolj Srba i to tako, da meštani Hrvati imaju taj posao svršiti sa svojim Srbima. Meštani Hrvati su to izveli tako, što su prevarili svoje komšije Srbe, kako tobože od Glamoča dolaze četnici, pa je potrebno da ih oni Hrvati, sačuvaju, od ustaške odmazde. Kad su Srbi bili sakupljeni, Hrvati su opkolili školu gde su ovi bili, pa pošto su ih vezali bodljikavom žicom, odveli su ih u šumu Liskovac kod jame zvane „Bikuša“. Tu su ih ispremlačivali, pa ih zatim postrojili na sam rub jame u

nameri da ih izrešetaju mitraljezima. Znajući da ova jama ima sa strane kao neke police (bankove), jedan između Srba, Zekan Vujnović je povikao ostalim Srbima: „Skačite svi zamnom u jamu!“ i pre nego su Hrvati imali vremena za plotun, svi su Srbi – njih oko 150 – poskakali. Ustaši su za njima bacili nekoliko bombi i survali neko kamenje. Jedan dobar deo, međutim, nije pao u dubinu, već se zadržao na onim policama. Đorđe Crnogorac prvi se nekako odvezao i posle jednog dana ispucao iz jame, pa kriomice ušao u selo i doneo konopce, koje je spustio u jamu, odakle se spasilo 80 Srba, ali su neki docnije usled povreda ipak umrli. Ostali su se prebacili u Srbiju ili organizovali oružani otpor protivu ustaša.“

Tako glasi jeziva priča Marije Bogunović i Ljubomira Crnogorca iz Čelebića. Ali, nije to sve. Ustaši su bili „stručnjaci“ za sve. Tako je zloglasni Ivan Tolj u svojstvu ustaškog „kotarskog predstojnika“, obavljao i ginekološki poziv. On je Petriju Mitrović iz blizine Bjeljine ispitivao o seksualnim odnosima sa mužem i tražio da mu kaže upravo nemoguće detalje. Nekoj devojci Mijoilić prilikom „saslušanja“ je podnosio pornografske slike, nastojeći da kod nje i pored svih užasa zatvora „oživi raspoloženje“. Kad ni sa pokušajem grljenja nije uspeo, ošamario ju je i vratio u zatvor. Neke zatvorenice je obavezno „pregledao“ kao ginekolog.

U selu Gudovcu sreza Bjelovarskog pali su kao prve žrtve 180 Srba, koje su ustaši pobili noževima i koljem. Nedaleko Vukovara, u selu Borovu, odvedeno je noću 16 Srba do Dunavskog rukavca, gde su između 26. i 27. juna pobijeni, a tela im bačena u vodu. Jedan koji je bio samo ranjen, a bačen je u plićak, uspeo je da se spase i ispriča jezivu priču. Ostavimo li po strani fakat, da su 13 najuglednijih Bilećkih Srba pali među prve žrtve, koliko li poniženja za kršnu Hercegovinu i njeno ime, da naoružane bande regrutovane od najvećih kriminalnih tipova dođu u položaj ubijanja najrasnijeg dela srpskog naroda i pljačkanja njihove i onako oskudne imovine!

U Bosanskoj Kostajnici improvizirali su ustaši Hristovo mučenje, pa su Stojana Knetu, Božu Jajčanina i Stanka Kunića razapeli na vratima njihovih domova zakivanjem ruku i nogu na vratima. Pored velikog broja poubijanih Srba iz Bihaća, odvedeni su u nepoznatom pravcu i verovatno pobijeni Božo Popović – direktor zemaljske banke, inž. Mihailo Mandić, Veljko Mandić – trgovac, Jovo i Žarko Kozomarićan, dr. Matavulj – lekar, dr. Milan Vojnović – predsednik okružnog suda, Dimitrije Petrović – direktor gimnazije i drugi.

Domamivši veliki broj Srba iz sela Korita kod Gackog u sokolski dom, tobože na dogovor kako da se očuva red i mir, ustaše i muslimani su iznenada opkolili zgradu pa ih povezali. Zatim su ih tako vezane povelili nad ambisom jame zvane „Golubnjača“ i tu ih najpre isprebijali, pa ih strovalili u ambis, a za njima bacili bombe. Jedan od preživelih uspeo je da se popne iz provalije i da dopre do Crne Gore, gde je o ovome obavestio tamošnje Srbe, koji su došli i spasili još šest ranjenih Srba što su se mogli spasti. Docnije je još toliko bačeno žrtava u ovu jamu, da je vazduh za okolicu postao nesnosan, pa su italijanske okupacione vlasti morale čitav teren zajedno sa žrtvama politički i zapaliti. Nezavisno od ovoga zločina, među prvim žrtvama Gackoga nalaze se oko 500 Srba svih doba starosti sa Veljkom Višnjevcem – narodnim poslanikom – na čelu.

Pre nego je pravoslavna crkva u Glini postala kasapnicom srpskih telesa na hiljade, pobijeno je prvih dana posle proglašenja „Nezavisne Hrvatske“ na najsvirepiji način 450 Srba iz glinske okolice. O pokolju u glinskoj crkvi videćemo docnije šta kaže jedan od uhvaćenih učesnika, koji se zatim došunjao kao ustaški privrženik u Beograd, da bi tu u zgodnom trenutku ubio kojeg od pripadnika okupatorske vojske i na taj način u duhu ustaškog zaveta oterao na drugi svet još koju stotinu nedužnih Srba. Bosansko Grahovo dalo je na žrtveniku srpskog mučeništva prvih dana ustaške soldateske 56 najboljih srpskih građana, koji će se broj umnogostručiti docnije. Sasvim u duhu jezuitskog programa, ustaški stožernik u Dvoru na Uni bio je nekakav katolički pop Đurić. Od njega se i nije moglo drugo očekivati, sem da izdaje naređenja za masovna ubijanja Srba. Kao prve njegove žrtve pali su Milan Radosavljević, Jovan Orešanin, Vaso Mrkobrada, Mladen Durma, Milan Bodović, Stevan Dunda, Milan Kosijer i drugi.

U sedištu društva „Šipad“ u Drvaru, stradanja su otpočela ubijanjem direktora „Šipada“ – inž. Bogdana Kalabe i narodnog poslanika Jovana Kresa. Dušanu Dokmanoviću iz Karlovca vezali su noge i ruke, pa ga zatim bacili u reku Kupu. Porodicu Josifa Jurana naterali su da gleda, kako ga kolju na pragu njegove kuće. Čobani nedaleko Karlovca naišli su na napola zaklane leševe kapetana Janjanina i dr. Vujačića, obojice iz Karlovca. Selo Veljun u srezu karlovačkom istrebljeno je za svega jednu noć. Ustaši su sve stanovnike – njih oko 300 – izveli kod obližnje šume i tu ih poklali. Blizu 400 Srba iz Konjičkog sreza platilo je zablude Dragiše Cvetkovića i „stručnjaka“ za rešavanje etnografskih problema hrvatskog pitanja, profesora dr. Tasića i dr. Konstantinovića, koji su za 20 Judinih zlatnika možda i nesvesno suodgovorni za ono, što su milioni Srba već 1939. godine stavljeni na „beli hleb“ hrvatskog imperijalizma i njegovog pritajenog ustaštva.

Ima li u istoriji čovečanstva od prvih tragova njegovog bitisanja pa do sada, da su zlikovci u masi sekli svojim žrtvama noseve, a zatim ih terali da pasu travu, kao što je to slučaj u srezu Koreničkom, gde je prema hrvatskom popisu stanovništva iz 1910. godine na 16.297 Srba živeo 5.881 Hrvat. (Ako se u opšte može verovati hrvatskoj statistici). Ovde su valjda po onim uputstvima ministra za „narodno prosvjećivanje“ i „bogoštovlje“ dr. Mile Budaka ustaše najpre odsekli mnogobrojnim Srbima uši i noseve, pa ih zatim terali da pasu travu. Eto, to je oličenje „tisućgodišnje kulture“ hrvatskog naroda.

Dušan Vranković iz Krupe na Vrbasu bio je 19. juna 1941. žrtva ustaške naslade, koji su našli da je za njega najhumanija smrt klanjem. Samo u jami „Lastva“ bačeno je 311 žrtava ustaško-hrvatske podivljalošći iz Ljubinja. Selo Ćukovac stavljeno je sasvim pod ustaški nož. Muslimani ustaši sreza Ljubuškog najbolje su se odazvali pozivu hrvatske vlade i doglavnika Budaka. U celom ovom srezu nije ostao ni jedan Srbin živ. Jedna povorka od 200 Srba napustila je 23. juna 1941. pod jakom ustaškom stražom Mostar. Sudbina ovih ljudi nepoznata je.

Prvih dana ustaške soldateske zatvoreno je u Vinkovcima preko 100 vinkovačkih Srba sa poznatim kulturnim radnikom – apotekarom Aleksandrom Jovanovićem. U toj se grupi nalazio i narodni poslanik dr. Paja Šumakovac. Da ne bi doživeo posle prvih mučenja i druga, Aleksandar Jovanović se otrovao u zatvoru. Zbog jake doze otrova, naduo se pre

nego je konačno izdahnuo. Kad su zatvoreni Srbi kroz rešetke javili da se Jovanović otrovao, ustaši su otvorili zatvor i izvukli napola mrtvog Jovanovića pred vrata. Tada mu je jedan od ustaša skočio na naduveni trbuh i uz psovku rekao: „Krepaj vlaško pseto“.

Za sudbinu ostalih Srba koji su posle toga odvedeni u nepoznatom pravcu, ne zna se. Poznato je, međutim, malo docnije prepričavanje, da je jedan Šokac iz obližnjeg sela Ivankova javio vlastima, kako je prilikom oranja svoje njive bio zaprepašten otkrićem, da je njegova njiva čitavo groblje napola zakopanih ljudi. Razume se, da je ovome seljaku „preporučeno“ ćutanje. Da li se ovde radi o srpskim žrtvama iz Vinkovaca ili kojeg drugog mesta, to se ne zna. U Gavrilovcu nedaleko Našica pobijeni su 16. juna 1941. Predrag Mamuzić – profesor našičke građanske škole, Rade Vukobratović – komandir žandarmerijske stanice iz Brezika i Pero Kovačević – učitelj.

Zločinačka izbezumljenost naročito je došla do izražaja u koloniji Ličko Novo Selo sreza našičkog, gde su ustaši smrtno pogođenim žrtvama razbijali glave tako, da su na desetine koraka prskali mozgovima. Među ovim žrtvama nalaze se. Novak Vukobratović, Branko Srdić, Nikola Delić, Spasoje Orlić i Simo Delić. Ista sudbina snašla je Vladu Žižića, Rajka Novakovića, Petra Simića, Đorđa Ignjatovića i Lazu Simića iz sela Sušina sreza našičkog, a posle njih i hiljade drugih.

U zapadnom delu sreza vukovarskog nalaze se sa 90% naseljenih Mađara sela Laslovo i Korog. Sve do onog vremena, kada je Maček u svojstvu potpredsednika vlade dao poznatu izjavu beogradskom dopisniku italijanskog lista „*Il Dornale d' Italia*“ o hrvatsko-italijansko-mađarskoj istovetnosti politike i strukturi stanovništva, meštani ovih sela živeli su u veoma dobrim odnosima sa naseljenicima velikih kolonija – Ade, Palače i Silaša pored svojih sela. Od onda, međutim, pristupili su Mačkovim borbenim formacijama „Seljačke zaštite“ i otpočeli se spremati za ono što im je neprestano na račun Srba u tima kolonijama obećavano. Kad je usledila zajednička deklaracija Mačeka i Pavelića o davno očekivanoj „Nezavisnoj Hrvatskoj“ (koje se doduše Maček možda opet iz oportunističkih razloga odrekao), oni su se požurili da izvedu 11 najboljih domaćina dobrovoljaca na laslovački seoski pašnjak, gde se nalazi ograđeno seosko mrcinište. Tu su ih naterali da sami sebi iskopaju grobove. Zatim ih nisu ubili iz pušaka, nego su im jednom po jednom ašovima raspolučivali glave. Među tima žrtvama nalazi se najugledniji domaćin kolonije Silaš, Gligorije Berjan.

Na očigled svoje majke ubijeno je dete poreznika Niševića iz Nevesinja. Ogromnu listu nevinih žrtava otvorili su u prvim danima 27 Srba iz sela Udreda i oko 500 ljudi iz ovoga sreza. Među prvim selima Novogradiškog sreza bilo je po stradanjima Staro Petrovo Selo, odakle su ustaši kao „akontaciju“ doterali u Novu Gradišku 30 Srba, a među njima i Gavru Kovačevića.

Osječki ustaši nisu dozvolili da zaostanu iza svojih sunarodnjaka. Njih je nekoliko godina unazad vaspitao za taj zadatak dr. Stjepan Hefer, koji je bio veoma zapažen u davanju izjava na zborovima po Slavoniji, koje su bile u potpunom skladu sa onom Mačkovom izjavom beogradskom dopisniku italijanskog lista. Kao i mnogobrojni Mačkovi narodni poslanici, tako je i dr. Stjepan Hefer nagrađen za svoj partijski rad u organizaciji HSS

položajem ustaškog velikog župana u Osijeku, i najzad ministra. Teško bi se moglo reći da su onih 170 Srba bačeni u Dravu bez njegovog znanja i odobrenja. Verovatno mu je poznato ubijanje 17 osječkih Srba na pravoslavnom groblju baš na pravoslavni Uskrs, a sigurno zna i za slučaj braće Stankovića rođenih Piroćanaca, koje su ustaši najpre opljačkali, pa ih zatim pobili.

Posle strahovitih mučenja osječki su ustaši pobili 27 Srba koje su doveli iz Starog Slatnika do sela Vrbave, pa ih tu pobili i bacili u jednu jamu, odakle su ih Nemci izvadili i posle pojedinačnog identifikovanja pojedinačno sahranili. Vrhunac divljaštva predstavlja slučaj sa 18 Srba iz Čapinskih Martinica, koje su ustaši vezali za kamion žičanim konopcima, pa zatim pojurili kamionom prema Osijeku. Posle vožnje od nekih 12 kilometara, zaustavili su kamion i otkačili unakažene ostatke leševa na drumu između Čepina i Osijeka kod naseobine Livana. Pakrac, sedište pakračke episkopije, bilo je jezivo logorište pravoslavne pastve. Prvi je poneo krst mučeništva vršilac episkopske dužnosti, koji je mučen i ponižavan na način, koji se pristojnim rečima ne bi mogao napisati. Tačan broj pobijenih u ovom mestu nije poznat.

Prve žrtve Podravske Slatine, sreza sa srpskom većinom, bili su Đorđe Turdulija, Mile Bukva, Dane Puvača, Ilija Bogunović, Lazar Krneta, Simo Šormaz, Ilija Miloš, Božo Mrtić, Đoko Bojanić i Luka Čuča. Kad su posle mučenja bačeni u zajedničku raku i posuti negašenim krečom, nekoji od njih su urlicali od bola, jer su još bili živi. U selu Petrovcu istoga sreza, zaklali su ustaši pred decom i ženom Miška Stojalovića, a u selu Sopju blizu Drave nađen je leš koloniste Milića Milića iz kolonije Martinci sa razbijenom lobanjom, odsečenim ušima, nosom i još nekim delovima tela. Na jednoj poljani kod sela Dubočice u srezu slavonskobrodskom, ustaši su izveli 30 Srba i pobili ih. Zatim su im vezali kamenje za noge i bacili ih u Savu.

Slavonska Požega predstavlja još jednu srpsku grobnicu posle Jasenovca, gde su Srbi sabirani, da bi u ovakvim logorima bili podvrgavani krvožednoj mnogostrukosti ustaša. Pre nego je u Slavonskoj Požegi osnovan logor, ubijeno je u obližnjem selu Aleksandrovcu 200 Srba. Zatim su u logor doterivani Srbi sa svih strana, pa i iz Bosne. Ustaška komanda logora sastavljena je od najvećih zločinaca, koji su mogli da kolju i da zatim ližu noževe. To su većinom bivši osuđenici, kao što je slučaj sa funkcionerom Antunom Kalajdžićem, bivšem opštinskim blagajnikom iz sela Andrijaševaca, gde je proneverio opštinski novac i radi toga osuđen na robiju. Prema iskazu dr. Carića advokata, koji se srećnim slučajem izbavio iz ovog logora, vršena su skoro svake noći streljanja u masama. Samo jedne noći zatvorili su ustaši u jednoj baraci oko 500 bosanskih Srba. Na vratima su postavili mitraljeze, čiju su vatru pustili na goloruke ljude. Zatim su zašli po baraci i davali „humane“ udarce noževima tamo, gde mitraljesko zrno nije bilo dovoljno. Sutradan su ostali Srbi morali sahranjivati one pobijene, pa je i sam dr. Carić, bio među onima koji su kopali skupni grob. On opisuje, da su izbrojali čitavih 390 lobanja. Ostalo se nije moglo utvrditi, jer je predstavljalo gomilu razbijenih glava, gde se nije moglo znati koji deo kojoj pripada.

Posle Pavelićeve izjave da više neće biti ubijanja i otimanja srpske imovine bez sudske presude, uništena su posve sela Suvaja i Srb u srezu donjopolaskom i u njima pobijeno

preko 3.000 srpskih duša. Kao razlog za potpuno utamanjenje srpskog stanovništva sela Gabele, Čapljine, Tasovića, Barkovića i Dokmanovića, poslužila je ustašima pogibija njihovog satnika Mije Babića. Pored ljudi, u ovima su selima zaklane žene sa decom. Trebinje je kao prvi prilog srpskom mučenštvu dalo 170 ljudi.

Kada se Mirko Radovanović iz Male Brusnice u srezu derventskom rešio da traži zaštitu nemačke vojske, kako bi ova sprečila oduzimanje imanja i teranja na prelaz u katolicizam, ustaši su ga obesili o jedno drvo usred mesta i time dali na znanje ostalim Srbima šta ih čeka, ako bi se sličan slučaj desio. Zajedno sa onim pobijenim sveštenicima pobijeno je u Vlasenici u prvoj partiji 22. juna preko 40 uglednih Srba, među kojima Branko Šterić – geometar, Jovo Mićić – trgovac i drugi.

Polovinom godine 1942., dakle godinu dana od početka ustaškog bezumlja, pojavio se kod velikog broja osoba na Čukarici slučaj trovanja. Kola za spasavanje nisu mogla stići da prevezu sve obolele u bolnicu. Tvrdilo se, da je trovanje nastupilo potrošnjom kolača iz jedne poslastičarnice, koja je upotrebila švercovani šećer iz Hrvatske, koji je tamo navodno namerno zatrovan. U isto vreme prepričavao se Srbijom slučaj sa jednim buretom zejtina, koje je kao robna razmena između Srbije i Hrvatske uvezeno u Srbiju sa ostalim zejtinom. To je bure dospelo za podelu stanovništvu. Kad je trgovac deleći potrošačima ulje istočio do dna bureta, bio je užasnut onime što mu se pred očima ukazalo – bila je to odsečena glava nekog muškarca, razume se, Srbina, koja je, ako je tačno, namerno „upakovana“ u bure za koje su ustaški zlikovci znali da ide u Srbiju.

Preživeli Srbi iz Osjeka i okolice, koji su uspeli da prebegnu u Srbiju, dali su strahovite iskaze o mnogostrukim mučenjima, koja su preduzimana u osječkom ustaškom logoru. Nekakav kožarski radnik Matijević, koji je bio ustaški sudija, (kakvo ustaško društvo, takav im i sudija) naređivao je da se srpskim zatvorenicima spremnim za streljanje zabadaju ekseri ispod nokata. Drugi su vezivani za neke naročite klupe tako, da su im noge razvlačene radi što strašnijih bolova. Terani su da pljuju na srpsku zastavu, da kidaju zubima parče po parče i jedu. Na podu jedne prostorije prikucali su u gustim redovima bodljikavu žicu, pa su posle toga po naredbi Matijevića naterivali bose Srbe da igraju bosi po bodljikavoj žici. Pravljeni su trnovi venci, koji su u prisustvu katoličkih sveštenika naticani istaknutim Srbima na glavu takvom grubošću, da su šibali mlazevi krvi. Srpske sveštenike koji su bili zatvoreni u osječkom ustaškom logoru, ustaši su naterivali da rukama čiste klozete, bacajući im pri tome poslu ljudski izmet u lice.

Prema onom „programu“, kojega je otkrio Mile Budak, ministar „prosvete i bogoštovlja“, vršena su masovna deportiranja preostale nejači iz čitavih krajeva. Ova rabota po svojoj okrutnosti predstavlja zločin svoje vrste. Ustaši bi noću upali u pojedina srpska sela i naređivali srpskom stanovništvu da se u roku od nekoliko desetina minuta sprema za polazak. Zatim je davan znak za sakupljanje. Svaki srpski domaćin morao je na „zbornom mesto“ predati ključeve od kuće, gde je ostavio sve svoje pokretno i nepokretno imanje. Na naročitom formularu morao je potpisati „dragovoljnu izjavu“, da sve svoje imanje ostavlja „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“. Posle napuštanja sela, deportirani su izvirgavani pretresu. Ustaše su im oduzimale sve od vrednosti što su mogli ovi u manjim zavežljajima sobom poneti.

Čim je srpsko stanovništvo isterano iz kojeg sela upadala je hrvatska rulja u njihova sela i zaposedala domaćinstva sa svim živim i nepokretnim inventarom. I sada se nađe po koji hrvatski „naivčina“ koji postavlja tvrdnju, da se hrvatska većina nije saglasila sa ustaškim načelima! U kakvom onda odnosu stoji ono jurišanje na opustelu srpsku imovinu posle masovnih ubijanja i deportacija? Da bi se ostvario „hrvatski narodni program“ i jezuitska želja za potpunim uništenjem pravoslavne crkve i vere, zatvorene su sve pravoslavne bogomolje, od kojih su mnoge pretvorene u magazine za napljačkanu srpsku robu, koja se zatim u crkvi prodavala kao u kakvoj bazarskoj radnji.

Pošto su retki preživeli pravoslavni sveštenici deportirani, ostavljeni su ostaci pravoslavlja u Hrvatskoj na milost i nemilost hrvatskog jezuitizma. Hrvatske vlasti su se požurile da im se nađu „pri ruci“, pa su im stavili rok za prelaz u katoličku veru. Državnim činovnicima pravoslavne vere, koji su ostali u Hrvatskoj, naređeno je da prilikom ispunjavanja naročitih formulara o službenim odnosima neće moći ostati u državnoj službi niti na području „Nezavisne Hrvatske“, ako u međuvremenu ne pređu na katoličku veru. Za to vreme razarana je imovina srpske pravoslavne crkve, a onaj Srbin koji i pored terora nije hteo ostaviti veru svojih otaca, teran je pod kundacima da mora prisustvovati „misama“, koje su održavali katolički popovi. Ovi popovi, praćeni naoružanim ustaškim hordama, razmili su se poput grabljivica po svima mestima gde je bilo pravoslavnih crkava, da tamo najpre opet, valjda u ime Hrista, opljačkaju sve crkvene dragocenosti, a zatim zaplene crkvene matice i najzad da izvrše paleže onih crkava, koje im za pokatoličavanje ne bi bile potrebne. Tako su 12. jula 1941. upali hrvatski katolički sveštenici u pakrački episkopski dvor i isterali sveštenike zajedno sa episkopskim vršiocem dužnosti, koje su strpali u zatvor. Pošto su opljačkali sve crkvene dragocenosti, zapalili su pravoslavnu katedralu. Sve to u ime Hrista i zagrebačkog nadbiskupa Stepinca koji je za to vreme služio mise zahvalnice („te deum“) „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“, na kojima ni jednom rečju nije osudio verski varvarizam, kakav se u istoriji čovečanstva ne pamti. Toga istog nadbiskupa vidimo gde sa izaslanstvom „biskupskog zbora“ 23. novembra 1941. poglavniku referiše o stanju katoličke crkve i broju na ovakav način pribavljenih novih katolika.

Nadbiskupov referat Poglavniku, mora da je bio veoma obiman. Sređen po srezovima u formi bilansa hrvatsko-ustaškog vandalizma iskaljenog na pravoslavne crkve i manastire, on je morao obuhvatiti spaljivanje ili rušenje sledećih srpskih bogomolja:

- Srez Petrinja: U Brđanima srušena, u Starom Selu srušena, u Svinici srušena, u Drljači srušena, u Četvrtkovcu srušena, u Petrinjcima srušena, u Velikoj Graduši srušena, u Trebušnjaku spaljena, u Mačkovom selu spaljena, u Kinjačku srušena, u Petrinji srušena, u Šušnjaru spaljena.
- Srez Vojnić: U Krstinji srušena, u Kolariću spaljena zajedno sa ljudima, u Širokoj Reci spaljena zajedno sa ljudima, u Donjem Budačku spaljena, u Gornjem Budačku spaljena, u Dunjaku srušena, u Vojniću srušena, u Perjasici srušena i u Krnjaku srušena.
- Srez Glina: U Vlahoviću dve crkve spaljene, u Dragotini spaljena, u Glini srušena, u Hajtiću spaljena, u Majskim Poljanama srušena, u Buzeti spaljena, u

- Velikom Šušnjaru dve spaljene, u Velikom Gradcu spaljena i u Malom Gradcu spaljena.
- Srez Bosanska Krupa: U Bosanskoj Krupi srušena,. u Podgomilama spaljena, u Dobrom Selu spaljena sa velikim brojem Srba, u Banjanima srušena, u Perni spaljena, u Ljusini spaljena, u Zborištu spaljena sa velikim brojem srpske nejači i u Ravnicama spaljena.
  - Srez Doboj: Velika kosturnica srpskih mučenika iz prvog svetskog rata srušena je.
  - Srez Bosanski Petrovac: U Bosanskom Petrovcu srušena, u Buševiću spaljena, u Prkosi srušena, u Koluniću srušena, u Kulen Vakufu srušena, u Bukovači srušena, u Krnjeušu srušena i u Janjili srušena.
  - Srez Banja Luka: U Banja Luci srušena, u Slatini spaljena, u Petričevcu srušena, u Čelincu srušena i u Ivanjskom srušena.
  - Srez Bosanska Gradiška: U Dragelji spaljena, u Bosanskoj Gradiški srušena i u Turjaku spaljena.
  - Srez Bihać: U Gati spaljena i u Bihaću srušena.
  - Srez Bosanska Dubica: U Međuvođi parohijski dom spaljen, u Vlaškovcima crkva spaljena i u Međedi demolirana.
  - Srez Bosansko Grahovo: U Spasovini spaljena, u Bastasima spaljena, u Šipovljanima spaljena i u Trubarima spaljena.
  - Srez Bosanski Novi: U Bosanskoj Kostajnici dve srušene i u Dobrljinu spaljena.
  - Srez Derventa: U Dugom Polju demolirana, u Majevcu spaljena, u Podnovlju demolirana u Božincima spaljena kapela.
  - Srez Brčko: U Brčkom crkva srušena a kapela spaljena, u Gornjoj Slatini srušena, u Brezovom Polju spaljena, u Mačkovcu spaljena i u Zoviku spaljena.
  - Srez Bugojno: U Čipuljiću spaljena.
  - Srez Gračanica: U Gračanici spaljena, a u Bolja-niću takođe.
  - Srez Vlasenica: U Koprivni srušena, a u Osmacima zvonara i parohijski dom.
  - Srez Maglaj: U Bočini srušena, manastir Ozren srušen, u Maglaju demolirana i manastir Vozuća srušen.
  - Srez Jajce: U Srojici spaljena. u Jezeru spaljena, u Zlogovcu spaljeia. u Šopovu spaljena i u Grabovici spaljena.
  - Srez Kotor Varoš: Srušene u Kotor Varoši i u Maslovarama.
  - Srez Mostar: Manastir Žitomislić spaljen
  - Srez Prijedor: Spaljene u Palančistu i Brezičanima.
  - Srez Mrkonjić Grad: Spaljene u Gracama, Podrašnici i Mrkonjić Gradu.
  - Srez Teslić: Crkva i kapela u Pribišiću srušene.
  - Srez Sanski Most: U Bosanskom Milanovcu srušena, a u St. Majdanu demolirana.
  - Srez Travnik: U Turbama srušena.
  - Srez Sarajevo: Demolirane u Mokrom i Palama.
  - Srez Cazin: Spaljene dve u Rujnici i jedna Pištalinama, a jedna srušena u Velikoj Kladuši.
  - Srez Donji Lapac: Srušene crkve u Donjem Lapcu i Suvaji, a spaljene u Srbu, Dobrom Selu, Doljanama i Osredcima.
  - Srez Knin: Demolirana crkva u Strmici.
  - Srez Korenica: U Buniću i Korenici spaljene, a u Plitvičkom Leskovcu i Plitvičkim Jezerima srušene.

- Srez Otočac: Demolirana u selu Brlogu.
- Srez Vrgin Most: Spaljene crkve u Trepči, Pešćanici, Čemernici, Karinu, Boviću, Perni, Slavskom Polju, Stipanu i Topuskom, a srušena u Blatuši.
- Srez Slunj: Spaljene crkve u Sadilovcu zajedno sa Srbima, zatim u Veljunu i u Radovici, a srušene u Poloju, Buhači, Primišlju, Toboliću i Tržiću.
- Srez Kostajnica: U samoj Kostajnici srušene dve crkve i tri kapele, a u Dubici crkva. Spaljene su crkve u Strmenu, Šašu, Tamarcima i Utolici.
- Srez Ogulin: Demoliran manastir Gomirje i crkva u Josidolu.
- Srez Dvor: Crkva u Šegestinu spaljena.
- Srez Irig: Patrijaršiska crkva u Sremskim Karlovcima demolirana. Manastiri Ruvica i Rakovac srušena. Manastir Krušedol demoliran. Mznastiri Bešenovo, Mala Remeta, Jazak, Grgeteg i Hopovo spaljeni.
- Srez Vinkovci: Crkva u Vinkovcima spaljena.
- Srez Ilok: Crkva u Iloku srušena.
- Srez Vukovar: Crkva u Vukovaru spaljena.
- Srez Sremska Mitrovica: Spaljeni Manastiri Šišatovac i Kuveždin.
- Srez Stara Pazova: Demolirane crkve u Bukovcu, Čortanovcima i Krčedinu.
- Srez Šid: Spaljen je manastir Privina Glava.
- Srez Zemun: Spaljena crkva u Progaru.
- Srez Ruma: U Velikim Radincima spaljena, a u Buđanovcima demolirana.
- Srez Bjelovar: Porušene u Velikoj Pisanici, Sredsku, Ribljački, Bedenici i Lasovcu.
- Srez Podravska Slatina: Srušene crkve u Podr. Slatini, Novoj Bukovici, Medincima, Vočinu, Lisičinama, Suhoj Mlaci i Dobroviću, a demolirana u Drenovcu.
- Srez Virovitica: Srušene u Terezinom Polju, Borovi, Virovitici, Klisi, Gačiću, Novo Obilićevo, Majkovcu i Paudovcu.
- Srez Valpovo: Srušena u Martincima.
- Srez Nova Gradiška: Srušene crkve, razume se pravoslavne kao svuda, u Novoj Gradiški dve, u Cagama, u Gređanima, u Oštrom Vrh, u Benkovcu, u Slatini, u Čovcu, u Okučanima, u Donjem Rajiću, u Bodegraji, u Vrbovljanima i u Donjim Okučanima.
- Srez Donji Miholjac: Srušene u Gornjem Miholjcu dve, u Orahovici i u Ličanima.
- Srez Novska: Srušene u Novskoj, Bogićevcu, Gradini, Smrtiću, Uptici i Jasenovcu.
- Srez Slavonski Brod: Srušene u Šušnjevcima, Klokočeviku, Novom Topolju, Trnjanima, Ješeviku i Korduševcima.
- Srez Slavenska Požega: Srušene u Slav Požezi, Sloboštinama, Smoljanovcima, Čečavcu, vetovu, Bol, mači i Treštanovcima.
- Srez Pakrac: U Pakracu srušena, a u Kusionjama spaljena zajedno sa živim Srbima.
- Srez Osijek: Srušene dve u Dalju i jedna u Osijeku.

Prema nepotpunim podacima, porušeno je, popaljeno zajedno sa u njima zatvorenim Srbima ili demolirano 288 pravoslavnih crkava i manastira na području takozvane „Nezavisne države Hrvatske“. Taj je broj svakako daleko veći, ali se hrvatski nadbiskup

dr. Alojzije Stepinac i sa ovim zapanjujućim brojem ustaško-hrvatskih vandalizama mogao dostojno predstaviti Poglavniku, kojeg je posle toga Sveti Otac Papa primio u zvaničnu audijenciju i valjda zbog uspešnog referata o istrebljenju pravoslavlja na teritoriji Nezavisne Države Hrvatske, blagoslovio ga u ime Hrista! Pošto je stožernik Viktor Gutić govoreći 9. juna 1941. ispred Banjalučkog sreskog načelstva rekao, da će ostatak Srba koji dotle nije pobijen ili proteran uništiti ako ne prime katoličku veru, naredio je da se zauzmu sve pravoslavne crkve, a da se na parohijskim stanovima istaknu natpisi „Hrvatski dom“. Već sutradan postala je Prnjavorska pravoslavna crkva žrtvom ovoga verskog vandalizma. Ustaši su predvođeni katoličkim popovima došli u Prnjavor, isterali sveštenika iz parohijske zgrade i na njoj okačili tablu sa natpisom „Hrvatski dom“. Posle toga su se slični pohodi svakodnevno redali.

Da bi uništenje srpstva i pravoslavlja što simboličnije pretstavili, Hrvati su u većim mestima naredili rušenje ili miniranje pravoslavnih crkava, među kojima crkve u Banja Luci, Bihaću, Novoj Gradiški, Bosanskom Grahovu i dr. Pošto je u „Nezavisnoj Hrvatskoj“ jedino ruskim emigrantima bilo dozvoljeno ispovedanje pravoslavne vere, to je dozvolom poglavnika osnovana „Hrvatska pravoslavna autokefalna crkva“ sa ruskim emigrantom na čelu, ali ni ona nije praktično stupila u život za ostatke srpskoga življa, pošto su preostale srpske crkve i dalje ostale zatvorene, a srpski ostaci lišeni mogućnosti verskih obreda prilikom krštavanja i sahrane.

Mimo svega onoga što su Srbi dali u životima i krvi, ustašama to nije bilo dovoljno, već su sproveli sistem ucena, kakav po svojoj obimnosti prevazilazi sve zločine ove vrste. Iz bojazni da deportirani ili na smrt određeni Srbi imućnijeg stanja ne bi sakrili novac i dragocenosti izvan ustaškog domašaja, ustaši su napola prebijene Srbe ucenjivali mogućnošću poštediti života ako im predadu novac i dragocenosti. Kad su ciljeve postigli, ili su ih ubijali ili su ih osirmašene prebacivali preko granice, a na njihovim kućama izlepljivali službene objave hrvatske vlade „Izvlašćeno u korist hrvatske države“. Ovako opustošena srpska imanja popunjavana su većinom kajkavskim Hrvatima iz hrvatskog Zagorja. Dakle, pravim takozvanim „autohtonim“ Hrvatima, od kojih i potiču sve nesreće, koje su Srbi preživljavali od momenta, kada su ih ovi hrvatski došljaci unesrećili svojim dolaskom. Tamo, gde se zbog nedostataka „kajkavaca“ nisu mogla popuniti srpska imanja, davana su ona onim hrvatskim ili muslimanskim janičarima, koji su se istrebljivanjem Srba pokazali dostojni takve nagrade.

Ustašama nije bilo dosta srpske krvi i njihovih imanja po „Nezavisnoj državi Hrvatskoj“. Kad su svršili sa Srbima tamo, okrenuli su se i prema matičnoj srpskoj zemlji Srbiji, u nameri da ovde povećaju srpski danak u krvi. To najbolje svedoči ovo uhvaćeno pismo beogradskog ustaškog stožera broj 9, sakrivenog iza oltara katoličke crkve „Krista Kralja“ u Beogradu, koje glasi:

Velemožnom gospodinu stožernome poručniku
Poglavnikove tjelesne bojne
Zagreb

Dragi stožerniče, hrabri ustašo!

Šaljem ti list po našem hrabrom ustaši Zvonku uz blagoslov katoličke crkve Krista Kralja u našem budućem katoličkom Beogradu.

Pripovjeda mi je Zvonko, da su naši hrabri ustaše muslimani i katolici pobili i poklali srbijanske cigane u Mačvi i Šapcu.

Zvonko mi reče, da je on sam svojom rukom zaklao dvadeset i pet pravoslavaca u Mačvi, te mu zato katolička crkva oprašta sve grijehove, a sveti otac papa nagradit će sve hrabre hrvatske sinove, koji su stavili pod katolički mač ove balkanske šizmatike.

Svi katolici Hrvati i muslimani, ustaše u Beogradu, učlanjeni su u našoj tajnoj ustaškoj organizaciji i čekaju nestrpljivo aneksiju Beograda hrvatskog grada, domovini Hrvatskoj.

U cijeloj ciganjskoj Srbiji razapeli smo uhodarsku mrežu, koja radi punom parom. Zaostali Hrvati i muslimani ostali su u prividnoj službi ciganjske Srbije i imade ih priličan broj u svakom uredu i po ministarstvima i ostalim branžama. Naveli smo ti i tajne šifre za dopisivanje. Zagreb će poslati upute, koje imaju delegati u ciganjskom Beogradu.

Glavni stožer radi na tome, da se unište pravoslavci na Balkanu, na slavu katoličke crkve.

Sabiramo podatke o srpskim komitama i vojvodama, jer smo došli u posjed njihovih spisa i naređenja. Dakle vidiš, da hrvatska stvar napreduje preko Drine do Niša i od Niša do Soluna.

Podatke smo danas poslali sa spisima. Prenio ih je broj 129 u Zemun.

Informiraj se kod glavnog stožera u Zagreb da li je broj 129 uručio sve.

Novac za Niš i Kragujevac šaljem redovno.

Za Dom spremni!

Ustaški stožer broj 9.

PS. Uz list se prilaže otisak pečata „Topličkog četničkog odreda“ sa grbom i potpisom, odsječenog sa jednog četničkog spisa.

Jedan među mnogobrojnim ustaškim zlikovcima pošto se bezbroj puta okupao u nevinoj srpskoj krvi na teritoriji „Nezavisne Hrvatske“, našao je za potrebno, da se za ono što ga je pre toga Beograd godinama hranio, oduži provokacijom na taj način, što bi u povoljnom trenutku ubio kojega pripadnika okulatorske vojske i time poslao na drugi svet nekoliko stotina nevinih Srba. Beogradska policija uhvatila je Himliju Berberovića iz Bosanskog Novog, koji je pre rata bio zaposlen u Beogradu, pa je kao dobar poznavalac prilika upućen u Beograd da nastavi sa ustaškim nedelima. Berberović je po lišenju slobode pred policijskim podnarednikom u Kolarčevoj ulici broj 1 o svojim ustaškim zločinima između ostaloga izjavio i ovo:

Početkom mjeseca juna 1941. dobila je moja satnija nalog da ide u Glinu. Po dolasku u Glinu, prvo smo pretresli grad, pa smo zatim išli po selima. Ovo pretresanje trajalo je oko 15 dana. Kad je sa pretresanjem završeno, došli su ustaši iz Zagreba i Petrinje, pa smo tada dobili nalog da po selima sakupimo sve pravoslavne muškarce od 20 do 45 godina starosti. U prvo vrijeme vršili smo

hapšenje muškaraca. Njih smo sakupljali po selima i dovodili ih u Glinu, gde smo ih stavljali u sudski zatvor. Tu su ostajali u zatvoru po nekoliko dana dok se zatvori ne napune, a tada su ubijani.

Ubijanje je vršeno na više načina. Neke su zatvarali u pravoslavnu crkvu u Glini. U crkvu je moglo stati oko 1000 ljudi. Tada je komandir satnije određivao 15 ljudi koji imaju da vrše klanje. Prije nego što pođu na ovaj posao, davano im je alkoholno piće i to nekima rum a nekom ljuta rakija, pa kad se napiju, onda su ih sa noževima puštali unutra. Za vrijeme klanja je pred crkvom postavljena straža, a ovo je činjeno radi toga što su se neki pravoslavci penjali u zvonaru, pa su zatim skakali sa nje. Ja sam bio određen da vršim klanje u tri maha. Svakom prilikom su išli i neki oficiri, Dobrić Josip i Mihajlo Cvetković, a pored njih je bilo i ustaških oficira. Po ulasku u crkvu, oficiri su stajali kod vratiju i posmatrali naš rad, a mi smo vršili klanje. Ubijanje je vršeno na taj način, što smo neke udarali pravo u srce, neke klali preko vrata, a neke udarali gde stignemo. Ako neki Srbin ne bi bio od prvog udarca smtno pogođen, toga su ustaše priklali nožem. Za vreme klanja nije gorjela svjetlost u crkvi, već su bili određeni specijalni vojnici, koji su rukama držali baterijske električne lampe i time nam osvjetljavali prostor. U više mahova desilo se, da je neki Srbin naletio na nas pesnicom ili pak da je nekoga udario nogom, ali je taj bio odmah iskasapljen.

Za vrijeme ovoga klanja bila je u crkvi velika galama. Prisutni Srbi vikali su: „Živio Kralj Petar!“, „Živjela Jugoslavija!“, „Živjela Kraljica Marija!“, „Živjela Srbija!“, „Dolje ustaši!“, „Dolje Pavelić!“ itd. Klanje je počinjalo u 22 sata uveče, a trajalo je do 2 sata. Za vrijeme dok je posljednji Srbin bio živ ove su manifestacije trajale. Ovako klanje u crkvi desilo se sedam do osam puta, a ja sam učestvovao tri puta. Za vrijeme klanja svi smo bili toliko uprljani krvlju, da se uniforma nije mogla očistiti, već smo je zamjenjivali u magacinu, a kasnije se prala. Crkva je poslije svakog klanja prana. Kad se klanje završavalo, dolazili su kamioni i nosili lješeve. Obično su ih bacali u rijeku Glinu, a neke i zakopavali. Neke su pravoslavce izvodili na obalu rijeke Gline gde su ih strijeljali iz mitraljeza. Ovo strijeljanje, vršeno je odjednom na 300 do 400 ljudi. Oni su svi postavljeni pored obale u dvije vrste, pa su povezani konopcima jedan za drugoga i tako gađani iz mitraljeza, koji su bili postavljeni u neposrednoj blizini. Lješine ovih lica koja su streljana pored obale, bacane su u rijeku Glinu. Neke grupe Srba izvođene su iz zatvora i streljane u blizini mjesta Gline pored šume, pa su poslije zakopani na mjestu gdje su streljani. Prikupljanje Srba vršeno je na taj način, što je u određeno selo išlo oko 70 ustaša i 30 nas vojnika, a svi smo bili pod komandom ustaških oficira. Selo je uvijek bilo opkoljeno, pa je unutra ulazila određena grupa, koja sakuplja Srbe. Kad bude cijelo selo sakupljeno, onda smo ih stražarno sprovodili u sudski zatvor. U prvo vrijeme dovodili smo samo muškarce, a docnije i ženska lica od 15 do 50 godina starosti. Prilikom ovog dovođenja vidio sam da su ustaše, neki moji drugovi i vojnici silovali žene i djevojke, pa su ih zatim odvodili u Glinu. Vidio sam da su neki ustaše kao i vojnici dolazili u logor, odakle su odvodili žene koje su htjeli, pa su nad njima

vršili obljubu negde na periferiji grada, pa su ih ponovo vraćali u zatvor. Od strane oficira ovo nije bilo zabranjeno, jer su i sami oficiri ovo činili.“

Tako se ispovedao jedan od bezbrojnih hrvatskih terorista, koji je svesrdno podelio radosti „Nezavisne Hrvatske“ sa većinom svoga naroda i „vojničkom vježbom“ u domobranskim redovima ne samo bio pomoćni rod ustaškog oružja, nego i vršio tolika klanja u Glinskoj pravoslavnoj crkvi. Isto dakle onako, kao što su ih vršili i bezbrojni drugi Hrvati, bez obzira imaju li ustašku iskaznicu u džepu ili ne.

Prećutnim blagoslovom hrvatskog nadbiskupa, rukovodio je ovim zločinom nad zločinima u glinskoj pravoslavnoj crkvi i svima srpskim krvoprolićima glinske okolice glavom predstavnik rimokatoličke crkve, gvardijan katoličkog samostana u Čuntiću German Častimir. Ova ispovest zaista je jeziva samooptužba, koja sa mnogobrojnih srpskih očiju skida veštom rukom hrvatske farizejštine izatkanu koprenu obnevidelosti kroz mnoge decenije, a kroz ove dve poslednje naročito. Ali, ona je samo neznatni deo svega onoga što se desilo na celom prostoru Hrvatske. Šta da se tek kaže za ostalu zlikovačku mnogostranost i konačan broj srpskih žrtava!

I pored svih grozota koje sadrži ispovest Himlije Berberovića, oskudica u njegovoj inteligenciji učinila je, da se zadrži na grubim činjenicama, kojima daje oblik prema svome shvatanju onako, kako ih je video i preživeo, pa ih tako i registrovao u svome sećanju. Kao takav, Berberović i nije mogao začu u tajne duhovnog stradalaštva onih, koji su umirući gledali kako se ruše njihove nacionalne, verske, imovinske i kulturne tekovine. Jer, da su Berberoviću mogle biti dokučive tajne duhovnog života, ne bi bio on među onima, koji su se najpre snažili alkoholom da bi zatim sa isukanim noževima besomučno jurili po hrišćanskom hramu na goloruke ljude.

Prva „Poglavnikova“ javna izjava bila je: „Muslimani su cvijet hrvatske narodnosti!“ Kulturno zaostaliiji od Hrvata, bosanski su muslimani videli u ovoj izjavi potstrek za sve ono, što smo čuli od Berberovića. I zaista, jedan se deo muslimana sa Hakijom Hadžićem – Mačekomim prvakom u Bosni – potrudio da zauzme prvo mesto u „vrtu“ ustaško-hrvatske izbezumljenosti. (O „cvijetu hrvatske narodnosti“ ima jedna istinita šala. Poznata sarajevska lenčina Nikola Moščinski, poreklom Poljak, koga zbog njegove lenjosti zovu nadimkom „teški radnik“, zašao je posle Poglavnikove izjave po sarajevskim kavanama, prilazeći redom muslimanima njušeći ih pozadi kao da nešto miriše. Kad su ga zapitali šta to radi, Moščinski je odgovorio: „Pa zaboga, mirišem cvijet hrvatske narodnosti!“)

Ono što Berberović zbog pomanjkanja inteligencije kao mnogi drugi ustaški zlikovci nije mogao opisati, opisao je jedan istaknuti dalmatinsko-hrvatski prvak u pismu iz Zemuna, upućenom 8. februara 1942. goline hrvatskom nadbiskupu dr. Alojziju Stepincu, koji sa biskupske stolice u Zagrebu ni jednom javnom rečju, a još manje pastirskim proglasom nije osudio varvarstva vršena nad srpskim življem. Još manje sprečio duhovna porobljavanja nasilnim prevođenjem Srba u katoličanstvo. Posle ovoga pisma, ovaj je prvak iz razumljivih razloga napustio „Nezavisnu Hrvatsku“ i prebegao u Beograd, ali je isto tako iz razumljivih razloga i po primeru Mačkovog odreknuća onoga zajedničkog

proglasa sa Pavelićem i sam odrekao autorstvo onoga pisma, u kome se između ostaloga kaže:

Punih deset mjeseci kolju se po Hrvatskoj na najzvjerskiji način Srbi i uništavaju se milijarde njihovog imetka, a crvenilo stida i gnjeva obliva lice svakog poštenog Hrvata. Pokolj Srba počeo je prvih dana jadne „Nezavisne države Hrvatske“ (Gospić, Glina, Gudovac, Bosanska Krajina i dr.) i traje bez prekidanja i bez predaha i ovih dana.

Nije sva strahota u samom ubijanju. Ona je u ubijanju svega od reda: staraca, žena i djece. U ubijanju uz strahovito divljačko mučenje. Te nevine Srbe nabijali su na kolje, ložili im vatru na golim prsima, pekli ih žive na vatri, spaljivali ih u kućama i crkvama žive, polivali ih ključanom vodom i tako poliveno mjesto derali i solili, kopali živima oči, rezali uši, nos, jezik, svećenicima rezali noževima brade i brkove skupa sa kožom i mesom, odsjecali im spolovila i zaticali u usta, vezivali ih za kamione odostraga i onda sa njima jurili, prebijali su ljudima noge i ruke, zabijali im u glavu eksere, golemim ekserima zakivali ih za pod kroz slijepo oko, bacali žive u bunare i provalije a odozgo na njih bacali bombe, razbijali im gvozdenim čuskijama glave, djecu su bacali u vatru i vrelu vodu, u krečane, rastrzavali djecu na noge, razbijali im glave o zidove, prebijali kičme o kamenje i klade i još mnoga užasna mučenja izvršavali, kakova normalni ljudi ne mogu ni zamisliti.

Hiljade i hiljade ljudskih leševa nosila je Sava, Drava i Dunav, kao i pritoke ovih rijeka. Bila je lešina sa natpisom: „Pravac Beograd!“, „Putuj Kralju Petru!“ i sličnih. U jednom čamcu koji je uhvaćen na Savi bila je hrpa dječjih glava sa jednom ženskom glavom (može biti glava majke te djece) sa natpisom: „Meso za Jovanovu pijacu u Beogradu!“ Strahovit je slučaj Mileve Božinić iz Stebandže, iz koje su na nož izvadili dijete! Pa grozni slučaj nađenih pečenih glava u Bosni, nađene sudove pune srpske krvi, pa slučajevi prisiljavanja Srba da piju vruću krv svoje poklane braće. Silovane su najbrojnije žene, djevojke i djevojčice, matere pred ćerkama i ćerke pred materama, a gomile djevojaka, žena i djevojčica odvođene su u logore ustašima za bludnice. Čak su silovanja vršena u oltarima pravoslavnih crkava. U kotaru petrinjskom natjeran je sin da siluje rođenu mater! Pokolj 3.000 Srba u glinskoj pravoslavnoj crkvi (naša primedba: Ovde se prebacio za ništa manje od 10.000) i ubijanje na stotine Srba u oltaru crkve u Kladuši, sve gvozdenim čekićima u glavu, stoji bez premca u povijesti. Za sva ova strahovita i nečuvena nedjela postoje detaljni i vjerodostojni zapisnici.

Užas ovih nedjela zaprepastio je Nijemce i Italijane. Oni su fotografisali ogroman broj slučajeva ovih užasnih pokolja. Nijemci govore, da su Hrvati ovo radili i za vrijeme tridesetogodišnjeg rata i da je od toga doba u Njemačkoj ostala izreka: „Sačuvaj me Bože od kuge, gladi i Hrvata!“ I srijemski Nijemci preziru nas radi toga i postupaju sa Srbima čovječno. Talijani su fotografisali posudu sa tri i po kilograma srpskih očiju, te jednog Hrvata okićenog s ogrlicom od nanizanih

srpskih očiju, i jednoga koji je došao u Dubrovnik opasan sa dva đerdana odrezanih srpskih jezika.

Strahoviti logori u kojima su pobijene tisuće Srba ili su pušteni da pomru od zlostavljanja, gladi i zime, užasni su. Nijemci pripovjedaју o jednom logoru u Lici, u kojem je bilo na tisuće Srba, ali kad su došli tamo, našli su ga praznog, natopljenog krvlju i krvavim hrpama rublja i odjeće. Tu je, kažu, izgubio život jedan srpski vladika. U jasenovačkom logoru i danas se muče i propadaju tisuće Srba, koji su tamo po ovoj strašnoj zimi smješteni u poderane ciglarske barake bez dovoljno slame i pokrivača, dobijajući za hranu dnevno po dva krumpira.

U povijesti Evrope nije bilo ovakvih slučajeva. Mora se poći u Aziju u doba Tamerlana ili Džingiskana, ili u Afriku, u crnačke države i njihovih krvoločnih vladara, da se naiđe na slične slučajeve. Sa ovim je hrvatsko ime osramoćeno za vjekove. Ništa nas više ne može oprati. Ni posljednjem Ciganinu na Balkanu nećemo više smjeti spomenuti našu tisućgodišnju kulturu jer ni ti Cigani nijesu ovakih zvjerstava radili.

U svima ovim besprimjernim divljačkim zločinima, koji su više nego bezbožni, sudjelovala je i naša katolička crkva na dva načina. Veliki broj svećenika, klerika, fratarata i organizirane katoličke mladeži, sudjelovao je u svemu ovome aktivno. Dogodila se strahota, da su katolički svećenici postali ustaški logornici i tabornici, pa su kao takvi naređivali i odobravali ta strašna mučenja i klanja krštenog svijeta. Čak je jedan katolički svećenik lično zaklao jednog pravoslavnog svećenika! Oni to nijesu smjeli činiti bez dozvole svojih biskupa, a ako su činili, onda su morali izgubiti službu i doći pred sud. Budući se to nije desilo, znači da su biskupi dali svoje dozvole.

Drugo, katolička crkva je upotrebila sve ovo, da pokatoliči preživjele Srbe. I dok se zemlja pušila od nevine krvi mučenika, dok su jecaji razdirali grudi preživjelih nesretnika, svećenici, fratri i časne sestre, nosili su im u jednoj ruci ustaški bodež, a u drugoj molitvenik i kronicu. Sav je Srijem preplavljen letcima biskupa Akšamovića, tiskanih u njegovoj tiskarni u Đakovu, u kome se pozivaju Srbi da spase život i imetke prelaženjem u katoličku vjeru. Naša crkva kao da je htjela pokazati, da zna ubijati duše kao ustaška vlast tijela. A na katoličku crkvu pada još veća sumnja zato, što su u isto vrijeme srušene mnogobrojne pravoslavne crkve, druge obrađene u katoličke, oteti su svi pravoslavni samostani, razvučena sva imovina i upropašćene velike povijesne dragocjenosti, pa čak nije ostala na miru ni patrijaršijska crkva u Srijemskim Karlovcima. Sva ova nasilja na savjesti i duši nanijela su još veću sramotu hrvatskom narodu. I ako se mi Hrvati nećemo nikada moći sasvim oprati od sramote, koju smo na sebe navukli ovakvim zločinstvima, ipak možemo svoju odgovornost smanjiti pred svijetom i svojom savješću ako dignemo svoj glas protivu svega gore navedenoga. Posljednji je čas da to učinimo. Poslije sviju zločina u povijesti čovječanstva, dolazile su i velike kazne. Što će biti od nas Hrvata, ako se dobije utisak, da smo baš do kraja u ovim zločinstvima ustrajali.

U Njemačkoj su veliki katolički biskupi imali smjelosti da dižu glas u korist progonjenih Židova, a kod nas ni jedan biskup nije digao svoj za nevine Srbe kršćane, koji su strašnije progonjeni nego Židovi u Njemačkoj. I zato će na glave katoličke crkve pasti najveća odgovornost za kaznu Božju i ljudsku, koja mora snaći hrvatski narod, ako se na vrijeme ne pokaje za ovaj strašni i neopisivi svoj grijeh“.

Ovaj hrvatski prvak, kome ne poričemo dobronamernost, bojeći se za svoj hrvatski narod, smatra da bi posle svega onoga što nam je poznato o istrebljenju srpskog naroda u „Nezavisnoj Hrvatskoj“ bila dovoljna jedna naknadna Stepinčeva izjava, sastavljena po svima pravilima lukavog zagrebačkog jezuitizma, pa da se jednim veštačkim potezom otkloni odgovornost sa hrvatskog naroda i katoličke crkve u Hrvatskoj. Kao da Srbi ne znaju, da bi to bila nova Jezuitska obmana, rukovođena politikom priznanja postojećeg stanja i namerom, da Srbi zaborave krv svoje goloruke nejači, da se u jugoslovenskom kolu uhvate za krvave ruke svojih dželata. Pošto je dvadeset i jedan mesec dugovao odgovor ovome hrvatskom prvaku, hrvatski je nadbiskup 31. oktobra 1943. godine na završetku „pokorničke procesije“ u Zagrebu održao masi propoved, rekavši između ostaloga i ovo:

„Jedan pisac pripovjeda, kako je neki seljak donosio dnevno jednom pekaru u grad pet kilograma maslaca, a od pekara isto tako svaki dan odnosio pet kilograma kruha. Jednoga dana je pekar izmjerio maslac i začudio se kad se uvjerio, da nema pet kilograma, već samo četiri i pol. Zato pozove seljaka na red radi prevare, ali mu seljak mirno odgovori: „Dragi prijatelju, ja nisam kriv za to. Ja, doduše, imam vagu, ali nemam tegova, pa zato uvijek mećem na jednu stranu vage tvoj kruh, a na drugu stranu svoj maslac. Koliko je težak tvoj kruh, toliko je težak moj maslac“.

„Jedni nas optužuju, da nismo pravodobno i kako bi trebalo ustali protiv zločina, koji su se zbivali na pojedinim krajevima naše domovine. Ali, mi ne možemo zvati na uzbunu, niti bilo koga spriječiti, da te vječne Božje zakone vrši. Jer svaki čovjek ima slobodnu volju i svako će za svoje djelo odgovarati prema riječima apostolovim“. „Zato prvoj grupi prigovaratelja odgovaramo: Na vama se ispunjava priča o seljaku i pekaru!“

Iako je u daljnjem toku propovedi generalno osudio zverstva, izbegavši vešto da ih veže za ime kome pripadaju, hrvatski se nadbiskup svojim gledanjem na srpsko istrebljenje potpuno saglasio sa ustaškim načelima. Lukavo skrojena priča o seljaku i pekaru i suviše je prozima. Jedan Hrvatski pesnik dao je u pesmi najuspeliji odgovor hrvatskom nadbiskupu. Zbog ograničenog prostora citiramo nekoliko odlomaka iz ove kajkavske pesme gde se, između ostaloga, ovako odgovara dr. Stepincu :

Nadbiskup pričal priču je neku
O jednom mužu i jednom peku!
Muž je nemlih svakoga jutra
Peku donášal po pet kil putra.

Muž je – tak je pogodba bila,
Primal za putar kruha pet kila.
Jednog dana putar pek vagal,
Al mu se nekak z gvihti ni slagal.
Falilo ga je ravno prek funta.

„Mužek me vara“, pek si pregrunta,
Pa ga pozove da ga zašpota,
Kak prevaranta i kak falota.
Mužek mu rekel: „Gospon pek dragi,
Nisam ih Bogme varal na vagi.
Kak sam si gvihte kupit pozabil,
Ja sam kak gviht si njihov kruh rabil.
Če pet kil njihov kruhek ne važe,
Onda se mera nikak ne slaže.“

Ali, prečasni Metropolita,
Jel vas se nekaj slobodno pita.
Gde ste vi dragi Prečasni mili,
Tak dugo bili?
Več četrdeset i prvo leto
Mogli ste dignut ovako Veto.
Zakaj ni bilo v dani baš vu ti
Vašega glasa Prečasni čuti?
Makar su v oni krvavi dani,
Srbi kak janjci nedužni klani.
Kad ih se tuklo, klalo i peklo.
Hitalo v Savu, v logore vleklo,
Kad pravoslavni su svećenici
Trpeli jakše nek mučenici
I mnogi platil zvanje si glavom,
V Beograd mrtev poslan je Savom.
Znali i vidli onda ste vse to
Al niste baš vi podigli Veto!
Ah, vaša šutnja puno je kriva
Kaj mnoga srpska glava nij živa,
Kaj mnoge Srbe grobek sad skriva!

Jel se prečasni Metropolita,
Slobodno jošće nekaj vas pita
Kak to da Penić črlenoga pasa
Ustaše slavil iz sega glasa?
A Šarić se je v Bosni raspeval,
Dok Gutić srpsku krv je proleval.

Dok isti rekel famozni Gutić:

„Srbov poželed drum bi i putić,
Al Srbov ne bu više tu najti,
Vništili bumo sve ih mi kajti.“
Kak to da mnogi z vašeg klera,
Ustaški posel na veliko tera?
Em logornik, prem to ne patri,
Vaši su mnogi popi i fratri!
„Ljubiv“, to za njih pojem je temni,
Njihov je moto: „Za dom smo spremni
Van z Srbi, mesta ovde nij nima
Tu živet more koj Papu štima
I onaj ko se Alahu klanja,
A kaj je srpsko, vse se preganja.“
Vse ste vi ovo, Prečasni znali
Ali protesta niste vi dali!
I kad su srpski rušeni hrami
O čem ste taki doznali sami,
Prem svaka crkva mesto je sveto,
Vi niste onda zdigli svoj Veto!
Ah, vaša šutnja puno je kriva
Kaj mnoga srpska glava nij živa!

Sad ste reč rekli, to očivasno
Samo ste rekli sve to prekasno.
Kasno protest ste ovaj vi zdigal,
Kasno je Janko Kosovu stigal!
Jezeram žrtvi nikaj ne hasni
Kaj ste protestiral sad ste prečasni.
Nemre protest taj da život vrne,
Srbom kaj rake skrivaju crne!

Nemre on deci da z grobne tame
Vubite vrne tate i mame!
Nemre protest taj z rake da skopa
Nit jednog mrtvog srpskoga popa!
Taj bi protest se mogel prijeti
da je on zrečen pred dvimi leti.
Tak tu vu srce nekog ne dira
Nadbiskup kasno će protestira!
Al njegva šutnja puno je kriva,
Kaj mnoga srpska glava nij živa!

Alzo ste kasno s vetom se javil,
Kasno ste točnu vagu nabavil.
Dok Srbi išli put su svoj križni,
Mislili niste da su vam bližni

I da i oni veruju v Krista,
Sveta im Djeva Marija čista.
A z hramov da im Sveti Križ blista,
Da Svetog Križa delaju znamen,
Sve ste to zabil Prečasni – Amen!

Hrvatski nadbiskup, pod čijim su nadbiskupovanjem izvršena duhovna i fizička staradalaštva srpskoga naroda, kojima nema ravnih u istoriji čovečanstva, mora zajedno sa čitavim ustaškim sistemom znati, da su sve kulise ispred crnog zagrebačkog jezuitizma dignute. Digli su ih pored ostaloga oni odrezani jezici i iskopane srpske oči, sa kojima su zakićeni ustaši-Hrvati poput stanovnika prašume izvodili divljačke igre ulicama gradova „Nezavisne Hrvatske“. Ako međutim, još neko u ustaškoj Hrvatskoj veruje da se uništenjem materije u srpskim zemljama zapadno od Drine i severno od Save može zatrti i srpski duh, taj ne zna, da su Srbi veličinom žrtava gomilali duhovni kapital. Taj i ne sluti, da će Hrvatska Srbima biti drugo Kosovo, na čijem će se kultu uzdići hram srpskog narodnog preporoda!

ZAKLJUČAK

I bez one poverljive Mačekove okružnice svojim partijskim organizacijama od 14. aprila 1943. godine, gde se kaže, da je oživotvorenjem ovakvog geografskog oblika hrvatske države (ustaške Hrvatske), ostvaren vekovni san svakoga Hrvata, te gde se odaje naročito priznanje ustaškom pokretu, što je „... **uspio uništiti sve elemente, koji su ugrožavali hrvatsku individualnost**“, gde se, dakle, na ovako nedvosmislen način odobrava plansko istrebljenje Srba, mi ne sumnjamo da će se čitava hrvatska politička mnogostrukost ujediniti u nastojanju, da očuvaju onih 20 Judinih zlatnika, što se zovu imenom „Nezavisne Države Hrvatske“. Oblik nazovi hrvatske države, kakav je stvoren poznatom hrvatskom izdajom, biti će i jeste zajednički cilj, kako one ogromne većine hrvatskog naroda osovinske orijentacije u doba njenog stvaranja, tako i onoga neznatnog dela Hrvata sa predstavnicima u jugoslovenskoj emigrantskoj vladi, a i onih hrvatskih pripadnika, koji su verni svome vekovnom oportunizmu ušli u redove „narodno-oslobodilačkog fronta“ samo zato, da bi po Mačekovoj preporuci kod Saveznika Srbima izbili iz ruku legitimaciju koju oni danas po njegovom priznanju imaju. Svi će oni u danom momentu zakucati na vrata, iza kojih će se rešavati sudbina sveta i tražiti pristupnicu za onoliku Hrvatsku, kolika je na milionima srpskih grobova podignuta.

Naučeni celom svojom prošlošću, da se zaleću u tuđi prostor, a onda da ucenjuju urođenim nagodbarstvom, Hrvati će i ovoga puta ponoviti staro lukavstvo, slično onome iz 1848. godine ili kojim od mnogih ostalih. Za tu alternativu spremili su oni ekipu prvih srpskih grobara banovine Hrvatske, koji se sada nalaze u jugoslovenskoj egzilskoj vladi kao „kočničarski dužnosnici“. Jer, svi su oni samo karike u kobnom jezuitskom lancu, koji se vekovima srpskom narodu kuje.

Uvlačenjem u partizanske redove, Hrvati misle da će izbeći odgovornosti i zatupiti onu oštrinu svoje upornosti o gotskom poreklu, i Rusima se na taj način prikazati ne samo politički bliži, nego čak i krvno srodniji od Srba. Međutim, „**Rusija nikada neće**

podupreti osnivanje ovakve katoličke države zasebne od srpstva, jer bi to značilo potvrditi grešku istorije, koja je verom i azbukom na dvoje pocepala jedan isti srpski narod", – kaže ruski general Gurko u „Varšavskom Dnevniku“ oktobra 1890. godine, ciljajući svakako na onaj deo srpskoga naroda, koga je hrvatski imperijalizam pomognut austrougarskim vladarima tipa Marije Terezije vekovima prisiljavao da primi katoličku veru. Uvereni smo da je stanovište ovoga ruskog generala jednako i danas aktuelno. Slavenskim odricanjem i haračenjem hrvatskih dobrovoljačkih odreda (po matičnoj slavenskoj zemlji), Hrvatska je za svagda izgubila pravo pozivanja na slovensko poreklo.

Upotrebimo li Savezničku terminologiju – da su Srbi bili oni, koji su prvog svetskog rata i 27. marta 1941. godine, mada svesni težine svoga položaja, ipak junački podmetnuli svoj narodni krvotok, da iz njega isteče najbolja krv samo zato da bi doprineli svoj deo u obrani čovečijih prava, koja se skraćeno zovu demokratijom – u kakvom bi onda odnosu prema savezničkoj stvari stajao hrvatski stav kada znamo, da su se Hrvati u oba ova slučaja nalazili u taboru savezničkih neprijatelja. Dok su Srbi krvarili i krvare za stvar demokratije i Saveznika, Hrvati su prebrojavali i prebrojavaju plen sa savezničkih, a naročito srpskih zemalja, i režeći jedan na drugoga otimaju se o onih 20 Judinih zlatnika. To je stvarnost, koju niko od Hrvata ne može izmeniti, ma se on zvao imenom Mačeka, Pavelića ili Steninca.

Od 10. aprila 1941. godine, podivljale hrvatsko-ustaške horde slave svoj krvavi pir po srpskim zemljama, spremajući svojim glavarima poklon u obliku „narodne statistike“ sa kojom će se ovi predstaviti zelenome stolu i doviknuti: „Kakvi Srbi?! Njih više nema!“... Zaista, oni su po onome receptu ministra i doglavnika Budaka, jedni pobijeni, drugi raseljeni, a treći prevedeni u katolicizam, pa je tako hrvatska statistika usled planskog istrebljenja Srba obuhvatila hrvatskom većinom sve one srpske zemlje, za koje i sam Poglavnik u prvoj poruci američkim Hrvatima reče, da **„nikada u povijesti nijesu Hrvatima pripadale“**. Sa tako pripremljenom hrvatskom statistikom, nije isključeno da će se u ulozi hrvatskog opunomoćenika pojaviti baš koji od onih hrvatskih emigrantskih profesionalaca, koji su Jugoslaviji i pre njenog sloma iz inostranstva godinama temelje potkopavali, da bi sada o isključivom trošku Srbije (jer su Hrvati odmah iza sporazuma sa Cvetkovićem požurili da svoju nagodbarsku kvotu zlatne podloge Kraljevine Jugoslavije ugrabe i prenesu u Zagreb gde je ostala kao depozit za porođajne troškove „Nezavisne Države Hrvatske“), ustvari, uhodari jugoslovensku emigrantsku vladu i razmetali se fikcijom tobožnjeg „borbenog dijela hrvatskog naroda“. Kako se međutim hrvatski narod borio, protivu koga i za čiji račun, poznato nam je.

Srbi ne samo što neće priznati takvu statistiku koja počiva na planskom istrebljenju Srba, nego će tražiti da se smatra ratnim zločincem svaki onaj pojedinac ili skupina, koja se pokuša koristiti tako krvavo ispisanom ispravom. Merilo srpske svojine ima se uzeti iz srpskog istorijsko-etnografskog prava i statistike iz 1931. godine, uzimajući u obzir i račun verovatnoće za stanje koje bi bilo sada, da ustaško-hrvatski zločini nisu ostvarili sadanje stanje. Najzad, na merilo srpske i hrvatske narodne jačine, Srbi mogu pristati i na hrvatsku statistiku iz 1910. godine, mada su je Hrvati takođe krojili „za svoj stas“. (I po njoj, srpska etnografska celovitost dopire do Gospića, Ogulina, Kupe i Ilove).

Koliko god bili svesni svoga značaja i uloge koja će im se ovom delu sveta nametnuti, Srbi ne smiju pasti u zablude slične onima iz 1918. godine. Oni zbog iskustva iz 1941. moraju postaviti granicu samoodricanja, preko koje (po rečima patrijarha Rajačića) ni za ljubav „velikoilirstva“, ni za ljubav „velikojugoslovenstva“ ne mogu preći.

Pošto se tvrdnjom okružnice HSS 14. aprila 1943. godine „svjetska politička situacija izmijenila i izgledi za stvaranje hrvatske države pod zaštitom Nijemaca potpuno propali“, u Hrvatskoj su otpočeli sa građenjem novih političkih puteva prema zapadu i prema istoku. Prvi od ovih puteva imao bi preko hrvatskog dela emigracije stvarati u angloameričkom svetu atmosferu posebnih hrvatskih interesa, izraženih u jednoj drugoj okružnici vodstva HSS (Hrvatske Seljačke Stranke) iz prve polovice 1943. godine gde se između ostaloga kaže: „**Hrvatska država bila je oduvijek konačni cilj borbe HSS i hrvatskog naroda. To stanovište zastupa dr. Maček u domovini, a hrvatski emigranti u inozemstvu.**“ Da je hrvatska emigracija kao špijunska ekipa u jugoslovenskoj vladi izgleda opravdala poverenje svoga vodstva, moglo bi se zaključiti iz daljnjeg sadržaja ove okružnice gde se kaže: „**Uspjelo je hrvatskoj emigraciji, da u borbi protiv velikosrpske politike nekih članova jugoslavenske londonske vlade pred mjerodavnim faktorima Engleske i Amerike za hrvatski narod izvojuje onaj položaj, koji mu pripada.**“ Nije nam još poznato u čemu su to uspjeli. Ali da će se Hrvati, i mimo svega što je o njima poznato, Saveznicima predstaviti u jagnjećoj koži i pokušati da i na toj karti očerupaju srpski istorijsko-etnografski i životni prostor, u to možemo biti sigurni.

Za mogućnost ruskog uticaja na posleratni život Balkana, grade Hrvati i onaj drugi politički put, koji se najbolje ocrtava u istoj onoj okružnici od 14. aprila 1943., gde se o dužnostima Hrvata između ostaloga kaže i ovo: „**Da stupaju u redove narodno oslobodilačkog fronta, koji je hrvatski, jer je njegovo vodstvo u hrvatskim rukama. Pod parolom demokratskih principa, mi kod Saveznika moramo Srbima izbiti iz ruku legitimaciju koju danas imaju.**“ Pod ovom i drugim maskama, krije se, u stvari, politika HSS, koja diriguje svima akcijama uperenim protivu životnih interesa Srba vođenima bilo pod kojim oblikom ili čijom mu drago zastavom.

Da bi umanjila značaj strahovitih zverstava nad srpskim življem u Hrvatskoj, hrvatska emigrantska propaganda smatrala je, smatra i smatraće, da će se hrvatska odgovornost pred Saveznicima znatno oslabiti time, ako se Srbima mimo obrnutog činjeničkog stanja prikači ista ona satelitska firma, koju apsolutna većina hrvatskog naroda nosi još od onda, od kako je pripremala izdaju. Na taj način, misli hrvatska emigrantska propaganda, Srbima će biti izbijen iz ruku optužni materijal protivu ustaške Hrvatske, što znači, protivu velike većine hrvatskog naroda.

Ne podcenjujemo intrigatorske vrline hrvatske emigrantske propagande. Pa ipak, verujemo da će ona imati muke dok Saveznicima objasni, da je ogromna većina hrvatskog naroda imala pravo, što je u oba Svetska rata stala u tabor Savezničkih neprijatelja; da su Hrvati, imajući sve atribute slobodne države u sklopu Osovine, bili u pravu kada su Saveznicima i rat objavili, a da Srbi, kako oni u redovima boraca po slobodnim srpskim planinama, tako i oni sa porobljene beogradske kaldrme nisu imali

pravo, što su čak i od Nemaca zahtevali službenu oznaku svoga položaja u reči – OKUPACIJA.

Posle svega ovoga, radi svoga istorijskog i etničkog prava, radi svoga velikog uloga u krvi i imovini, Srbi za slučaj dekretovane zajednice sa Hrvatima kao neslavenskom ili odnarođenom slavenskom skupinom, moraju zauzeti dijametralan stav od onoga iz 1918. godine. Zbog postojanosti posleratnog mira u svetu, moraju se poštovati istorijski i etički principi. *Po tome načelu, moraju Srbi pre ma kakvih razgovora o zajednici bilo sa kime, ostvariti svoju istorijsko-etničku celovitost, koja prema Hrvatima na predratnoj etnografskoj karti evidentno ispisuje liniju Gospić — Otočac — Ogulin — Kupa — Ilova.*

I pored toliko gorkog iskustva međutim, mali je broj takvih Srba, koji bi odbio ruku onih čestitih Hrvata koji su bilo podelili sudbinu srpskog mučeništva, bilo da su duševno patili u svojoj nemoći da to spreče. Ali sve dotle, dok svi pripadnici ustaškog pokreta bez obzira na njihov možebitni docniji preobražaj zajedno sa rimokatoličkim uticajem ne iščeznu iz hrvatskog naroda – dakle, dok Hrvati sami ne počiste smet ispred svoje kuće ne može biti reči ne samo o srpsko-hrvatskom bratstvu, već ni o zajednici u bilo kojoj formi. Tek onda, kada se iza ostvarenja srpske etničke celovitosti u Hrvatskoj stvore preduslovi za pristup Srbima, može se pristupiti ispitivanju mogućnosti ostvarenja samo takve zajednice sa Hrvatima, koja ne bi mogla štetno uticati na nacionalni, verski, politički, privredni, kulturni i socijalni život srpske jedinice. Zajednica, koja se ne bi temeljila na ovim načelima, predstavljala bi leglo stalnih trzavica, opadanje srpskog duhovnog potencijala i pojavu još većih rimokatoličkih pega na etnografskoj karti južnih Slavena.

U srpskom narodu našli su oživotvorenje viteštvo i demokratija. Ako bi se i pored ovih vekovnih činjenica hrvatsko-rimokatoličke imperijalističke težnje rešile na štetu Srba, u Srbima bi, do duše, i dalje ostao viteški duh, ali bi demokratija za svagda izgubila svoj glavni oslonac na Balkanu.

KRAJ

POGOVOR

Pod zaista teškim prilikama, zahvaljujući iskonskoj snazi srpske narodne duše, stupila je ova knjiga u najsudbonosnijim danima našega naroda na tribinu istorijske istine.

Štampana izvan domašaja okupacione cenzure, daleko od grada i izbora tehničkih sredstava, ona je izvrgnuta izvesnom broju štamparskih grešaka, za koje se čitaoci mole, da ih prilikom čitanja po smislu sklopa odnosno rečenice sami isprave.

SADRŽAJ

Poglavlje	Stranica originala iz 194
Predgovor slovenačkom izdanju iz 2006. (Zmago Jelinčič Plemeniti)	
Poreklo Hrvata	
O starini srpskoga imena	
Hrvatsko „povijesno pravo“ i gusarenje po srpskoj istorijskoj baštini	
Srpstvo za vreme prve hrvatske samostalnosti	
Pohlepa za srpskom Bosnom i njenim vladarima	
Hrvatski janičari	
U jednoj ruci krst, a u drugoj mač	
Doba otimanja kao preteča hrvatske istorijske književnosti	
Osnove hrvatske pismenosti i književnosti	
Istrebljenje Srba kao program hrvatskog sabora kroz vekove	
Ilirsko zakulisje	
Hrvatska statistička tendencija	
Istorijat ujednjenja i njegove posledice	
Banovina Hrvatska	
„Nezavisna Država Hrvatska“	

Zaključak	
Sadržaj	
Osvrt na izdanje iz 2006.	
O Veliši Raičeviću - Psunjskom	
Ovo, internetsko izdanje	

OSVRT NA IZDANJE IZ 2006.

Knjiga *Hrvati u svetlosti istorijske istine* odštampana je tajno u Beogradu, marta 1944. Tada je Gestapo zaplenio većinu primeraka, tako da su se do danas zvanično sačuvala samo tri. Zbog te knjige život je izgubio štampar Antun Roth (1944.), a njeni su vlasnici većinom završili na Golom otoku. Autor Psunjski ostao je živ samo zato što se nije znalo ko se skriva iza tog pseudonima. Autor u ekspresivnoj besedi otkriva svoj pogled na nastanak hrvatske države – ona je najvećim delom šokantna, i u suprotnosti sa zvaničnom, pre svega hrvatskom istorijom.

Knjiga iz oblasti koja nikada nije razjašnjena, koja je tabuizirana, sada dokumentovano osvetljava zločine, kojima su Hrvati prokrčili put do nastanka svoje države od godine 852., pa sve do stvaranja "Nezavisne države Hrvatske", a s druge strane, naivnost kojom su Srbi verovali u "hrvatsko bratstvo". Tada su Hrvati prisvojili teritorije, na kojima su Srbi već uveliko živeli pre njihovog dolaska, zasluge koje pripadaju Srbima kao braniku hrišćanstva pred turskim najezdama, svu slavu srpskih vladara... Najgnusnije zločine nad Srbima koje su počinili između 1941. i 1945. godine, kada su pokušali konačno ostvariti "hrvatski narodni program". Prevod knjige nastao je kao "spomenik geslu, da se istina ne može sakriti, i opomena svima onima, koji previše veruju zvaničnoj politici, a Veliši Raičeviću - Psunjskom hvala što je očuvao istinu i osvetlio zločine, koji ne smeju ostati u tami".

O VELIŠI RAIČEVIĆU - PSUNJSKOM

Veliša Raičević rodio se 5. novembra 1903. g. u Trepči kod Andrijevice u porodici sa četvoro dece. Veliša, jedan od trojice sinova, gimnaziju je pohađao u Kragujevcu, nakon čega je u Pragu na tehničkom fakultetu studirao geodeziju. Godine 1924. na studijskoj godišnjoj praksi kod mesnog geodeta u Vinkovcima upoznao je svoju buduću suprugu Darju. Iste godine u kojoj se zakonski venčao rodio mu se sin Dragoljub (1925.-1981.) i kći Novka (1928.-2004.).

Veliša Raičević diplomirao je na geodeziji, godine 1928. odslužio je vojni rok, pa se sledeće godine nastanio u Vinkovcima. Pored svog zvanja, veoma se zanimao za istoriju i ubrzo počeo, zbog hrvatskog uplitanja u jugoslovenskoj državi i pisanja hrvatske štampe, intenzivno da istražuje istoriju i da sakuplja podatke i dokumente. Pre svega ga je zanimala istorija hrvatsko-srpskih odnosa i položaj Srba u Sremu, Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji (tada je Hrvatska bila tek nešto šire područje zagrebačke okolice, sa proglašenjem banovine se proširila, a oblikovana je tek proglašenjem banovine Hrvatske neposredno pred drugi svetski rat, pod pokroviteljstvom nacizma). Početkom tridesetih je sarađivao sa beogradskim časopisom *Vreme* i docnije sa časopisom *Slavonija* iz Vinkovaca, kojeg je tada uređivao dr. Pavle Šumanovac. Kasnije je mesto urednika preuzeo Raičević. Raičević i njegova porodica neprestano su bili pod pritiskom hrvatskih ekstremista, koji su zagovarali fašistički ekspanzionizam na račun Srba i već tada ih

ubijali. To je bio razlog, da materijale, koje je dobijao preko svojih studijskih kolega iz raznih svetskih arhiva i biblioteka, najviše iz bečkog državnog arhiva, izuzev retkih, nije pokazao supruzi, već ih je sakrivao izvan svoje kuće. Proglašenjem Banovine Hrvatske 26. avgusta 1939. počele su mnogobrojne emigracije Srba i jugoslovenski orijentisanih Hrvata iz Banovine, pošto su im radno mesto i egzistencija bili ugroženi. Već u drugoj polovini iste godine, u Beogradu je formiran odbor za smeštaj izbeglica iz Hrvatske, koji je 1941. godine prerastao u Komesarijat za izbeglice iz Hrvatske. Krajem 1939. godine, iz Osjeka je pobegao Antun Rot, štampar, koji je štampao *Slavoniju*, i u Ulici cara Nikolaja II., danas Mekenzijeva ulica (u doba SFRJ – Ulica maršala Tolbuhina) nastavio svoj rad. Raičević je ostao u Vinkovcima uprkos pretnjama smrću i u listovima *Srpski glas*, *Narodna odbrana*, *Srpsko ognjište* i *Slavonija* pisao o prikrivenim ubistvima poznatih srpskih i hrvatskih jugoslovenski orijentisanih javnih radnika, koja su izvršavale Mačekove jedinice. U oktobru je Raičević primio anonimnu pretnju smrću "Građanske zaštite", ako ne napusti Hrvatsku. Otišao je u vojnu službu i učestvovao u utvrđivanju granice sa Rumunijom, a nakon aprilskog rata 1941. je sa jedinicama otišao u Bosnu. Pomoću zvorničko-tuzlanskog episkopa se vratio u Srbiju.

Već 1940. godine Raičević je napisao nekoliko tekstova, koje je želeo da objavi u knjizi, u okviru časopisa *Vreme*, ali pošto su hteli da predstave previše značajnih i za Hrvate opterećujućih činjenica, knjiga nije bila odštampana. Pošto je 11. maja 1941. u Beograd došla i žena sa decom, porodica je tamo ostala neko vreme, a zatim su otišli na Umku. Raičević je već unapred sakupio podatke, ovaj put najviše o zločinima. Zajedno sa prijateljem, štamparom nemačkog porekla Antunom Rotom pripremili su za štampu i korekture vršili u štampariji u Ulici cara Nikolaja II. Već tada su pripremili i odšampali drugu knjigu istoga autora, i u momentu kada je sve bilo spremno, u štampariju su upali pripadnici nemačke policije i Gestapoa te zaplenili većinu tiraža obeju knjiga. Spašeno je bilo samo nekoliko primeraka, koje je Raičević kao prve odneo iz štamparije. Zašto je nemačka policija upala u štampariju – ne znamo, verovatno je neki "prijatelj" previše pričao. Patrijaršija Srpske pravoslavne crkve je od tih prvih primeraka neposredno od autora dobila dva, jer se bavila skupljanjem dokaznog materijala o zločinima nad Srbima.

Po završetku drugog svetskog rata, koji se u Srbiji završio oslobođenjem Beograda već u oktobru 1944., organi Udbe (Uprava državne bezbednosti) tražili su knjigu, i sve što bi bilo povezano sa njom i opisanim zločinima. Da je bilo nameravano da se dokumenti i svedočenja unište u smislu uspostavljanja bratstva i prijateljstva među Srbima i Hrvatima, dokazuju njihove povremene istrage u Patrijaršiji; samo u jednom pretresu su prof. Stankoviću odneli 68 dokumenovanih i potpisanih svedočenja izbeglica. Razume se da su ti dokumenti zauvek nestali.

Antuna Rota je Udbi najverovatnije izdao isti čovek, koji ga je ranije bio izdao Gestapou; ubili su ga bez da se zna gde, kao okupatorskog saradnika. Za Psunjskog nisu ništa saznali i sredinom 1945. se Raičević preselio u Novi Sad, gde se povukao iz političkog života. Prvo je bio zaposlen u fabrici eksera, a 1954. je imao privatni geometarski biro. Kroz dve godine se preselio u svoju kuću u zapadnom Pomoravlju. Umro je 1. juna 1972. od infarkta srca.

OVO, MEĐUMREŽNO IZDANJE

Šta je izmenjeno u odnosu na izvornik iz 1944.?

Pre svega, radi se o grafičkim, pravopisnim, gramatičkim i štamparskim momentima. Dakle, ćirilica je zamenjena latinicom, zatim uspelo se stati u kraj većini slovnih omašaka (iako ih ima još), a pravopis je unekoliko korigovan u pogledu originalne primene zastarelih pravila u korišćenju zareza – npr. obavezan zarez ispred *da*, a obavezno odsustvo zareza ispred *a*. U pogledu gramatike, korigovali smo sufiksaciju reči kao *istoriski*, *austrijski*, *policiski*, *vizantiski*, *partiski*, *indiski*, *pećski*, zatim spojeno pisanje reči *nebi*, *nezna*, *nesme* i *dali*, potom rastavljeno pisanje reči *ma da*, *za to*, *i ako*, *u opšte*, *za celo*, *u istinu*, *u mnogome*, *u koliko*, *u stvari* i sl., onda, što se tiče pravila o jednačenju konsonanata – *podpada*, *pretsednik*, *pretstavlja*, *potseća*, *isčezne*, *naručbina*, *pretstraži*, *podkralj*, *rasmatrajući*, *ismislilo*, zatim neke imeničke prideve koji menjaju smisao *kaspinski*, *indijanski* i, na kraju, upotrebu zamenica *takav* i *ovakav* u oblicima *ovaki*, *ovaka*, *ovakom*, *takom* i sl.

Takođe, u naslovu jedanaestog poglavlja, koji originalno glasi "Ilirski zakulizam", a shodno modernom srpskom jeziku, izmenili smo reč *zakulizam* rečju *zakulisje*, što možda i nije bila najsrećnija odluka, ali nam se u trenutku obrade teksta ovakva intervencija učinila primerenom. Upotrebu termina *zakulizam* dosledno smo zamenili i u daljnjem tekstu. Ovo je urađeno da ovi beznačajni detalji ne bi skretali pažnju čitaoca sa suštine koju je Psunjski želeo da iskaže. Nadamo se da ovim nismo oštetili dokumentarnost i autentičnost Raičevićevoga dela. Osim toga, na nekim mestima smo uz imena stranih istorijskih ličnosti dodali originalnu latiničnu transkripciju njihovih imena, (eventualno sa godinom i mestom rođenja i smrti), kako bismo čitaocu pomogli u eventualnim daljnjim istraživanjima teme.

Kao treće, na žalost, ovo izdanje ne sadrži velik broj ilustracija, koje se – njih 35 – nalaze u reprintu izdanja iz 1944., a nisu objavljene na svom mestu zbog njihovog lošeg kvaliteta s jedne, i naše trenutne tehničke ograničenosti s druge strane. Međutim, ove fotografije stavili smo na posebno mesto, da bi bile Vama na uvid, a mi od Vas očekujemo pomoć u vidu vašeg javljanje sa kvalitetnijim skenovima makar nekih od njih. Pesmi, kojom počinje knjiga Psunjskog, našli smo za shodno dati naslov, koji odgovara prvom stihu druge strofe iste pesme.